ÇİN YÜZYILI

ODED SHENKAR

TRUVA®

ÇİN YÜZYILI

Yükselen Çin Ekonomisi:

Küresel Ekonomiye, Güç Dengesine

ve de İşinize Etkileri

TRUVA YAYINLARI®

TRUVA YAYINLARI®
Yayın No: 172
Truva / Ekonomi: 2

Çin Yüzyılı

Yükselen Çin Ekonomisi: Küresel Ekonomiye, Güç Dengesine ve de İşinize Etkileri

Yazarı: **Oded Shenkar**

İngilizce'den Çeviren: **Semih Türkoğlu**

Orijinal Adı: **The Chinese Century**
The Rising Chinese Economy and Its Impact on The Global Economy, The Balance of Power, and Your Job

Genel Yayın Yönetmeni : Şengül Yüksel - Yunus Çelik
Yayın Editörü : Doğan Selçuk Öztürk
Düzelti : Hilâl Gürer Öztürk
Bilgisayar Uygulama : Truva Ajans
Kapak Tasarımı : www.natagrup.com
Baskı-Cilt : Kilim Matbaacılık Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/204 Topkapı-İstanbul (0 212) 612 95 59

1. Baskı Eylül 2007
ISBN: 978-9944-975-79-7

Hüdâvendigar Cad.
Erdoğan Sok.
Başdemir İş Hanı
No: 18 - 20
34110 Sirkeci/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 85 44
Fax: (0212) 513 85 45
www.truvayayinlari.com
online satış: www.truvabookstore.com
w-mail: info@truvayayinlari.com

Oded Shenkar

ÇİN YÜZYILI

Yükselen Çin Ekonomisi: Küresel Ekonomiye, Güç Dengesine ve de İşinize Etkileri

İngilizce'den Çeviren
Semih Türkoğlu

ODED SHENKAR

Oded Shenkar, Küresel İşletme Yönetiminde Ford Motor Company Başkanı ve Ohio Devlet Üniversitesi, Fisher İşletme Fakültesi'nde Yönetim ve İnsan Kaynakları Profesörü'dür. Dr. Shenkar, Çin'i otuz yılı aşkın bir süredir incelemektedir ve Çin ile ilgili sayısız makale ve kitap yayımlamıştır. Bunların arasında *Organization and Management in China 1979–1990* ve *International Business in China* (L. Kelly ile birlikte) sayılabilir. Ayrıca *Academy of Management Executive, Journal of Cross–Cultural Management, Journal of International Business Studies, Management International Review, Human Relations and Organization Studies* adlı süreli yayınların editörler heyetinde görev yapmaktadır. Buna ek olarak Uluslararası Çin Yönetim Araştırma Kurumu'nun (International Association for Chinese Management Research) *Management and Organization Review* adlı süreli yayının danışman editörüdür.

Dr. Shenkar, yeni girişimcilerin yanı sıra Amerika, AB, Çin, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerdeki çok uluslu şirketlere danışmanlık yapmaktadır. Ayrıca uluslararası örgütlerin yanı sıra ülke ve eyaletlerin idari birimleriyle çalışmıştır. Kendisi Uluslararası Ticaret Akademisi Üyesi ve Entegrasyon Yöneticileri Konferans Heyeti Konseyi üyesidir. Hebrew Üniversitesi Doğu Asya Çalışmaları ve Sosyoloji'den B.A. ve MSc derecesine ve ayrıca Kolombiya Üniversitesi'nden de M Phil ve PhD derecelerine sahiptir.

İÇİNDEKİLER

Çin Yüzyılı'na Övgüler

"Bugün, iş dünyası için Çin'den daha ilginç, daha şaşırtıcı ya da daha önemli başka yerler çok azdır herhalde. Bu büyüleyici ülkede iş yürütmenin ince ayrıntılarını anlamak belki de büyük başarılarla üzücü başarısızlıklar arasındaki farkı anlamayı sağlayabilir. Dr. Oded Shenkar, bu kitapta Çin'in iş dünyası üzerinde yaptığı otuz yıldan fazla süren çalışmasının sonucunda biriken değerli bilgilerini bizimle paylaşıyor. Bu önemli ekonomide başarılı olmak isteyen herkesin okuması gereken bir kitap."

Christopher M. Connor
Yönetici ve CEO,
The Sherwin–Williams Company

"Son on yıldır Büyük Çin'de yaşamakta ve çalışmakta olan bizler için Prof. Shenkar'ın çalışması, gerçekçi şekilde küresel bir ekonomik ve politik güç olarak Çin'in günümüzdeki nüfuzunu destekleyen hızın, karmaşıklığın ve de tarihsel bağlamın anlamını resmetmektedir."

Carl F. Kohrt
Başkan ve CEO,
Battelle

"Yeni Orta Krallığın Anka kuşu misali yükselişi, bu yüzyılın politika ve iş dünyasına meydan okumaktadır ve okumaya da devam edecektir. Dr. Shenkar, bu iri kaplana ait çağda nasıl rekabetçi kalınabileceğini çok açık terimlerle önümüze sermektedir. Politika ve iş dünyasında uzun vadeli stratejilerle ilgilenen herkesin okuması gereken bir kitap."

James G. (Jim) Oates
Emekli Başkan,
Leo Burnett Company, Inc.

"Çin, küresel seviyede üstün bir oyuncu olarak ortaya çıkıyor ve her iş insanı onun evriminden o veya bu şekilde etkilenecek. Çin Yüzyılı*'nda Oded Shenkar, bize tam da gözümüzün önünde cereyan eden değişimler hakkında muhteşem bilgiler veriyor. Bu, yirmi birinci yüzyılda başarılı olmak isteyen her işletme yöneticisinin okuması gereken bir kitap."*

Lionel Nowell
Başkan Başyardımcısı ve Sayman,
Pepsico Inc.

"Tam da uzun zamandır ihtiyaç duyulan şey: Çin'in rolüne ve bizim de ortak geleceğimizi şekillendirmede etkin görev alma ihtiyacımıza çok boyutlu (zamansal, coğrafi ve endüstriyel) bir bakış."

Keith Davey
Yönetici; İşletme Stratejisi, Pasifik Asya ve Afrika
Yönetici; Çin Ticaret Çalışmaları,
Ford Motor Company (Dearborn, Michigan)

Wharton School Publishing

Gittikçe hızlanan karmaşanın ve değişimin karşısında iş dünyasının önderleri ve politikaya yön verenler performansı ve büyümeyi sürdürmek için yeni düşünce yöntemlerine ihtiyaç duymaktadır.

Wharton School Publishing; strateji, yönetim ve mali işlerdeki değişimle baş edebilmek ve yeni ussal modeller sunan düşünce önderlerinden gelen fikirleri harekete geçirmek için güvenilir kaynaklar sunmaktadır. Bizler, değişimi ve değişimin belirtilerini iyi anlama yetisine sahip zıt disiplinlerden yazarlar arıyoruz. İdarecilerin değişimin getirdiği zorluklara cevap verebilmelerine yardımcı olan kitaplar ve araçlar sunuyoruz.

Yayımladığımız her kitap ve yönetim aracı Pensilvanya Üniversitesi Wharton Fakültesi tarafından konulan kalite standartlarını karşılamaktadır. Her bir eser, Wharton Fakültesi logosu verilmeden önce Wharton School Publishing Editörler Heyeti tarafından gözden geçirilir. Bu da Wharton eserlerinin yerinde, uygun, önemli,

kavramsal olarak güvenilir, deneye dayalı ve de uygulanabilir olduğunu garanti eder.

Okuyucularımızın öğrenme tercihlerine uyması açısından Wharton eserlerini kitap, ses ve elektronik ortamlarda da bulmak mümkündür.

Kitaplarımız ve yönetim araçlarımız hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için www.whartonsp.com adresini ve Wharton'ın idari eğitim sitesi olan www.wharton.upenn.edu adresini ziyaret edebilirsiniz.

İthaf

Annem Bluma ve babam Joshua Shenkar'ın anısına
ve aileme; Miriam, Keshet, Joshua ve Rakefet'e.

Teşekkür Notu

Kitap yazmak, profesyonel ve şahsi çaba gerektiren zorlu bir görevdir ve belki de elinizin altındaki konu sizin için çok önemliyse bu, daha da zor olsa gerek. Politikacıların, iş insanlarının ve akademisyenlerin tepkilerinin aksine Çin, beni hep şaşırtmıştır ve otuz yılı aşkın devam eden "Çin gözlemim" ilgisizlikten meraka ve şimdi de büyük bir hevese hatta korkuya dönüşmüştür. Bu kitapta "Çin tartışması"nı genel bir bağlama oturtmaya çalıştım ve sanırım başarılı da oldum. Bunu yaparken Çin, Amerika ve başka yerlerden birçok insanın görüş, tecrübe ve tavsiyelerinden faydalandım ve bu kişilere minnettarım. Her ne kadar hepsinden bahsetmek mümkün olmasa da ürün korsanlığının yasal yönlerini bana gösteren Dan Chow'u; endişelerim beni yolumdan alıkoyduğu zamanlarda birçok eleştirmenle birlikte hedefimi tam olarak belirlemekte bana yardımcı olan Brian Renwick'i anmak istiyorum. Wharton Publishing'ten Tim Moore, hep kitabın arkasından adeta itici bir güç görevini üstlenmiştir, en başından son hâline kadar. Sarah Kearns, muhteşem bir editörlük görevi üstlendi, özellikle de "teknoloji özürlüler" için gösterdiği sabırla. Pearson'dan Martin Litkowski, Dilenschneider

Group'tan John Grimaldi ve Fisher College'tan Laura Bowers, kitabın duyurulmasında çok yardımcı oldular. Fisher College dekanı Joe Alutto, MHR Department Yöneticisi David Greenberger ve CIBER'dan Steve Hills ve Cheryl Ryan, bana doğru çalışma ortamını sunmakta yardımcı olmuşlardır.

Tabi ki nihayet ailem... Eşim Miriam, sadece Çin'e olan merakıma katlanmakla kalmamış, aynı zamanda profesyonel ve şahsi esin kaynağım olmuştur. Çocuklarım Keshet ve Joshua, Çin'i bir gencin ve bir çocuğun gözünden görmemi sağlarken daha küçükleri olan Rakefet de (Riki) hep geleceğe odaklanmamı sağlamıştır. Kendilerine tüm sevgimi ve minnet duygularımı iletiyorum.

Birinci Bölüm

Çin Yüzyılının Seher Vakti

İktisatçılar ve köşe yazarları hep Çin'in tırmanışını, Japonya ve Asya "kaplanları"nın (Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong) ardından ve sonraları da Hindistan tarafından takip edilecek olan yükselen ekonominin başka bir örneği olarak resmediyorlar. Her şey bir tarafa Çin'in yükselişi, yüzyıl önce Amerika'nın yükselişine şu anki öncellerinin ve takipçilerinin gösterdiğinden daha çok benzerlikler gösteriyor. Şu anda tanık olduğumuz şey, eşsiz boyuttaki kaynaklarıyla, yüksek arzularıyla, güçlü pazarlık konumuyla ve de yerleşmiş ve işin ehli bir Diaspora'nın mali ve teknolojik araçlarıyla devamlı ve büyük bir gelişme gösteren geleceğin dünya gücüdür. Yükselen bir Çin'in tüm dünyadaki ülkeler (hem gelişmiş hem de gelişmemiş) üzerindeki etkisi devasa boyutlarda olacaktır. Bu yüzden mücadelede başarılı olmak için stratejiler ve tepkiler geliştirmek gerekir.

Bu kitap, Japonya'yı hedef alan 1980'lerin medya geleneğindeki gibi Çin'i ne hedef almakta ne de "Japonya bir numara" tar-

zında övmektedir. Bu kitabın amacı daha ziyade kaçınılmaz olarak büyüyen Çin'in iş dünyası, çalışanlar ve tüm dünyadaki (özellikle de Amerika'daki) tüketiciler üzerinde bırakacağı etkiyi görmeye çalışmak ve şirketlerin ve kişilerin yeni düzende rekabet edebilmeleri için yapmak zorunda kalacakları şeyleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu kitabın bakış açısına göre Çin'in ilerleyişi yüzünden ortaya çıkan "yer değişiklikleri", çevrimsel (periyodik) ve geçici değildir ve küresel ticaret sisteminin yeniden yapılandırılması ve önemli tüketici kitlelerinin yeniden konumlandırılması anlamına gelir. Biz, şu anda rekabet için yeni temel kuralları ve yeni istihdam söylemleri olan ve garip tüketim örnekleri ile birlikte yepyeni bir ticaret ortamıyla karşı karşıyayız. Öyle ki bu ortam; politik, ekonomik, sosyal ve toplumsal cephelerde savaş hatlarını yeniden çizecek ve ulusların, şirketlerin ve bireylerin karşısına yeni mücadele alanları açacaktır.

Küresel Ekonomide Çin'in Yeri

Satın alma gücü paritesine göre, Çin dünyanın ikinci en büyük ekonomisidir. Herhangi bir ulustan daha hızlı bir şekilde büyüyerek, şu anda dünyanın en büyük ekonomisi olan Amerika'yı yirmi yıl içerisinde geçme yolunda ilerlemektedir. Bazı gözlemciler, Çin'in büyüme rakamlarını abartıldığı gerekçesiyle önemsemiyor; ama yüzde yedi ila sekiz arasında olan GSYİH büyüme rakamından bir puanının kesilmesi durumunda bile Çin, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler içerisinde uzun bir zaman daha en hızlı büyümeye sahip olan ülke olmaya devam eder. Bazı gözlemciler ise enerji tüketimi gibi verilere dayanarak Çin'in büyüme oranının resmi rakamların gösterdiğinden de yüksek olduğunu savunuyor. Çin ekonomisi; parça parça olmuş bankacılık sistemi, verimsiz hizmet sektörü ve de tüm haklardan mahrum edilmiş olma gibi birtakım ciddi

engellerle karşılaşmasına rağmen bu engeller, Çin'in ekonomik ilerleyişini durduramıyor, sadece yavaşlatıyor.

Çoğu endüstri alanında, özellikle de emek yoğun endüstrilerde, Çin daha şimdiden hâkim bir oyuncu konumuna ulaştı. Dünyadaki oyuncakların yüzde yetmişi, bisikletlerin yüzde altmışı, ayakkabıların yarısı ve çanta, valiz gibi bagaj eşyalarının üçte biri Çin kökenli fabrikalarda üretilmektedir. Bu ürün sınıfları içinde Çin ürünü olmayan bir raf bulabilmek neredeyse imkânsızdır. Kumaş ve giysi gibi diğer birkaç ürün sınıfında Çin'in payı, kota ve gümrük duvarı ile sınırlandırılmıştır. Bu kota ve gümrük duvarı Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılmasıyla ve uluslararası ticaret rejimlerinin sona ermesiyle birlikte azalacak şekilde planlanmıştır. Ama Çin, düşük teknolojili ve emek yoğun bir üretici olmaktan memnun değildir. Zaten teknolojinin önemli rol oynadığı ve işgücünün yüksek maliyetli olmadığı alanlarda da etkin durumdadır. Örneğin şu anda dünyada mikrodalga fırınların yarısı, televizyon ve iklimleme araçlarının üçte biri, çamaşır makinelerinin dörtte biri ve buzdolaplarının beşte biri Çin tarafından üretilmektedir ve bu ürünler, ülkenin ihraç mallarının en hızlı büyüyen kesimlerini temsil eder. Başka ülkelerdeki üreticiler, rekabet edebilmek için Çin'in ürettiği parçalara ya da çok parçalı kısımlara giderek artan bir oranda bel bağlamaktadır.

Japonya ve Kore'nin tersine Çin, çıtayı yükselttikçe emek yoğun kesimden vazgeçmeyecektir. Bunun yerine, geleceğin dünya ekonomisine yön verecek bilgi yoğun alanlara para sağlamak amacıyla emek yoğun ve yarı teknolojik endüstriler üzerindeki üstünlüğünü artırma çabası içerisinde olacaktır. Çin'i önde gelen ekonomik güçler arasına yükseltecek ve küresel çaptaki rakiplerine benzeri görülmemiş bir rekabeti yanında getirecek olan bu birleştirilmiş çabalardır. Giderek dış politikada iddiasını artıran Çin, büyümekte olan ekonomik gücünü jeopolitik itibara dönüştürmeye ve Amerika'nın

küresel egemenliğini dengelemeye kararlıdır. Aynı zamanda diğer ulusların da yaptığı gibi Çin, büyüyen ekonomik ağırlığını ekonomik çıkarlarını desteklemek için kullanacaktır.

Kaynakları ve Yetenekleri

Çin'in ortaya koyduğu kaynaklar ya önemsenmemiştir ya da yanlış anlaşılmıştır. Örneğin 1,3 milyar insanı olan bir ülke demek bir çeşit basmakalıp söz hâline gelmiştir; ama bu devasa boyutun farkına varılırsa hiç de önemsiz olmadığı anlaşılır. Yabancı şirketler, her Çinliye bir diş fırçası satmak için yıllarca kuyruk sallamışlardır. 1980'lerin başında böyle bir şey ilk ortaya çıktığında bir çeşit hayal ve ortak bir ütopyanın sembolü olmuştur; ama daha sonraları giderek gerçeklik kazanmıştır, ülke ya da ürün kategorisi tarafından kısıtlanmış olsa da. Çin, şu anda Boeing firmasının ticari hava taşıtları ve Amerikan makine aletleri üreticileri için en büyük pazarı oluşturmaktadır ve ayrıca Çin'in otomotiv pazarı, dünyada en fazla umut vaat eden pazar durumundadır. (Şu anda Çin, Volkswagen firmasının en büyük dış pazarıdır; hem de Amerika'nın çok ilerisindedir.)

İç pazarının çekiciliği Çin'e olağanüstü bir pazarlık yapma gücü sağlamaktadır ki önceden Japonya ve Güney Kore'nin böyle bir kozu yoktu. İç pazarının cazibesi, Çin'e teknoloji aktarımını yabancı yatırımcının ülkeye girişine karşılık bir şart olarak sunma şansını veriyor; yani Çin, benzeri görülmemiş ödünleri söke söke alıyor. Örneğin otomotiv endüstrisinde General Motors gibi yabancı şirketler, gelişmekte olan bu pazarda önceden hiç tasarlanmamış boyutta araştırma ve geliştirme merkezleri kurmayı kabul ettiler. Bu üreticiler, sadece kendi temel yeteneklerine yakınlığı tartışılır teknolojileri aktarmayı kabul etmekle kalmıyorlar; bir de bunu görünürde hiçbir fikri mülkiyet hakkının olmadığı bir ortamda yapmayı ve daha önce hiç görülmemiş anlaşmalar imzalamayı kabul ediyorlar. Yani Çin,

dünyada ülke içi otomotiv üreticilerinin birbirleriyle çekişen yabancı ortaklarla eşit girişimlere sahip olduğu tek ülkedir. Bu sayede "en iyi uygulamaları" öğrenmek mümkün olmakta ve böylece sonunda potansiyel olarak yabancı kişilerden daha fazla bilgiye sahip olma fırsatı doğmaktadır. Amaç, küresel ekonomide kendi ayakları üzerinde durabilecek ve Toyota, Sony ve Samsung gibi şirketlerin başarısını yakalayabilecek ve aynı başarıları daha kısa bir zaman içerisinde gerçekleştirebilecek Çinli çok uluslu şirketler yaratmaktır.

Çin'in büyüklüğü aynı zamanda büyük bir insan kaynağı havuzu anlamına gelmektedir. Depoda sadece sınırsız bir vasıfsız işçi kaynağı değil, aynı zamanda çoğu devlet destekli araştırma ve geliştirme merkezlerinde ya da yabancı çok uluslu şirketler tarafından kurulmuş ve önemi günden güne artan teknoloji merkezlerinde çalışan büyük ve artan sayıda mühendis, bilim insanı ve vasıflı teknisyen bulunmaktadır. Ucuz işçi ve her geçen gün artan vasıflı kadronun bir arada bulunuşu, "ya bu ya da şu" gibi seçeneklerin az olduğu ulusal rekabetçilikle ilgili yaygın varsayımlara ters düşmektedir ve Çin'in teknoloji yoğun alanlara girdiği sırada emek yoğun endüstrilerdeki egemenliğini sürdürme stratejisinin temelini oluşturmaktadır.

Çin'in etkinlik alanı ve kendi eğitim sistemini çağdaşlaştırma hızı, daha önceki rakiplerinden çok daha fazladır. Bugün bile Japonya'nın eğitim sistemi, genel anlamda değişime olduğu kadar yabancı etkilere de büyük oranda kapalıdır; ki Japonlar bunun bilgi ekonomisinde ekonomik ilerlemeye ve büyümeye karşı ciddi bir engel olduğunu kabul etmektedir. Kore'deki üniversiteler, Japonya'daki benzerlerinden daha açık olmalarına rağmen, Kore vatandaşlarını yıllardır yurt dışında okutuyor olmasına rağmen etkin bir şekilde dışarıda fakülte açmaya daha yeni başladılar. Daha yüksek eğitimli Çin kurumları daha fazla açıktır ve sonuç olarak da bu seçkin kuruluşlar, izlenceyi (müfredatı) ve başka değişiklikleri ayarlamada sade-

ce hazır bulunduklarını değil, aynı zamanda hevesli olduklarını da göstermektedir. Çin'in büyük üniversiteleri, Batı kuruluşlarıyla ve şirketlerle ortaklıklar kurarak ve etkin bir şekilde dışarıda eğitilmiş eğitim kadroları ile birlikte hareket ederek altyapılarını ve yeteneklerini yükseltmek için saldırganca davranışlar sergilemektedir.

Kendi eğitim sistemine destek olmasına ek olarak Çin, yurt dışından dönen öğrencilerin eninde sonunda oluşturacakları akınlara bel bağlamaktadır. Artık Çinli öğrenciler, Amerika'daki en büyük yabancı öğrenci topluluğu konumuna gelmiştir. Uluslararası Eğitim Kurumu'na göre 2002-2003'te Amerika'da anakara Çin'den (**Çevirmen Notu:** Anakara Çin; Tayvan, Hong Kong ve Macau'nun dışındaki Çin toprakları olarak kabul edilir.) altmış dört bin öğrenci eğitim almıştır. Aynı yıl Amerika, Hong Kong'dan sekiz bin ve Tayvan'dan yirmi sekiz binden fazla öğrenci olmak üzere toplam yüz bin kişiye ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Çinli öğrenciler; ev sahipliği yapan ülkeler arasında Avrupa, Avustralya ve Japonya'da da eğitim almaktadır. Çin hükümeti, son zamanlarda bu meyvelerin en iyi ve en parlaklarının geri dönmesini sağlamak için "denizaşırı şartlar" ve en umut verici beklentilere kadar ortak görevler önererek her türlü ayartma çabasına hız vermiştir. Resmi teşvikler olmadan bile bu hızlı büyüyen ekonominin sunduğu ekonomik zenginlikler, uygulama yapan bilim insanlarının ve yöneticilerin yanı sıra birçok öğrenciyi de kendine çekmektedir. Bu geriye dönenler yanlarında sadece akademik bilgiyi değil, aynı zamanda Çin'in şiddetle ihtiyaç duyduğu başka şeylerle de gelmektedir, yani ustalık uygulaması ve ticari uzmanlıkla.

Diğer önemli bir teknolojik, bilimsel ve idari bilgi de Tayvan ve Hong Kong'un ekonomilerinde yatmaktadır. Soluklarını her an enselerinde hissettikleri küçük çaplı Çinli üreticiler tarafından kısmen baskı altında bulunan her iki bölge de (Singapur'u söylemeye gerek ...) son yirmi yıldır eğitim sistemlerinin kalitesini yükseltmekle

meşgul olmaktadır. Hong Kong, 1970'lerin sonlarında sayısı üç iken şu anda sekiz olan üniversiteleriyle iftihar etmektedir. Bazıları dünyanın en iyilerinden sayılan bu üniversiteler, Çin'in insan kaynakları altyapısını geliştirmekte çok önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca her geçen gün artan bir oranda anakaralı öğrencilere ev sahipliği yapmaktadır ve buralardan mezun olanların çoğu sonunda doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak anakaradaki teşebbüslerle çalışmaktadır.

Yine de Çin'in önemli zaaflarının üstesinden gelebilmesi için kat etmesi gereken çok yolu var. Bu zaaflara örnek olarak üretim tabanını desteklemek için gerekli ve gereksiz kadroların yönlendirileceği gelişmiş hizmet sektörü konusundaki eksiklikler, görevini yerine getirememenin eşiğinde olan bir bankacılık sektörü ve teknolojik yenilikleri gerçekleştirecek yeteneklerin sınırlı olması gösterilebilir. Bununla birlikte, geçmiş tecrübelerden yola çıkarak denilebilir ki Çin'in bu sorunların altından kalkabileceğine, hatta bu süreçten daha da güçlü bir şekilde çıkacağına inanmak için birçok neden vardır. Önemli bir güç de Çin'in yalnız olmamasıdır. Aksine Çin birçok tamamlayıcı ve giderek artan oranda bütünleşen ekonominin merkezi hâline gelmiştir, yani Büyük Çin olmuştur.

Büyük Çin'in Yarattığı Sinerji

Kültürel, ekonomik ve jeopolitik anlamda Çin, sadece Halk Cumhuriyeti'nden ibaret değildir. Ayrıca bir girişimcilik merkezi olan ve 1997'den bu yana kendi ticaret ve yabancı yatırım yetkisine sahip Çin'in Özel Yönetim Bölgesi diye adlandırılan Hong Kong; tartışmalı politik statüsüne rağmen her geçen gün Çin ekonomisiyle daha da bütünleşen, teknoloji yönünden ilerlemiş bir ada olan Tayvan (Çin, onu hain bir vilayet olarak görüyor); ileri teknolojili üretimin merkezi ve birçok çok uluslu teşebbüsün üssü konumundaki

belki de çoğunluğu Çinli olan Singapur; son olarak Güneydoğu Asya'daki iş dünyasının seçkinlerinin çoğunu oluşturan ve tüm dünyadaki iş çevrelerinde etkin olan büyük bir Çin Diasporası. Hong Kong kökenli Hutchison Whampoa, buna verilecek güzel bir örnektir. Yirmi milyar dolara yakın geliriyle ve kırkı aşkın ülkedeki işlem hacmiyle birçok kola sahip büyük bir şirkettir.

Çin yapbozunun bu parçalarını bir araya getirdiğinizde karşınıza eşi benzeri olmayan bir potansiyel çıkar. Sadece dünyanın en büyüğü değil, aynı zamanda içinde çok sayıda bilim insanı, mühendis ve deneyimli yöneticiler barındıran bir insan kaynağı havuzudur. Gelişmiş ve hızla ilerleyen teknolojik bir altyapıya ve yeni ortaya çıkan birçok teknolojide önde giden endüstri konumuna sahiptir (Tayvan, dünyanın en büyük dizüstü bilgisayar üreticisidir). Büyük bir sermayesi bulunmaktadır (Çin'in, Tayvan'ın, Hong Kong'un ve Singapur'un ekonomileri toplamda yedi yüz elli milyar dolarlık yabancı rezerve sahiptir). Hâkim bir ticari konumu bulunmaktadır (Hong Kong, dünyanın en yoğun ve gelişmiş yük limanına sahiptir). Ayrıca çok uluslu teşebbüsler için ana merkezler, Asya'daki bölgesel karargâhlar (Şanghay, Hong Kong ve Singapur) ve son olarak da küresel ticaret anlayışı (Çin Diasporası) da cabası.

İçinde bulundukları anakara Çin'in iş dünyasında günden güne daha çok bütünleşen ve daha bağımlı hâle gelen bu ekonomiler, gelişmekte olan bir ekonomide daha önce hiç görülmemiş büyüklükte ve hızda gelişme sağlayan sermayenin, becerinin, bilginin, insan kaynaklarının ve pazar anlayışının tamamlayıcı ve işbirliği içerisindeki özelliklerine sahiptir. Yaklaşık 1,4 trilyon dolarlık ticari mal alışverişiyle Büyük Çin'in (Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong, Tayvan ve Singapur) önünde sadece Avrupa Birliği ve Amerika bulunmaktadır ve bu hâliyle Çin'in mal alışverişi, Japonya'nın ticaret hacminin yaklaşık iki katıdır. Sürekli küreselleşen ekonomide bu denli bir hacim, olağanüstü pazarlık gücünün temelini oluşturmaktadır.

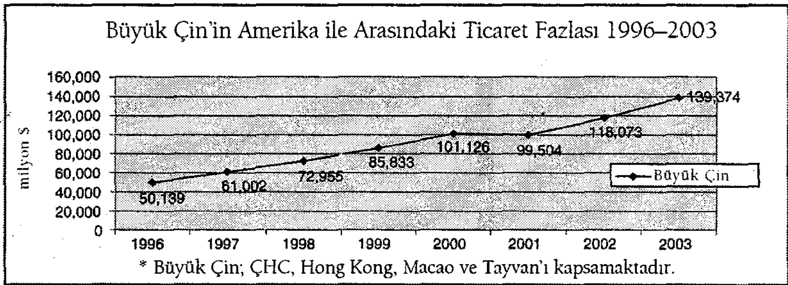
Bu arada da alışveriş içerisindeki diğer uluslar, daha geniş mal akışı için ve ihracatları için ağırlıklarını ticarete ve ekonomik meselelere vermektedirler. Büyük Çin, daha büyük olan ve hızla büyüyen Asya ekonomisi için bile bir merkez hâline gelmektedir. Örneğin Büyük Çin, neredeyse bütün diğer Asya uluslarının en büyük pazarıyken Anakara Çin de zaten şu anda Güney Kore'nin en büyük ihraç pazarı hâline gelmiştir.

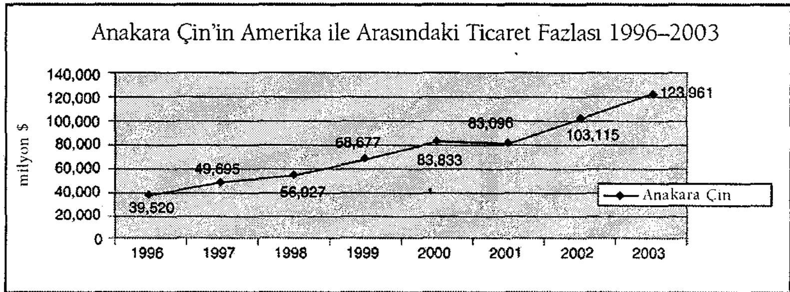
Amerika'ya Geliş

On dokuzuncu yüzyılda batı ülkeleri, o zamanlar zayıf bir ülke olan Çin'e kapılarını yabancı ticarete açması için baskı yapmışlar ve ülkeyi eşit olmayan ve küçük düşürücü bir dizi antlaşmayı kabul etmeye zorlamışlardır. Amerika da bu antlaşmalardan birine imza atmıştır. Ama bir sorun vardı. Batı ülkeleri, çay ve ipek gibi Çin mallarına göz koyarken, bunların karşılığında Çin'in isteyeceği tarzda çok az şeye sahiptiler (örneğin İngilizler bu şekilde afyon ticaretine girmiştir). İki yüzyıla yakın bir zaman sonra yine eski rakipler arasındaki ticaret gelişmekte ve yine Amerika, Çinlilerin Amerikan mallarına gösterdiği ilgiden daha fazlasını Çinli mallara göstermektedir. Şu anda Çin satış yapmak istiyor ve Avrupa limanları da çay ve ipekten çok daha fazla el yapımı Çin malını idare ediyor.

Tablo 1-1, Çin'in Amerika ile yaptığı mal ve hizmet alışverişini göstermektedir. Rakamlar sadece anakara Çin (Çin Halk Cumhuriyeti, (ÇHC)) için değil, Büyük Çin (Hong Kong, Tayvan ve Macao dâhil ama Singapur hariç) için de geçerlidir. Her ikisi de Çin ekonomilerinin bütünleşme durumu hakkında bilgi vermek ve Çin'e ihracat yapan önemli ihracatçılardan oluşan Amerikalı bir topluluk olan Amerika-Çin Ticaret Konseyi'nin Hong Kong'un *antrepo* durumu (Yani ÇHC'den gelen birçok ihraç malı, Hong Kong aracılığıyla gelmektedir ve Hong Kong adresli bir-

çok Amerikan ihraç malı da anakara Çin'e yönlendirilmektedir.) hakkında bilgi vermediğinden Çin Halk Cumhuriyeti'nin ticaret rakamlarının çarpıtılmış olduğu konusundaki önemli şikâyetine cevap vermek içindir. Buna hizmetleri de (nakliye ve danışma gibi) dâhil ediyoruz; çünkü içinde sürekli hesap açığı barındıran mal alışverişinin aksine hizmet alışverişinde Amerika'nın dikkate değer bir üretim fazlası bulunmaktadır.

Kaynak: Census Bureau's Foreign Trade (FT-900), Uluslararası Mal ve Hizmet Ticareti yıllık yayınları. 15.5.2003 tarihinde güncellendi.

Tablo 1-1 Çin'in Amerika ile Ticaret Dengesi

Ayrıca Amerika-Çin Ticaret Konseyi, Amerika'nın Çin'le olan

ticaret açığının büyüdüğüne de inanmaktadır; çünkü Amerika, ithal ve ihraç mallarını farklı şekilde hesaplamaktadır: Amerikan ithal malları, CIF (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun) giderleri üzerinden; ihraç malları ise FAS (Gemi Doğrultusunda Teslim) giderleri üzerinden hesaplanmaktadır. Konsey, ithal ve ihraç mallarının her ikisinin de FOB (Gemi Bordasında Teslim) giderlerine dönüştürülmesinin, ihracatın yüzde bir artmasına, ithalatın da yüzde on kadar azalmasına sebep olacağını iddia etmektedir.[1] Bu tür düzenlemelerle bile Çin, Amerika ile büyük bir dış ticaret fazlasına sahip olacaktır ve açığın büyüme oranı dikkate alınırsa yeni rakamlar sadece altı aylık bir gecikme gösterecektir. Dahası, Amerika'nın ticari rakamlarında ayarlamalar yapmak da Amerikalı diğer tüccarlara göre Çin'in konumunu değiştirmez. Amerika-Çin Ticaret Konseyi'nin savunmacı konumu da su yüzüne çıkıyor: Bu, Boeing gibi bu pazara ihracat yapan önemli ihracatçılardan ve Çin ihraç mallarının rekabet edebilecek durumda olacağına bel bağlayanlardan oluşan güçlü iş lobisinin Çin'e yaptığı bir hatırlatmadır.

En az ticaret açığının geniş kapsamlı rakamları kadar önemli olan başka bir nokta da açığın bileşimidir; özellikle de Çin'in Amerika'ya yaptığı ihracatın. Amerika Nüfus Dairesi'ne bağlı Dış Ticaret Teşkilatı'na göre 2003 yılında Çin'den yapılan en yüksek dört ithalat sınıfının hepsi teknolojiyle ilgiliydi: 28,5 milyar dolarlık (CIF değeri) çeşitli üretim parçası, 24,3 milyar dolarlık işyeri makineleri ve otomatik bilgi işlem aygıtları, 17,5 milyar dolarlık haberleşme ve kayıt aygıtları ve 12,6 milyar dolarlık elektrikli gereçler. Emek yoğun hazır giyim ve ayakkabı sınıfları, sırayla 12,6 ve 11,1 milyar dolarla beşinci ve altıncı durumda. Sıralama böyle aşağı doğru de-

1. Çin'in Amerika'yla olan dış ticaret açığı rakamları genel olarak daha düşük, 2002'deki mal alışverişi için yaklaşık yetmiş milyar dolardır.

vam ediyor; ama hacim düşmüyor.[2] Nispeten 1999'da tekstil ve hazır giyim (birlikte) ve ayakkabı sınıfı sırayla ikinci ve üçüncüydü.

İktisatçılar, ticaret dengesinin ne kadar önemli olduğu konusunda bölünmüşlerdir. Bazılarına göre Amerikan dış ticaret açığı GSYİH oranı olarak fazla büyük değil; her ne kadar kırmızı hat olarak keyfi olarak belirlenmiş yüzde beşlik oranı geçmiş olsa da. Diğerleri ise yabancıların elinde bulunan Amerikan mali yükümlülüklerinin her geçen gün artan payının tehlikesine dikkat çekmektedir ki bu yabancılar, Amerika'nın para dolaşımına güvenlerini yitirecek olsalar Amerika'da bir güven bunalımına sebep olabilecek ve Amerikan dolarının ana döviz olarak tutulduğu küresel ekonominin dengesini bozabilecek kişilerdir. Herkesçe kabul edilen bir şey vardır ki o da ticaret her iki tarafa da karşılıklı çıkarlar sağlar, hatta karşılıklı olmasa da (örneğin Amerikalı tüketiciler, ucuz Çin mallarından faydalanmaktadır). Ekonomik bakış açısı; ticaretin karmaşıklığını, farklı bölge ve endüstrilerin üzerindeki sürekli değişen etkilerini ve özellikle de toplumsal, politik ve jeopolitik yansımalarını tanımlamak için çok dardır. Makro ekonomik bakış açısı olan "serbest ticaretin herkese faydası vardır" savında bulunmak ya da bilindik "adil ticaret" söylemini kullanmak basittir. Asıl zor olan; adil olmanın değişkenlerini saptamak, bilinmeyen yeni bir oyunda kimin adilce davrandığını belirlemek ve kazananları (ve kaybedenleri) seçmektir. Çin adı verilen bu oyun ise bu üçünü de tekrar tanımlayabilir.

Amerika neden Çin ithal mallarından (bazılarına göre en önemli faydalanıcılardan) en çok etkilenen ülkedir? Yıllarca bütün dünyayla yaptığı ticarette hep büyük bir dış ticaret fazlasına sahip Japonya'nın aksine Çin'in, dışarıyla yapılan ticarette hep küçük bir

---

2. Kitabın ileriki bölümlerinde tanımlandığı gibi Çin'in giyim ihracatları gelecek yıllarda çokelyaflılar sözleşmesinin süresinin dolması ve diğer etkenler sebebiyle keskin bir şekilde fırlayacak.

fazlası olmuştur ve son zamanlarda da ithalatı ihracatından daha hızlı artmaktadır. Amerika ile yaptığı ticarette dış ticaret fazlası Ocak 2004 itibarıyla 11,5 milyar dolara çıkan Çin'in genel ticaret dengesi Şubat 2004 itibarıyla sekiz milyar dolara çıkmıştır, yani kırmızı hattı geçmiştir. Bu, alışveriş yaptığı diğer tarafların küçük açıklar vererek (örneğin Avrupa Birliği (AB)) ya da büyük dış ticaret fazlasına sahip olarak (Asya) işi oldukça iyi götürdükleri anlamına gelmektedir. (Çin, AB ile yaptığı alışverişte 2002 yılında elli milyar dolara yakın dış ticaret fazlasına sahipti; Avusturya ve Finlandiya hariç her üye ülkeyle yaptığı alışverişte ticaret fazlası vardı.)

Çin'in Amerika ve diğer ülkelerle arasındaki ticaret fazlası ile ilgili bu eşitsizlik nasıl mümkün olabiliyor? Cevap oldukça karmaşık; çünkü örneğin Çin'le arasında oran olarak daha fazla açığa sahip İngiltere ile İngiltere'ye nispeten daha az açığa sahip Almanya arasındaki farkları açıklamaktadır. Bu açıklamalar; her birinin kendilerini destekleyen tüketici kitlesine sahip olmalarından ötürü, her biri Çin'in etkisine farklı yorumlar getirdiklerinden ötürü ve yine her biri ulusal, endüstriyel ve kişisel düzeyde ve şirket düzeyinde kendi stratejik tepki birikimlerini kullandıklarından dolayı önem arz etmektedir. Aşağıdaki bölümler bu açıklamaların bazılarından bahsetmektedir.

Müzmin İthalatçı

Amerika, çeyrek yüzyıldır bütün ülkelerle gerçekleştirdiği ticari ilişkilerde dış ticaret açığı vermektedir ki bu açık, yıllık yarım trilyon dolara yaklaşmaktadır. Rakamsal olarak bu, dünyadaki en büyük dış ticaret açığıdır ve GSYİH'nin yüzde beşi dolaylarında gezinir ve ayrıca endüstriyel ülkeler arasındaki en yüksek oranlardan bir tanesidir. Amerika'nın ticaret açığının fazla olduğu ülkeler Avrupa Birliği ülkeleri, Kanada ve Japonya'dır; ama en hızlı artanı ve en büyüğü ise Çin'ledir. Çin'in önde gelmesinin bir sebebi bu ülkeye bütün dünya-

dan birçok üretim işleminin kaymasıdır. Japon, Avrupalı ve Amerikalı şirketler üretim işlemlerini Çin'e taşıyınca bu şirketlerin Amerika'da yaptığı satışlar Çin ithalatı olarak kayda geçmektedir. Örneğin birkaç yıldan bu yana Japonya'nın Amerika ile olan dış ticaret fazlası büyümedi; ama Çin'le olan ticaret açığı adeta fırladı. Tabi ki rekabet, döviz kurları, küresel çaptaki ihracatçıların artan teklifleri ve yabancı mallara olan iştahı artırdığı söylenen Amerikan nüfusunun çeşitliliği gibi başka etkenlerin rolü olduğunu söyleyen bu sav, Amerika'nın toplam dış ticaret açığının neden azalmadığını açıklayamaz.

Tecrübesiz (ya da Daha Fazla Kaybedeceği Olan) Tüccar

Birleşik Devletler, birçok Amerikalının (ama başka kimsenin değil) ortaklarından daha az gümrük vergisine ve tarife dışı sınırlamalarına sahip olduğuna inandığı ve Amerikalıların ve daha birçok kişinin tecrübesizlik diye tabir edebileceği ticaret politikalarına (örneğin mütekabiliyette ısrar etmeden Amerikan pazarlarına serbest girişe müsaade etmek gibi) sahip açık bir pazardır. Bu bakış açısına göre Amerika, ticaret ortakları (özellikle de Çin) tarafından kullanılmaktadır. Çin'in destekleyicileri, pazarlarının kademe kademe açılacağına ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kararlarına dikkat çekiyorlar. Hiçbir kanıt olmamasına rağmen, birçok Amerikalı şirketin hızla dünyaya açılan Çin pazarının gereklerini anlamak için gerekli zaman ve enerji yatırımını yapmadığını savunmaktadırlar. Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nden tanınmış bilimcilerden Nicholas Lardy, Çin'in yaptığı ihracatın GSYİH'ye oranının 2004 yılında yaklaşık yüzde otuza ulaştığını gözlemledi. Bu oran Japonya'da yüzde sekiz, Amerika'da yüzde on dörttür.[3]

---

3. N. R. Lardy, "United States-China Ties: Reassessing the Economic Relationship," Testimony before the House Committee on International Relations, U.S. House of Representatives, Washington D.C., 21 October 2003.

Teknolojide ve yenilikte dünya önderi ve ağ teknolojisi ihraç eden bir ülke olarak Amerika, Çin'in fikri mülkiyeti koruma konusundaki umursamaz tavrından en fazla zarar görecek olan ülkedir denebilir. Japonya ile "dört kaplan" arasında da benzer kıyaslamalar yapılmaktadır. "Dört kaplan", işe mülkiyet haklarını hiçe sayarak başlamışlardı; ama daha sonra usulüne göre hareket ettiler. Bununla birlikte Çin'in ihlâlleri çok daha büyük boyutlara ulaştı ve güçlü yerel çevrelerce çoğu zaman desteklendi, korundu ve tüm bunlara göz yumuldu. İyimser bir bakış açısına göre Çin teknoloji merdiveninde yükseldikçe bu tür bir koruma kendi çıkarına olmaya başlayacak. Zaten on dokuzuncu yüzyılda Amerika da fikri mülkiyet hakkının en büyük ihlâlcilerdendi. Hatta Charles Dickens bunu öğrendiğinde şaşkına dönmüştü. Aradaki fark ise şu: bu zamanda ürün maliyetlerindeki araştırma ve geliştirmenin payı çok daha pahalı ve telif hakkı olan ürünler ekonomik pastanın çok daha fazlasını kapsamakta. Ayrıca şu anda biz küresel bir pazardayız; bu da şu anlama geliyor: korsan ve sahte ürünler çoklu pazarlarda yolunu bulabilmektedir. Belki de en endişe verici olanı ise gidişata bakıldığında ihlallerin oranında düşüşten ziyade bir yükselişin olmasıdır.

Eğriyi Takip Et

Bu açıklamaya göre Amerika-Çin ticaret dengesizliğinin sebebi her iki ülkenin kalkınma eğrisinin farklı noktalarında bulunuyor olmasıdır. Çin, şu anda tıpkı Amerika'nın bir asır önce tarımsal istihdamı kaybettiği şekilde gelişmiş, bilgi yoğun üretim ve hizmet işleri yerine ucuz üretim işleri dağıtmaktadır. Çin, böyle yaparak yani Amerika'yı en iyi yaptığı işi yapabilmesi için rahatlatarak olumlu bir rol oynamaktadır: Böylece Amerika merdivenin üst basamağında bilgi üretip uygulayabilmektedir. Bu sav, Amerika ve Çin'in sadece dar bir ürün yelpazesinde (Amerika-Çin Ticaret Konseyi'ne göre

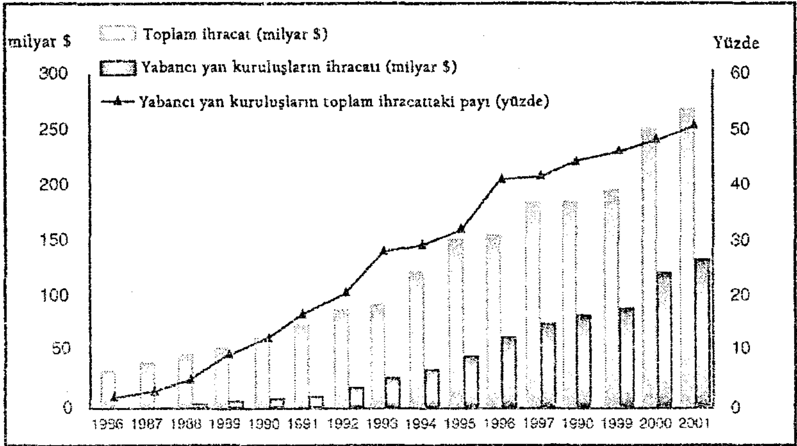
yüzde on) çakıştığına dikkat çeken Çin'in destekçileri için anlaşılır derecede çekicidir. Doğal olarak kalkınma eğrisinin öyküsü, Çin ilerleme kaydettikçe iki ülke arasındaki ticaret açığının azalacağına işaret etmektedir.

Bu açıklama tatmin edici; ama aynı zamanda eleştiriye açıktır. Amerika'nın ve Çin'in rekabet ettiği ürün yelpazesi muhtemelen Konsey'in bildirdiğinden daha büyük ve en önemlisi de bu yelpaze hızla genişliyor. Zaten Çin'in yaşadığı hızlı büyüme ve bu ülkeye giriş yapan muazzam boyuttaki teknoloji göz önüne alınırsa bu, kimseyi şaşırtmamalıdır. Toyota, Nissan ve Honda, Lexusi Infinity ve Acura adlı lüks bölümleri açmadan önce işe ilk olarak ucuz araçlarla başladılar; Uluslararası Ticaret Kurulu'nun araştırmaları ortaya çıkarmıştır ki Çin'de üretilen televizyon ve mobilyalarda zaten hem ucuz hem de pahalı üretim hedef alınmaktadır. Kalkınma eğrisi genellikle imalattan hizmete geçiş yapan ekonomilerle tarımdan imalata geçiş yapan ekonomiler arasında paralellik çizmektedir; ama bu kitapta daha sonra da bahsedeceğimiz gibi bu paralellik özünde kusurlu olabilir. Son olarak Japonya'nın ve kaplanların aksine Çin, daha karmaşık ürün çeşitlerine doğru giderken emek yoğun avantajını da elinde tutmak istiyor. Eğer bunu yapmayı başarırsa, iki ülkenin rekabet ettiği ürün yelpazesi daha da genişleyecek.

Dışarıda Üretilen ve "İçeride Yamanan" İthal Mallar

Ticari verilere bakarsanız, hiçbir ilkesi ya da ahlak anlayışı olmayan Çinli şirketlerin ite kaka Amerikan pazarına girmeye çalıştığını görebilirsiniz. Yine de hemen yargıya varmadan önce Çin'in ihraç mallarının yarısından fazlasının kendi ülkesine ve tüm dünyadaki pazarlara mal satmak amacıyla bu ülkeye fabrika açmış olan yabancı çok uluslu şirketler tarafından üretildiğini de unutmayınız (Bakınız: Tablo 1-2). Aslında Çinliler, Japonlar gibi, çok daha dü-

şük sayıda mal üreterek bu tür ihraç mallarını ticaret rakamlarından çıkarma eğilimi içerisine girmektedir.

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Komitesi

Tablo 1-2 Çin'in İhracatı ve Yabancı Ortakların Payı

"Yabancı Sermayeli İşletmeler" (yabancı yan kuruluşlar ve sınır ötesi ortak girişim şirketleri), Çin'in ihracatındaki büyümenin büyük bölümünden sorumludur; çünkü yabancı pazarlara girmek için gerekli olan uzmanlığa, kalite seviyesine, itibara, ürünleri dağıtma yollarına ve pazara sahiptirler. Kesinlikle hepsi olmasa da çoğu, ekonominin temel esaslarıyla (yani nakliye ve benzeri masraflar hesaba katıldığında bile Çin'de imal etmek daha ucuzdur) ya da iç pazara girmek ya da bazı yatırım teşviklerini elde etmek uğruna satış oranına göre yüksek ihracatı şart koşan Çin hükümetiyle imzaladıkları antlaşmalarla yönetilen Amerikan şirketleridir. Bazı istisnalar dışında Amerikan şirketleri, Çin'in Amerika'ya ihracatına destek ver-

mektedir; imalatçılar olarak değilse bile alıcılar olarak (örneğin Disney). Dahası, Amerikalı üreticilerin Çin'in ihraç mallarına katkısı artacak gibi görünüyor. Bunu görmek hiç de zor değil; çünkü Çin'in teknoloji ürünleri ihraç mallarının en hızlı büyüyen kısmıdır; yabancı çok uluslu şirketler bu teknolojik ihraç mallarının dörtte üçünden sorumludur (bu oran yüksek teknolojili ürünlerde daha da fazla) ve Amerika, teknolojik bilginin en büyük deposu konumundadır. Ayrıca bir tane daha sebep var: Diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, özellikle Avrupa Birliği'yle, üretimi durdurmak Amerika'da daha basittir. Bu yüzden üretim işlemleri Çin'e daha kolay bir şekilde taşınabilir ve Amerika'ya tekrar ihracat başlatılabilir. Aksine AB şirketleri, (özellikle Almanya ve Fransa'da) yerli fabrikaları kapatırken üretimi yurt dışına taşımanın kâr/zarar dengesini altüst eden ve en azından kısa vadede bölgeye ihracatı azaltan inanılmaz engellerle karşılaşmaktadır.

Paranın Rolü

Amerika Maliye Bakanı John Snow'un yuanın (Çin Halk Cumhuriyeti'nin para birimi) değerinin artırılmasını istemek için Çin'e bir sefer düzenleme konusundaki anında reddedilen saçma düşüncesi, dikkatleri iki ülke arasındaki ticaret dengesizliği üzerinde *renminbi*'nin (sözcük anlamı "halkın parası") oynadığı role yoğunlaştırdı. İktisatçıların çoğu, (rekabet hâlindeki şirketler ve gelişmiş ülke topluluklarının yanı sıra) her ne kadar ani bir değer artışının Çin ve dünya ekonomisi için ne kadar tehlikeli olabileceği konusunun yanı sıra bir de marj konusunda anlaşamasalar da yuanın olması gereken değerinin altında olduğunda hemfikirler. Amerikan doları (özellikle) avro ve Japon yeni karşısında değer kaybettiği için Çin mallarını Amerikan pazarında daha pahalı yapmak amacıyla yuanın değerini artırma baskısı şu anda Çin'in üzerindedir.

Para oyunu 1980'li yıllar boyunca Plaza Antlaşması'nın hemen ardından Japonya'ya karşı oynandı ve dolar, yene karşı değer kaybetti. Yine de döviz kurlarındaki bu zorlayıcı düzenleme, Amerika'nın Japonya ile arasındaki ticaret dengesinde bir etki yapamadı ve iktisatçıları kızdırarak (örneğin tüketim modellerinin sadece maliyete bağlı olmadığı gibi) başka açıklamalar yapmaya hatta "Japonya'nın mevcut ekonomik modellere uymadığı" önermesini yapmaya yönlendirdi. Günümüzde yen, 1980'lerin ilk yıllarındaki dolar değerinin iki katından fazla değere sahip; ama Amerika'nın Japonya'ya verdiği dış ticaret açığı hâlâ aynı (1980'lerin doları cinsinden). Herhangi bir düzenleme olmasaydı ve bu açık daha yükseklerde olmuş olsaydı da muhtemelen Japon fabrikalarının (özellikle de Amerika'nın Japonya'ya verdiği açığın büyük bir bölümünden sorumlu olan otomotiv endüstrisinin) Amerika'ya ve Çin'e taşınmasıyla yine büyümesi durdurulurdu.

Değer artırımı (revalüasyon) için baskı yapan tüketici kitlesi Çin'in şu ikisinden birini yapmasını istiyor: yuanın serbest dalgalanmasına izin verilsin, böylece döviz kurunu piyasa güçlerinin belirlemesi sağlansın ya da yeni ve daha yüksek bir döviz kuru aralığı saptansın. Geçmişte Çin, herkese Asya Mali Krizi esnasında Güney Kore'nin, Tayland'ın ve Endonezya'nın paralarının değerini düşürmesine rağmen kendisinin böyle bir şey yapmayacağına karar verdiğini hatırlatarak böyle bir baskıyı içişlerine karışılması olarak algılamış ve reddetmiştir. Çin'in o zamanlar istila altındaki Hong Kong dolarını desteklemek için kendi büyük birikimlerini kullanma teklifi de döviz kuru baskılarına boyun eğmeyeceği konusunda ayrıca güven vermektedir. Her ne kadar gelecekte küçük bir değer artırımı için isteklilik belirtileri gösterse de genel ticaret dengesinde meydana gelecek olan bir ticaret açığı, şu anki kurlarda yapılacak bir değişikliğe karşı olmak için Çin'e daha fazla neden sunacak. Yuanın değerinin artmasına karşı olanlardan birisi de Çin'den parça ya da nihai ürün

ithal eden Amerikalı üreticilerdir ve böyle bir değişiklikten olumsuz yönde etkileneceklerdir.

Çin Dünyayı Sırtlıyor

Çin'in Amerikan piyasaları üzerindeki baskısı gün geçtikçe artacaktır. Şu ana kadar sendika sözleşmelerinden ya da tüketici tepkisi korkusundan dolayı üretimlerini bu ülkeye kaydırmakta tereddüt eden şirketler, iş dünyasındaki yerlerini korumak istiyorlarsa artık başka çarelerinin olmadığını fark ediyor. İlk zamanlar yüksek nakliye maliyetleri sayesinde Çin rekabetinden korunan firmalar, lojistik maliyetler düştükçe ve Çin tarafında üretim arttıkça kendilerini ateş hattında bulmaktadırlar. Diğerleri ise Çin'e taşınan ve mal ve hizmet sağlayıcılarının kendilerine yakın olmalarına ihtiyaç duyan endüstri sektöründeki müşterilerini takip ediyorlar. Hatta Amerikan savunma tesislerine mal sağlayan şirketler bile artık çok az seçenekleri olduğunu görmektedir; her ne kadar en önemli çekirdek üretimlerini kendi ülkelerinde yapmaya çabalasalar da. Danışmanlar ve diğer hizmet çalışanları, bu tür üretimlere destek sağlamayı tercih ediyorlar ve onlar da başka düşük maliyetli ülkeler gibi Çin'in uzak ülkelerdeki çalışmalara destek vermek için iyi bir üs olduğunu fark ediyorlar.

John Tyler hükümeti zamanında Devlet Bakanı olan Daniel Webster, 1843'te şöyle yazmıştır: "Amerika'ya gönderilen Çin üretimi ithal mallarının büyük ve hatırı sayılır bir kısmının miktarı pek de azalacak gibi görünmüyor."[4] Tabi ki sonunda azalmıştır. Ama bu alıntı, tahminlerin sınırlarının nerelere varabileceği konusunda fikir vermesine rağmen göstergeler, Çin ihraç malları dalgasının büyü-

4. Daniel Webster'ın Caleb Cushing'e (Çin'e gönderdiği görevli) verdiği talimatlardan. Calep Cushing'in görevi sonuç verdi ve 3 Temmuz 1844'te Wanghia Antlaşması imzalandı. *Annals of American History.*

mekten başka bir şey yapmadığına işaret etmektedir. Ayrıca bu, sadece Amerika'nın sahilleri ile sınırlı kalmayacak. Şimdilik AB, Çin'le yaptığı ticarette yaklaşık kırk beş milyar dolarlık bir mal ticareti açığı vermektedir; ama Çin'den gelen ithal mallar, toplam ithal malların (AB ülkeleri de dâhil) sadece yüzde 1,8'ini ve Japonya'dan yapılan ithal mal hacminin yarısını oluşturmaktadır (2002 rakamları). Çin ihracatı büyüdüğünde (ve özellikle de Avrupa'nın motorlu araçlar gibi stratejik ve politik olarak etkili olduğu endüstri kollarıyla mücadele etmeye başladığında) işte o zaman genel kanı da değişebilir. Her ne kadar Avrupa'nın ihraç malları sağlam olduğu ve Almanya gibi nispeten daha etkili AB ülkeleri daha az açık verdiği sürece denetim altında tutulabilse de. Çin'le ilgili endişeleri arasında jeopolitik endişeleri de olan Japonya, özellikle Çin'in yükselişine karşı korunmasızdır; çünkü rekabet avantajı, yaptığı üretimde yatmaktadır; ekonomisi son on yıldır durgundur ve yönetişim ve kurumsal uygulamaları, değişen dünya ekonomisine ayak uydurma sürecini yavaşlatmıştır. Tıpkı Amerika gibi Japonya'nın Çin'e yaptığı ihracat, bu ülkeyle yaptığı ithalatın yarısı kadardır ve yine Amerika'da olduğu gibi Çin'den gelen ithal malların çoğu artık o ülkede üretim yapan Japon firmaları tarafından üretilmektedir. Bununla birlikte Amerika'dakinin tersine Çin, Japonya'nın büyük açık verdiği tek büyük ekonomidir ve bu da darbeyi azaltmaktadır. (Japonya'nın Amerika'ya yaptığı ihracat, gerçekleştirdiği ithalatın iki katıdır.) Ayrıca ticarette hem Amerika'dan hem de Çin'den daha bağımlı olduğu için serbest ticaret sistemine meydan okuyabilecek durumda değildir.

Endüstriyel ülkeler, Çin'in sadece emek yoğun ekonomilerini tehdit ettiğine inanarak (yapay) bir avuntu içerisine girmişlerdir; ama gelişmekte olan ülkelerin böyle bir lüksü yoktur. Gelişmekte olan ülkeler, kendilerini gelişmiş ülkelerin yatırım dolarları yarışması içerisinde sürüklenirken bulmaktadır ve yabancı yatırımcıların pazarlarında gerçekleştirdikleri çalışmaları alıp Çin'e götürmelerini

dehşetle izlemektedir. Çin sınırları; daha ucuz işgücü maliyeti, gelişmiş altyapısı ve büyüklüğünün ve kalabalıklığının sağladığı yararlar açısından Amerikan piyasasında bir çeşit sigorta poliçesi görevi gören coğrafi konumlarının ve NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) birlikteliğine bel bağlayan Meksika gibi ülkelerin sunduğu benzer avantajların önüne geçmektedir. Onlar da artık büyük ödemenin garanti altında olmadığını keşfediyor.

Asya'daki yeni ortaya çıkan ve gelişmekte olan ekonomiler için Çin'in etkisi daha değişken bir hâl (hem olumlu hem olumsuz) alır. Asya ülkeleri, yabancı yatırımcıları güçlü komşuları Çin'e kaptırırken Çin, tüm bölge için adeta bir büyüme motoru hâline gelmektedir ve gelişmiş ülke pazarlarının yedeği olmasa bile bir tamamlayıcısı olmaktadır. (Örneğin Çin şu anda Güney Kore'nin en büyük yabancı pazarı olarak Amerika'nın yerini almış durumdadır.) Japonya hariç çoğu Asya ekonomisi Çin'le olan ilişkilerinde dış ticaret fazlasına sahiptir ve bu yüzden de Çin ithalatını yakın bir tehdit olarak görmemektedir. Yine de Çin, Asya ülkeleri tarafından olası bir sıkıntı kaynağı olarak görülmektedir; çünkü bazıları Çin'in yalnızca birkaç basamak ilerisindedir ve bu yüzden Çin'in ekonomik ilerlemesine karşı hassastır. Buna ek olarak özellikle Müslüman Endonezya ve Malezya'da Çinli azınlıkların Çin'in yükselişinden büyük çıkarlar sağlarken düşük kazançlı işlerin bu ülkeye taşınmasıyla etnik yığınların büyük zararlara uğrayacağı kuşkusunun yanı sıra Çin'in seçkin iş çevresinin etkisinden dolayı gözle görülür bir rahatsızlık söz konusudur. Son olarak Asya ülkeleri değişen siyasi ve iktisadi coğrafyadan endişe duymaktadır: Savaş öncesi ve savaş kayıtları yüzünden İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'dan şüpheleniliyordu; ama Japonya askeri güce sahip değildi ve yakın bir Amerikan müttefikiydi. Çin ise yakın geçmişinde yayılmacı olmamasına rağmen dünyanın en büyük ordusuyla ve de güçlü jeopolitik hedefleriyle hâlâ komünist bir ülkedir.

Çin etkisinin hemen ardından tüm dünyada dalgalanmalar yaratacak olan artçı sarsıntılar gelecektir. Örneğin yeni yeni filizlenmekte olan Çin ekonomisinin silip süpürdüğü enerji ve ürünlerin artan fiyatları. Rekabet edemeyen ya da yeniden yapılanamayan bölge ve endüstrilerdeki çalışanların ve toplulukların ciddi boyuttaki iş kayıpları. Şu ana kadar hep güvendikleri emek yoğun her türlü etkinliğin yıkımıyla Orta Amerika ve diğer bölgelerden zorla çıkarılan göçmen hareketleri. Son olarak da ileride Çin'in önderlik görevlerinden birini devralacağı yeni bir jeopolitik düzen.

Dünyanın Fabrikası

Elinize bir oyuncak alın ve büyük bir ihtimalle üzerinde "Made in China" etiketini göreceksiniz. Bu hiç de şaşırılacak bir şey değil; çünkü tüm dünyada satılan on oyuncaktan yedisi Çin'de üretilmektedir. Bu, Amerika için endişe yaratmıyor gibi görünüyor; çünkü uzun zaman önce oyuncak üretimini Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi diğer ekonomilere devretmişti. Artık onlar da bu mahalleye taşınan yeni biriyle mücadele etmek zorunda, yani Çin'le. Hasbro ve Mattel gibi Amerikalı oyuncak devleri; tasarım, geliştirme ve pazarlama becerilerini kendi ülkesinde ve güçlü marka isimleri altında tutarken üretimi düşük maliyetli bölgelere taşıyarak rekabeti sürdürmüşlerdir. Oyuncak üretiminde çoğunlukla basit teknoloji kullanılmaktadır ve bu üretim dalı, "stratejik" değildir ve ulusal güvenlikle ilgisi yoktur. Aynısı Amerika'nın terk ettiği, piyasayı yükselten ya da elinde bulundurduğu gücü sürdürmek için göçmen işgücüne bel bağlayan tekstil gibi emek yoğun endüstriler için de geçerlidir.

Bununla birlikte Çin, artık sadece oyuncakla sınırlı kalmamaktadır. Günümüzde ev aletleri gibi hâlâ Amerika'da ve Avrupa'da toplu üretimin yapıldığı birçok ürün hattında önemli bir söz

sahibidir ve Çin'de üretilen parçalar, bizzat rekabet için geniş ölçüde kullanılmaktadır. Bir sonraki safha tüm işlemlerin taşeronlara verilmesi olacak; yani gözetim, markalama ve pazarlama işleri yabancı firma tarafından yürütülecek. Ama bu yerleşmiş ve gelişmiş firmalar tekrar geriye ithalat yaptıklarında karşılarında rakip olarak bizzat kendi markaları altında ithalat yapan ve kimi zaman Amerikan topraklarında üretim yapmak için konuşlanan yeni bir Çinli üreticiler furyasıyla karşılaşacak. Çin, aynı zamanda düz ekran televizyonlar gibi stratejik kullanıma sahip teknoloji yoğun üretim hatlarının yanı sıra motorlu araçlar gibi sermaye yoğun üretim hatlarında da hızla söz sahibi olmaya başlıyor. Büyük Çin artık tüm dünyadaki ithalatın yüzde sekizini oluşturmaktadır ve aslında yüzde altısından anakara kendi başına sorumludur. Büyüme eğrisine bakılmadan da bu oranın ne kadar fazla olduğu anlaşılamaz: 1996'da bu rakam yüzde üçtü.

Çin merkezli üretime geçiş aynı zamanda küresel tedarik zincirindeki etkileyici gelişmeler tarafından da desteklenmektedir. Teknolojik gelişmeler ve yönetimin etkin ve verimli çalışmasıyla yönlendirilerek lojistik maliyetleri yirmi yıldır düşme eğiliminde ve hatta kimi zaman on ya da yirmi yıl önceki seviyesinin üçte iki altında. Tasarruflar, tamamlanmış ürünlerin ve Çin'le Amerika arasında gidip gelen parçaların (gerçi miktar artışları Çin'den yapılan nakliye masrafını artırdı) nakliye maliyetlerini azaltmaktadır. Birikimler bir de dönüş süresinin kısaltılmasından sağlanıyor. Bu, "Made in China" adlı ihraç sınıflamasının en hızlı büyüyenlerinden biri olan mobilya gibi ısmarlama ürünlerde hayati öneme sahip bir değişkendir. Amerika'nın Çin yapımı mobilya ve yatak takımı ithalatı daha iki yıl önce dört milyar dolardan azken, şimdi on milyar doların üzerindedir.

İhraç Zorunluluğu

Çin'in ihracata olan bağımlılığı hâlâ Asya'daki (örneğin Malezya) ve Asya dışındaki (örneğin Belçika) birçok ülkeden daha azdır; ama bu bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Ayrıca ihracat seferberliği, sermaye malları ve üretim girdilerinin büyüyen ihracatı ile toplumsal ve politik bir saatli bombanın patlamasını ve bu patlamada tetik rolü görecek olan işsizliği önlemek için devam etmelidir. Çin'in sadece büyük bir genç insan kesimi için iş sağlaması yeterli değildir. Bunun yanı sıra şu anda para kaybetmekte olan devlet kuruluşlarında çalışan milyonlarca insan için ve iş bulmak amacıyla kırsal kesimden ayrılıp kentsel bölgelere gelen ve ciddi bir ekonomik çöküşten ilk olarak etkilenecek olan yüz ila iki yüz milyon insan için kafa yorması gerekiyor. Hâllerinden memnun olmayan köylüler Çin tarihi boyunca hep isyanın kaynağı olmuşlardır. Bu yüzden ekonomik refah, ideolojik esaslarını yayıp şimdi de ekonomik refaha ve milliyetçiliğe meşruiyetinin yegâne kaynakları olarak güvenen bir rejim için özellikle hayati önem taşımaktadır.

Ekonomisine ve birçok ürün pazarındaki artan egemenliğine bakılırsa Çin'in ihracat seferberliğinin sürekliliği, farklılaşma için hep markaya ve itibara güvenmiş olan ürün pazarlarının emtialaşması sonucunu doğuracaktır. Yabancı üreticiler, maliyet lideri olan Çin'in yanı sıra gelişim maliyetlerinden kaçınmak için ucuz işgücüne ve para yardımlarına ek olarak devasa boyutlardaki korsanlık ve taklitçiliğe bel bağlayan Çin "fiyat tabanı"yla da baş etmek zorunda. Bu da endüstriyel ülke üreticilerini sınırlı sayıda seçenekle karşı karşıya bırakıyor. İlk seçenek ürün parçalarının ve alt parçalarının çoğunu olmasa da bir bölümünü Çinli bir üreticiden almak ve böylece rekabet edebilmek açısından tamamlanmış ürünün maliyetini azaltmaktır. Bu yaklaşım, Çin parçalarına milyar dolarları kaynak olarak sunan Amerikalı otomotiv firmaları ile şu anda son hız devam ediyor. İkinci seçenek maliyeti azaltmak ve de Çin pazarına gi-

rebilmek için her türlü imalat çalışmasını Çin'e taşımaktır. Üçüncü seçenek ise Hindistan veya Meksika gibi Çin'in fiyatlarıyla baş edebilecek başka bir üretim merkezi bulmaktır. Ama bu tür yerler nadiren Çin'in sunduğu toplu faydaları sunabilmektedir. Dördüncü seçenek otomasyona geçmek ya da üretimi artırmaktır. Bununla beraber birçok geleneksel üretim hattında zaten en büyük üretim tasarrufları yapılmıştır ve anahtar rolü gören destekleyici endüstrilerin pazardan çıkmasıyla büyüme ya da verimlilik kazançlarının devamlılığını sağlamak özellikle zor hâle gelmiştir. Son olarak Çin rekabetiyle karşı karşıya olan firmalar sert rekabetçi düzeyden teknoloji yoğun üretim hatlarına geçiş yapabilirler; ama bu yolun aynı fikre sahip başkalarının da bulunması dolayısıyla kalabalık olacağını görecekler. Ya da kaynaklarını daha çok umut vaat eden alanlara kaydırarak bu sektörden tamamen çekilebilirler.

Mesleklerin Bulunduğu Yer

İşgücü maliyetlerinin ürün maliyetinin büyük bir oranını oluşturduğu emek yoğun endüstrilerde çalışanlar, muhtemelen Çin rekabetinden en fazla etkilenen taraftır. Tekstil ve hazır giyim gibi endüstriler düşük ya da asgari ücretli işgücüne dayanmaktadır ve çalışanlar Meksika, Afrika ve Karayip Adaları'ndan gelmektedir. Ama buna rağmen saati elli sent olan ücretlerle rekabet edememektedirler. Bangladeş, Vietnam ve birkaç ülke hariç gelişmekte olan ülkeler bile bu ücretlerle rekabet edememektedir, özellikle de yüksek verimlilik ve altyapı avantajları olmasına rağmen. Tekstil, giysi ve benzeri ürünlerin Amerikan üreticileri şimdiye kadar uluslararası kota ve tarifelerle korunmaktaydılar; ama bu kota ve tarifeler düşmeye başladı. Düşük nakliye maliyeti, hızlı teslimat ve değişen müşteri beğenisine hemen cevap vermek artık endüstriyi Çin rekabetinden korumak için yeterli değil; Carolina bölgesi gibi rekabetten etkile-

nen yerlerin seçimle işbaşına gelmiş yetkilileri tarafından uygulanan baskılara rağmen.

Çin'in meslek etkisi sadece emek yoğun endüstrilerle sınırlı kalmayacak. Çin, teknoloji çıtasını yükselttikçe etkilenecek olan meslekler de daha iyi ödeneği olan ve bilgi temelli meslekler olacaktır. Üretim sektöründe özellikle muhasebecilerden arka ofis çalışanlarına kadar beyaz yakalı meslekler tehlikededir; tıpkı sigorta ve bankacılık gibi hizmet ekonomisindeki mesleklerde olduğu gibi. Yazılım sektöründe olduğu gibi her ne kadar sonrakiler (hizmet ekonomisindeki meslekler) için Çin'den gelen tehdit diğer ülkelerden (Hindistan'dan tutun da İrlanda'ya kadar) az olsa da Çin yine de etkin konumdadır: Hindistan'ın yazılım konusundaki gayretlerinin bir sebebi de bu alanın Çin'e karşı rekabet edebileceği birkaç kısımdan biri olmasıdır. Gerçi Çin eğitim sistemini her geçen gün geliştirdiği için bu da tehlike altında olabilir.

Çin pazarı ayrıca bu ülkeye mal ve hizmet ihraç eden endüstriler için de birçok iş sağlamaktadır. Çünkü Çin, Amerika için en hızlı büyüyen ihraç pazarıdır; ama bununla birlikte Amerika'nın Çin'le olan dış ticaret açığının büyüklüğü ve bileşimi gösteriyor ki Amerika'ya yapılan ihracatla ortaya çıkan Çin'deki mesleklerin sayısı Amerika'dan Çin'e yapılan ihracatla oluşan mesleklerin sayısından çok daha fazladır. Dahası iş kazanımları ve kayıpları farklı bölge, endüstri, sektör ve şirket çeşitlerinde meydana gelmektedir. Bu değişken etki de oyunun bu raundunda önce kazananlar ve kaybedenler arasında tartışmalara ve çıkarların uyuşmamasına zemin hazırlamaktadır.

Tüketici Cenneti

Çin, diğer ülkelerde olduğu gibi Amerika'da da adeta bir tüketici cenneti oluşmasına yardımcı oldu. Çin'in şu anda egemen olduğu

ürün hatlarının çoğu (kol saatleri ve bisikletler gibi) daha önce benzeri görülmemiş bir reel fiyat düşüşüne maruz kaldılar. Bu, tüketiciler için iyi bir haberdi. Önceden markalaşmış ürünlerin emtialaşması, pazara önceden o ürünü alamayıp da başkalarının kullanılabilir gelir paylarını ülke içinde üretilenler de dâhil olmak üzere daha yüksek seviye ya da daha geniş ürün ve hizmet çeşidi alımına kaydırabilmelerine olanak tanıyan tüketicileri de dâhil etmiştir. Aynı zamanda Çin ihraç malları akışı özellikle lüks olmayan ürünler için zaten büyük indirim mağazalarının genişlemesiyle baskı altında olan marka adına ya da ülkeye has etkiye (örneğin İtalyan derisi mallar) güvenen üreticiler üzerinde benzeri görülmemiş bir baskı oluşturuyor.

Amerika'nın mağaza raflarındaki Çin mallarının yaygınlaşması Wal-Mart gibi indirim mağazalarının yükselişi ile yakından alakalıdır. Çin, bu perakende zincirine geniş ürün teklifleri için olası en düşük fiyatları sunma stratejisinde adeta bir köşe taşı olma yolundadır. Diğer indirimli satış yapan perakendeciler gibi Wal-Mart da "başa çıkılamayan" fiyatlarda teklifler sunmak uğruna Çin'e her geçen gün daha da bağımlı hâle gelmektedir. Aralarındaki ilişki karşılıklı: Çin de henüz bilinmeyen markalarıyla perakendecinin ismini ön plana çıkararak pazarlara giriş yapabilmek için Wal-Mart ve benzeri perakendecilere bağımlıdır. Bu işbirliği Wal-Mart'a dünyanın en büyük perakendeci konumunu sağlamlaştırmada yardımcı olurken Çinli firmaların ölçeğe göre üretim yapmalarına olanak tanır ki bu da seri üretim mallarında önemli bir değişkendir.

Çin'in tırmanışı Amerikalı tüketiciler ve daha genel anlamda Amerika'nın toplumsal ve politik çevresi için daha büyük sonuçlar doğurabilir. Şu ana kadar üretim alanında çalışanların yabancı mallar için geçim kaynaklarını ve bunun sonucunda da diğer Amerikalıların geçim kaynaklarını baltaladıkları konusundaki yakınmaları adeta duymazlıktan gelindi. Çünkü ekonomi hızla toparlanıp tekrar iş olanakları yaratabildiği sürece iş sağlama ve zenginlik konusunda

herhangi bir açık ticaret sisteminin faydalarını göstererek olumsuz düşüncelerden kaçınmak kolaydı. Bu sıralar en iyi ihtimalle iş sağlamada beklenmedik bir zaman farkı; en kötü ihtimalle de iş sağlamayı sınırlandıran yapısal bir değişiklik olacağa benziyor. Ticarette kaybedenlerin durumlarını ele almak için tasarlanan programlar sayesinde ortam değişiyor, hem de ticaret iş kayıplarına katkıda bulunan tek etken olsa da. Politikacılar bu yeni düşünceyi paylaşıyorlar ve belki de tüketiciler de paylaşabilirler.

Çin'in meydan okuması, bir "Amerikan malı satın alın" tartışmasını ateşleyerek satın alma denklemini değiştirebilecek bir büyüklüktedir. Bu, maliyet/şöhret formülünü işin korunmasını asıl husus olarak içine alan bir formülle takas ederek satın alma tercihlerini kökten değiştirebilir. Amerikalı tüketicilerin yabancı markaları tercih ettikleri söylenmektedir ve bu tercih, büyük dış ticaret açığının sebeplerinden biri olarak kullanılmaktadır. Tüketiciler, Avrupa ya da Japon markalarına servet ödemeye hazırdırlar; Amerikan markalarıyla aynı kalitede olsa bile. (Örneğin tüketicilerin aynı ortak girişim fabrikasında üretilen Toyota ürününe harcadıkları miktar ile General Motors ürününe harcadıkları miktara bir bakın.) Bununla birlikte Irak savaşını müteakip Fransız şarabı tüketimindeki son düşüş gösteriyor ki Amerikalı tüketiciler, satın alma tercihleriyle jeopolitik, düşmanlık algısı ve diğer "mantıksız" düşünceleri arasında bağlantı kurabiliyorlar. Bu düşünceler, çetin mücadelelerin olduğu bir tüketici pazarında önemli bir yer kaplayabilir.

Yaklaşan Düzenleme

Çin'in tırmanışı, "yaygın düşünce"ye karşı ilginç meydan okumaların ortaya çıkmasına sebep olacak; geçmişteki olaylarla sıkı sıkıya bağlı eski kavramların ve varsayımların yeniden düşünülmesini sağlayacak. Komünist bir rejimle yönetilen ama hükümetinin

GSYİH payının Amerika'nınkinden daha az olduğu bir ülkeyi nasıl sınıflandırabilirsiniz? Peki ya yeterli fikri mülkiyet hakları olmadan gelmiş geçmiş en fazla yabancı yatırımı kendine çeken bir ekonomiyi? Aşırı yüksek tasarrufları olan ama yatırım sermayesini çok yanlış bir şekilde bölüştüren bir ekonomiyi? Bazı üretim kısımlarında en mücadeleci pazara sahip olup da ataerkil bir sübvansiyon rejimine sahip bir ekonomiyi? Tüm dünyada gelişen olaylarda düzenleyici bir güç olup sonra da "hain vilayet" Tayvan'a tekrar sahip olmak için güç kullanmakla tehdit eden bir ülkeyi? Çin, tüm bunlarla ve daha başka birçok bölünmeye karşı çıkacaktır. Ayrıca diğer ülkelerin yanı sıra Amerika'daki ekonomik, politik ve toplumsal görünümünü de yeniden düzenleyebilir. Amerika'da karşılaşılacak etkiler ve zorluklar olarak şunlar sayılabilir:

- Amerikan endüstri kolları ve firmalarını, kendilerini artan Çin ticareti ve yatırımından en fazla çıkar sağlayacak kesim olarak görenlerle kendilerini Çin'in yükselişinin kurbanları olarak görenler olarak ayıran gittikçe büyüyen bir kırık fay hattı. İlk grup Çin'le ilgili her türlü çalışmada yer alan çok uluslu şirketlerden oluşmaktadır; ikinci grup ise Çin yatırımının yerini alamayan birçok küçük ve orta ölçekli şirketten oluşmaktadır. Bu iki grup ticarette ve himayecilik konusunda zıt kutuplarda yer alacaklar ve kendi ticari gündemleri çizgisindeki iki siyasi parti etrafında toplanacaklardır.
- İş güvenliğinin yeniden işveren ve çalışan müzakerelerinin merkezine oturması ve yaklaşık on yıldır sendikalaşmadan uzaklaşma eğilimlerinin ters yöne hareket etmesi. Yakın zamana kadar kendilerinin ülke dışındaki iş kayıplarından etkilenmeyeceklerini düşünen sektörleri şu sıralar sarmalayan kırılganlık duygusu çok vasıflı işçileri sendikalaşma konusunda kandırabilir ve sendika hareketinde ve yaptığı etkinliklerde köklü değişiklikleri beraberinde getirebilir.

- Sadece geçici tarifeler oluşturma konusundaki baskıların yanı sıra ticaret anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesi konusundaki talepler ve uluslararası kuruluşların (özellikle de DTÖ) rolünü üstlenmek için çabalar da dâhil olmak üzere yaklaşık yetmiş yıldır görülemeyen himayecilik üzerindeki sert baskılar. Ticaret oyununda Amerika'nın kaybeden olması hususundaki giderek artan kaygılarla himayecilik tehlikesi her zamankinden çok belirgin hâle gelmektedir.
- Ticaret tartışmasını "mantıklı ekonomi"ye karşı "tez canlı himayecilik" kavramlarıyla açıklamak artık işe yaramıyor. Serbest ticaretin faydaları apaçık ortadayken bir üretim tabanı olmayan hizmet tabanlı bir ekonominin uzun vadeli gerçekliklerinin hiçbir önemi yoktur. Aynısı Amerikan ekonomisinin dünya çapında yenilikçi olmaya devam ederek büyüyeceğine ve çoğu ülkenin aynı stratejiye talip olduğu ve yatırım yaptığı bir dünyada katma değerli ekonomik etkinliklere odaklanacağına dair varsayımlar ve Amerika'nın Amerikan varlıkları tarafından karşılanan tüm dünyanın üretim çıktılarını devralabileceği inancı için de geçerlidir.

Şirketler, çalışanlar ve de tüketiciler için artık merak edilen şey Çin'in gelip gelmeyeceği ya da ne zaman geleceği değildir; çünkü Çin zaten buradadır. Asıl merak edilen bu yeni ekonomi için nasıl hazırlık yapılması gerektiğidir. Yeni ekonomik gerçekliklerin yanı başında yeni bir jeopolitik düzen yaratılmaktadır. Örneğin Amerika'nın ve Avrupa'nın kendi petrol rezervlerini güvence altına almak için kat ettikleri yola bakarak denilebilir ki neden aynı yoldan enerji kıtlığı çeken ve de gün geçtikçe daha da iddialı olan Çin geçmesin? Neden ekonomik yardım, eğitim ve savunma desteği gibi yöntemler aracılığıyla jeopolitik kazanımlar elde etmek amacıyla ekonomik gücünü artırmasın? Tüm benzerliklere bakılırsa Çin tarihinin bin yılı

gösteriyor ki Çin kendi yolunu çizecek ve eğer tarih bir ipucuysa (ki bence öyle) Çin çok önemli bir konuma gelmeden (nasıl tanımlanırsa tanımlansın) asla tatmin olmayacak.

Peki, tüm bunlar bizi nereye getiriyor? İlk olarak, bir türlü yatışmayan bir ticaret savaşı ihtimali var. Küresel olarak birbirine muhtaç olmanın hâkim olduğu bir çağda himayecilik, herkes için kötü sonuçlar doğuracak ciddi bir hata olacaktır. Ama basmakalıp sözlere ve yanlış karşılaştırmalara (üretim alanından hizmet alanına geçişin yüz yıl önce tarımdan üretime geçişin bir tekrarı olduğunu iddia eden gibi) takılıp kalmaya devam edersek sonuçta başımıza gelen de bu olacaktır. İkincisi, bizler dürüstlük anlayışını devam ettirme sorumluluğunu paylaşıyoruz ki zaten bu, Amerikan ruhunun tam da kalbinde yatan bir anlayıştır. Eğer bu ticaret oyununun yeni raundunda kaybedenleri tespit edip onlara yardım etmede başarısız olursak fırsatların herkes için var olduğu inancı zedelenir. Amerika'yı Amerika yapan bu inancın yanı sıra geniş çapta katılımdır, yani kabul etmenin içinde bulunduğu açıklığın ve yenilikçiliğin cenneti. Zor olan bunu küresel çaptaki ekonomilerdeki tüketici kitlelerinin (hem yurt içinde hem de yurt dışında) düşlerini ve umutlarını zedelemeden gerçekleştirebilmektir. Biz dengeyi aramaya devam ederken hem firmalar hem de bireyler için daha acil bir soru da Çin ihraç malları dalgalarının nasıl durdurulacağı ve aynı zamanda Çin yüzyılının daha başında nasıl rekabet edebilir bir konumda kalınabileceğidir. İşte bu kitap, tam da bu konu ile alakalı.

İkinci Bölüm

Orta Krallık

Uzun ve kapsamlı tarihinin, Çin'in şu anda ticareti, bilimi ve ekonomiyi ele alış tarzı üzerinde büyük bir etkisi vardır. Çin'in ekonomik ve ticari manzarası her ne kadar karmaşık ve sürekli değişen bir görüntü verse de aslında geçmiş alışkanlıklara ve alınmış derslere ve olaylara sıkı sıkıya bağlıdır. Bu tarihi anlamak gerekli bir çalışmadır; çünkü bugün karşılaştıklarımızı anlamada bize ışık tutabilir ve belki de daha önemlisi Çin'in gelecekteki rotası ile ilgili önemli ipuçları sağlayabilir. Yani amaçlarına ulaşabilmek için benimseyecekleri tutkularının, politikalarının ve stratejilerinin düzeyi ve boyutu hakkında bilgi verebilir.

Çin'in zengin ve uzun tarihinde dönüm noktası olarak üç dönem bulunmaktadır:

- Aralıklarla birlikte iki bin yıldan fazla süren imparatorluk dönemi
- Kısmen birbirinin içine geçmiş on dokuzuncu yüzyılı ve yir-

minci yüzyılın başlarını içine alan "yabancılar tarafından hor görülme" dönemi

- Komünist rejimin 1949'dan reformların başladığı 1978'in sonlarına kadarki ilk otuz yılı (ardından gelen reformların ilk yılları da dâhil)

Eğer geçmişteki görkemin kalıcı olması isteniyorsa bu üç dönem, başarıların ve kaçınılması gereken zorlukların, başarısızlıkların ve hataların ölçüt alınması gereken zaman dilimleridir. Her ne kadar komünist rejim tarafından derebeyci ve sömürgeci olarak tanımlansa da İmparatorluk dönemi ulusal ihtişamın belirleyici bir ölçüm noktasını oluşturmaktadır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Batı ile yaşanılan karşı karşıya gelişler ve çatışmalar, askeri ve teknolojik olarak zayıf ve geride olan Çin'in yaşadığı küçük düşmenin birer hatırlatıcısı görevini görmektedir ve bugün Çin'in yabancı yatırımdaki ve bilimsel ilerlemelerdeki davranışlarını etkilemektedir. Komünist rejimin ilk yıllarının merkezi planlama mirası, katı ekonomik sistemin eksikliklerini yansıtan bir bakış açısı olmasının yanı sıra, ulusal itibarı yeniden kurma kutlamasıdır. Bu üç dönem ortak bir bilincin içinde yerini almıştır ve Çin yönetiminin politik ve ekonomik tutkularını, politikalarını ve stratejilerini ve de yabancı pazarlar ve firmalar da dâhil olmak üzere dış dünyaya karşı takındıkları tavrı etkilemektedir.

İmparatorluk (Ama Yayılmacı Olmayan) Mirası

Çin'in yirmi birinci yüzyıldaki tutkularını anlayabilmek için iki bin yıl öncesine yani bazı kırılmalar olsa da yirminci yüzyıla kadar süregelmiş İmparatorluk dönemine gitmemiz gerekir. Bu dönem Çin'in en büyük başarılarını ve belki de en ileri dünya uygarlığı olan önemli bir bölgesel güç hâline gelişini önceden belli etmiştir. İmparatorluk dönemi dini andıran bir felsefe tarafından da desteklenmiş-

tir. Kurucusu, yüzyıllar önce yaşamış olan Konfüçyüs'tür ve o da kendinden önceki binlerce yıllık uygarlıktan beslenmiştir. Konfüçyüsçülük, sonunda resmi bir inanış hâline gelmiştir; ama şaşırtıcı derecede farklılıklar gösteren ideolojik bir manzaranın sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Bu manzaranın içinde farklı felsefe ve dinlerden Taoizm, Budizm, Legalizm ve Mohizm de bulunmaktadır. Konfüçyüsçülük, farklı düşünce öbeklerine ayrılmaktadır ve her biri diğerlerinden birtakım öğeler ihtiva etmektedir ve böylece zengin bir karışım sağlayarak Çinli yöneticilerin eylemlerini kendilerine en uygun ideolojik tabanla ilişkilendirebilmelerine olanak tanımaktadır.

Konfüçyüs, bilimi en önemli insan etkinliği olarak görmüştür. Bu etkinlik ancak ve ancak bürokratik hizmet tarafından ikinci plana atılabilir. O da ancak bilimle uğraşan kişiye "becerilerini ortaya koyması" fırsatını tanıyan bir hizmet olmalıdır ki böyle bir sınırlama Batı'nın düşünce sisteminde bulunmamaktadır. Onlarca yıllık komünist rejime rağmen disiplin, istikrar, bilimsel başarı ve yöneticilerin saygınlığı gibi Konfüçyüsçü öğeler modern çağa kadar gelebilmiştir. Askeriyeyi ve ekonomik etkinlikleri hor gören diğer Konfüçyüsçü ilkeler ise günümüzün isteklerine ters düştüğü, kültürü ve düşünce yapısını ulusal ve resmi amaçlara uyması için kalıba sokma eğilimini güçlendirdiği için önemsizleştirilmiştir. Çin ideolojik meşruiyetin önemine sahip çıkmış ve reform dönemi içerisine sokmayı başarmıştır.

Sarayda ve çoğunlukla da bürokrasinin üst basamaklarında Legalizm yol gösterici ışık rolü görmüştür. Çin'in Kin hanedanı altında birleşmesini güvence altına alan bu felsefe, yasama organı tarafından hazırlanmış ve (haklardan ziyade) sert kurallar ve yükümlülüklerden oluşan bir yönetim sistemini şart koşmuştur. Kin ailesi, denetim mekanizması konumuna getirilerek, daha sonra Komünist rejim tarafından tekrar canlandırılacak olan bir karşılıklı sorumluluk

sistemi kurulmuştur. Marksizm-Leninizm'e yakın olduğu kadar Çin'in ideolojik geçmişine de yakın olan Başkan Mao, ulusu her şeyin üstünde tutan ve kişisel gereksinimlere ya da arzulara çok az yer veren bir felsefe olan Mohizm'e destek vermiştir.

İmparatorluk Bürokrasisi

Konfüçyüsçü öğretiler, Legalist uygulamalarla birleştiğinde iki bin yıllık varlığı boyunca (iç çatışmalar ve dağılmalarla arada kırılmalar olsa da) binlerce yıl o veya bu şekilde günümüze kadar gelebilmiş örgütsel ve uygulamalı ilkeler geliştiren ve bunları hayata geçiren (ilginçtir ki bu ilkeler günümüzde Batı'nın yönetim modeli içerisinde yer almaktadır) İmparatorluk bürokrasisinin temelini oluşturmaktaydı. Bu ilkeler arasında dünyanın ilk başarı odaklı sınav sistemi de mevcuttur ve daha sonraları Avrupa'da bir kamu hizmeti teşkilatına model olmuştur. Bu sınav sistemi neredeyse bütün toplumsal sınıflardaki vasıflı insanlara tüm kapıları açarak herhangi bir devlet dairesinde yetkili ve saygın bir konuma sahip olmasını sağlar. (Büyük Burçların tarihi betimlemeleri bir vatandaşın bir bürokratın önünde yalvardığını resmetmektedir.) Bu bürokratik sistem merkezde, illerde ve taşrada görev yapan birçok vekilden oluşan karmaşık bir sistemdi. Sadece ülkeyi yönetmekle kalmıyordu; aynı zamanda denetim ve denge mekanizması olarak görev yaparak İmparatorluk sarayının gücünü sınırlandırıyordu.

Profesyonel bürokrasi Çin imparatorunun ulaşımda ve iletişimde eksiklikleri olan geniş ülke topraklarında denetimi elinde bulundurmasını sağlıyordu. En parlak zamanında, çoğunlukla hanedanlık döneminin ilk yılları boyunca, bürokrasi evrensel değerlerin yüksek ilkelerine ulaşabilmişti. Bazı şeyler yanlış gitmeye, yönetim hırs ve yozlaşmaya maruz kalmaya başladığında bu, hanedanlık döneminin de bozulduğunun, bir düşüşün başladığının ve sonunda hanedanlı-

ğın sona erdiğinin bir işaretiydi. Aslında sistemdeki en önemli kişi, bölgesinde sınırsız denetime sahip olan bölge yargıcıydı. Sınav sisteminin bir ürünü olan bölge yargıcı, birçok alanda bilgili olan ve maliye alanında, kamu işlerinde ve benzerlerinde yetkin olan ve bizzat seçtiği bir grup profesyonel uzmandan destek almaktaydı. Yargıç sadece kendi alanındaki yönetimde en üst düzeydeki yetkili değil, aynı zamanda hâkim, polis ve muhafız görevi de görmekteydi. Gerçekten de güçler ayrılığı düşüncesi, Çin'e yabancı bir düşünceydi (şu anda da öyle) ve bu ülkede neden bağımsız bir yargılamanın olmadığını da kısmen açıklamaktadır. Günümüzde yargı kararları hâlâ kimi temel yasal eğitimi almamış ve kararları diğerleri tarafından kabul edilmeyebilen bürokratlar tarafından verilmektedir. Bu da yabancı şirketlerin mahkemelerde bırakın lehte bir kararı, neden adil bir duruşma görmediklerini gayet iyi açıklamaktadır.

Eksikliklerine rağmen, İmparatorluk bürokrasisi zamanının en sağlam yönetim aracıydı. Geniş, çeşitlilik arz eden ve çoğu zaman girilmesi zor bölgeleri denetim altına almak için yerel, soya dayalı yönetimin işbirliğinden destek alırdı. Çağdaş döneme kadar uzanacak olan bir düzenlemeyle yerel yönetime yetki ve özerklik verilmiştir ve bu, sadece çok önemli addedilebilecek durumlarda işe müdahale eden şaşılacak derecede az sayıda bürokratla yapılmıştır. Resmi yetkililer tarafından yürütülen özerklik ile birlikte böyle bir düzenleme, yerel çıkarların geliştiği ve bölgelerin, merkezin merkezileştirme ve egemenliğini pekiştirme çabalarının sürekli olarak reklamını yaptığı bir ortam yarattı. Bu, çok bilinen "gökyüzü çok yüksek ve imparator da çok uzaklarda" sözünün kökenini oluşturmaktadır ve hâlâ özgür fikirli bölgelerde geçerlidir.

Özgünlüğü teşvik etmemesine ve yenilikleri destekleyecek herhangi bir altyapı hazırlamamasına rağmen İmparatorluk dönemi, insan medeniyetinin gidişatını değiştiren kâğıt ve barut gibi buluşların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Çin'in eksikliği genel bilimsel ilke-

lerin kurulmasını sağlayacak anlayışı ve yapıyı geliştirememesidir ve bu da ülkenin sürdürülebilir bir yenilik akımından mahrum kalmasına sebep olmuştur. Çin aynı zamanda yenilikleri ekonomik ve askeri alana yaymakta ve uygulamakta da yetersiz kalmıştır. Bu eksiklik, işgalci Moğolları ve Mançuları durdurmakta başarısızlıkla kendini göstermiştir ve yüzyıllar sonra Çin, Batı'yla karşı karşıya geldiğinde de kendini aynı çıkmazda bulmuştur. Bürokratik sistemin iyi olduğu şey istikrarı ve düzeni korumaktı; yani başka bir deyişle, mevcut durumu (statüko) ki bunlar teknolojik değişikliğin hızı artınca birer sorun hâline gelmişlerdir. Alınması gereken ders, Çin'in bilimsel becerilerinin gelişimini, sadece ekonomik reformun değil, ülkenin jeopolitik konumunu iyileştirme becerisinin de anahtarı olarak gören çağdaş liderlik tarafından kaçırılmadı.

Çin ve Komşuları

Batı yarımküredeki Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi Çin İmparatorluğu'nun özellikle Kore ve Japonya gibi kendisini çevreleyen devletler üzerindeki etkisi muazzamdı. Bu ülkelerin kültürleri, yazım kuralları, devlet kurumları ve başka birçok önemli uygarlık öğeleri; dolaylı ya da dolaysız yönden çıkış noktası olarak Çin'i temel almışlardır (Örneğin Çin'in Japonya üzerindeki etkisinin çoğu Kore aracılığıyla olmuştur). Çin'in bilgisinin ve kurumlarının yayılması zorla ya da tehditle olmamıştır. O zamanlarda Roma İmparatorluğu ve benzeri imparatorluklar gibi nüfuzunu askeri güçle yayan ve fethettikleri yerlerde kendi yönetim sistemini ve kültürünü zorla kabul ettirmeye çalışan bölgesel güçlerin tamamen aksine Çin'in komşuları Çin kültürünün ve devletinin gelişmiş olarak gördükleri öğelerini gönüllü olarak almışlar ve kendilerine uyarlamışlardır. Bu yayılma modeli Çin'in kendi sistemlerini başkalarına zorla kabul ettirmenin gereksiz olduğu görüşüyle de örtüşmektedir. Za-

ten Çin, zamanında "Orta Krallık" (Çincesinin sözcüğü sözcüğüne çevirisi) adıyla anılıyordu ve dünyanın en uygar, en kültürlü ve en ileri medeniyetiydi. Çin'in dışında yaşayan halklar ("barbarlar" diye adlandırılan; eğer Çin'e yakın bir çevrede yaşıyorlar ve Çin imparatoruna haraç veriyorlarsa "yarı-barbarlar" diye adlandırılıyorlardı) Çin'in çağdaş yönlerini alıp kendilerine uyarlıyorlardı. Yabancı hanedanlar tarafından (ilk olarak Moğollar sonra da Mançular) işgal edildiklerinde bile Çin'in ileri uygarlığı muazzam büyüklüğüyle birleşerek kendini işgalcilere kabul ettirmiştir.

İmparatorluğun Etkisi

Çin'in imparatorluk tarihi, dünyaya bakış açısında hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Dönemin şu anki resmi çizgisi hâlâ "feodal" geçmişi eleştirmektedir; ama İmparatorluk mirası ile ilgili gurur konusunda hiçbir sorun bulunmamaktadır. Çin, kendini yaşamakta olan en uzun uygarlıklardan (en uzun olmasa da) biri olarak görmektedir. Rejimlerinin de (bütün halkı tarafından olmasa da) tarihi köklerine bağlı olduğunu düşünüyorlar. Kendisinden önceki imparatorluk hanedanları gibi şu anki Çin yönetimi de günümüzdeki eylemleri açısından tarihi öncellerini, benzerlerini ve gerekçelerini teşhis etme konusunda hep dikkatli olmuştur. İlk insanlı uzay uçuşunu gerçekleştirmeye hazırlanırken Çin medyası, yüzyıllarca önce resmi koltuğuna roketleri bağlayarak kendini uzaya fırlatma girişiminde bulunan bir Çinli bürokratın efsanesini hatırlatmıştır.

Çin'in imparatorluk geçmişi günümüzde bu ülke üzerinde büyük bir etki yapmaktadır. Birincisi, aşırı derecede büyük bir heves oluşturmaktadır. Amaç, ülkenin konumunu birçok ülkenin kıskandığı ve özendiği önde gelen ("tek" olmasa da) "bir" uygarlık seviyesinde tutmaktır. Bir zamanlar takipçi konumunda olan Japonya'ya ve Japonya kadar olmasa da Kore'ye yetişmek şimdilik esas başarı

ölçüsü durumundadır; ama uzun vadede asıl amaç sadece bölgesel anlamda değil, tüm dünyada önder duruma gelebilmektir. Çin'in ikinci imparatorluk mirası ise ekonomik etkinliklerin bürokratik olarak denetlenmesi geleneğidir. Bu, şu anki ekonomiyi serbestleştirme çabalarına ters düşüyormuş gibi görünmektedir; ama ulusal çıkarların ekonomik kurallardan önce geldiği ilkesini sağlamlaştırmaktadır ve bu ilke, "stratejik" endüstrileri ya da "destek" endüstrilerini destekleme fikriyle de örtüşmektedir. Ayrıca bürokratik yönetim, yargının ve yasamanın yürütme organının asıl araçları olduğunu savunan güçler ayrılığı ilkesinin olmadığını kabul eder (Günümüzdeki Çin'de ise bu üç organ, Parti'nin denetimindedir).

Çin'in imparatorluk geçmişinin üçüncü etkisi, nüfuza sahip olmak için birbirleriyle ve özellikle de merkezle sürekli olarak rekabet içinde olan yerel çıkar gruplarının inatlarıdır. Bu durum, kendi kurallarını kendileri koyan ve kendi çıkarlarını Pekin'le bile çatışma içerisinde olsalar savunan yerel tımarların devam edeceğini göstermektedir. Örneğin merkezi yönetim, geleceğin "GM'si, Ford'u ve Chrysler'ı" olacak üç ya da dört oyuncu seçmişken yerel yetkililer, en son birleşme sürecinde daha iyi pazarlık yaparak himaye altındaki yüzün üzerindeki otomotiv üreticisini cüretkâr bir şekilde korumaktadır. Çin'in imparatorluk geçmişinin dördüncü etkisi, müsaade edilen ama "hanedanlığın çöküşü"nü kastetme konusunda "aşırı" olarak değerlendirildiğinde düzenli olarak sınırlanan yozlaşmaya karşı bir kararsızlıktır. Beşinci etki ideolojik ve tarihi meşruiyetin önemidir. Milliyetçi dönemde Konfüçyüsçü söylemler yerini Sun Yatsen'in Halkın Üç İlkesi'ne bıraktı. Komünistler iktidara geldiklerinde sıra, Marksizm - Leninizm - Mao Zedung'un düşünce anlayışındaydı ve reformlar olduğunda ise sıra, Deng Xiaoping'in söylemlerindeydi. Daha sonraki önderlerin söylemlerini isteksizce pazarlama girişimleri, sadece karizmatik yöneticiliğin çöküşünün değil benzeri görülmemiş bir ideolojik boşluğun da habercisiydi. İmpara-

torluk döneminin son dersi de şuydu: yenilikler geliştirmedeki başarı, sürdürebilme ve gerçek dünyaya uyarlayabilme yetisi olmaksızın hiçbir değer ifade etmeyecekti. Bürokrasi ve teknoloji, geçmişteki altın çağdan sapmak anlamına gelse bile o veya bu şekilde birleşmeliydi.

Modern Çağ: Çin ve Yabancı Güçler

Çin'in on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarındaki yakın tarihinin görünümü çatışma ve çekişmelerle (hem içeride hem dışarıda) ve hatta daha da çok, küçük düşmelerle doludur. Çin'e göre Batı, Çinli fikirlere bir alternatif sunan kültürün, toplumun ve ekonominin ilk örneğiydi ve teknolojisinin ve askeri cesaretinin bir sonucu olarak da Çin modelinin fark edilir üstünlüğünü ve mantığını tehdit eden bir örneğiydi. Askeri güce dönüştürülerek Batının ezici teknolojik üstünlüğü ne yazık ki çok belirgin hâle gelmişti ve Çinliler, Moğollar ve Mançuların aksine Batılı güçlerin Çinli hayat tarzını seçmeye ve "huzurlu bir şekilde özümsemeye" hiç de niyetleri olmadığını fark ettiler. Bunun farkına varmaları, batılı ilkelerin ilk zamanlar reddedilmesini sürdürülemez kıldı ve Çin'in önüne acı verici alternatifler sundu: Batıyı taklit et ve kendi kimliğini kaybetmeyi göze al ya da himayesi altında zayıf bir devlet ol. Üçüncü ve daha çekici bir seçenek ise İmparatorluk döneminin sonlarından Cumhuriyet dönemine (1911-1949) ve oradan da Komünist döneme kadar uzanan başarılı Çin toplumsal hareketleri ve rejimleri arasında tekrarlanan bir konu olan Batı değerlerinin altında Batı teknolojisini benimseme seçeneğiydi.

Dokunulmazlık hakları elde ederek eşit olmayan antlaşmalar ve yabancı güçler aracılığıyla Çin'in küçük düşürülmesi, imparatorluğun yıkılması ve Batı teknolojilerinin ve uygulamalarının yeni kurulan Cumhuriyet rejimi tarafından benimsenmesi ile de sona ermedi.

Çin yine 1930'larda ve 1940'larda Japonya'nın akınlarıyla küçük düşürülüyordu. Çin toprakları ele geçirildi ve Mançurya'da kukla bir rejim kurularak, başına sembolik de olsa imparator olarak bir çocuk getirildi. Aynı Japonya, bir zamanlar Çin'in hayat tarzını birçok yönden benimsemiş olan Asya ülkesi, Batının teknolojisini kendi hırslarıyla birleştirerek Çin'in önüne geçti ve Çin'e yeni bir dünyada kişilik arayışında ne yazık ki arkalarda olduğunu hatırlatan başka bir etkene daha sebep oldu.

Küçük Düşürülmenin İzleri

Yabancılar tarafından küçük düşürülme dönemi Çin'e bugün hâlâ etkisi olan birkaç ders öğretti. İlki, bu dönem yabancı ülkelerin ve yabancı egemenliğinin birer araçları olan ve hatta bir süre konsolosluk yetkileri bile olan çok uluslu şirketlerin güdüleriyle ve niyetleriyle ilgili olarak güçlü bir kuşku yarattı. Yıllar sonra Çin gönülsüzce de olsa yabancı firmalara dönecekti; ama bu defa beceri ve bilgi edinmek için. Gerçekten de küçük düşürülme döneminden kalan ikinci ders, Çin'in başkalarına bağımlı hâle gelmemesini güvence altına almak ve teknolojinin bağımsızlığın en önemli unsurlarından biri olduğunu akıldan çıkarmamaktı. Bunun farkına varılması, bağımsız araştırmaların ve teknoloji kapasitesinin geliştirilmesine izin vermek amacıyla anlayışa ve derinliğe ulaşmak için (özel yatırım yardımları olsun, dışarıda eğitim almış yeteneklerin tekrar ülkeye dönmeleri olsun) mümkün olan her türlü şekilde teknoloji aktarımının önemini artırdı.

Üçüncü etki ise teknoloji ile ulusal güvenlik arasında yakın bir bağ kurmaktı. Başka birçok sebebin yanı sıra savunma kurumlarına ait ya da onlarla yakın ilişkilerde bulunan firmaların oluşturduğu geniş bir ağın varlığından dolayı bu sektör, Çin'de açıkça tanımlanmıştır. Mao'nun en parlak döneminde sadece insan gücünün her

türlü düşmanın üstesinden gelmek için yeterli olacağı yönündeki inanış yüzünden teknoloji-güvenlik arasındaki bağ aşınırken uzay yatırımı gibi Çin'in ileri teknoloji yönündeki çabalarının çoğu askeriyenin çatısı altında yürütülmektedir. O dönemin son etkisi ise yabancı teknolojiyi bizzat Çin'in değerleriyle birleştirme arayışıdır. Serbest piyasa ekonomisi, demokrasi ve bilimsel ilerleme arasındaki Batılıların farz ettiği bağıntı (şu anda açıkça mevcut düzenin devamında kazanılmış bir hakka sahip olan) Çin yönetiminin bakış açısıyla birbirini tutmuyor. Ama ayrıca bazı güçlü üretim kısımlarıyla birlikte yeni zengin olanların çoğu da dâhil olmak üzere bu kesimlere, var olan sistem her iki dünyanın en iyilerini sunabilir: kapitalist zenginlik ile komünist himayesi ve yardımları.

Komünizm İdaresindeki Çin

İlk otuz yılı boyunca Halk Cumhuriyeti'nin, her ne kadar Sovyetler Birliği'ndeki gibi sert olmasa da komünist gelenek içerisinde merkezi olarak planlanmış bir sistemi vardı. Bu yönetim sisteminde çoğu zaman çarpıcı bir şekilde inişler ve çıkışlar meydana geliyordu. İlk dönem, 1949'dan 1955-56'ya kadar bir çeşit yeniden yapılanma ve geçiş dönemiydi. Maliye ve lojistik gibi alanlardaki uzman memurlar Cumhuriyet döneminden kalmaydı; tıpkı Cumhuriyetçilerin iktidara geldiklerinde İmparatorluk döneminden kalma resmi çalışanları ellerinde bulundurup değerlendirmeleri gibi. Yabancı firmalar çalışmaya devam etti; ama etkinlikleri sekteye uğradı ve azaldı. Tek Kişilik Yönetim diye adlandırılan dönem 1955-56'dan 1958-59'a kadar sürdü. Sovyet teknolojisinin ve Sovyet düşüncesinin ithal edilmesini de beraberinde getiren sert Sovyet modelinin bir benzeriydi ve bu aktarım çok sayıda Çinlinin (bazıları şu anki yönetimde bile görevdedir) Sovyetler Birliği'nde eğitilmesiyle sağlandı. Sovyetler çekildiğinde ise Çinliler sonraları mekanizmayı işle-

tebileceklerini anladılar; ama teknolojiyi geliştirme konusunda eksik kaldılar. Üçüncü dönem ise 1958-60 yıllarındaki Büyük Atılım diye adlandırılan dönemdir; ama daha sonraları Çinliler bu dönemi Büyük *Gerileme* olarak adlandıracaklardır. Maocu ideolojinin göklere çıkarılmasıyla üretim, kırsal kesime yönlendirildi ve toplu kıtlıkların da olduğu korkunç sonuçlar ortaya çıktı. Felaket, 1966'daki Kültürel Devrimde de kendini gösterdi. Mao, Kızıl Muhafızlarını entelektüellerin ve üst düzey devlet görevlilerinin üzerine saldı, eğitim sistemini ve düzenli ekonomiyi dağıttı. Bu kampanya 1968'e kadar sürdü; ama sonuçları 1975'e kadar devam etti ve yıllarca da kendini gösterdi. Çinliler daha sonra bu zamanları "kayıp on yıl" olarak adlandırdı. Etkileri, yeterli eğitimi almamış ve ideoloji rüzgârı yön değiştirmesin diye risk almaktan korkan yöneticilerin ve çalışanların nesliyle kendini hâlâ göstermektedir.

Komünist Etki

Komünist rejimin ilk otuz yılı Çin'e çok değerli dersler öğretti. İlk ders ideolojinin ve ekonominin bir araya gelmesinin patlayıcı bir etki yarattığıydı. Bu, ideolojik mirasın Çin geleneğindeki önemi dikkate alındığında bir sorun yaratıyordu; ama Çin bu zorlukla başa çıkacak bir yol buldu. İkinci ders ise şuydu: teknoloji, kendi dar anlamı içerisinde, alışıldık ve o anki performanstan daha fazlasını veremezdi ve sürdürülebilir ilerleme için kökten bir zihinsel dönüşümün olması ve üretim sisteminin yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Denetim ve politik güç için bürokrasinin olduğu yerde kalması gerektiği gayet açık olmasına rağmen (gerçi İmparatorluk dönemindeki gibi asıl yetkinin çoğu yerel düzeye kaydırılmıştı) eğer ülke ilerleyecekse bu kesimin (bürokrasi) teknolojik ve ekonomik etkinliklerden uzaklaştırılması gerektiği ortadadır. Üçüncü ders ise bazı seçilmiş konumlarda altyapıyı ve uzmanlığı aynı potada erit-

mek için bir araya gelmenin (aglomerasyon) politik ve ideolojik olarak şüpheli olsa da gerekli olduğuydu (Gerçi Mao, bu çalışmaların birden fazla bölgede yapılması konusunda ısrar ediyordu; çünkü bir Sovyet saldırısı olabileceğinden çekiniyordu.). Sonuncu ve aynı öneme sahip diğer ders de şuydu: rejimin başarısı karmaşık bir şekilde ulusun başarısıyla ve kısmen de refahıyla iç içe geçmişti. İmparatorluk dönemindeki öncelleri gibi komünist yöneticiler de seçim yenilgisi diye bir şey için kaygı duymadılar; ama ekonomik zorlukların beraberinde getirebileceği huzursuzluklar ve başkaldırılar hariç. Yıllar sonra Sovyetler Birliği'nin yıkılması, ekonomik performans eksikliğinin de desteğiyle ülkeye politik bir felaket getirebilirdi. Bu da Konfüçyüs'ün öğrencisi tarafından benimsenmiş olan "Tanrının Yetkisi" ilkesinin hâlâ uygulanabilir olduğunu hatırlatıyordu. (O zamanlar devrim niteliğindeki bu ilkeye göre eğer imparator refahı getirmede başarılı olamazsa halkın o kişiyi tahttan indirmesi haktan ziyade bir yükümlülüktü.)

Reform Dönemi

Çin, resmen Ocak 1978'de reform için yola çıktı ve deneme-yanılma yöntemiyle öğrenme yolunu seçerek çeşitli evrelerden geçti. Sonraki yirmi beş yılın ardından ülke, yatırım merkezini turizmden hafif üretime, yabancı yatırımcılara Çinli bir ortakla işbirliği yapma zorunluluğu getiren politikadan tamamı yabancılara ait alt kuruluşlara izin veren politikaya, "yakalama-yetişme" safhasından küresel eşitliğe ulaşmayı hedefleyen bir safhaya kaydırdı. Politik çatışmanın arkasından yönetimdeki yenilikçilerin bile parti denetimini ellerinden bırakmak üzere olmadıklarını ve Batı zihniyetinde ekonomik ilerleyişle ilişkilendirilen demokrasinin gelmesinin daha çok uzun süreceğini belli eden Tiananmen katliamı geldi.

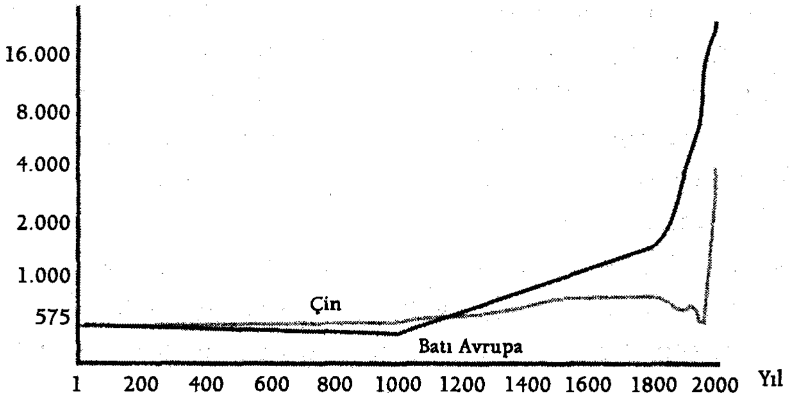
Reform çabaları o kadar ciddiydi ki yönetim İmparatorluk zamanındaki kadar bir başarı elde edebildiği sürece kimi geleneksel yöntemlerinden vazgeçmeye hazırdı, yani sorgulanmayan bir rejim idaresinde ekonomik refah. Gerçek bir teknoloji aktarımını başarmaya kararlı olan rejim elde edilen bilginin çalışanlar, tedarikçiler, tüketiciler ve diğer tüketici kitleleri (öğrenciler gibi) arasında yayılmasını sağlamaya hazırdı. Teknolojinin planlardan çok daha fazlası olduğu konusunda şüpheler vardı, her ne kadar üretim hatlarının Batı'dan toptan olarak ithal edilmesinin rekabeti geliştirmek için yeterli olmadığı fark edilinceye kadar ders alınmasa da. Çin'in karmaşık üretime destek vermesi ve kapasiteyi artırması için insana, eğitime ve örgütlenmeye yönelik birer altyapı kurması gerekiyordu ve bu süreçte ideolojiyi kenara itmeye de hazırdı. Çin reformunun mimarı Deng Xiaoping'in en önemli söylemlerinden bir tanesi fare yakalayabildiği sürece kedinin ne renk olduğunun önemli olmadığıydı. Ama kedinin rengi ile ilgili aldatmacalar hâlâ geçerliliğini koruyordu. O zamanın üst düzey bir yetkilisinin söylediğine göre Çinliler her şeyi denemeye hazırdı; ama işe yarayan ne varsa ona "sosyalizm" yaftasını yapıştıracaklardı.

Yüksek Arzular

Temeli geçmişteki ihtişama ve günümüzdeki aşağılanmaya dayanan Çin'in arzuları, sadece hızlı çağdaşlaşma ve gelişmiş ulusların mertebesine ulaşma değildir. Bunun yanında eski İmparatorluk zamanındaki görkemi korumaktır ki, Batı tarafından yağmalanan ve yeni zengin Çinliler tarafından satın alınan Çin sanat eserleri bu görkemin küçük ama önemli simgeleridir.[1] Restorasyon, sadece geçmiş yüzyılların küresel ekonomik önderliği-

1. K. Mazurewich, "With New Wealth, China's Tycoons Buy Lost Treasures," *The Wall Street Journal*, 14 January 2004: A1

ne tekrar sahip olunması anlamına gelmez (Bakınız: Tablo 2-1). Bunun yanında ülkenin politikadaki, kültürdeki ve güvenliğindeki istikrarı tekrar kurması anlamına da gelir. Eğer Çin İmparatorluğu bölgesel çapta bir oyuncuysa Çin de günümüzde kendini Doğu Asya'daki etki alanının da ötesine uzanan çıkarlara sahip küresel çapta bir oyuncu olarak görüyor. Bu düşünce, hâlâ yeni gelişmekte olan ülke pazarına ve kendi etrafındaki bölgelere yoğunlaşmakta olan ama gözlerini küresel pazarlara dikmiş Çinli firmalar tarafından paylaşılmaktadır. Japonya gibi, pazardaki çeşitli kısımlarda meydana gelen ülke içi rekabeti artırmak, Çinli firmaları uluslararası pazarların kaprisleriyle başa çıkmaya hazırlamaktadır.

Kaynak: Tablo 1 (s. 42): GDP per capita: China and Western Europe: 1-1998 A.D. in Madison, Angus (2001),

The World Economy: A Millennial Perspective OECD. Copyright, OECD 2001

Tablo 2-1 Kişi başına GSYİH (2002 yılı dolar bazında): Çin ve Batı Avrupa: M.S. 1-1998

Ulusal Simgeler

Diğer demokratik olmayan rejimler gibi Çin'in de ihtişam simgelerine takıntısı vardır. Asya ülkeleri için geleneksel bir olgunlaşma süreci olan dünyanın en uzun binalarını inşa etmekten Olimpiyatlara ev sahipliğine kadar simgeler, meşruiyeti bir yandan her geçen gün artan oranda ekonomik performans ve büyümeye, diğer yandan da milliyetçi düşüncelere dayalı olan Çin rejimi için çok önemlidir. Göstermelik projeler, vatandaşları ve rejime yabancı olanları etkilemek için vardır ve dünyanın önde gelen ulusları tarafından dikkate alınacak olan o arzunun ulaşılabilir olduğuna işaret etmektedir. Örneğin para, göstermelik projeler tehlikedeyken hiç de önemli değildir. Çin'in ezeli arzusunun en açık seçik görülebildiği yer, üzerinde çalıştığı uzay projesidir. 1970'lerin sonlarına doğru bir uydu fırlatarak uzaya insanlı araç gönderen ülkelerin bulunduğu özel kulübe girmiştir ki bunu sadece Amerika ve Sovyetler Birliği başarabilmişti. Çin'in uzayla ilgili çalışmaları ordu tarafından yürütülmektedir. Bu da ulusal güvenlikle teknolojik ilerlemenin arasındaki sıkı bağı gözler önüne sermektedir. Gerçekten de uzayın Amerika'da ve Rusya'da da ulusal güvenlikle ilgisi bulunmaktadır. Bununla birlikte Amerika'da bu alanda sivil bir kuruluş (NASA) iş başındadır ve ordu için bazı yükleri de saklı tutmaktadır. Çin'de ise her türlü çalışmayı ordu gerçekleştirmektedir. Her ne kadar insanlı uzay uçuşlarının bilimsel değeri tartışmaya açık olsa da Çin yönetimi simgesel değerlerini el üstünde tutmaktadır ve Amerika'da bunun değerini sorgulayan halka açık genel tartışmayla uğraşma gereği duymamaktadır.

Günümüzde Çin'in uzay çalışmaları daha çok aynısını veya benzerini yapma uğraşından ibarettir. Roket geliştirme çabası daha önce Jet Propulsion Laboratory'de görev yapmış Çinli bir bilim adamı tarafından yürütülmekteydi ve insanlı uçuşta kullanılan kapsül bir Sovyet tasarımıydı. Bununla birlikte Çin, uzayda kendine bir yer

edinmeye kararlıdır ve Mars ve diğer gezegen araştırmalarının yanı sıra bir uzay istasyonunun da dâhil olduğu bir gündemin taslağını hazırlamıştır. Bu çabaların ilk sonuçlarından ordunun daha sonra da sivil çevrelerin faydalanacağı umulmaktadır.

Politik Arzular

İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya ve Güney Kore'nin politik arzuları, boyut olarak, jeopolitik ve anayasal kısıtlamalar tarafından sınırlandırıldı. Ama Çin, bunlar tarafından sınırlandırılmamaktadır. Çünkü dünyadaki en büyük orduya (her ne kadar geliştirilmeye ihtiyaç duysa da), hızla yükselen bir ekonomik güce ve dikkate alınması gereken politik bir güç olarak yeni yeni kendini gösteren bir duruşa sahiptir. Ülkenin öz kimliği, Halk Cumhuriyeti'ni Hong Kong (1997'den bu yana Çin Özel Yönetim Bölgesi) ve Tayvan'ı da içine alan Büyük Çin'in çekirdeği ve merkezi olarak görmektedir. Tayvan, Hong Kong'a da uyarlanan şekliyle "Tek Ülke İki Sistem" düzenlemesi altında anakarayla birleşmesi gereken ve hatta gerekirse zor kullanarak birleşmesi sağlanacak hain bir vilayet olarak görülmektedir. Çin'in kendi ilerleme sürecinde önemli bir unsur olarak gördüğü denizaşırı Çin topluluğunun yanı sıra aynı zamanda çok ırklı ama çoğunlukla Çinli olan Singapur'la da özel bir ilişkisi bulunmaktadır. Ekonomik açıdan bakılırsa Büyük Çin imgelemi çoktandır var olan bir gerçekliktir. Hong Kong'un ve Tayvan'ın ekonomileri, bu her iki ülkenin ve denizaşırı Çinli toplulukların en önemli yatırımcılar olarak bulundukları anakara ekonomisiyle büyük oranda bütünleşmiş durumdadır.

Büyük Çin kavramı, Çin'in Amerika'ya karşı Sovyetler Birliği'nin yerine geçebilecek geleceğin dünya gücü olma yolundaki politik imgelemine gayet iyi uyuyor. Bu imgelem, 11 Eylül'den sonra aşırı uçların tehdit ettiği bir dünyada Çin'in önemli görevler üstlen-

mesiyle büyük bir gelişme gösterdi. Çin, batı vilayetlerinde huzursuz bir şekilde yaşayan Müslüman azınlıklara sahip olmasından dolayı aşırılıktan ve dinsel hareketlerden oldukça şüphelenmektedir ve denetimiyle ve yapısıyla Çin, terörizm ile savaşta vazgeçilmez ve güvenilir bir yandaş olarak görülmektedir. Etkisi hâlâ daha çok Asya bölgesinde geçerli olsa da dünyadaki olaylarda her geçen gün artan oranda kendini hissettirmektedir. Çin'in Amerika ile Kuzey Kore arasındaki arabuluculuğu, yeteneğini ve hem yurt içinde hem de yurt dışında amaçladığı istikrara sahip olmak için birçok ülke ile (Amerika, Kuzey Kore, Güney Kore, Rusya) ilişkilerini geliştirme hevesini göstermesini sağlamaktadır. Çok da uzak olmayan bir gelecekte karşımıza Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlarla daha fazla ilişkiye sahip ve tıpkı Amerika, eski Sovyetler Birliği ve Avrupa Birliği gibi yabancı destek, askeri yardım ve benzerleri aracılığıyla nüfuzunu yaymak için politik ve ekonomik gücünü artıran bir Çin çıkacak.

Mantıken Çin yönetiminin politik gündemi demokrasiye geçişi içermiyor. Çin zaten demokratik sistemle ekonomik ilerleme arasındaki zorunlu ilişkiye yönelik batılı varsayımları reddetmişti ve de aynen böyle yapmaya devam edecek gibi görünüyor. Gelecekte politik sistem rahatlayabilirse İmparatorluk zamanında uygulanan yerel seviyedeki kendi kendine yönetim ve muhtemelen de yine aynı seviyedeki seçimler de bu politik sistem içinde yer alabilir ya da açık seçimlerin yapıldığı ama kazananın çıkışta yapılan gayri resmi anketler açıklanmadan önce ilan edildiği Singapur tipi demokrasiye de dönüşebilir. İşbirliği içerisinde sürekli serbestleşmeyle devlet ve bürokratik araçlar, Çin ekonomisinin gidişatına rehberlik etmede muazzam bir güç oluşturmaya devam edecekler. Batılı gözlemcilere bunun bir çelişki olarak görünmesi Çin'in farklı olduğunu gösteren başka bir işarettir. Farklı olmaya da devam edecek gibi görünüyor.

Ekonomik Arzular

Çin'in ekonomik arzuları, politik hedefleriyle büyük oranda uyuşuyor ve yürürlükteki rejim bu ikili arasındaki yakın bağların daha fazla bilincindedir. Çin kendini yükselen bir güç olarak görüyor ve (mali sisteminde meydana gelen bir reform olsun, devlet sektöründe meydana gelen hızlandırılmış özelleştirme çalışmaları olsun) bu amaca ulaşmada karşısına çıkacak diğer her türlü engelin de üstesinden gelmeye kararlıdır. Reformların başladığı 1978 yılından bu yana istikrarı koruma amacının yanı sıra makro ekonominin, girişimlerin ve ferdi girişimcilerin sürdürülebilir dönüşümünü sağlamak amacıyla tasarlanan tedbirli ve büyümeye yönelik bir seyir çizmektedir. Rusya ve onun (Batılı iktisatçılar tarafından) yanlış yönlendirilmiş "şok tedavisi"yle kıyaslandığında bu karşılaştırma, Çin'in büyümeye yönelik değişimin peşinden koşma kararını haklı çıkarır gibi görünmektedir ve ayrıca Çin'in körü körüne Batılı modelleri taklit etmek yerine kendine bağımsız bir yön çizme konusundaki kararlılığının altını çizmektedir. Bu yüzden diğer ülkelerden edinilen tecrübelerden yola çıkarak Çin'in gelecekteki seyri konusunda varsayımlarda bulunmak tehlikeli bir davranış olur.

Hep insan unsuruna dikkat eden Çinli üst düzey bir yetkili, bana 1980'lerde kâhin gibi Çin ekonomik devriminin yeni nesil yöneticiler başa geçtiğinde tamamlanacağını söylemişti. Aradan yirmi beş yıl geçti ve genellikle otuz yıllık dönemlerle ölçülen bir nesille birlikte yaptığı tahmin doğru çıktı. Çin iflas kanununu çıkardığında 1990'lı yılların ortalarına gelinmişti bile ve yönetim, devlet sektöründeki kuruluşlara tanınan hakları özel sektöre de vererek eşit bir ortam sağlama işini daha 2003'ün sonlarında gerçekleştirdi. Çin yakında kendini bir sonraki safhaya götürecek olan sıradaki safhaya geçmeye hazır olacak, yani taşeronluktan geliştirme ve tasarıma oradan da daha ileri bir safha olan markalı üretime geçiş yapacak. Ülke içerisinde Çinli firmalar, yabancı çok uluslu şirketlere dişli birer ra-

kip oldular ve bunların en iyileri küresel pazarlara taşınmaya hazır bile. Kazananlar sadece pazar tarafından seçilmiş olmayacaklar; aynı zamanda politik yönetim tarafından ulusal çıkarlara yaptığı gözle görülür katkının, partiye bağlılığının ve sürekli denetim ihtiyacı ve eğilimi yansıtan diğer pazar dışı etkenlerin ne kadar olduğu hesaplanacak. Kazananlar, her geçen gün artan oranda bilgi yoğun endüstrilerden çıkmakta; özellikle de "stratejik" (yani ulusal güvenlik uygulamaları olan ve diğer sektörler için elektronik yongalar (çipler) gibi çok önemli parçalar üreten) olarak kabul edilmektedir. Bilgi zincirinin en üstünde yer alanlara, yani bilgi üreten araştırma ve geliştirme araçlarına, özel bir öncelik tanınacak.

Bu arada Çin'in hizmet sektörü hâlâ gelişmemiş vaziyettedir; çünkü bu alan yabancı rekabete henüz yeni açılmaktadır. Bununla birlikte onun da halkın imgeleminde ayrı bir yeri var. Yönetim, üretime sıkı sıkıya bağlanırken danışmanlık gibi hizmet ekonomisi sektörlerinin bilgi yoğun olduğunu ve diğerlerininse üretimin gelişimi için birer zorunluluk olduğunu fark etti. Maliyede, lojistik hizmetlerde ve benzerlerinde yetenek olmaksızın Çinli firmaların başarılı birer çok uluslu şirket olmaları düşük bir ihtimaldir. Dahası, ulaşımda ve iletişimde kalkınma, ülkenin küresel ekonomiyle birleşmesinin yanı sıra Çin ekonomisinin ülke içinde kalkınması için de şarttır. Yine aynı öneme sahip başka bir şey de bazı mali hizmetlerde, hizmet ekonomisinin toplumsal ve politik istikrarı korumada kilit rolü taşımasıdır. Emekleme dönemindeki toplumsal güvenliğin "emniyet ağı"yla birlikte somut bir mali ve sigorta ağı ülkenin gelecekteki kalkınması için önemlidir.

Görkemli bir hayattan perişan bir hayata doğru yaptığı bin yıllık bir yolculuktan sonra Orta Krallık tekrar yükselişe geçmiştir. Hem de sadece geçmişin ışıltısını değil, geleceğin umudunu da yakalamaya kararlı olarak. Çin yönetimi, "Tanrının Yetkisi"ni kaybetmemek için akla gelebilecek her şeyi yapacaktır.

Üçüncü Bölüm

Benzersiz

Çin gelişmekte olan ülke mertebesinden hızla yükselen ya da savaşın ve iç çatışmaların küllerinden silkinip endüstriyel bir güç olan ilk ekonomi değildir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından Japonya ve Almanya (büyük bir Amerikan desteğinin sayesinde) yenilgi ve yıkım yüzünden harap olmuş endüstrilerini tekrar canlandırdılar ve "mucize ekonomi"ye dönüştürmeyi başardılar. Güney Kore, Hong Kong, Tayvan ve Singapur, "kaplanlar" ya da "küçük ejderhalar" ismini yüksek oranda büyüme gösteren ekonomileriyle hızla yükselen yaşam standartlarıyla Japon işgalinden çıkarak aldılar. Güney Kore, tarım toplumundan endüstriyel bir merkeze dönüşme savaşına ve isyanına karşı koyarken Tayvan 1949 yılında anakaradan gelen büyük insan akımını barındırıp yerleştirmeyi başardı. Her ikisi de Amerika'nın cömert yardımlarından memnun kaldılar; ama bu yardımları uzun süreli bir ilerlemeye dönüştüremediler. Sırayla Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler ve Vietnam kendilerini Güney Kore'nin, Tayvan'ın, Singapur'un ve Hong Kong'un ayak izlerini ta-

kip etmeye adamış "yeni nesil kaplanlar" olarak karşılandılar; her ne kadar Asya'daki mali bunalım ve iç ayaklanmalar ilerlemelerini yavaşlatsa da. Çok kısa bir zaman önce Hindistan, ilk ciddi ekonomik reform hareketlerini başlattı ve şu anda 1970'lerde kovduğu çok uluslu yatırımları tekrar elde etmek için yarışıyor.

Peki, o zaman Çin'e has özel bir durum söz konusu mu? Meşaleyi küçük ejderhalardan devralıp daha yolun başındaki Vietnam'a ya da belki de Hindistan'a vererek yükselme potasındaki gelişmekte olan ekonomiler zincirinde sadece bir halka görevi mi görecek? Ya da Asya krizinin ardından Japonya ya da küçük kaplanlar gibi etkisi çıra gibi yanıp hemen sönerek sonu "naylon kaplan" mı olacak? Sorun sadece teoriye dayalı değil: Eğer Çin yükselmekte olan sıradan bir ekonomiden başka bir şey değilse, o zaman etkisi geçici, sınırlı ve hepsinden de önemlisi şekli ve yöntemi tahmin edilebilir olacaktır. Böylece Çin'in öncellerinin bıraktığı etkilerden yola çıkarak birtakım dersler çıkarmak, şu anki rakiplerine karşı rekabet yetisini desteklemek ve hepsinden de önemlisi bu mücadelenin altından kalkabilmek için strateji ve teknikler tasarlamak kolay hâle gelecektir.

Bu kitaba göre Çin'in yirmi birinci yüzyılın başlarındaki yükselişi çok dikkat çekicidir ve Asya'daki komşularından çok Amerika'nın yirminci yüzyıldaki yükselişine benzerlikler göstermektedir. Her ikisinin de tırmanışları aynı derecede yankı uyandırmıştır. Çin'in yükselişinin kendine has oluşu, sadece devasa nüfus tabanından kaynaklanmamaktadır; zaten Hindistan da bir milyar rakamını geçmiş bulunmaktadır. Başka sebep olarak ne büyük ekonomisi ne de hızlı büyümesi sayılabilir. Çünkü Japonya şu anda sayısal değerlere göre dünyanın ikinci büyük ekonomisidir ve yine Japonya ve dört küçük ejderhanın her biri bazı durumlarda daha yüksek değerde büyüme oranlarına sahip olmuşlardır; her ne kadar tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi Çin'e özel bir şey olsa da. Çin'in istisna

oluşu özel bir mirasla, farklı geleneklerle, aşırı büyük arzularıyla ve kaynaklarının, yeteneklerinin ve pazarlama gücünün birleşimiyle alakalıdır. Çin'in eşsiz oluşu zamanlamayla da alakalıdır. Bu benzersizlik; küreselleşmedeki, Dünya Ticaret Örgütü gibi güçlü çok uluslu kurumların ortaya çıkmasındaki, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan politik anlamda yaşanılan yeniden şekillenmedeki ve özellikle Amerika gibi büyük sanayi devletlerinde meydana gelen ekonomik yapılanmayla ilgili baskılardaki muazzam yükselişle birlikte artmaktadır. Bu birbirine bağlı olaylar dizisinin tam olarak bir öncesi yoktur ve muhtemelen gelecekte de benzeri olmayacaktır ve ülkeleri, firmaları ve bireyleri önceden kabul edilmiş varsayımları tekrar sorgulamaya, geçmişteki benzerlikleri reddetmeye ve kendi repertuarlarında olmayan yeni stratejik tepkiler geliştirmeye zorlayacaktır.

Şunu bir düşünün: Çin, şu anda sürdürülebilir bir zaman aralığının ardından hızlı ve gerçek bir ekonomik büyümeyi başaran tek komünist ülkedir; hem de her geçen gün daha da açılan bir ekonomiyle. Her ne kadar ekonomik etkinliklerin gerçekleşmesini kolaylaştırsa da ifade özgürlüğünü ve başka bireysel özgürlükleri sıkı bir şekilde denetlemeye çalışan (gerçi her geçen gün daha da zorlanmakta) baskıcı bir rejime sahip tek ekonomidir. Diğer bütün gelişmekte olan ekonomilerin elde ettiği yabancı yatırımların toplamından bile daha fazla miktarı tek başına alan tek gelişmekte olan ekonomidir ve şu anda gelişmiş ya da gelişmekte olan herhangi bir pazardan daha fazla uluslararası yatırım kaynağı çekmektedir.[1] Ayrıca

1. Çin'in yabancı yatırım rakamları, teşvik elde etmek ve devletin kısıtlamalarından kurtulmak için Hong Kong'a kaydolan anakara şirketlerinin dâhil olmasıyla yükseldi ("sahte mavi gözlü" girişimler). Bununla birlikte aynı şey başka pazarlardaki yabancı yatırımlar için de geçerlidir. Lüksemburg'un UNCTAD'nin yabancı yatırım tablosunun başında yer alması buna bir kanıttır.

Çin, daha önce gelişmekte olan bir ülkenin hiç gerçekleştiremediği hızda, büyüklükte ve derinlikte teknoloji aktarımı elde etmektedir; özellikle de bu bağışı yapanların yakın bir müttefiki değilken. Son olarak, son elli yılda yeni ortaya çıkmakta olan bütün ekonomilerin içinde Çin, şu ana kadar amaçlarında en hırslısı ve bu amaçları yerine getirmede en kararlısıdır.

Çin'in öncellerinin ve hem ülke içindeki hem de uluslararası pazarlardaki rakiplerinin tecrübelerini anlamak ve bunun sonucunda oluşan tepkilerin faydasını ölçmek sadece Çin'in nasıl istisna bir ülke olduğunu anlamak için önemli değildir. Bu kıyaslama aynı zamanda Çin hükümetinin hem ülke içinde hem de yabancı pazarlara açılırken kullandığı sürekli gelişim gayretlerinde getirdiği ölçütleri ve takip ettiği model ve stratejileri tanımlayabilmek için de önemlidir. Böylece dünyanın geri kalan kısmı üzerindeki Çin etkisini daha iyi kavrayabilmemiz mümkün olacaktır.

Çin, Yeni Bir Japonya mı?

Başka hiçbir ülke Amerika-Çin ticari ilişkileriyle ilgili tartışmalarda Japonya kadar mevzubahis edilmez. Sebebi çok basit: Hem Çin hem de Japonya, kimi durumlarda, Amerika'nın ulusal güvenliğini tehdit eden iki Asya ülkesi olarak görülmekteydi. (1980'lerin başında Japonya ile ilgili Amerika'da bilindik bir yargıya göre Amerika, Japonya'ya karşı askeri savaşta galip gelmiştir; ama ardından gelen ekonomik savaşta yenik düşmüştür.) Bu şüphe, her ne kadar yeni jeopolitik düzenleme her iki ülkeyi de Amerika'nın çıkarlarına daha da yaklaştırmış olsa da devam etti. Her iki ülke de bir zamanlar Amerika'nın dış ticaret açığına sebep olan bir numaralı etkendi, rekabeti artırmak amacıyla döviz kurlarıyla oynuyordu, fikri mülkiyet haklarıyla övünüyordu (hele Çin, çok daha büyük boyutlarda yapıyordu bunu) ve Amerikan mallarının ithalatını kısıtlayan birta-

kım ticaret engelleri oluşturmuşlardı. Yine her ikisi de Amerika'nın açık pazarlarında serbestçe dolaşırken kendilerini açmamakla suçlanıyorlardı. Bununla birlikte benzerlikler ve bize sunduğu faydalar da burada bitiyor. Ama ilk önce biraz temel bilgiler verelim.

1970'lerde Amerikan basını her geçen gün artan sayıda haberler yayıyorlardı: önceleri Japon ithal mallarıyla ilgili, sonra da Japonya'nın Amerika'daki yatırımlarıyla ilgili. Japonya'nın tek başına bırakıldığıyla ilgili yakınmaları (zaten İngiltere'nin Amerika'daki yatırımlarıyla ilgili hiç makale okudunuz mu ki) hep kulak ardı edildi. Japon tehdidini yazan kitaplar raflarda her geçen gün daha fazla yer kaplıyordu, tıpkı Japon yönetim kurullarının hayali hesaplarının en iyi satanlar listesinin en üst sıralarında yer aldığı gibi. Rockefeller Center gibi yüksek rakamlı satışlar, ünlü golf sahaları, yüksek maliyetli Hawaii otelleri vb. Amerikan ekonomisini devralmaya meyilli yükselen bir güçle ilgili ortalığı çok daha fazla velveleye veren bir ortam yarattı. Japonların da kendilerini her şeyin üstünde görme gibi bir inanışa sürüklenmelerine engel olamadı. Birçok Amerikalı ve Japon'un gözünde Japonya'nın yükselişi, kaçınılmaz bir biçimde Amerikan uygarlığının çöküşüyle ilişkilendiriliyordu.

Japon tehdidi, Amerikan gücünün ve yaşam tarzının en göze çarpan simgesinden başka hiçbir yerde bu kadar belli ve korkutucu değildi. Bu simge otomobildi. Ta 1950'lerde otomotiv endüstrisini stratejik endüstri olarak tasarlayan Japonya, Amerikan modelleri üzerinde tersine mühendislik çalışmaları yaparak ve Kore'deki Amerikan ordusundan aldığı siparişlerden faydalanarak araba endüstrisini savaştan sonra tekrar başlattı (**Çevirmen Notu:** Tersine mühendislik (reverse engineering), bir aygıtın sökülerek o aygıtla ilgili ayrıntılı bilgilerin (nasıl çalıştığıyla, nasıl yapıldığıyla, nelerin kullanıldığıyla ve daha birçok şeyle ilgili bilgiler) elde edilmeye çalışılmasıdır). Yirmi yıldan az bir süre sonra Japonlar Amerika'ya üretim malı göndermeye başlamışlardı bile (ilk zamanlar yılda birkaç bin parça;

1970'lerin başında ise yılda yüz binlerce araba). Hep o yıllar boyunca, Amerika'nın Japonya'ya gerçekleştirdiği araba ihracatı yılda birkaç bin seviyesinde kaldı. Japonya'nın Amerika'ya yaptığı araba ihracatındaki başarısı ilk zamanlar halkın gözünde 1973'teki petrol bunalımına bağlandı (aslında o bunalım, zaten son sürat devam eden ihracat dalgasını biraz daha hızlandırmaktan başka bir işe yaramamıştı). Bu düşünce birçok kişinin Japonya'nın sadece çok şanslı olduğunu düşündürttü. Onlara göre tam da pazarın ihtiyacı bulunduğu sırada şans eseri uygun fiyatlı arabalar üretmiş bulundular. Japon üreticiler kazançlarını genişletince de bu sefer başka bir iddia (hem de asılsız olmayan) ortaya çıktı: Japonya dürüst davranmıyordu; yen'in değerini yapay olarak düşürerek ihracatı artırırken Amerikan ihracatına engeller getiriyordu. Aynı eleştiri, yıllar sonra Çin'e karşı da yöneltildi.

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında Japonların başarısını irdeleyen başka bir açıklama rağbet kazandı: belki de Japonya sadece daha kaliteli malları daha uygun fiyattan üretiyordu ve Amerikan firmalarının rekabeti artırmak için kalite denetimi, verimlilik ve insan kaynakları yönetimi gibi alanlarda Japonlardan çok şey öğrenmeleri gerekiyordu. Japon yönetim tarzıyla balayı başlamak üzereydi. O zamana kadar Japonya'yla ya da herhangi başka bir Asya ülkesiyle herhangi bir şey yapmak istemeyen Amerikan yüksek ticaret okulları, Japon malı olan her şeye hayranlık duyulan bir dönemi başlattılar. Japon iş dünyası için çayevleri olan ve içinde birçok kazanıma sahip meslek barındıran merkezler kuruldu ve Japonya, akademik araştırmaların en gözde konusu hâline geldi. Bu alanda çalışanlar sonraları döviz kurları ile ticaret arasında ilişkiler gibi önemli konularda Japonya'nın batı düşünce tarzını reddetme eğiliminde olduğunu ya da o zamanın iktisatçılarının sözleriyle açıklanacak olursa "Japonya'nın kalıplara uymadığı"nı fark ettiler.

Tepkiler Arasındaki Benzerlikler

Daha yirmi yıl önce Detroitli oto işçilerinin Japon ihraç mallarına duydukları nefreti göstermek için Toyota marka bir arabayı parçaladıklarını hayal etmek çok zor. Hele bir de bu marka, ölmek üzere oluşuyla Japon rekabetinin tehlike işaretini ilk elden tetikleyen (Alman Daimler'ın satın aldığı) Chrysler'ı yerinden ederek üçüncü Amerikan araba üreticisi hâline gelmişse. Yine de elde edilen tecrübelerin, Amerikan düşünce tarzı üzerinde ve Japonya tecrübelerini kullanarak Çin'le ilgili karşılaştırmalar yapan Amerikan firmaları, federal hükümet, endüstri dalındaki sendikalar ve diğer önemli kitleler üzerinde etkisi olmadığını söylemek yanlış olur. Bu karşılaştırmaların bazılarının yanlış olma ihtimali Çin'in ilerleyişinin yorumlanmasını ve bu mücadeleye karşı geliştirilen tepkilerin etkinliğini zedelemektedir.

Japonya mücadelesinden alınan bir ders de Japonya'nın abartıldığıdır. Zaten bir zamanlar korkulan Japonya, sonraları uzun ve zorlu bir ekonomik durgunluk dönemine girdi ve Amerika'ya yaptığı yatırımların en göze çarpanlarını elden çıkarmak zorunda kaldı. Japonlara ait olan Rockefeller Center'ın tam da New York piyasası şahlanışa geçmek üzereyken tekrar Amerikalılara satılması, birçok Amerikalının ticaret zekâsının kendilerinden yana olduğuna ve Japonya'dan ya da başka bir ülkeden gelecek rekabetten korkmaya gerek olmadığına dair inanışlarını tekrar doğrulamıştır. Bu karşılaştırma Çin tehdidinin de abartıldığını; beraberinde getirebileceği ticari dengesizliklerin ve aksamaların da doğası gereği geçici olduğunu ve Amerika'nın hizmet temelli bir ekonomiye hızlı dönüşümü sayesinde olmasa bile piyasa güçleri tarafından ortadan kaldırılabileceğini ima etmektedir. Bu görüş ekonomi gözlemcileri arasında hâlâ yaygındır.

Eğer Japon tehdidinin abartıldığı duygusu kabul görürse ger-

çeklerle tam olarak örtüşmez. Amerika'nın Japonya ile arasında 1970'ler ve 1980'lerde balon gibi şişen ticaret dengesizliği 1990'larda dengelenmiş olabilir; ama hâlâ yılda altmış milyar doların üzerindedir ve Çin'den sonra ikincidir. Üç büyük oto imalatçısı (Chrysler Alman sahibinden ayrı bir kuruluş olarak görülmektedir) Japonya'ya kaptırdıkları pazar payını hiçbir zaman geri alamadılar ve şimdi de son 'kale'leri olan kamyon ve dört çeker cipleri daha çok Amerika'da üretilen modellerin başını çektiği dur durak bilmeyen Japon baskınlarından korumak için savaşıyorlar. Bu endüstrideki istihdam Japonya'nın ilerlemesinden önceki gelişmelerin bir parçasıdır (her ne kadar otomasyon ve sabit endüstrideki aşırı istihdam da asıl rolü oynadıysa da). Bu arada Japon tüketiciler, Japon otomotiv endüstrisindeki yabancı yatırımlar büyük ölçüde artmasına rağmen Amerikan yapımı arabalara soğuk bakmaya devam etmektedir.

Japonya tecrübesi Amerikan endüstrisinin ve sendikalarının yabancı rekabetine karşı koymak amacıyla yürüttükleri tepkilerin çoğunun etkisizliğini canlı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Zaten Japonya ile olan dış ticaret açığı, 'gönüllü' kotalar, döviz kurlarında gerçekleşen büyük çaplı düzenlemeler ve Japon pazarını açmaya zorlayan Amerikan hükümetinin sürekli baskısı karşısında da devam etti. Bu açık, tekrar Japonya'ya ihracat yapmaları beklenen (ama nadiren yapan) büyük Japon üreticileri tarafından (tedarikçiler de dâhil) Amerika'ya yapılan nakillere rağmen, Amerikalı üreticiler tarafından gerçekleştirilen ve kalitede ve verimde dikkate değer bir gelişmenin de olduğu muazzam bir tekrar yapılanmaya rağmen devam etti. Aslında öyle görünüyor ki Japon üretim fazlasını azaltan en önemli etken Japonya'nın üretim kapasitesini Çin'e aktarmak olmuştur, yani açığın bir bölümünün bir ülkeden başka bir ülkeye aktarılmasıdır. Daha kötüsü öyle görünüyor ki Japonya ile olan açığa karşı mücadele için Amerika'da girişilen tepkiler geri tepebilir. Örneğin Japon araba ithalatını kota çerçevesinde sayı olarak sınır-

landırmak lüks mallar piyasasına geçişi hızlandırmaktan başka bir işe yaramadı; çünkü bu, ihraç gelirlerini artırmanın tek yolu hâline geldi. Dönüşüm, Cadillac ve Lincoln marka arabaların kullanıcılarını hedefleyen (Alman ihraç arabalarıyla birlikte) Honda (Acura), Toyota (Lexus) ve Nissan (Infinity) marka otomobillerin lüks sınıf oluşturulması sonucunu doğurdu. Japon firmalar, dönüp dolaşıp aynı yere döndüler: düşük maliyetli üreticilerden sonra mallarının gözle görülür kalitesi için prim isteyen tam kapsamlı rakiplere. Amerikan üretim endüstrisi, lüks mallar piyasasının Asya'daki rekabetten de korunmadığını fark etti.

Japonya, Çin ve Karşılaştırmanın Sınırları

Karşılaştırmalar, dünyayı daha net görmemizi sağlayan faydalı birer lens gibidir; ama zamanın da gösterdiği üzere bazı kısıtlamaları vardır. Tabi ki Çin ve Japonya, felsefe, din ve geleneklerdeki kısmi benzerlikler olmak üzere bazı ortak özelliklere sahiptir. Örneğin Konfüçyüsçülük. Gerçi bu felsefe on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Japonya'da resmi inanış hâline gelmedi; tam da Çinlilerin çağdaşlaşmaya zarar verdiği konusunda şüphe duymaya başladıkları sıralarda. Geçmiş uygarlıklarına ve günümüzdeki kazanımlarına karşı duydukları şüphe ve katıksız hayranlık arasında gidip gelen her iki ülke de Batılı gözlemcilere adeta bulmaca gibi gelmektedir. İkisinin de tarihi askeri ortakları bulunmaktadır: Japonya 2. Dünya Savaşı boyunca Axis üyesiydi ("Pearl Harbor" sözü Japon ihraç mallarına karşı bir slogan olarak kullanılmaktaydı). Çin ise Soğuk Savaş zamanının çoğunda Komünist bloğun bir üyesiydi (Amerikalı toplumsal kuruluşlar tarafından insan hakları ihlali gerekçesiyle hedef gösterilmekteydi). Her iki ülke de kalkınma için gerekli olan altyapıdan yoksun olmanın şanssızlığını taşımaktadır. Bu şanssızlık sonraları tam tersine şans olarak yorumlandı; çünkü bu sayede eski teknolo-

jilerle uğraşan ülkelere adeta fark attılar. Her ikisi de uygun jeopolitik şartlarının avantajından yararlandılar: Japon firmaları, Soğuk Savaş sırasında Kore'deki Amerikan ordusundan gelen denizaşırı siparişleri değerlendirdi. Ayrıca Amerika, komünist Çin'in ve Sovyetlerle yakın ilişki içerisindeki Hindistan'ın da içinde bulunduğu büyük çoğunluğu düşman olan Asya'daki güvenilir bir dost olan Japonya'ya baskı uygulama konusunda hiç de istekli değildi. Çin ise 11 Eylül'den sonra terörizme karşı savaşta ve Kuzey Kore'yi denetim altına almada olası bir müttefik görevi görmeye soyunmaktadır.

Japonya, "stratejik endüstrilere" öncelik veren ve bu sırada aralarında da rekabeti devam ettiren düzenli bir endüstriyel çaba içerisindeydi (daha sonraları Çin de aynısını yapacaktır). Yabancı pazarlara yaptıkları akınlarda hem Japonya hem de Çin ihracatı desteklemek için kur değerini düşük tutuyorlardı. Aslında şimdi de öyle yapmaktadırlar. Her iki ülke de yabancı ithalatını (özellikle Amerika'nın) engellemek için ticari kısıtlamalara başvuruyorlardı. Ayrıca yine iki ülke de uzun zamandır var olan yanlış bir düşünceden çıkar sağladılar: herkes bu iki ülkenin ucuz ve düşük kaliteli ürünler haricinde uzun süreli birer rakip olabileceğini düşünmüyorlardı. Ama şimdi anlaşılıyor ki bu, ciddi bir hatadır.

Benzerliklere rağmen Çin ve Japonya birkaç önemli konuda birbirlerinden ayrılmaktadır. Önemli farklılıklardan bir tanesi büyüklükleridir: Japonya'nın ekonomisi nominal olarak Çin ekonomisinden büyük olmasına karşın, ürünlere ve hizmetlere olan gizli taleple birlikte büyük bir hızla büyüyen Çin piyasasının albenisi oluşturduğu güç bakımından ticari ortakları kendine Japonya'nın çektiğinden çok daha güçlü bir şekilde çekmektedir. Çin'in büyüklüğünün başka bir artısı daha bulunmaktadır: Japonya düşük maliyetli üreticilikten yüksek maliyetli üreticiliğe daha bir nesilden daha az bir zaman önce geçmişken (ve Amerika'nın aksine dönüşümün etkisini yumuşatmak için göç de yoktu), Çin'in muazzam büyüklükte

bir işçi stokuyla birlikte geniş ve bakir arazileri var. Bu da kendisine gelecek yıllarda şu anki maliyet avantajını feda etmeksizin teknolojisini geliştirme fırsatını sunacak. Bu yüzden Çin geleceğin bilgi yoğun endüstrilerini geliştirmek için emek yoğun üretimdeki üstünlüğünü kullanacak. Hong Kong ve Tayvan (ve de bir yere kadar Singapur) gibi sermaye sağlayıcıları ve bilgi katalizörlerine sahip olmanın yanı sıra Çin'in kalkınmada ve küreselleşmede önemli bir rol oynayan coşkun bir denizaşırı topluluğu bulunmaktadır. Japonya'nın ise hiç yoktu. Çin, (daha önce Japonya'nın yabancı egemenliği korkusundan ve Japon kültürüne bir tehdit olarak görmesinden dolayı reddettiği) çok daha büyük yatırımların faydasını görmektedir. Ayrıca Çin, eğitim sistemini açmaya hazır; ama Japonya bunu hiçbir zaman yapmadı. Çin öğrencilerini yurt dışına göndermenin yanı sıra Asya'dan ve Batıdan gelen birçok öğrenciye de ev sahipliği yapmaktadır. Artı olarak Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgi gelecekteki savunma harcamalarını ve askeri yayılımını kısıtlarken Çin şu anda Güvenlik Konseyi'nin bir üyesi konumundadır ve dünyadaki olaylarla daha fazla ilgilenmektedir. Bu ilgi, ileride ekonomik avantajını artıracaktır.

Çin'in muhtemelen daha güçlü olan etkisi aynı zamanda yükselişinin zamanlamasına da bağlıdır. Ticaret yaptığı ülkelere karşı yükselişi ve meydan okur duruma gelmesi Japonya'nın kalkınma seviyesinden daha erken bir seviyede gerçekleşmektedir. Bunun sebebi istihdamı sağlamak için Japonya'dakinden daha güçlü iç baskılar (Japonya'da işsizlik 1970 ve 1980'lerde düşüktü) ve düşük maliyet tabanına olan güvendir. Bu da şu anlama geliyor ki birkaç istisna ile birlikte Japonya'nın üretimi Amerika'ya aktarma stratejisinin benzeri şu sıralar uygulanamaz. Zaten bu strateji aktarılan üretim birimlerinin istihdam emilimini sınırlandırmaktadır (Japonların oto nakilleri genellikle Amerikan endüstrisinin uzmanlarından kaçınırlardı; ama diğerlerini tutarlardı.). Çin ile Japonya

arasındaki diğer bir farklılık ise şudur: Amerika, Japonya ile yaşadığı ticari çatışmaları iki taraflı bir şekilde ele alırdı. Ama Çin'le yaşanılan çatışmalar ise çok taraflı Dünya Ticaret Örgütü rejiminin ismi altında ele alınırdı. Çin'in ticari dağılımına, (Amerika ile büyük bir ihraç fazlasına, Avrupa Birliği ile kabul edilebilir bir fazlaya ama Asya ile ticari açığa sahiptir) Avrupa Birliği ile Amerika arasındaki sürekli gerginliğe ve gelişmekte olan ile gelişmiş ülkelerin arasında yükselmekte olan tarım sübvansiyonları üzerine yapılan tartışmalara bakılacak olursa Amerika'nın, Çin'in Amerikan pazarlarına girişini kısıtlayan politikalar için destek toplaması zor olabilir. Özellikle de Uluslararası Saydamlık Örgütü'ne (Transparency International) göre dünyanın çoğunun Amerika'yı dürüst olmayan bir tüccar olarak görmesinden dolayı.

İnovasyon Zorunluluğu

Japonya ile Çin arasındaki önemli bir fark da günümüzün küresel ekonomisinde can alıcı öneme sahip davranışlar olan yenilik yapma becerilerinden ve girişime yönelik uluslararası etkinliklere olan eğilimlerinden ileri gelmektedir. Yenilikçi olma becerisi sadece bilim insanlarının ve mühendislerin çok olmasının bir sonucu değildir (gerçi Çin o kıstas açısından da iyi durumda); aynı zamanda geçmişten miras olarak gelen ürünlerin de bir sonucudur. Tarihe bakıldığında Çin hep yenilikçi olmuştur; Japonya ise ya taklit etmiştir ya da arta kalanları geliştirmiştir, gerçekleştirdiği yenilikler çok nadirdir. Eğitim sistemleri de geleneksel eğitimi ve çoğunluğa uymayı teşvik ettiği için hep eleştirilmektedir. Çin eğitim sistemi benzer hastalıklardan çekmiştir; ama tüm tarihi boyunca değil. İmparatorluk geçmişinin çoğu dönemi boyunca Çin şehirleri, yabancı uluslardan, dinlerden ve kültürlerden kişilere ev sahipliği yapmıştır. Şimdi de yabancı yatırımcıların yardımıyla (böyle bir şey Japonya'da

hiçbir zaman tam olarak destek görmez) Çinliler bu geleneğin avantajını kullanıyorlar.

Girişime yönelik etkinlikler Japonya'da hep kısıtlı olmuştur. Bunun sebebi de sadece yenilikçi eğitimin eksikliği değil; aynı zamanda belirsizliklere karşı hoşgörünün olmaması ve saygınlık merakıdır (Japon üniversitelerinden en iyi dereceyle mezun olanlar ya devlet hizmetinde ya da kamu hizmetinde yer almak istemiştir). Ayrıca üretim ve dağıtım alanında çalışanların kayırmacı yaklaşımları sonucu yabancı olanların dışlanması ve (risk sermayesi şirketleri gibi) destekleyici altyapı eksikliği de diğer sebeplerdir. Bürokratik denetim geleneğine rağmen Çin, geçmişinin büyük bölümünde girişime yönelik etkinliklere izin vermiştir. İmparatorluk dönemi boyunca bazı Çinli tüccarlar büyük miktarlarda para biriktirirlerdi; ama bu biriken paralar, ileride gerçekleştirilecek ekonomik etkinliklerden ziyade bürokratik mevkiler elde etmek için harcanırdı. Girişime yönelik etkinlikler 1950'lerin ortalarına kadar gelebildi ve 1979'dan günümüze de kademeli olarak yenilendi. Yani Sovyetler Birliği'nin aksine reformcu Çinliler girişimcileri mevki sırasına göre gördüler. Sonunda denizaşırı yaşayan Çinliler, gelirken yanlarında müthiş bir girişimcilik becerisi ve hevesi getirdiler. Azınlıklar, uyum sağladıkları ülkelerde devletten ve zirai istihdamdan men edildikleri için Çinliler, sonraları "anavatan"a yatırım yapmış sürekli büyüyen işler kurdular. Bunun aksine örneğin Amerika'nın dışında Brezilya'da yaşayan Japon neslinden gelenlerin oluşturduğu en büyük topluluk, heterojenlikten korkan bir toplum için yatırım, bilgi ve tüm dünyayla temas sağlamaktan çok önemsiz işgücü kaynağı görevi görmüşlerdir.

Çin'in yenilik, büyüklük ve zamanlama yönünden avantajı öngörüyor ki bir zamanlar Japon etkisi gibi olan Çin etkisi daha çok büyüyecek, daha sürdürülebilir olacak ve ekonomik sektörler açısından daha fazla genişleyecek. İş kayıplarını telafi etmek üzere ger-

çekleşen yabancı yatırım akını ya da döviz kuru düzenlemesi bu sefer ilk etkiyi yumuşatamayacak. Böyle bir düzenleme, Japonya'dan edinilen tecrübelerin de gösterdiği gibi, fazla bir şey fark ettirmeyecek ve hatta devletin daha sert idaresinin olduğu ve döviz kuru ayarlamasının yerine yardım ve teşviklerin kullanıldığı Çin'de bu fark daha da az olacak. Aynı şekilde kota görevi gören engeller koymak, Çin'i daha yüksek kâr alanlarına iterek geri de tepebilir.

Büyüklü Küçüklü Ejderhalar

1980'lerde ve 1990'larda Japonya, Amerikan basınının bültenlerinden yavaşça kayboldu. Yabancı yatırımlar, düşük reel faiz oranlarından kaynaklanan bir durgunluktan, kolay banka finansmanlarından ve varlık fiyatlarındaki balondan dolayı azaldı. 1980'lerin sonunda Tokyo hisse senedi piyasasının yükselmesiyle Japon firmaları banka borçlarını feshettirdiler ve Amerikan aktiflerini hep yok pahasına elden çıkardılar. Bu, Amerikalılara meydanın boşalması olarak yansıdı; yani Japon tehdidi ortadan kalkmıştı ve ekonomisi de uzun süren bir durgunluk dönemine girmişti. Amerikan modeli yine haklı çıkmıştı ya da öyle görünüyordu. Büyüme ve iş alanları yaratma kaldığı yerden devam ederken Amerika da yirminci yüzyılda bir daha dengeli ticarete dönmedi.

Japonya Amerika'nın aklından kaybolduktan sonra boşluk bu sefer ikinci bir Asya ihraç malları dalgasıyla dolduruldu. Dört "kaplan" ya da diğer adıyla "küçük ejderhalar" yani Tayvan, Hong Kong, Güney Kore ve Singapur, önceleri "yeni Japonlar" olarak görülüyordu. Gerçekten de bu dört bölge, gaddar sömürgeciliğinden ve savaş zamanı yaptıklarından dolayı Japonya'ya kızgın olmalarına rağmen onu Asya'nın başarı modeli olarak görüyorlardı ve örnek almaya değer buluyorlardı. Bu ekonomiler, işe Japonya'nın yüksek maliyetli yapısı yüzünden terk etmek zorunda kaldığı emek yoğun ve düşük

teknolojili alanlara saldırmakla başladı ama sonradan da yükselen maliyetlere ve Çin rekabetine karşılık olarak lüks mallar piyasasına döndü. Bugün "kaplanlar"ın Büyük Çin ekonomisiyle yatırımcı ve ortak olarak yakından ilişkileri bulunmaktadır ve iç Asya ticaretinin büyümesine büyük katkıları olmaktadır.

Kaplanlar, toplu olarak (yine tek başlarına da) Çin'in kendi rotasını çizerken yakından takip ettiği en önemli modeller olmayı sürdürmektedir.

Hong Kong

Bir buçuk asır boyunca İngiliz sömürgesi olan Hong Kong, o zamanların çoğunda Çin'e geçit görevi gördü. 1960'larda ve 1970'lerde düşük maliyetli mallar üreten başarılı bir imalat üssüydü. Ama bu malların çoğu teknoloji merdiveninde üst basamaklara çıkmış Japon mallarıyla doğrudan rekabet içerisinde değildi. Hep Çin'e olan fiziksel yakınlığına ve ondan üstün olan yönetimine güvenen Hong Kong, reformların başlamasından sonra anakaraya her gün biraz daha bağımlı hâle gelmeye başladı. 1984'te Ortak Bildiri'nin imzalanmasıyla bir yakınlık başladı ve bu anlaşmayla Hong Kong, 1997'de Çin yönetimine geçti. Malezya'daki ve Endonezya'daki yeni endüstrileşmiş alanların yanı sıra diğer kaplanların ve daha düşük maliyetli bölgelerin kendi tekstil ihracatına karşı getirdiği rekabeti gören Hong Kong firmaları, yakınlığını ve etnik ilişkilerini kullanarak üretim çalışmalarını anakaraya kaydırdı; önce komşusu olan Güney'e, sonraları da Çin'e. Bu da bir rekabet avantajı geliştirerek bölgenin bir üretim merkezinden ziyade girişimcilik ve yöneticilik merkezi hâline dönüşmesini sağladı. Günümüzde Hong Kong'da birçok oyuncak üreticisi bulunmaktadır; ama tek bir oyuncak fabrikası yoktur. Bu bölge anakaranın kent merkezleriyle (özellikle Şangay'la) rekabet ederek kendini finans ve hizmet mer-

kezi olarak yeniden yaratmaya çalışmaktadır. Bu da Amerika'nın gelecekte bir hizmet merkezi olacağını görenler için yavaş yavaş ortaya çıkan bir meydan okuyuştur.

İlk bakışta Hong Kong tecrübesi Çin'e çok az benzerlik taşımaktadır. Boyutta küçük, görünüşte "Batılılaşmış" ve ayrıca serbest bir pazar olan Hong Kong, Batı'da anakara Çin'in ya da Japonya'nın sebep olduğu endişe hissini uyandırmamaktadır. Bununla birlikte Hong Kong, anakaraya eklemlenmiş ve oraya özgü olmaya başlamış çok önemli birtakım özellikler sergilemiştir. Bunların içerisinde yüksek öğrenime muazzam yatırımlar yaparak teknoloji merdivenini tırmanmak, üretimi daha ucuz bölgelere kaydırırken bilgi kapasitesini elinde bulundurmak, güçlü bir girişimci ruhuna sahip olmak ve sadece küçük çaplı işleri değil, Hutchison Whampoa gibi büyük ve çeşitli kollara ayrılmış küresel çaplı şirket gruplarını da geliştirip yönetmek konusundaki tecrübeler bulunmaktadır. Anakara yetkililerinin desteğiyle beraber Hong Kong gösterdi ki, büyük rezervlerle ve sağlam bir kararlılıkla döviz kuru sabit düzeyini spekülatörlerin yırtıcı saldırılarına karşı korumak imkânsız değil. Bu spekülatörler başka ülkelerde bu tür sabit düzeyleri çok defa düşürmeyi başarmışlardır. Bu, Amerikalıların yuanı, dalgalanması gerekse bile, sabit tutma umutları açısından hiç de iyiye işaret değil.

Tayvan

Milliyetçilerin Çin iç savaşında yenilmesinin ardından Chiang Kai-Shek'in güçleri Tayvan adasına geri çekildiler ve burada Amerika'nın yardımıyla devlete ait büyük endüstriyel kuruluşların yanı sıra çoğunlukla küçük ve ailelere ait firmalardan oluşan üretim tabanlı bir ekonomi kurdular. Anakara gibi Tayvan da küresel ekonomiye girişine düşük maliyetli bir üretici olarak başladı; ama sonunda anakaraya taşınıp emek yoğun etkinlikleri güçlendirerek lüks mallar pi-

yasasına geçiş yaptı. Çok azı güncel olan ama yine de gelişmiş, uzmanlaşmış, yüksek seviye beceri ve "para değeri" sağlayan teknolojik yeteneklerini kademeli olarak geliştirdiler ve Acer gibi teknolojik şirket gruplarının oluşmasına izin verdiler. Tayvan ayrıca teknik becerileri geliştirmede, birçok rakibi bir araya getirmede ve dizüstü bilgisayarlar gibi ürünlerde küresel önderliği elde etmeyi amaçlayan endüstrileri desteklemede bilim adamlarının ve profesyonellerin etkili bir strateji olarak kabul ettikleri bu birikimleri başarılı bir şekilde değerlendirdi. Tayvan aynı zamanda Çin toplumunda demokrasinin ilk geldiği yerdir ve çok da canlıdır. Her ne kadar boyutlarındaki büyük farklılıklar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin tek partili yönetimin gerekçesi olarak kullandığı düzen ve istikrar denklemini değiştirse de bu örnek, bazıları tarafından Çin'in geleceği için bir model olarak görülmektedir. Bu ve diğer etkenler, umutlarını Çin'in demokratikleşmesine bağlayanların hayal kırıklığına uğrayabileceğini göstermektedir.

Her ne kadar Tayvan uzun yıllar Amerika ile arasındaki büyük dış ticaret fazlasını koruduysa da fazla incelenmedi. Bunun en büyük sebebi jeopolitikle alakalıdır. 1970'lerin sonunda Çin Halk Cumhuriyeti resmen tanınıncaya kadar Tayvan, Amerika tarafından Çin'in yasal yönetim merkezi ve komünizmin yayılmasına karşı bir kale olarak kabul ediliyordu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınmasından sonra bile Amerika'nın Tayvan'a olan desteği devam etti ve birbiri ardından gelen her hükümet adayı zorla ele geçirmek isteyen Çin'e şiddetle karşı çıkmaya devam etti. O şartlar altında Amerikan hükümeti ticari meselelerde Tayvan'a baskı yapma konusunda tereddütlüydü. Tayvan'a (aynı zamanda Hong Kong'a ve Singapur'a da) incelemeden ve sorumluluktan kurtulmada yardımcı olan diğer bir etken de ithal ettiği malların öncellikle diğer ürünleri de içeren ve çoğunlukla başka marka adı altında satılan ara girdilerden oluşmasıydı. Aksine Japonya'nın ithal malları çoğunlukla nihai ürünlere

dayalıydı ve en büyük ticari fazlası da göze çok çarpan otomotivdi. Çin Halk Cumhuriyeti, otomotiv parçaları alanı gibi alanlardan elde edilecek benzeri kazançlarından hoşnuttur (gerçi Amerikan pazarına Çin malı bir araba sokabilmek için yılların geçmesi gerekir); ama küresel çapta Çin malı markalar üretmede de heveslidir.

Singapur

Çoğunlukla üçüncü kabul edilen Çin kaplanı Singapur, küçük bedeniyle, nispeten serbest piyasasıyla ve antrepo görevi görmesiyle (en çok Güneydoğu Asya ile) Hong Kong'a benzemektedir. Basına getirilen sansürlerle ilgili olarak nadiren meydana gelen ani kızgınlıklar dışında Amerika'nın Singapur ile ilişkileri iyidir ve ticaret aralarında hiç çekişme nedeni olmamıştır. Singapur, hâlâ ileri teknoloji üretiminde merkez konumundadır ve bu arada tıpkı Hong Kong'un yaptığı gibi hizmet sağlayıcılarını kendine çekmeye ve çok uluslu şirketlerin bir kalesi olarak konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Singapur'un Çin'le ilişkileri samimidir. Demografik çalışmalar bunu tasdik etmektedir (Singapur'un yüzde sekseni Çinlidir) ve kapsamlı dış yatırımlarla da bu ilişki sağlamlaşmıştır. Birçok yönüyle ekonomisi Çin'in ekonomisini tamamlayıcı özelliktedir ve aynısı, politikası ve toplumsal sistemi için de söylenebilir. Yönetim şeklinin demokrasi olması (rejim değişikliği ihtimali oldukça düşüktür) kendisini anakara için geleceğin bir modeli hâline getirmiştir. Anakara rejiminin Singapur'u sevmesinin başka nedenleri de bulunmaktadır: birçok yönden, ataerkil yönetim şekliyle, yoğun kamulaştırmalarıyla, disipline verdiği önemle ve bu arada yetenekli, itibarı olan ve telafi edici bir bürokrasinin gözetiminde ideal bir Konfüçyüsçü toplumdur. Bu ada devleti birçok Konfüçyüs akademisine sahiptir ve bilgili bir hanedan ve erdemli bir yönetim tarafından idare edilen Çin İmparatorluğu'nun sanki yeniden canlanmış hâlidir.

Güney Kore

Kaplanların Çinli olmayan tek üyesi (her ne kadar Konfüçyüsçülük'ten etkilense de) Güney Kore'dir. Uzun ve acımasız Japon işgalinin, savaşın ve iç savaşın yıkıntıları arasından yükselen ve GSMH'si 1950'li yıllarda birçok Afrika ülkesiyle aynı Güney Kore, nispeten daha kısa bir zamanda tarım ekonomisinden endüstriyel bir merkez hâline geldi. Bir de bu sırada savunmaya oldukça fazla miktarda harcamalar yapıyordu ki bu, Kuzey Kore'yi koruma hevesini gün geçtikçe kaybeden Çin yönetiminin gözünde kendini örnek bir model hâline getiren bir kahramanlıktı.

Güney Kore'nin çağdaşlaşma görevi; *chaebol* denilen, cömert devlet desteğiyle muazzam boyutlara ulaşmış ve akla gelebilecek her türlü etkinliği gerçekleştirmek üzere çeşitli kollara ayrılmış, ailelere ait şirket grupları tarafından yürütülmekteydi. Bu şirket grupları, Kore ihracatının büyük çoğunluğundan sorumluydu ve küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin önemli görevleri vardı; ama daha çok destekleyici konumundaydılar. Bu durum, IMF'den yardımı gerektiren ve chaebol sisteminin hassasiyetlerini ortaya çıkaran Asya mali krizinden sonra değişmeye başladı. Bu hassasiyetler şeffaflığın olmayışı, zayıf yönetim, denetimsiz borçlanma ve stratejik ağırlık merkezinin olmayışı gibi sorunlardır. Ne ilginçtir ki Çin, tüm bu güçsüzlüklerden dolayı incindiyse de belki de kendi şirket gruplarına model olması açısından "chaebol"lerden hiç vazgeçmedi. LG ve Samsung gibi chaebollerin yeniden yapılanma ve küreselleşme becerileri Çin yönetimini bağımsız planlar yapmaya devam etmesi gerektiği konusunda ikna etmiştir (şimdilik belki de aile mülkiyeti altında olmasa da). Tabi eğer Çin daha kararlı ticaret gruplarına doğru bir sıçrama yapmaya çalışmazsa. Çin ayrıca teknolojik ve yöneticilik becerilerini kuvvetlendirmek için geri dönen öğrencileri nasıl etkin bir şekilde kullanacağını Güney Kore'den öğrenmek istiyor.

Ticaretle ilgili olarak Çin, Kore ihraç mallarının Asya krizi boyunca "won"un (Kore'nin para birimi) değer kaybetmesiyle elde ettiği artışı inceledi ve yuanın güçlendirilmesi çağrılarına karşı koymak için bir sebep daha ortaya çıktı. Çin'in Kore tecrübesinden aldığı diğer bir ders de başka gelişmekte olan pazarlara (özellikle de Asya'daki) nüfuz etmenin önemidir. Böylece Amerika ve başka gelişmiş ekonomilerde yaşayabilecekleri ticari tepkilerden kaçınmış olunuyordu ve Avrupa ve Amerika kıtalarıyla uyumlu hâle gelebilmek için güçlü bir Asya pazarı kurma stratejisinin bir parçasını uygulamaya geçirmiş oluyorlardı.

Yanlış Yorumlanmış Bir Asya Krizi

1997'de Tayland'da hisse senedi ve varlık fiyatlarının hızla düşmesiyle başlayıp diğer Asya ülkelerine yayılan Asya mali krizi, bölgede adeta bir dönüm noktasıydı. Asya ekonomileri dünyadaki en yüksek büyüme oranlarına sahipken neredeyse birden negatif büyümeye geçiş yaptılar. "Mali kriz" sözü aslında yanlış bir sözdür. Çünkü bu kriz daha çok kurumsal ve yönetimsel alanlarla ilgiliydi ve adam kayırma, yolsuzluk, şeffaflığın olmayışı ve zayıf yöneticilik gibi zaafları bir bir açığa çıkarmıştı. Kriz, sistem değişikliklerini zorla bölgeye yayıyordu; ama nedense birçok Batılı gözlemcinin fark edebileceği boyutlarda değildi.

Kriz aynı zamanda Amerika'nın Asya'yı algılamasında birkaç sonuç doğurdu. Bunların arasında ekonominin büyümesinden ve ülke içerisinde teknoloji patlamasından fayda sağlayan Amerikan iş modelinin haklılığının yanlış anlaşılması sayılabilir. Bu, Çin'in kalkınmasının o sıralarda fark edilmemesinin bir sebebidir. Çin, kendi payına, krize dayanma becerisini küresel ekonomiye aşırı bağımlı olmanın tehlikeli olduğunu ve iç ticarette sürekli kalkınmayla ele ele ilerlemek zorunda kaldığını hatırlatan bir örnek olarak tanımla-

maktadır. Bu arada Çinli firmaların (tıpkı Asyalı benzerleri gibi) küresel bir ekonomide rekabetçi kalabilmek için becerilerini geliştirmesi gerektiği gayet açıktır.

Çin ve Hindistan: İki Ulusun Öyküsü

Onlarca yıl önce Hindistan'dan ve Çin'den iki dev diye bahsediliyordu; yükselişleri küresel ekonomiyi sallayacak iki dev. Bu tahminin şu ana kadar sadece yarısı tuttu. Hindistan sürekli olarak tökezledi. Tam da ciddi bir şekilde reformları uygulamaya başlıyor ve baskıcı devlet yönetiminden ve (yerli endüstriyi) koruma politikasından geri adım atıyor derken. Kısa bir zaman önce Hindistan yine gündeme geldi. Bu sefer de ekonomik yeniden yapılanma, hızlı büyüme, dışarıdan kaynak sağlama ve yabancı yatırımcılar tarafından yenilenmiş faiz söylentileriyle. Hindistan'ın, özellikle yazılım alanındaki başarıları dikkat çekmeye başladı ve bu alanda Çin'i yakalayabileceği ve hatta geçebileceği tahmin ediliyor.[2]

Hindistan ile Çin arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Merkezi olarak planlanmış büyük çapta yolsuzlukların olduğu özerk bir ekonomiden kaynaklanan sıkıntılı dönemler ve durgunluklar geçiren eski ve gururlu toplumlar olan her iki ülke de muazzam nüfusa (1,3 milyar Çin'de, bir milyar da Hindistan'da) ve tarihe sahiptir. İki ülkede de milyonlarca üyesi olan ve ülke kalkınmasını destekleme potansiyeline sahip Diaspora bulunmaktadır. Çin Diasporası sermaye ve ticaret bilgisine; Hindistan Diasporası ise eğitim, ticari tecrübe ve ileri teknoloji bilgisine sahiptir. İki ülke de ekonomilerini sosyalist denetimin zincirlerinden kurtarmaya çalışmaktadır. Ne ilginçtir ki Komünist Çin eko-

2. Haung, Yasheng ve Khanna, Tarun (2003), "Can India Overtake China?" *Foreign Policy*, July/August 2003.

nomisini katı planlamadan ve "düzenleyici" karışıklıktan kurtarmada (gerçi daha önce başlamıştır ama) demokratik Hindistan'dan çok daha ileridedir. Her ikisi de teknolojik araştırma ve geliştirmede tüm zamanların en kârlı yatırımlarını kendilerine çekmeyi başarmışlar ve Amerika'da bir tartışmanın başlamasına sebep olmuşlardır: bu durum, Amerika'nın teknolojideki önderliğini tehlikeye mi atar yoksa perçinler mi?

Hindistan'ın bazı avantajlarından sık sık bahsedilmektedir. Örneğin ilki, elli yıldan fazla bir zamandır demokrasiyle yönetilmesidir. Batı bakış açısına göre bu, ekonomik ilerlemeyi demokratikleşmeyle ilişkilendiren bir avantajdır; her ne kadar Çin'de bu inanışın aksi görünüyor olsa da. Politik yapısı sayesinde Çin çevik bir şekilde hareket edebilirken Hindistan politik iç savaş yüzünden sürekli çıkmaza girmektedir. Hindistan'ın ikinci avantajı ise ülkenin resmi dili olan İngilizcedir. Kent bölgelerindekiler hızlı bir ilerleme kaydetse de birçok Çinli bu sorunla boğuşmaktadır. Bununla birlikte Japonya örneği gösteriyor ki küresel pazarlara girmede İngilizce fayda sağlamaktadır; ama kesinlikle olmazsa olmaz değildir. Şu ana kadar İngilizce, telefon santralleri ve yüksek mühendislik yetisiyle birleştiği yazılım gibi dil yeteneğinin aşikâr olduğu alanlarda fayda getirmiştir. Hindistan'ın üçüncü avantajı devlet yönetimindeki şeffaflığın yanı sıra daha ayrıntılı ve nispeten daha bağımsız bir hukuki ve mali dizgeye sahip olmasıdır. Her ne kadar her iki ülkedeki büyük çaplı yolsuzluklar elde edilen asıl faydaları düşürse de en azından yabancı yatırımcıların gözünde şeffaflık ve güçler ayrılığı ilkesi kesinlikle bir artıdır. Nerede olursa olsun bu avantaj, yatırım kaynaklarının akış yönünü değiştirmede eksik kalmıştır. Son olarak Hindistan, orta sınıfını Çin'den önce oluşturmuştur. Bu, pazar potansiyeli ve profesyonel beceriler açısından bir avantajdır; ama Çin de arkadan hızla gelmektedir.

Hindistan'ın Çin'e yetişmesi ve hatta Çin'i geçmesi ile ilgili du-

rum *Dış Politika* adlı derginin bir makalesinde irdelenmektedir.[3] Yazarlar Hindistan'ın hukuki, politik ve idari avantajlarına ek olarak konuyla ilgili herkesi ilgilendiren iki görüşten bahsetmektedir. İlkine göre, Çin'in yabancı yatırıma bel bağlaması altta yatan güçsüzlüklerinin hem kanıtı hem de sebebidir. İkincisine göre ise Hindistan'ın tersine Çin, dünya çapında icraat yapmamıştır ve girişimcilik becerisinden yoksundur. Bu iki görüş de yanlıştır. Çin'deki yabancı yatırım, ülkenin bir pazar ve ihracat platformu olarak çekici olduğunun bir göstergesidir. Dış destekli kuruluşlar, Çin ihracatının yarısından sorumlu olmalarının yanı sıra yerel girişimcilerin ortak girişimci olarak ya da insan kaynakları ve destekleyici endüstriler aracılığıyla faydalandığı ülke altyapısını ve bilgi tabanını geliştirmede çok önemli bir görev üstlenmektedir. Bu yerel rakiplerin çoğu, Çin pazarındaki paralarını kullanmaları için çok uluslu şirketlere izin vermektedir. Çin'in girişimcilik becerisinden yoksun olduğuna dair ikinci görüş de tamamen asılsızdır. Tayland'a, Malezya'ya, Filipinler'e ve diğer Asya ülkelerine bakılacak olursa Çin'in girişimci sınıflarını buralarda oluşturduğu görülür. Tayvan ve Hong Kong'dakilerle birlikte buralardaki girişimciler, anakaradaki girişimciler için bir model oluşturmaktadır. Son olarak makalenin yazarları, Hindistan'ın Infosys ve Wipro gibi dünya çapında şirketlere sahipken, Çin'in sahip olmadığı yargısına varmışlardır. Yine yanlış. Bu ülkede yetişmiş Lenovo (önceki adıyla Legend) adlı üretici şirket, Çin'in kişisel bilgisayar pazarının dörtte birini elinde bulundurmaktadır ki bu Dell'in pazar payının yaklaşık dört katıdır. Önde gelen aygıt üreticisi Haier, uluslararası pazarlara satış yapmaktadır ve şimdi de Amerika'da üretim yapmaktadır. Telekomünikasyon alanında Huawei Technologies ve UTStarcom gelişmekte olan pazarlarda yakın

---

3. Haung, Yasheng ve Khanna, Tarun (2003), "Can India Overtake China?" *Foreign Policy*, July/August 2003.

zamandan beri var olan ve dikkate alınması gereken güçlerdir ve artık gelişmiş pazarlarda da söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bunlar, Tayvan'ın Acer'ı ya da dünyanın en büyük kollara ayrılmış şirket gruplarından biri olan Hong Kong'un Hutchison Whampoa'sı gibi Büyük Çin'in tartışmasız başarılı şirket gruplarıdır.

Şu ana kadar Çin'in büyüme oranı Hindistan'ın reform yaptığı son on yıldaki oranından bile çok daha fazladır. Aradaki fark azalsa da Çin'in büyüme hızı bugün de fazladır. Hindistan'daki yabancı yatırımlar, Çin rakamlarının yanında düşük kalmaktadır (yüzde ondan az). Ama eğer bu pazarda önceleri sürekli ağızları yanmış olan yatırımcılar, değişimin bu sefer gerçek olduğuna ve yabancı karşıtı yargıların tekrar hortlamayacağına ikna olurlarsa yatırımların artma ihtimali yüksektir. Çin'in birçok zaafı olmasına rağmen altyapısını oluşturmada ve kanunlarını düzene koymada büyük adımlar attı. Demokrasiyle yönetilen Hindistan'da devlet çoğu zaman engelleyici bir rol oynamaktadır. Son olarak Çin, küresel anlamda tekstilden aygıtlara kadar birçok endüstride rekabet edebilir durumdadır; ama Hindistan, dar bir aralıkta kazanç sağlamaktadır: özellikle yazılımda, arka ofis işlemlerinde ve telefon santrallerinde. Bu, Hindistan'ın varlığını dış kaynaklı pazarda hissettiriyor; ama ister istemez ülke çapında bir etkiye dönüştürmüyor. Ama aslında başı yoksullukla dertte olan bir ülke için çok önemli bir konu.

Tüm bu söylenenler Hindistan'ın mutlaka bir gün küresel çapta önemli bir güç olacağı ya da küresel pazarlarda Çin'le rekabet edebileceği anlamına gelmiyor. Böyle olabilmesi için Hindistan'ın birkaç engeli aşması gerekiyor. Bu engellerin bazıları şunlar: jeopolitik konum -özellikle Kaşmir'le ilgili Pakistan'la arasındaki çatışma (Çin'in de Tayvan'la sorunu var; ama bu, daha çok Çin'in kendi içerisindeki bir sorun, yani kolayca üstesinden gelebilir), yabancı yatırımcıları endişelendiren arkasında durulmamış sözlerle dolu bir geçmiş ve yabancı yatırıma karşı içten içe var olan bir kızgınlık.

Örneğin Coca Cola'nın şişeleme fabrikasına yapılan fiziki saldırıların yanı sıra Amerikan hazır yemek zincirlerine yapılan sert saldırılar ve karalama kampanyaları (Çin, bu kızgınlığın üstesinden gelmeyi başardı.). Hindistan ayrıca ekonomisini serbestleştirmek ve altyapısını onarmak zorundadır. Çin bu alanlarda da önemli ilerleme kaydetmiştir. Son olarak Hindistan'ın denizaşırı yaşayan başarılı bir topluluğu olmasına rağmen Diasporasının ülkeye büyük yatırımlar yapacak sermayesi ve gücü bulunmamaktadır. En önemlisi, Hindistan'ın Tayvan ve Hong Kong gibi model olmalarının yanı sıra reformları uygulayacağı ekonomi bölgeleri yoktur. Örneğin Çin'de yatırım amacıyla açılan ilk ekonomi bölgeleri Hong Kong ya da Tayvan'a benziyorlardı.

Bu sebeplerden ötürü, her ne kadar küresel ekonomideki bazı bilgi yoğun sektörlerde (özellikle yazılım) Çin'den daha fazla etkisi olacaksa da Hindistan'ın yakın zamanda Çin'i yakalaması pek olası değil. Belki de daha önemlisi, aralarındaki başarılı ticaretin de ima ettiği gibi Hindistan'ın Çin'i tamamlayıcı güçlerinin olduğudur. Örneğin Hindistan hızla büyüyen Çin ekonomisine başkalarıyla boy ölçüşebilir fiyatlarda çelik gibi girdiler sağlayarak kapasite ve maliyet yapısını güçlendirmektedir. Gelecekte Hindistan daha pahalı olacak olan Çin'den yatırım ve büyüme massedebilir. Ama Çin'in hâkim olduğu bölge, öyle büyük bir insan sermayesi haznesine sahiptir ki yükselen maliyetleri sadece doğudaki kıyı bölgesinde bile işçi göçüyle ya da taşerona vererek üretimi Hindistan'a, Vietnam'a ya da başka ucuz bir rakiplerine kaydırmak zorunda kalmadan eritebilir. Eğer böyle bir şey olursa, hangi sektörde olursa olsun, gelişmiş pazarlarda ve denetimi Çin'e kaptıran gelişmekte olan pazarlarda Çin'in darbesine maruz kalacak olan bu sektörlerde bir rahatlama söz konusu olmayacaktır.

Dördüncü Bölüm

Çoraptan Uçağa

Genç bir tüketici Çin'in hep oyuncak cenneti olduğunu düşünür. Ayrıca anne ve babasının ayakkabılarındaki, giysilerindeki ve bavul, çanta gibi eşyalarının üzerindeki Made In China (Çin malı) etiketini de mutlaka görmüştür. Çin, bu tür emek yoğun ürünlerde dünyada ilk sıradadır; ama sadece bunlarla sınırlı değildir. Örneğin cep telefonunda ilk sıradadır; bilgisayar yongalarında ve telekomünikasyonda en büyük üreticilerinden biridir ve bir gün araba ve uçak üretiminde de söz sahibi olacaktır. Askeri uçak üretmektedir; ticari uçakların montajını yapmaktadır ve küçük jetler üretmektedir. Çinli firmalar teknoloji merdiveninde yükselmeye kararlılar; taklitçilerin, takipçilerin ve üstlenicilerin bulunduğu seviyeden bağımsız geliştiricilerin ve çığır açanların seviyesine. Çin'in ve devletinin amacı, önemli endüstri güçlerini sadece yakalamak değil, geçmektir. Gelişmekte olan başka hiçbir devlet, gözlerini bu kadar yukarılara dikmemiştir ve yine hiçbiri, istisna olan Singapur da dâhil olmak üzere, bu amaca ulaşmak için ayrıntılı bir yol haritası tasarla-

mamıştır. Çin'in arzularının bir göstergesi de cep telefonlarına ve video standartlarına getirdiği kendine ait standartlardır (DVD'ye meydan okuyan EVD (the Enhanced Versatile Disk) gibi). Bu standartlar, yabancı lisanslı teknolojilere bağlı olmasına rağmen teknolojik bir sıçramayı ve aynı zamanda yeniliklerin çoğundan sorumlu olan yabancı firmalara yapılan teknoloji ödemelerini sınırlandırmayı mümkün kılacak şekilde tasarlanmıştır. Elektronik yongalar için yeni düzenlenmiş kablosuz güvenlik standartları, yabancı üreticileri tescilli teknolojik bilgileri açıklamaya (ve böylece bilmeyerek aktarmaya) zorlayarak daha da fazlasını yapmayı hedeflemektedir.

Çin'in teknolojiye olan tutumu, kökeni uzun ve karmaşık bir geçmişe, teknolojiyi hızlı bir şekilde kapmayı başarmış yeni ortaya çıkan ekonomilerin (özellikle Japonya ve kaplanların) dikkatle incelenmiş kayıtlarına ve "gerçek dünyaya" uyarlama zorluğu da dâhil olmak üzere her geçen gün artan bugünün bilgi yoğun ekonomisinde teknolojinin oynadığı rolün olgunlaşma aşamasındaki anlayışına kadar uzanmaktadır. Teknoloji merdiveninde yükselmesi için Çin'in bilim geleneği eksikliğinin üstesinden gelmesi, bilgi dağılımı ve verimliliği için şart olan şeffaflığı artırması ve yeniliklerin önünü açmak için mali sermaye ve risk sermayesi sistemlerini geliştirmesi gerekir. Çin'in başarılı rejimlerinin takıntısı, yenilik ve ilerleme üzerine değil, istikrar ve düzen üzerineydi. Ayrıca merkezi planlama sistemi, miras olarak bilimsel alanların içerisinde, kendi aralarında ve girişimlerde aşırı bölünme alışkanlığını bırakmıştır. Ülkenin kalabalık ve düşük gelirli insan birikimi rekabet yönünden bir üstünlük sağlıyor; ama aynı zamanda yeniliği tetikleyen üretkenlikteki gelişmeler için de caydırıcı olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda Çin, bir yandan temel araştırmalar, diğer yandan da bilimsel uygulamalar yapabilen insan sıkıntısını ciddi anlamda çekmektedir.

Çin, bu engelleri aşmak ve yüksek arzularına ulaşmak için büyük miktarlarda yabancı yatırımı kendine çekmektedir. Küresel an-

lamda teknolojide ilk sırada yer alanlardan çok şey öğrenmekte ve bu sırada sahip oldukları ileri düzeydeki bilgilerin yerel şirketler tarafından paylaşılmasını da güvence altına almaktadır. Tabi bir de teknoloji "ödünç" alındığında görmezden gelmektedir. Eğitim sisteminde ve araştırma altyapısında köklü değişiklikler yapmakta ve yurt dışındaki öğrencileri geri dönmeleri hususunda bir şekilde ikna etmektedir. Çin, ayrıca ikinci nesil teknolojilere yatırmamış olduğu ve elinde bulundurduğu yatırım avantajını endüstriyel ülkelerin seviyesine yükselmeye çalışmak için kullanmaktadır ve özellikle biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi çağdaş alanlara yatırım yapmaktadır. Ayrıca teknoloji üreticilerinin ve kullanıcılarının birbirinden ayrı olarak sarf ettikleri çabalarını bir araya getirip düzenlemek için çok çalışmaktadır.

Dünyanın önde gelen teknoloji geliştiricisi ve ihracatçısı olan Amerika'nın bu teknoloji oyununda kaybedecekleri diğer endüstriyel ülkelerinkinden çok daha fazladır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün ve Dünya Bankası'nın rakamlarına göre, 2000 yılında Amerika'nın teknolojiden elde ettiği para miktarı (teknoloji alımı ve lisans gibi kullanım hakları için yapılan ödemeler) otuz altı milyar dolardan fazlaydı. Buna karşılık tahmini olarak on altı milyar dolarlık bir ödeme yaparak yirmi milyar dolardan fazla net bir dış ticaret fazlası vermiştir. Kıyaslama yapılacak olursa adeta teknoloji dinamosu görevi gören Almanya'nın teknoloji dengesi yaklaşık beş milyar dolarlık bir açık vermektedir, Japonya'nın ise beş milyar dolarlık fazlası bulunmaktadır. Bu yüzden Amerika, teknolojinin zorunlu aktarımı, taklidi ve korsanı aracılığıyla telafi edilmeyen kullanımından dolayı en çok kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan ülkedir. Ayrıca önderlik konumunda olması, teknolojinin ve uzmanlık bilgilerinin Çin'e ya da diğer yabancı rakiplere sızması ve böylece de rekabet avantajını diğer ülkelere kaptırma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu anlamına gelmektedir.

Teknoloji Mirası

Çin'in teknoloji ile ilgili büyük amaçları uzun ve tutarsız bir olaylar dizisinden kaynaklanmaktadır. Devamı gelmeyen bin yıllık bir teknolojik buluş geleneği, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda ülkenin teknolojideki gecikmesini açığa çıkaran ve ulusal ruhu yerle bir eden askeri yenilgiler ve küçük düşürülmeler ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında Sovyetler Birliği modelinin ardından emirle bu işi gerçekleştirmeye çalışanların yenilik çabalarının başarısız olması. Tüm bu tecrübeler, hem başarılar hem de başarısızlıklar, hâlâ Çin'in teknolojik kalkınmayla ilgili tutkularını ve korkularını, bilime bakışını, girişim rolünü, karşılaştığı engelleri ve ilerleme stratejilerini şekillendirmeye devam ediyor.

Buluş Var Ama Bilim Yok

Çin'in imparatorluk öncesindeki ve esnasındaki teknolojik başarıları eski çağlardaki en etkileyici olaylardandır. Bunların arasında dünyayı gerçek anlamda değiştirenleri bulunmaktadır. Örneğin kâğıt, barut, pusula ve abaküs. Matbaayı bulan ve demiri ilk şekillendiren, kâğıt parayı ilk kullanan, havai fişekleri ve uçurtmayı ilk uçuran da onlardır. Matematikte ve astronomide de önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Tarihin tozlu yapraklarının arasında Çin dünyanın teknolojik yönden en ileri toplumuydu. Etkileyici buluş künyesine rağmen, Çin İmparatorluğu geleneksel bilimde ilerleme kaydedemedi. Bu durum da sürekli teknolojik kalkınmayı önledi ve buluşlarının hayatın daha geniş alanlarına (özellikle de ekonomiye) yayılmasını baltaladı. Teknolojik beceriler sürekli olarak törpülendi ve özellikle Song hanedanı zamanındaki küçük istisnalar dışında gelecekteki bürokratik mevkiler için aday belirleyen sınav sistemiyle hiçbir zaman tam olarak bütünleştirilemedi. Su kaynaklarının denetimi gibi çok önemli alanlarda çalışanlar da dâhil olmak üzere bütün teknik uzmanlar, her alanda eğitim almış imparatorluk bünyesinde çalışan memurların em-

rinde işe alındılar ve hiçbir zaman bürokratik saygınlığa ve yetkiye sahip olamadılar. Çin'in teknolojik yenilikleri destekleyecek ya da yeni bilgileri ekonomik ve askeri etkinliklere aktaracak hiçbir fikrî, idari ve ekonomik altyapısı yoktu. Bu miras, Çin'in teknolojik bakımdan üstün olan Batı'ya duvara çarpar gibi çarpmasıyla kendini gösterecekti.

Geride Kalmanın Bedeli

Çin'in on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki askeri yenilgileri ülkenin teknolojik güçsüzlüklerini su yüzüne çıkardı ve yeni küresel çağda teknolojik anlamda geride kalmanın bedelinin ne kadar büyük olduğunu gözler önüne serdi. Afyon Savaşı'ndaki küçük düşürücü yenilgi açıkça gösterdi ki teknolojik anlamda tökezlemek, etkili bir savaşçı olabilmek için gerekli olan modern silahları geliştirmede ve üretmede yetersiz kalmak anlamına geliyordu. Çin, artık ne askere alınanların sayısına ne ülkesini düşmana karşı savunan yaratıcı generallere ne de galip gelen yabancı güçleri kolayca içine alarak kültürel ortamında asimile edebilme yetisine güvenebiliyordu. Diğerlerini yakalayabilmek için üstünlük duygusunu bir kenara atmalı ve kendi buluşlarını (barut ve pusula) başarılı bir şekilde gambot diplomasisinde ve uluslararası ticarette kullanan yabancılardan bir şeyler öğrenmeye başlamalıydı. Japonya'nın gelişmiş teknolojisini ihraç etmede ve Rus-Japon savaşında etkili bir şekilde kullanmasında gösterdiği başarı gösterdi ki Batılı teknolojileri ulusal kimliği kaybetmeden uyarlamak hiç de imkânsız değildi. Bununla birlikte milliyetçi Çin'in 1930'larda Japonya'nın gerçekleştirdiği şiddetli saldırıları durduramaması, teknolojiyi uyarlamanın basit bir iş olmadığını ve Batı tarzı yönetimin hem içeride hem dışarıda kesin güvenilir olmadığını ve hatta teknolojik ve askeri birliktelikteki başarısına bile engel olabileceğini kanıtladı. Eğer Çin yeniden güçlü olmak istiyorsa sadece modern teknolojinin peşinden koşmayı de-

ğil, kendi teknolojisini nasıl geliştirmesi gerektiğini ve gerçek dünyaya nasıl uygulaması gerektiğini öğrenmesi gerekiyordu.

Resmi Emirle Teknoloji: Merkezi Planlama Mirası

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949'da kurulmasının ardından Sovyetler Birliği'nden büyük bir teknoloji aktarımı başladı. Sovyetler Birliği, Batıdan ve artık var olmayan Third Reich'tan teknoloji ödünç almasına rağmen bu teknolojiyi kullanma becerisinin yanı sıra ayrıcalıklı alanlarda (çoğunlukla ulusal güvenlikle alakalı) bağımsız teknolojik gelişmelerle meşgul olma becerisini de göstermiştir. Bu ayrıcalıklı alanlara büyük miktarlarda sermaye, insan ve başka kaynaklar akıtılmıştır. Buluşlar, üst düzey bürokrasi tarafından ayrıcalıklı olarak tayin edilmiş projelere atanan uzmanlaşmış araştırma kurumlarıyla beraber gerçekleştiği oranda tepeden inmeydi. Bu modelden imparatorluk mirasıyla birlikte Çinliler oldukça memnundu.

Sovyetler Birliği'nden teknoloji aktarımı, eski yoldaşlarıyla büyük bir çatışma içerisine giren Başkan Mao tarafından durduruldu ve felaket getiren Büyük Atılım başlatıldı. 1958'de uygulanmaya başlanıldıktan sonra bu kampanya, teknolojiyi büyük çaplı kuruluşlardan kırsal kesimdeki amatör çalışmalara yönlendirdi ve bunun sonucunda ortaya ekonomik karışıklık ve büyük bir kıtlık çıktı. Çin daha sonra önceki teknoloji düzenine geri döndü; ama izleri kaldı. Örneğin yabancı bir saldırıda ayakta kalabilmeleri için teknolojik kuruluşların, bütün büyük girişimler gibi, birçok vilayette benzerleri kuruldu. Birkaç yıl sonra Mao, Çin'in teknolojik altyapısını bir arada tutan "teknokratlar"ı ve "elitçiler"i hedef alan "Kültürel Devrim" adlı ikinci bir kampanya başlattı. "Kızıl *ve* Uzman" ülküsünü desteklemesine rağmen teknik uzmanlıkta önemli bir değer bulmadı ve kitlesel gücün her türlü bilgi eksikliğini telafi edeceğine ikna oldu. Çin ordusunun Kore Savaşı'ndaki başarıları, (büyük insan kayıpları olmasına rağmen) kendi yaklaşı-

mının Çin'i askeri başarıların yanı sıra ekonomik başarıya da götüreceğine Mao'yu ikna etmişti. Bununla birlikte Çin yönetiminde yer alan diğerleri orduyu bu en kötü ideolojik saldırılardan kurtardı. Askeri kuruluşlar herhangi bir ekonomik ya da ticari karşılık olmadan göstermelik projelere yoğunlaşarak ülkenin araştırma işinin çoğunu yürüttüler. 1980'lere gelindiğinde çoğunlukla tarım ekonomisine sahip ve 1950'lerin teknolojisine güvenen bir endüstriyle birlikte Çin, uydu gönderen seçkin ülkeler kulübünün bir üyesiydi.

1970'lerin ortasındaki Çin, teknolojik altyapının dış hatlarına sahipti; sınırlı ve parçalanmış olsa da. Onlarca yıl Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Batı'nın da gerisinden giderek temel teknolojik becerilere ve endüstriyel uygulamaları gerçekleştirme yetisine sahip oldu. Bu, özellikle eski teknolojileri kullanmada, hizmete sunmada ve uyarlamada dikkate değer beceriler geliştirdiği ağır sanayide geçerliydi. Tüm bunlar, daha sonraları ülkenin çağdaşlaşmasında itici bir rol oynayacak olan özellikle Şangay gibi seçilmiş bölgelerde gerçekleşti. Teknik uzmanlık, hayatta kalmayı başardı; ama aşırı dar bir şekil içinde sıkıştı kaldı. Hem de bırakın farklı uzmanlık alanlarını endüstriyel uygulama bağlamında yerleştirmeyi, bunlar arasında bağlantı kurma becerisinden bile yoksun olarak. Yeniliklerin hâlâ emirle yapılması gerektiği düşünülüyordu, devletin öncelikli olarak seçtiği bölgelerde, geniş bir araştırma kurumları ağı aracılığıyla, her biri dar tanımlı göreviyle ve varsa eğer bir bağlantı (kendi aralarında, çalışan kuruluşlarla ve de dış dünyayla) ancak sınırlı bir şekilde. Bilim ve teknoloji planlarının zaman aralığı (genelde on-on iki yıl; beş yıllık ekonomik planların iki katı) sadece komünizmin uzun vadeli planlama eğilimini yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda zorunlu kıldığı çağdaş bilimin ve hızlı uyarlamaların temposunu kavrayışının az olduğunu da gösteriyor.

Teknoloji Merdivenine Tırmanmak

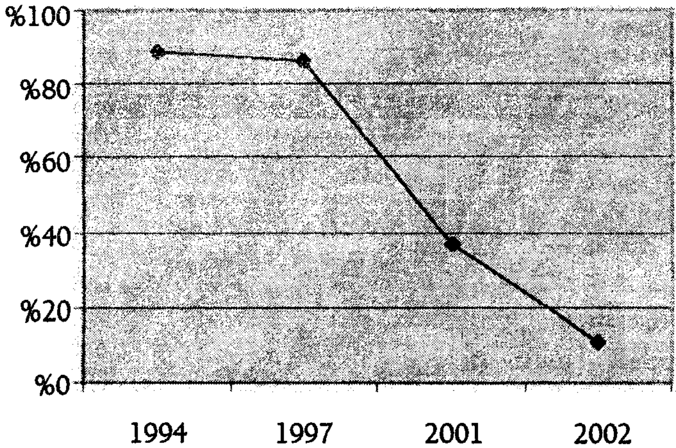
1979'daki reformun başlangıcına açıklık ve şeffaflık ilkesinde

yavaş bir artış da eşlik etti. Açılış, ülkeye onlarca yıllık komünist yönetimin ve sonrasındaki "Kültürel Devrim"in "kayıp on yıl"ının ardından şu gerçeği gösterdi: Çin artık gelişmiş dünyadan ve de dört kaplandan çok daha gerideydi. Hem de imparatorluğun yıkılmasından bu yana hiçbir zaman olmadığı kadar. Eğer Kore Savaşı, muazzam sayıda askeri birlik gönderilmesinin düşmanın ileri teknolojisiyle başa çıkabileceği fikrini destekler gibi görünseydi Vietnam'la yeni çatışmalar, askeri zayıflıkları bu sefer küçük bir Asya ülkesine karşı ama daha modern Sovyet silahlarının bulunduğu bir cephaneyle göz önüne sererdi. Deng Xiaoping ve müttefikleri, teknolojik ilerlemenin çağdaşlaşma için şart olduğunu, askeri güç ve ekonomik büyüme ve refah için adeta bir bilet görevi gördüğünü ve o olmaksızın o sıradaki kırılgan rejim gayretlerinin tökezleyeceğini söyledi. Açık olan başka bir şey daha vardı ki o da reformu yapanların hem fikren hem de uygulamaya yönelik sebeplerden dolayı teknolojiyi tanıtırken ve ondan faydalanırken çok dikkatli davranmaları gerektiğiydi. Örneğin, aşırı istihdamlı ve devlete ait kuruluşlarda otomasyonu ve diğer verimliliği artırma çalışmalarını aceleye getirmek hiç de mantıklı değildi; çünkü bu durum, en azından kısa vadede, zaten ayyuka çıkmış ulusal çaptaki eksik istihdamı artırabilirdi ve huzursuzluğu tetikleyebilirdi.

Çin yönetimi teknolojisini yükseltmeye o sıralar değerli olan dövizin Batı'dan toplu hâlde yollanan üretim hatlarının toptan ithalatına tahsisiyle başladı. İthal edilen hatların çoğu Batılı imalatçıların elden çıkardıklarına memnun oldukları eski hat teknolojiye dayanıyordu. İthal edilen hatların görece geri kalmışlığı sorun değildi. Zaten o zamanın Çin standartlarından daha ileriydiler, yerel mühendisler ve teknisyenler tarafından kolayca öğrenilebilirdi ve var olan beceriler ve uygun projeler kullanılarak daha kolay onarılabilirdi. Çinlilerin de sonradan fark ettikleri gibi sorun daha çok, bir üretim hattının o teknolojiden faydalanma yönteminde yani kuruluşların

uyarlama, yönetme ve uygulama tarzında kökten değişiklik yapmadan ithal edilmesinin uygun olmamasıydı.

Eksiksiz sistemlerin ithalinden elde edilen tecrübeler sonraları hiç unutulmayacak bir ders verdi. Çin, eğer ilerlemek istiyorsa çekirdek donatım ithalatına geçiş yapmalıydı. Bu da daha geniş bir dönüşümün parçasıydı. Bu dönüşüm de kuruluş teriminin dar teknik becerilerin bir araya gelmesi olarak algılanmasından bütünleştirici ve sinerjik yeteneklere önem veren bir yapı olarak algılanmasına doğru gerçekleşen bir dönüşümdü. Tablo 4-1, Çin'in 1994 ila 2002 yılları arasında eksiksiz üretim hatlarının ithalatından derece derece geri çekilmesini göstermektedir. Bunların yerine de kendisine teknoloji lisansını ve aktarımını, danışma ve hizmet sözleşmelerini, bilgisayar yazılımını, ortak girişim üretimini ve müşterek üretimi hedef almıştır.

Kaynak : China Statiscial Yearbook and Technology 2002; 1994 ve 1997 verileri 1999 yılı Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'ndan alınmıştır.

Tablo 4-1 Çin'in Eksiksiz Donatım ve Anahtar Donatım Setlerinin İthalatı (Bütün Teknoloji İthalatına Yüzde Olarak Oranı)

Yabancı Yatırımı Desteklemek

Yabancıların daha üstün bilgiye ve bu sayede de askeri ve ekonomik üstünlüğe de sahip oldukları söylendiğinden dolayı onlardan bir şeyler öğrenmek şarttı; ama öğrenmenin Çin kültürünü ve toplumunu "kirletmediği"ni anlamak da hayati önem taşıyordu. Çin, günümüzün reform dönemine kadar hep "yabancı teknolojileri yabancı değerler olmadan" uyarlamanın yollarını aramıştır. Yönetim işte o zaman yabancı olan her şeye duyulan nefreti askıya almaya karar verdi. Yararlı olduğu sürece de sürebilirdi. Deng Xiaoping'in de dediği gibi fare yakalayabildiği sürece kedinin renginin ne önemi vardı ki. Teknoloji aktarımında yabancı yatırıma önemli bir görev düşüyordu ve bu yüzden reformcu yönetimin yaptığı ilk icraatlardan bir tanesi teknoloji yoğun yatırıma öncelik veren ve Çinli bir ortakla çalışma zorunluluğu getiren bir ortak girişim yasası hazırlamak oldu. Fikir basit ve de tüm dünyaca kabul edilen bir fikirdi: Ortak girişim bilgiyi kapsamlı bir şekilde aktarmak için etkili bir araçtır (ancak bu, üretim hatlarının dar bir şekilde aktarımından, teknoloji ya da lisans satın alımından farklıdır) ve milliyetçi söylemlerden çok tamamen yabancı bir varlığa ait icraatlardan daha fazla etkilenmektedir. İşbirliği içerisindeki girişimlerin teknoloji aktarım aracı olarak görülmesi, kalkınma döneminin en önemli zamanlarında (1962-1974) çoğu yabancı yatırım projesinde yerel ortak katılımında ısrarcı olan ve bu talebi sadece istisnai bir teknolojiye ya da güçlü pazarlama konumuna sahip olan IBM ve Texas Instruments gibi yabancı bir ortak söz konusu olduğunda yumuşatan Japonya tecrübesinin bir sonucudur.

Benzerliklere rağmen Çin, teknolojiye aç diğer yabancı yatırım alıcısı ülkelerden birkaç yönüyle ayrılmaktadır ve bu farklılıkların bazıları yükselişinin zamanlamasıyla alakalıdır, bazıları da başka etmenlerle. İlki, ilerlemekte olan ulusal pazarının çekiciliği sayesinde Çin, gelişmekte olan ülkeler için daha önce benzeri görülmemiş çapta bir teknoloji elde etti ve böylece teknoloji aktarımının bir öze-

ti olarak araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) merkezlerine sahip oldu. İkincisi, "satıcı piyasası" çevresinin bir yatırımcıya karşı başka bir tanesini bulundurmasını ve hatta çok taraflı teknoloji alışverişine razı olmasını sağlayabildi. Örneğin Çinli otomotiv şirketleri, yabancı rakiplerle gerçekleştirdiği eşzamanlı ortak girişim anlaşmalarıyla kıskanılacak bir konumdadır (Guangzhou Automative adlı şirketin Honda ve Toyota ile yaptığı anlaşmalar gibi). Yabancı girişimciler böyle bir şeyi başka hiçbir yerde kabul etmemişlerdir. Bu düzenleme, Çinli ortaklara her iki rakipten de "en iyi uygulamalar"ı öğrenme ve üç kişilik çalışma grubunda diğerlerine erişime sahip tek kişi olma fırsatını tanımaktadır. Ayrıca, bu kalkınma seviyesindeki gelişmekte olan ülkelerin firmalarının aksine Çinli firmalar, ileri teknolojiye sahip olanların denizaşırı yatırımlarında adil bir konuma erişmeye başladılar (SAIC adlı şirketin GM-Daewoo'da yaptığı gibi) ve böylece teknolojiye erişim için başka bir yol açmış oldular.

Teknoloji Aktarımı Teşvikleri

Teknoloji aktarımını yabancı yatırım aracılığıyla artırmak için teknoloji yoğun girişimlere seçenekler ve teşvikler sağlandı. Daha yeni teknolojileri aktarmaya ve temel becerileri kazandırmaya hazır olanlar fazlasıyla ödüllendirildi. Örneğin en çok arzulanan bölgelere yerleşmelerine izin verildi; ayrıcalıklı bir denetim ve eşitlik şartlarına tabi tutuldular; uzun vergi tatillerine sahip oldular ve gümrük vergisinden muaf tutuldular ve belki de en önemlisi çok arzulanan iç pazara ayrıcalıklı olarak erişime ya da erişim vaadine sahip oldular. Bu ayrıcalıklar; yirmi beş yıllık reforma, DTÖ'nün erişim müzakerelerine ve Çin ticaret ortaklarının sürekli baskılarına rağmen ayakta durmayı başarabildi. Doğrudan Yabancı Yatırıma İlişkin Çin Endüstri Rehberi'nde yer alan ve en yüksek teşviki alan beş bölgeden üçü "yeni teknoloji" sözü-

nü içinde barındırıyor ve dördüncüsü uluslararası piyasaların standartlarını karşılamak üzeredir. Bu standartları karşılamak teknolojinin yönlendirdiği açık bir zorunluluktur. (Beşincisi ise Çin'in batı bölgelerinde yatırımı hâlen teşvik etmektedir.) Bunun aksine sadece yabancı teknolojinin ithalatını içeren projeler (yani "gerçek" bir teknoloji aktarımının olmadığı) "yasaklı" listede yer almaktadır.[1] DTÖ'ye üyelik müzakereleri esnasında Çin, yabancı yatırım ile teknoloji aktarımı arasındaki bağı koparmayı şart koşan kesin karardan kaçmayı başarmıştır, her ne kadar anlaşmanın bağlantı sağlamayı daha zor hâle getireceği düşünülse de. Çin'in DTÖ'ye uyumuna ilişkin 2003'te hazırlanan bir raporunda şöyle deniyor: "...gözden geçirilmiş kanunlar ve düzenlemeler, resmi olarak talep etmeksizin teknoloji aktarımını "özendirmeye" devam etmektedir" ve otomotiv endüstrisindeki yeni bir ödeme politikası, yerel teknolojinin kullanımı için bazı kesin hedefler belirlemektedir. (Piyasa serbestleşmesine rağmen hedefler, işe yaramaktadır, hatta otomotiv, petrokimya ve makine endüstrisi gibi stratejik ya da "destekleyici" endüstrilerde daha çok.)

Teknoloji aktarımı teşviki özellikle elektronik yongalar gibi yüksek öncelikli alanlarda dikkat çekmektedir. Şu anda Intel'in en büyük müşterisi olan Çin, bu en yüksek teknoloji yoğun parça konusunda yabancı tedarikçilere olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Bunu yapmak için, şu anda Amerika'nın DTÖ'ye başvurusunu yaptığı, bir indirim sistemi yarattı: İthal tümleşik devrelerden alınan katma değer vergisi (KDV) yüzde on yedi iken,

1. Foreign Investment Administration, MOFTEC, 1998, "Tax Exemption Policies on Importation of Equipment by Enterprises with Foreign Investment," MOFTEC, Foreign Investment Administration. *China in the World Economy*, OECD, 2002, Table 10-5.
2. United States Trade Representative, 2003 report to Congress on China WTO compliance, Washington D.C., December 11, 2003.

indirimle birlikte Çin'de üretilmiş yabancı tasarımlı devrelerden alınan vergi yüzde on birdir. Hem üretim hem de tasarım Çin'de yapılıyorsa vergi oranı yüzde üç ila altı arasında değişmektedir.[3] İşgücünün nispeten önemsiz bir işlevi olduğu küresel endüstride bu tür teşvikler, fark yaratmaktadır ve yabancı firmaları Çin'e daha fazla tasarım yapmaları konusunda özendirmektedir. Son yıllarda Çin, yabancılardan teknoloji aktarımı talebinde daha cesur olmaya başladı. Emekli bir yönetici, General Electric adlı şirketin büyük bir türbin teklifi elde edebilmek için Çinli rakiplere önemli teknolojisini nasıl verdiğinden bahsetmektedir.[4] General Electric, üretim sürecinin en gizli bölümlerini saklamayı başarmasına ve Çinlilerin bağımsız üretimi gerçekleştirebilecekleri zaman gelinceye kadar kendisinin daha yeni teknolojilerle çok daha ileride olacağından emin olmasına rağmen şu da gayet açık ki ikinci nesil yabancı firmaların ellerindeki önemli bilgileri kaptırma tehlikesiyle karşı karşıyalar ve bu da uzun vadeli rekabet yeteneklerini engelleyecektir.

Bu arada teknoloji aktarımını özendiren teşvikler işe yaramış görünüyor. Yabancı Sermayeli Teşebbüsler içerisinde emek yoğun üretim hatlarının payı yüzde 50,42'den (1995) yüzde 41,44'e (1999) düştü. Aynı dönemde sermaye yoğun teşebbüslerin payı yüzde 22,73'ten 25,35'e yükseldi. Teknoloji yoğun teşebbüslerin payı ise yüzde 26,86'dan 33,21'e çıktı.[5] Bugün Çin'in yurt dışına gerçekleştirdiği teknoloji yoğun satışların dörtte üçünden ve bazı tahminlere göre ileri teknoloji ihracatının da

3. United States Trade Representative, 2003 report to Congress on China WTO compliance, Washington D.C., December 11, 2003.
4. K. Kranhold, "Tough Bargain: China's Price for Market Entry: Give Us Your Technology, Too," *The Wall Street Journal*, 26 February 2004.
5. *China in the World Economy*, OECD, 2002.

yüzde seksen beşinden yabancı teşebbüsler sorumludur. Genele bakıldığında Çin ileri teknoloji ihracatında hâlâ geridedir. 1998'de (mümkün olan en yeni rakamların olduğu yıl) ileri teknoloji ihracatı otuz milyar dolarken Amerika'nın yüz doksan milyar dolar, Japonya'nın doksan milyar dolar, İngiltere'nin ise altmış milyar dolardı. Ama Çin'de de büyük artış söz konusudur; çünkü 1990'daki ihracatı beş milyar doların altındaydı. Yenilik yapmak için sınırlı becerilere sahip olduğu göz önüne alınırsa teknoloji aktarımı için teknoloji önderlerini takip etmekten başka çaresinin olmadığı görülür, özellikle de Amerika'yı.

Barbarlardan Ders Almak

Yabancı yatırımcılardan gelen teknoloji aktarımı (hatta herhangi bir teknoloji aktarımı) sadece yabancıların isteğine değil bu teknolojiyi alacak olanların uyarlayabilmesine de bağlıdır. Çin'in ileri teknolojiyi uyarlamak için henüz hazır olmadığı söylense de bu düşünce somut bir kanıta dayanmamaktadır. Peter Buckley ve çalışma arkadaşlarının yakın zamanda yaptığı çalışmaya göre denizaşırı yaşayan Çinlilerin yaptığı yatırım hariç Çin'deki yabancı yatırım, Çin'de teknolojinin büyük oranda yayılmasını sağlamıştır ve bu teknoloji, devlete ait teşebbüsler olmasa da kolektif firmalar tarafından kullanılabilmektedir.[6] Devlet sektörünün ekonomideki payının azalacağını düşünürsek (1990'da yarısıyken şu anda gayrisafi milli hasılanın yüzde otuzundan sorumludur), ki çoğu tahmine göre de öyle olacak, Çin çok uluslu şirketlerden aldığı teknolojiyi her geçen gün daha fazla massedebilecek ve uygulamaya sokabilecek.

---

6. P. J. Buckley, J. Clegg, ve C. Wang, "The Impact of Inward FDI on the Performance of Chinese Manufacturing Firms," *Journal of International Business Studies*, vol. 33 no. 4 (2002): 637-655.

Yurt içindeki çevreler artık en gelişmiş bölgelerde boy gösteriyorlar. Çinli tedarikçiler 1987'de Central Office Switches adına yerel piyasada pek fazla temsil edilmezken 1992'de yüzde on, 2000'de ise yüzde kırk üçlük bir pazar payına ulaştılar. Pazarın geri kalanı ortak girişim şirketlerinin elindeydi ve doğrudan ithalat 1987'de pazarın yüzde seksen dokuzuna, 1992'de yüzde elli dördüne ve nihayet 2000'de de yüzde sıfıra düştü.[7] Elektronik yonga üretiminde Çin yeni teşebbüslerle dolu bir ülke. Bu yeni teşebbüslere en çok para desteğini ve uzmanlık bilgisini sağlayanlar Tayvanlılardır; ama hızla tasarımdan satışa kadar tam teçhizatlı icraata doğru ilerlemektedirler.

İç Kaynaklı İnovasyon: Hâlâ Bir Düş

Teknoloji yoğun yabancı yatırıma verilen öncelik, Çin'in iç kaynaklı teknolojik yenilikler yapabilecek etkili bir çalışma grubu oluşturamamasının başka bir sonucudur. Patent başvurularının ve verilmiş patentlerin sayısı 1994 ila 1999 yılları arasında neredeyse iki katına çıkarken bu patentlere sahip yabancı vatandaşların oranı yüzde yirmiye yaklaşmıştır. Bu rakam en fazla endüstrileşmiş ülkelerden bile yüksektir.[8] Yenilik patentleri Çinli vatandaşlardan ziyade yabancılara verilmektedir. Bu durum, yabancı patent kayıtları açısından bakıldığında bundan daha iyi olamaz. DTÖ'nün rakamlarına göre Çinli vatandaşlar, 1995'te sadece iki yüz tane, 1997'de

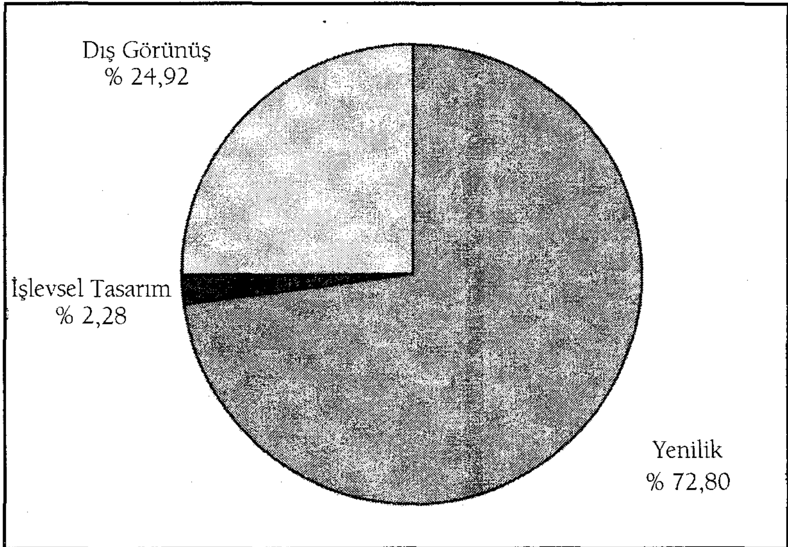
---

7. Zixiang (Alex) Tan, "Telecommunications, Technology, and China's Modernization," adlı makale China-Europe Relations in Science and Technology (Rensselaer Polytechnic Institute, Troy, New York, September 4-6, 2003) adlı konferansta sunulmuştur. Editörlüğünü Denis Simon'ın yaptığı ve M.E. Sharpe tarafından basılan ve yakında yayımlanacak olan bir kitabın içinde bir bölüm olarak çıkacaktır.

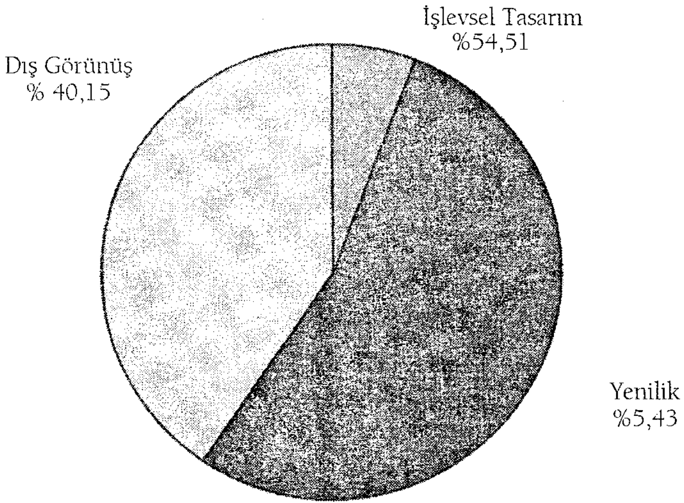
8. *China in the World Economy*, OECD, 2002.

ise iki yüz doksan dokuz patent başvurusunda bulundu. Bu rakamlar kaynak kısıtlamaları tarafından aşağı çekilmektedir; bir de hâlâ aşırı derecede küçüktür. Bu da teknolojik yenilik için yabancı yatırımı ve Çinli bilim insanlarının yurda dönüşünü, Çin yenilik için yerli bir çalışma grubu oluşturuncaya kadar, en önemli araçlar olarak kalmasına sebep olmaktadır. İç kaynaklı yeteneklerin geliştiğine dair bazı işaretler bulunmaktadır. Örneğin yabancı firmalar tarafından kurulan yeni Ar-Ge merkezleri, Çinli bilim insanlarına ait bir düzine patent geliştirdi; ama yenilik merkezi olabilmesi için kat edilmesi gereken çok uzun bir yol var. Tablo 4-2' nin de gösterdiği gibi Çinlilere yenilikler için sadece küçük bir oranda patent verilmektedir; geri kalan büyük kısmı ise yabancılar oluşturmaktadır.

Tablo 4-2 Yabancılara Verilen Patent Çeşitleri (2001)

Çinlilere Verilen Patent Çeşitleri (2001)

Kaynak: Ulusal İstatistik Bürosu ve Bilim ve Teknoloji Bakanlığı

Araştırma Becerilerini Geliştirme

Çin'in Ar-Ge harcamaları 1991 ila 1999 yılları arasında üçe katlanmış olmasına rağmen bu büyüme çoğunlukla ekonomik büyümenin bir sonucudur. GSYİH'ye oranla bilim ve teknoloji (B&T) ile Ar-Ge harcamaları 1991'de sırayla 1,8 ile 0,7 iken 1999'da 1,57 ile 0,83 olmuştur. Temel araştırmalar, Ar-Ge harcamaları içerisinde yüzde beşlik bir payla 1995-1998 döneminde payı yüzde yirmi beş olan uygulamalı araştırmanın ve yüzde yetmiş olan deneysel gelişimin yanında nispeten çok düşük kalmaktadır.

Çin'in en önemli teknolojik beceri olan kendi araştırmalarını yapabilme yetisini kazanmasını sağlamak için Çin topraklarında Ar-

Ge merkezleri kurmak artık Çin yetkililerinin en öncelikli icraatı hâline gelmiştir. General Motors'un çok çekişmeli geçen Şangay yatırımında Ford'un önünde olmasının en önemli sebebi, büyük bir Ar-Ge merkezi kurarak bu merkeze son teknolojileri aktarma konusunda gösterdiği isteklilikti̇r. Bugün, Çin tabanlı Ar-Ge merkezleriyle çalışan yabancı firmaların içerisinde Oracle, Siemens, Lucent, Nokia, Nortel, Agilent, IBM ve Hewlett Packard vb. bulunmaktadır. Toplamda iki yüzden fazla bu tür merkezler açılmıştır.

Bazı Batılı gözlemciler, bu merkezlerin öneminin abartıldığını, asıl yenilik sürecinde yer almadığını aksine uygulamaya geçirmede ve ürünleri yerel şartlara uyarlamada yetersiz kaldığını savunmaktadır. Çinli çalışanlar bir taraftan temel araştırmalarla diğer taraftan da teşebbüslerle kurdukları bağlantılar arasında gidip gelerek yoğun mücadele içerisinde olduklarından bu görüş şimdilik doğru olabilir. Bununla beraber durum daha fazla böyle olmayacaktır. Uyum araştırmaları bile daha sonra "çekirdek teknoloji" için kullanılacak olan becerileri geliştirmektedir. Bunun yanında çok uluslu teşebbüsler birleşmektedir ve büyük alanlara yayılmış Ar-Ge merkezlerini yenileyerek ve Ar-Ge dış kaynaklarını artırarak Çinli merkezler için çap ve derinlik açısından çok daha fazla bir büyüme sağlamaktadır.

Hâlihazırda Çin'de bulunan Amerika'ya bağlı işletmeler en fazla Ar-Ge ağırlıklı denizaşırı işletmeler arasında yer almaktadır. Ulusal Bilim Vakfı'nın verilerine göre 2000 yılına gelindiğinde Çin, Amerikalı firmaların denizaşırı Ar-Ge harcamaları bakımından on birinci en büyük ev sahibiydi (1994'te otuzuncuydu). Amerika'nın Çin'deki Yabancı Sermayeli İşletmeleri arasında Ar-Ge yoğunluğunun bir ölçüsü olan Ar-Ge'nin gayrisafi hasılaya oranı (tamamen ya da büyük çoğunluğu) 1994'te yüzde bir iken 2000'e gelindiğinde yüzde 9,2'ye yükselmiştir. Çin asıllı Amerikalı işletmelerin Ar-Ge için yaptığı yatırım, başka ülkelerdeki Amerikalı işletmelerden fazladır. Yurt dışındaki Amerikalı işletmelerin tümü için oran sadece yüzde

3,3'tür, yani Çin'in rakam değerinin üçte birinin biraz üstünde. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün ilan ettiği yüzde ikinin üzerindeki ortalama bile bu değerden düşük. Dolara göre Çin'deki Amerikalı işletmelerin Ar-Ge harcamaları 1994'te yedi milyon dolarken 2000'de yarım milyar doların üstüne çıktı.[9]

Yabancı üretimin olmadığı ya da hoş karşılanmadığı yerlere bile teknoloji aktarımının gerçekleştirildiğinden emin olmak amacıyla araştırma ortakları özendirilmektedir. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Çinli firmalar doksan tane bu tür ortaklıklar kurmuştu. Bu rakam Hindistan'ın yaklaşık üç katına ve Tayvan, Hong Kong ve Singapur'un toplamından daha fazlasına eşittir. Bu tür uluslararası ortaklıklar kuranlar arasında yedi taneyle Sinopec, dört taneyle CATIC (China Aerotech) ve üç taneyle de China Aerospace sayılabilir.[10] Buna ek olarak birçok iş ortağının önemli bir Ar-Ge unsuru bulunmaktadır. Thomson Financial'a ait verilere göre Ulusal Bilim Vakfı, Amerikalı ile Çinli firmalar arasında 1990 ile 2001 yılları arasındaki dönemde yüz beş tane bu türde ortaklıklar belirledi.[11] Ayrıca, teknolojiyi elde etmenin diğer bir yöntemi de yurt dışından doğrudan ya da Çinli firmaların denizaşırı teşvikleri aracılığıyla Ar-Ge alımıdır. Böyle olduğuna dair bazı kanıtlar vardır; ama şimdilik az sayıdadır.

---

9. National Science Foundation (NSF), "U.S.–China R&D linkages: Direct Investment and Industrial Alliances in the 1990s," NSF #306 (February 2004). Bureau of Economic Analysis'den elde edilen bilgiler esas alınmıştır.
10. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Partnerships and networking in science and technology for development, Geneva, 2002.
11. National Science Foundation (NSF), "US-China R&D linkages: Direct Investment and Industrial Alliances in the 1990s," NSF #306 (February 2004). Thomson Financial Joint Venture/Alliance veri tabanı esas alınmıştır.

Çin'in "İnsan Donanımı"nın Kalitesini Yükseltmek

Reformdan birkaç yıl sonra Çinli bir yetkili bana sorunun ne donanımdan ne de yazılımdan kaynaklandığını; asıl sorunun "insan donanımı"ndan kaynaklandığını söylemişti. Kastettiği şey insan kaynağı tabanının kalitesini yükseltmeden yeni ekipmana yatırım yapmanın ya da süreçleri ve yöntemleri yenilemenin boşuna olduğuydu (ya da en azından çok az işe yarayacağıydı). 2000 yılında Çin'de Ar-Ge çalışması yapan bilim insanı ve mühendis sayısı bir milyon kişide dört yüz elli dokuzdu. Bu rakam Amerika'daki oranın yüzde onu. O yıl Çinli bilim insanları, bilim ve teknoloji ile ilgili yaklaşık dokuz bin tane makale yazdı. Amerikalı bilimciler ise yüz altmış altı bin tane. Açıkçası bunun sebebi dikkat ya da ilgi eksikliği değil: Çinli bilim ve mühendislik öğrencileri üniversite eğitimi alanların yüzde kırk üçünü oluşturmaktadır; Amerika'da ise yüzde on dokuzunu.[12] Sorun; rakamlardan ziyade, bilgiyi bir kurum bağlamında kullanabilme yetisi ve bunun yanı sıra öğrendiklerinin içeriği ve seviyesindedir.

Çin "insan donanımı"nı geliştirmek amacıyla iki strateji kullanmaktadır. İlk strateji eğitim sisteminde köklü bir yenilik yapmaktır. İkinci strateji ise eğitim fırsatlarından yararlanmak için ülkeyi terk edip endüstriyel ülkelere giden bilim insanları ve mühendisleri tekrar ülkelerine dönmeleri için ikna etmektir. Ülkeye döndürme çalışmaları en yeni becerileri ülkeye kazandırma yolu olarak görülmektedir. Bu arada Çinli araştırma örgütleri ve teşebbüsleri içerisindeki örgütsel kültürün değiştirilmesine ve böylece dış ve iç kaynaklı bilginin güçlü bir karışımının elde edilmesine çalışılmaktadır.

Eğitim Sisteminin Dönüşümü

Çin'in ileri gelenleri işe üzücü bir yerden başladılar. Eğitim sis-

12. The World Bank, World Development Indicators, 2002, Table 5.11.

teminin parlak zamanlarda terk ettiği arzulanan birçok şey Kültürel Devrim sırasında gerçekten paramparça olmuştu. Kırsal bölgelerde tarla süren Çin'in bazı en parlak bilimcileri ve profesörleriyle birlikte teknoloji kesimi dış dünyadan soyutlanmış zamanın teknolojik ilerlemelerini kaçırmışlardı. Ayrıca bilimsel işler yürütecek yeteneklerini, donatımlarını ve güdülerini kaybetmişlerdi. Reformlar eğitim sisteminin altyapısını, yüksek düzey bir kesimin oluşturulmasıyla güçlenen önemini (Çin'de her zaman olduğu gibi) büyük oranda korudu. Bu yüksek kesim bilim ve eğitim üzerine çalışmalar yapan ve hükümet başkanı tarafından yönetilen bir kesimdir.

Geleneksel olarak Çin'deki eğitim hep az sayıdaki seçkinlerin tekelinde olmuştur. İmparatorluk devrindeki sınav sistemi nispeten az sayıda aday seçerdi ve bunlardan çok azı sınavı geçebilir ve bürokratik atama için uygun bulunurdu. Komünist yönetim ise eğitimde eşitliği sağlama iddiasında bulunurken sadece en parlak ve çevresi iyi olanların yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almalarına izin verirdi. Yetkililer, sürdürülebilir teknolojik ilerlemenin gerçekleşmesi için yüksek öğrenimin geniş bir tabana yayılması gerektiği gerçeğini reformlara başlandıktan çok sonraları fark ettiler. 2000'e gelindiğinde yüksek öğrenimdeki toplam kayıt sayısı yüzde on bire ulaşmıştı yani 1990'daki rakamın iki katı. Hâlâ bu sayı, eğitimdeki toplam kayıtın sadece yüzde 2,4'ünü oluşturmaktadır. Karşılaştırılacak olursa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ndeki ülkelerde bu sayı yüzde on dörttür. Hem de bu ülkeler yüksek öğrenime genel eğitim harcamalarından yaklaşık aynı payı (yüzde yirmi iki) ayırmaktadır.[13]

Yıllardır Çin'de hiç değişmeyen bir şey varsa o da eğitime duyulan saygı ve ailelerin kendi nesillerinin eğitimdeki başarıları içine muazzam ölçülerde yatırım yapma alışkanlığıdır. İmparatorluk za-

13. *China in the World Economy*, OECD, 2002: 789.

manında en fazla umut vaat eden klan üyelerinin çalışmalarını desteklemek için kaynakları yönlendirecek bir dizi düzenlemeler (üzerinde müştereken emek harcanmış "kitap lambası tarlaları" gibi) yapılmıştı. Şimdi de sıra ailelere gelmişti; artık "küçük imparator"larını (bu söz, Çin'de tek çocuk politikasıyla dünyaya gelen şımarık çocuklar için kullanılmaktadır) destekleyeceklerdi. Bu durum, eğitime harcanan payın nispeten az olmasına rağmen (GSYİH'nin yüzde üçünden az ki bu oran birçok gelişmekte olan ülkedeki paylardan da azdır) eğitimle ilgili etkinliklerde nasıl etkileyici bir büyümenin olduğunu gayet iyi açıklamaktadır. Bu etkinliklerin maliyetinin bir kısmı ya da tamamı aileler tarafından ödenmektedir.

Diğer önemli bir reform da müfredat içeriği ve eğitbilimle (pedagoji) ilgilidir. İlginçtir ki hem Konfüçyüs hem de Mao birçok alanda bilgi sahibi ehlibeytlerden faydalanılması gerektiğini savunsalar da şeffaflığın olmayışı (hükümetin yaptığı hemen hemen her şey farklı düzeylerde gizlilik arz ediyordu) ve merkezi planlama sistemi, mesleklerinin daha geniş alan ve süreçlerde nereye oturacağını bilemeyen dar görüşlü uzmanlar yarattı. Reformun ilk yıllarında Çin'in en büyük sorunlarından bir tanesi mesleklerde ve çalışma alanlarında gerçekleştirilmesi gereken bütünleşmenin farkına varılamamasıdır. Bu yüzden telekomünikasyon gibi özellikle gelişmiş kabul edilen endüstrilerdeki çalışma alanlarını bir araya getirmek amacıyla çok önemli bir eğitim girişimi başlatıldı. Eğitim sisteminde öne çıkarılan diğer bir değişiklik de uluslararasılaştırmadır. Özellikle bilim, teknoloji, hukuk ve yönetim gibi alanlarla ilgili yabancı kitapların çevirilerinin yapılması gibi yazılı içeriğin ithalatıyla öğrenciler ve öğretim üyeleri için değişim programlarının hazırlanması bu uluslararasılaştırma çalışmaları içerisindedir. Örneğin Çin'in 2000 yılında yüz altmış dört ülkede yaklaşık kırk beş bin öğrencisi bulunmaktaydı. Uluslararasılaştırma çalışmaları içerisinde Çinli öğrencileri küresel ekonomiye hazırlaması için tasarlanmış önemli bir un-

sur da özellikle bilim ve teknoloji alanlarında yurt dışında eğitimi özendirme çalışmalarıydı. 2000'e gelindiğinde Çinli öğrenciler tüm dünyada yüzden fazla ülkede üniversite eğitimi alıyordu.[14] Amerika'da Çinli öğrenciler en büyük topluluğu oluşturmaktadır.

Son olarak Çin'in en büyük üniversiteleri ve araştırma kurumları (özel kaynaklara ve araştırma teşviklerine uygun hükümetin oluşturduğu "ilk yüz") iyi niyet gösteren ama bu arada kendilerinin kullanabileceği yetenekli mezunların oluşturduğu çekirdek bir grup hazırlayan birçok çok uluslu şirketin yardımından faydalandılar. Üniversite reformuna üretimdeki reforma başladığı şekilde başlayan (yani Amerika'nın en önemli kurumlarında kullanılan ders kitaplarının toptan ithalatıyla başlayan) bir ülke için bu işbirliğinin önemi hiç de bir kenara atılmamalıdır. Bu çok uluslu şirketler sadece en yeni müfredatı sağlamakla ve yeni donatımlar için kaynak bulmaya yardımcı olmakla kalmıyor aynı zamanda araştırma ve uygulama arasında bir bağın da kurulmasına destek oluyor. Bu bağ, Çin'in yaşadığı ve Amerika'da bile geliştirilmesi gerektiği düşünülen en önemli eksikliktir.

"Kaplumbağalar"ın Dönüşü

Öğrencileri yurt dışına gönderme stratejisi ilk başlarda Çin yönetimindeki muhafazakar kesim tarafından kuşkuyla karşılandı. Hiç kimse öğrencilerin döneceğini garanti etmiyordu (zaten çoğu da dönmedi) ve dönenlerin ise demokrasi gibi istenmeyen fikirler ithal etmeye çalıştıklarından kuşkulanılıyordu. Yine de sonunda düşük düzeyde bir paranoya, tek başına yenilikler üretmenin ne kadar zor olduğunun farkına varılmasıyla birleşerek yanıbaşlarında kaçırama-

---

14. Futao Huang, "Policy and Practices of the Internationalization of Higher Education in China," *Journal of Studies in International Education*, vol. 7 no. 3 (2003): 225-240.

yacakları bir fırsatın var olduğu konusunda yönetimi ikna etmeyi başardı: "Kaplumbağalar", (canlıların doğduğu yere dönme eğilimini vurgulamak amacıyla Çin'de ülkeye tekrar dönenlere bir takma ad) Çin'in teknoloji aktarımında önemli bir rol oynayabilirlerdi. Dönüş yapan öğrenciler için Çin devlet başkanının Pekin Halk Sarayı'nda bir kabul töreni düzenlemesi davranışların ne kadar değiştiğini göstermektedir.

Rakamlar çok büyük. Amerika 2002-2003 akademik yılında altmış beş bin Çinli öğrenci olduğunu belirledi; otuz altı bin öğrenci de Tayvan ve Hong Kong'dan. Toplamda Singapur kökenli uzman Cong Cao'ya göre 2002'de yüz altmış bin Çin Halk Cumhuriyeti öğrencisi eğitim için yurt dışına çıktı.[15] Bu öğrencilerin büyük kısmı teknolojiyle ilgili alanlarda eğitim almaktadır. Ulusal Bilim Vakfı'na göre 1986 ila 1998 yılları arasındaki dönemde yirmi bir binden fazla Çinli öğrenci Amerika'da bilim ve mühendislik alanında doktora diploması almıştır ve bu rakam, aynı dönemde bilim ve teknoloji alanlarında verilen toplam doktora diplomasının yüzde 7,5'ini oluşturmaktadır.[16] Çinliler, özellikle araştırma ve geliştirmede çok önemli olan becerileri kapsayan doktora düzeyinde kendilerini göstermektedir. 2002'de yine Ulusal Bilim Vakfı'na göre iki bin üç yüz doksan beş Çinli öğrenciye bilim ve teknoloji doktorası verilmiştir. Buna ek olarak Tayvan'dan dört yüz yetmiş dokuz ve Hong Kong'dan kırk iki öğrenci de yine bu tarz diplomalar almışlardır. Karşılaş-

---

15. C. Cao, "Brain Drain/Brain Gain/Brain Circulation and China's High-level Human Resource Problem," Rapor, "China's Emerging Technological Trajectory in the 21st century" (Rensselaer Polytechnic Institute, September 4-6, 2003) adlı konferansta sunulmuştur. Editörlüğünü Denis Simon'ın yaptığı ve M.E. Sharpe tarafından basılan ve yakında yayımlanacak olan bir kitabın içinde bir bölüm olarak çıkacaktır.
16. J. M. Johnson, "Human Resource Contributions to U.S. Science and Engineering from China," NSF #311 (January 2001).

tırılacak olursa Hindistanlı mezunların sayısı altı yüz yetmiş sekizdir yani Büyük Çin'in mezun sayısının dörtte biri.[17]

Gerçekten de 1986 ila 1998 yılları arasındaki dönemde mezun olanların yüzde seksen beşi Amerika'da kalmayı planlamışlardır ve 1998 mezunlarının yüzde kırk sekizi Amerikalı işverenlerden gelen teklifleri kabul etmişlerdir. Ama bu oran 1995'teki yüzde seksen sekizlik orandan çok küçüktür. Cong Cao'ya göre Çinlilerin gerçek dönüş oranları hakkındaki tahminleri oldukça yüksekti yani yüzde yirmi beş ila otuz arası. Çin, yenilenmeye devam ettiğinden dolayı birçok mezunun geri dönmeye ikna olacağını varsaymak hiç de mantıksız değildir. Böyle bir şey Güney Kore'de oldu; örneğin 1995'te bilim ve teknoloji doktorası alanların sadece yüzde on biri Amerika'da çalışıyordu.[18] Çinli mezunların büyük sayısına bakılacak olursa geri dönüşlerdeki küçük çaplı bir artış bile bilgilerini başkalarıyla paylaşabilecek yüzlerce doktora düzeyinde Çinli öğrenci ve mühendisin ülkeye döneceği anlamına gelmektedir. Ülkeye dönüşte sayısı artırılmış birçok fırsat ile Seçkin Genç Öğrenciler için Ulusal Bilim Fonu, Yüz Yetenek Programı ve Cheung Kong Öğrenci Programı gibi ikna amaçlı hükümet destekli programların çeşitliliği göz önüne alınırsa böyle bir artışı beklemek hiç de yanlış olmaz.[19] Prog-

17. National Science Foundation, Division of Science Resources Statistics, *Survey of Earned Doctorates*, 2002.

18. J. M. Johnson and M.C. Regets, "International Mobility of Scientists and Engineers to the United States-Brain Drain or Brain Circulation?" NSF #316 (June 1998).

19. C. Cao, "Brain Drain/Brain Gain/Brain Circulation and China's High-level Human Resource Problem," Rapor, "China's Emerging Technological Trajectory in the 21st century" (Rensselaer Polytechnic Institute, September 4-6, 2003) adlı konferansta sunulmuştur. Editörlüğünü Denis Simon'ın yaptığı ve M.E. Sharpe tarafından basılan ve yakında yayımlanacak olan bir kitabın içinde bir bölüm olarak çıkacaktır.

ramların çoğu sadece yeni mezunları değil üst düzey bilim insanlarını da hedeflemektedir (Mesela Cheung Kong programı araştırmacılara yabancı ve ülke içindeki kurumlarda ortak görevler almalarına izin veren Singapur'dan kısmen örnek alınmıştır). Ayrıca daha deneyimli bilim insanlarının ve mühendislerin dönüş yaptıklarına dair kanıtlar bulunmaktadır ki bu insanlar gelirken yanlarında sadece teknolojik uzmanlıklarını değil aynı zamanda küresel pazarlarda gerekli olan yönetimsel ve uluslararası becerilerini getirmektedirler. Aslında geri dönmeyenler de ülkelerine fayda sağlayabilirler. Ulusal Bilim Vakfı'nın yaptığı bir çalışmada H. Choi, Amerika'daki Asya kökenli fakülte üyelerinin ve araştırmacılarının (özellikle de fen ve mühendislik alanlarında) kendi ülkelerine tavsiyelerde bulunma ve bilgilerini paylaşma eğiliminde olduklarından bahsetmektedir.[20]

En başarılıları ve umut vaat edenleri kendine çekmenin yanı sıra eğitim sistemini geliştirme çabaları meyvelerini vermeye başlamıştır. Jon Sigurdson ve Olle Persson tarafından bir araya getirilen verilere göre Çin'in bilimsel makaleler konusunda küresel çaptaki payı 1986'da yüzde 0,63'ken 1997'de 1,83'e, 2001'de ise 3,54'e yükselmiştir. *Science and Nature* dergisinde Çin kökenli akademisyenlerin makaleleri 1986'da on bir iken 2001'de doksan üç olmuştur. Malzeme biliminde Çin 2001'de yüzde 1,6'lık övgü oranıyla dördüncü olmuştur (Amerika'nın yüzde 5,5). Mühendislikte ise hatırı sayılır bir övgü oranı olan yüzde 1,5 ile dokuzuncu olmuştur (Amerika'nın yüzde 3,6). Nanobilim gibi ileri teknoloji alanlarında da etkileyici bir ilerleme söz konusudur. Burada da Çin'in payı 1995'te yüzde 5,5 iken 2001'de yüzde 11,2'ye yükselmiş ve dünyada yedinci sırada yer almıştır. Ama yine de övgü oranı azdır.[21]

---

20. H. Choi, *An International Scientific Community–Asian Scholars in the United States.* (New York: Praeger, 1995).

21. J. Sigurdson, "China-Europe Relations in Science and Technology," Ra-

Teknolojiyi İş Dünyasına Getirmek

Çin'in Ar-Ge'sindeki en temel sorun, ister başkasından alınmış olsun ister dâhice geliştirilmiş olsun, teknolojiyi ihtiyaç duyulan yere yani iş dünyasında yayma konusundaki altyapı eksikliği olmuştur. Böyle bir yayımın önemini kavrayan devlet 1980'lerin sonlarında "ileri teknoloji bölgeleri" kurmaya başladı ve "Meşale Planı" gibi teknoloji araştırmalarını üretim ortamına taşımayı amaçlayan planlar tasarladı.[22] Bu planlar, kayda değer başarılara imza attıysa da altta yatan sorunlarda bir değişiklik olmadı. Girişimciler, daha fazla Ar-Ge çalışmaları üzerinde durmaya başladılar ama bunda pek de etkili bir sonuç alamadılar. Girişim sektörü 1996-1999 döneminde ülke içindeki buluş patentleri için yapılan uygulamaların yüzde elli dördünü gerçekleştirirken (her geçen gün artan kendi fonlarıyla) aynı dönemde buluş patentlerinin sadece yüzde yirmi üçünden sorumludur. Bu boşluk da gösteriyor ki Çinli firmalar yenilik sürecinde ustalaşmaktan çok uzaktalar ve hem yabancı hem de yerel kaynaklardan gerçekleşen sürekli teknoloji akışına bağımlı olmaya devam edecekler.

Çinli firmalar, şu sıralar Ar-Ge becerilerini geliştirmekle meşgul. Büyük ve orta ölçekli şirketlerde Ar-Ge personelinin toplam personel içerisindeki oranı 1987'de ortalama yüzde 2,6 iken 1998'de yüzde 3,9 olmuştur. Ayrıca bilim insanlarının ve mühendislerin Ar-Ge personeli içerisindeki oranı 1987'de yüzde 28,2 iken

---

por, "China's Emerging Technological Trajectory in the 21st century" (Rensselaer Polytechnic Institute, September 4-6, 2003) adlı konferansta sunulmuştur. Editörlüğünü Denis Simon'ın yaptığı ve M.E. Sharpe tarafından basılan ve yakında yayımlanacak olan bir kitabın içinde bir bölüm olarak çıkacaktır.

22. D. F. Simon, "China's High-Tech Thrust: Beijing's Evolving Approaches to the Process of Innovation," *China Economic Review*, vol. 1 no. 1 (1989): 73-92.

1998'de yüzde 54,4 olmuştur.[23] Burada önderlik edenler genellikle araştırma kurumlarının ya da yüksek öğretim kurumlarının benzerleri ve bağlı işletmeleri olan "Bilim ve Teknoloji şirketleri"dir. 1994'te sayıları yetmiş bini bulan bu şirketlere,[24] yeni kurulmuş şirketlerin yanı sıra Çin'in belirsizliklerle dolu yönetiminden çıkar sağlayan birtakım üniversite bağlantılı şirketler de eklendi (üniversiteler, sürekli olarak ana amaçlarından uzakta olan şirketler kurmaktadır). Kırsal bölgelerdeki işletmeler de geride kalmayacakları konusunda umutlular. Yerel işletmelerle ilgili Jiangsu bölgesinde yapılan bir çalışmada Sun ve Wang, her ne kadar çoğunlukla ulusal üniversitelerde yetişmiş çalışanlar tarafından olsa da ortalama olarak ürün yeniliklerinin yaklaşık dörtte üçünün ülke içinde gerçekleştirildiğini ortaya çıkardı. Bu işletmeler, yüksekokul mezunlarını büyük işletmelerde işe sokan merkezi yerleştirme sisteminden fayda sağlamışlardır.[25] Yeni kurulmuş teknoloji grupları, Çin'e daha önce elinden kaçırdığı bir araya gelmenin sağlamış olduğu faydaları elde etme olanağı sunmuştur.

ÖDÜ, ÖTÜ, ÖMÜ

Çinli işletmelerin Ar-Ge ve B&T becerilerindeki artış, ilginç bir şekilde geleneksel rollerini "dünyaya üretim yapan fabrikalar" olarak belirleme ve ürün geliştirip bunu kendi isimleriyle satabilen bü-

23. MOST 1999, OECD'de alıntısı yapılmıştır, 2002: 202.
24. *China in the World Economy*, OECD, 2002: 206.
25. Yifei Sun and Hongyang Wang, "Technological Innovation in Rural Enterprises of Jiangsu, China," Rapor, "China's Emerging Technological Trajectory in the 21st century" (Rensselaer Polytechnic Institute, September 4-6, 2003) adlı konferansta sunulmuştur. Editörlüğünü Denis Simon'ın yaptığı ve M.E. Sharpe tarafından basılan ve yakında yayımlanacak olan bir kitabın içinde bir bölüm olarak çıkacaktır.

yük çaplı firmalar hâline gelebilme çabalarıyla alakalıdır. Çinli üreticiler genellikle işe yabancı alıcılara parça tedarikiyle başlarlar. Yani Özgün Donatım Üreticileri; tıpkı Motorola'ya düz ekran televizyon yapmak için anlaşma yapmış üreticiler topluluğu gibi. Bu gibi firmalar yabancı firmaların tanımlamalarına göre üretim yaparlar. Bu yabancı firmalar ise üretilen malları kendi ülkelerindeki ya da başka ülkelerdeki pazarlara dağıtır ve oralarda satar ya da nihai ürünlerinde kullanır. Bu düzenleme Çinli firmalara sınırlı teknolojik becerilerle olsa da müthiş bir büyüme fırsatı sunar. Yine aynı derecede önemli başka bir şey de bu düzenlemenin müşteri ihtiyaçları üzerinde çalışmalar yaparak ve alıcı firmadan makine ve teknik yardım gibi doğrudan teknolojik destek alarak sürekli yeteneklerini geliştirmesini sağlamasıdır. Amerikalı bir araba üreticisine parça temin eden Çinli bir şirket (ya da ortak bir girişim şirketi), parçaların üretimi için gerekli olan ayrıntılı teknik özellikleri elde etmektedir. Ayrıca bu parçalar, alıcı şirketin yeni ürün geliştirme planları ve standartları hakkında da ipuçları verir. Çoğunlukla aradaki ilişki büyür ve gelişir. Tıpkı Fransız şirketi Thompson'un televizyon ticaretini Çin kökenli bir şirket olan TCL'ninkiyle birleştirmesinde olduğu gibi. Bu anlaşma şu anlama geliyordu: eninde sonunda büyük bir teknoloji aktarımı kaçınılmaz hâle gelecektir.

Bilgi ve teknolojiye sahip oldukça Çinli firmalar kendilerini Özgün Tasarım Üreticilerine (ÖTÜ) dönüştürecek tasarım becerileri geliştirmektedirler. Kabataslak bir ürünü alıp tasarım işini kendi bünyelerinde ya da Hong Kong ya da Tayvan'da gerçekleştirebilirler. Bu, önceleri sadece plastik oyuncaklar gibi basit ürünlerde geçerliydi; ama günümüzde Çin tasarımlarını ucuz ve kaliteli bulan yabancı alıcıların yardımıyla teknoloji yoğun ürünlere de yayılmaktadır. Çinli firmalar ülke içi rekabetin yanı sıra sık sık yabancı alıcılar tarafından yapılan acımasız fiyatlandırma baskıları yüzünden tasarım becerileri geliştirmeye zorlandıklarını söylemektedir. Tabi bu

da onlara tasarım ve geliştirmede var olan yüksek kâr paylarına sahip olma fırsatını sunmaktadır. ÖDÜ'ler tasarım becerileri geliştirmeyi başardıkları anda aracıları atlayıp doğrudan nihai alıcıya yönelen bir konumda olacaklar. ÖDÜ'den ÖTÜ'ye geçiş için büyük bir teknolojik gelişme şart. Mesela daha fazla sayıda ve daha gelişmiş mühendisler, en son teknolojiler üzerine uzmanlık, yaratıcı düşünme ve sorun çözme yetenekleri, farklı yönetim işlevlerinin birbirleriyle ve dış dünyayla nasıl ilişkiler kurduklarını anlama. Bu özellikler günümüzde Çin'de fazla bulunmamaktadır. Eğitim reformunun, yabancı eğitimin ve de yabancı firmalardan yerel kişilere beceri aktarımının gerçekleştiği yer tam da burası. Bu bölgelerin Çin yönetimi tarafından neden yüksek öncelikli olarak kabul edildiğini de gayet iyi açıklıyor.

Başarılı Çinli ÖTÜ'ler ise daha da ileriye giderek ÖMÜ (Özgün Markalı Üreticiler) olmayı hedeflemektedirler. Ama çok azı kendilerini baştan bu şekilde kurmuşlardır. ÖMÜ'ler sadece tasarlamakla ve üretmekle kalmazlar; bunları kendi isimleri altında satarlar (Gerçi bazıları üretim işini başka Çinli firmalara yaptırmaktadır). Şu ana kadar birkaç Çinli firma (Haier ve Huawie Technologies gibi) yurt dışında tanınmış markalar yaratmayı başardılar. Bu firmalar, sadece pazarlama zorluklarıyla değil, aynı zamanda kendi ürünlerini farklı kılabilmek için bağımsız araştırma becerileri geliştirme ihtiyacıyla da yüz yüze gelecekler. Bu gibi firmalar, genellikle kısa vadeli sözleşmelerle yurt dışında yaşayan tecrübeli kişilerin yanı sıra umut vaat eden mezunları ve ülkeye dönenleri de kendi bünyelerine katabilmek için çok fazla çaba sarf etmektedirler.

Bedavaya Teknoloji

Çin yabancı teknolojilere bağımlı kaldıkça yeni teknoloji edinme ve bunun için yaptığı harcama yöntemi, Amerika gibi teknoloji

önderleri ve sahipleri için olduğu kadar gelecekteki kendi rekabet becerisi için de her geçen gün daha önemli hâle gelmektedir. Çin'in pazarlık yapma gücü yüksek kaldığı sürece yabancı yatırımları teknoloji aktarımı üzerine yönlendirme yollarını bulacak gibi görünüyor. Ayrıca Çin, teknoloji ve diğer mülkiyet haklarının korsanlık, taklitçilik ve benzeri ihlâller aracılığıyla kamulaştırılmasına göz yummaya devam edecek. Bu kamulaştırma, gelişim maliyetlerini aşağı çekmede çok önemli bir etkendir ve ucuz işgücü, indirimler ve yardımlar olsa da yine de bu kadar düşük fiyatlara nasıl üretim yapabildiğini gayet güzel açıklamaktadır. Beşinci bölümde, "İki dolarlık Rolex", korsanlık ve taklitçilik sorunu ayrıntılı bir şekilde irdelenmektedir.

Beşinci Bölüm
İki Dolarlık Rolex

Çin'deki büyük otellerin etrafında turistler, Rolex saatlerin birkaç dolara satıldığını görünce gülmektedir. Aslında Çin'in sahte ürün endüstrisinin büyüklüğü ve etki alanı ya da çoğunluğu çok uluslu şirketler olan özgün ürünler üreten üreticilerin sonu düşünülecek olursa bu sahne hiç de komik değildir. 1998'de Çin Kalkınma ve Araştırma Merkezi'nin yaptığı bir tahmine göre korsan ve taklit ürünlerin yıllık satışı on altı milyar dolardır. Sonraki raporlara göre ise bu rakam on dokuz ila yirmi dört milyar dolar arasında değişiyor.[1] Tam olarak ölçülebildiği oranda gerçek rakamlar muhtemelen daha da yüksek. Şöyle ki Çin hükümeti, bu sorunun denetim altına alındığını göstermek istiyor ve yasal firmalar, bu yüksek rakamların müşterileri sahtedir diye bu sefer gerçek ürünleri de almaktan vazgeçirmesinden korkmaktadır.

1. Development Research Center, China's State Council, *The China Business Review* adlı yayında yayımlandı, 6 December 2003; United States Trade Representative, 2003 report to Congress on China's WTO compliance, Washington, D.C, 11 December, 2003.

Yanki'nin Ayak İzleri

Fikri mülkiyet haklarını açıkça ihlâl eden tek ülke Çin değildir. Birçok Amerikalıya ilginç gelebilir ama bugün mülkiyet haklarının ihlâllerinin önüne geçmek için küresel çapta bir çaba içerisinde olan Amerika'nın kendisi de on dokuzuncu yüzyılda en büyük ihlâlcilerden biriydi. Son üç *Harry Potter* kitabı Çin'de korsan olarak basılıp satılan J. K. Rowling, (daha bu kitapları yazmayı bitirmedi bile) zamanında Amerikalı yayıncılar tarafından telif hakkı talepleri reddedilen Charles Dickens'ın öfkesini hatırlayarak kendini teselli edebilir. Bununla birlikte Amerikalı yayıncılar Britanyalı yazarların haklarını çiğnediklerinde geriye telif hakkı ödenecek pek de bir şey kalmamıştı. Bugün ise durum tamamen farklıdır. Uluslararası Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşmasına göre mülkiyet hakları ile ilgili en büyük endüstri kolları 2001 yılında GSMH'nin yüzde 5,24'ünden sorumludur yani 535,1 milyar dolar. 1977'den 2001'e kadar bu endüstriler yılda yüzde yedi büyüme gösterdiler. Bu, ekonominin bir bütün olarak büyüme hızının iki katına eşit. Bu kısımdaki istihdam, milli ekonominin büyüme hızından üç kat daha hızlı gerçekleşti ve şu anda da Amerika'daki 4,7 milyon işten sorumlu. İhracat, 88,97 milyar dolara çıktı ve bu rakam, uçak ve otomobil sektöründekinden daha fazladır.[2] İlaç sektöründen elektronik sektörüne kadar diğer birçok endüstri, hizmet sağlayıcıları olduklarından dolayı yüksek kalkınma maliyetlerini ve marka geliştirme harcamalarını güvence altına almak için büyük ölçüde mülkiyet haklarına bağımlıdır. Fikri mülkiyet hakları, teknoloji yoğun sektörlerde Amerika'nın, daha az olmakla birlikte Japonya'nın Avrupa Birliği ülkelerinin ve diğer geliş-

---

2. International Intellectual Property Alliance (IIPA), Public Comment on the Identification of Countries under Section 182 of the Trade Act of 1974 to the Office of the United States Trade Representative. Washington, D.C, February 13, 2004.

miş ülkelerin önderliğinin altını çizmektedir. Fikri mülkiyet haklarının korunması bütün serbest ekonomi pazarlarında çok önemli bir unsurdur. Yenilikler geliştirmeye, kalkınmaya, yatırım yapmaya ve üretmeye destek olmaktadır. Ama ihlâl suçu işlemek daha kolaydır. Mesela "sayısallaştırılmış" ürünler internetten indirilebilmektedir; disk koruma makinelerine on yıl öncesinin fiyatlarından daha azına sahip olunabilir. Günümüzün küresel ortamında fikri mülkiyet hakları ihlâlleri karşımıza sadece yerel pazar kayıpları olarak değil; aynı zamanda dünya çapında gelir ve şöhret kaybı olarak da çıkacak.

Çin, Amerika'nın geçmişini de pek tabi ki takip edebilir. Amerika tarafında gerçekleştirilen uyum ve fikri mülkiyet haklarının nihai galibiyeti, yasal sistemi belirli bir olgunluğa eriştikten ve yasaları yaptırım gücüne eriştikten sonra gerçekleşti. Ama bu uyum ve güçlü direniş, telif hakları ödenmiş önemli bir bilgi üreticisi olmadan gerçekleşmedi. Yani fikri mülkiyet haklarının ihlâllerinden yaptığı zarar, bu haklardan kaçarak elde ettiğinden daha fazla olunca. Çin de benzer bir şekilde fikri mülkiyet haklarının savunucusu olabilir ama bu, kendi şirketleri teknolojide önder hâline gelmeden olmayacaktır. Bu da (bir önceki bölümde söylendiği gibi) yakın zamanda pek mümkün gibi görünmüyor. Bu arada Çin, çoğu yabancı olan yasal üreticilerin teknolojisinden ve ününden faydalanmaya devam ediyor. Tabi ki bu üreticiler; Çinli yetkililer tarafından hoş görülüyor, destekleniyor ve hatta kimi zaman da yönetiliyor. Özellikle de yerel seviyede.[3]

Korsanlık, Taklitçilik ve Benzerleri

Korsanlık; bir yazılımı kopyalamak, patentli bir endüstriyel iş-

3. Daniel C K. Chow, "Counterfeiting in the People's Republic of China," *Washington University Law Quarterly*, vol. 78 no. 1 (2000): 1-S 7.

lemi taklit etmek ya da izni olmaksızın veya herhangi bir karşılık ödemeksizin başka birisinin tasarımı olan (örneğin) bir motosikleti satmak gibi bir malın, tasarımın ya da teknolojinin yetkisiz araç ya da yöntemlerce üretilmesi, dağıtılması ya da kullanılmasıdır. *Taklitçilik*, *sahte* ya da *yapmacık* bir mal satmak, bir adım daha ileri giderek ürünü özgünmüş gibi göstermeye çalışmaktır; tıpkı taklit bir Gucci çantasının satılması gibi. Bazı ürünler sadece bir ihlâle uygundur. Örneğin sahte bir Ford Focus satmak olası değildir; ama tasarımının aynısını yapmak ve parçalarını bu marka adını kullanarak satmak olasıdır. Korsanlık ve taklitçilik unsurları birleştirilebilir de. Çinli bir motosiklet üreticisi, bir Honda tasarımını esas alarak ürettiği motosikletleri Japonya'da tescillenmiş "Nihon Honda" adı altında satmaktadır. Yerel bir içki üreticisi kendi marka adını kullanarak soda pazarlamaktadır; ama şişenin görünümü tıpkı bir Perrier (**Çevirmen Notu:** Maden suyu markası) şişesidir. Tersine mühendislik gibi başka tür uygulamaların Çin'de olduğu gibi diğer ülkelerde de tespiti ve önlenmesi zordur.

Korsanlık, taklitçilik ve benzeri uygulamalar, geliştirme ve pazarlama sürecine yatırım yapmış olan fikri mülkiyet hakkı sahiplerine büyük zararlar vermektedir. Onca yatırım yapılmasına rağmen tüketiciler gerçeği yerine daha ucuz olan taklidini seçmektedir. ABC News'e göre yabancı firmaların Çin'deki kayıpları tahminen yıllık yirmi milyar dolardır. Beş yabancı üreticiden ikisi yerel gelirlerinin yüzde yirmisinden fazlasını kaybetmektedir ki Procter&Gamble gibi bir şirket için bu, yılda yüz elli milyon dolar anlamına gelmektedir. Bazı ürün kategorilerinde taklitler, pazardaki önderliği özgün olanların elinden almıştır. Örneğin Çin'de satılan motosikletlerin yarısından fazlası Honda ve Yamaha gibi Japon markalarının taklitleridir. Aynı şey tıraş bıçakları ve cep telefonlarından sakıza, şampuana, DVD'lere ve Windows XP'ye kadar (sokaktaki fiyatı: iki dolar) birçok ürün yelpazesinde kendini göstermektedir. Otomotiv ve ilaç-

lar gibi güvenlikle ilgili ürünler de nasibini almaktadır: Pekin'deki Amerikan elçiliğinde eskiden Bakan Danışmanı olarak görev yapan Thomas Boam'un tahminine göre Çin'de satılan ilaçların yarısı ya korsan ya da özgün olanının sahtesi. Elektronik yongalar gibi ileri teknoloji ürünlerde çalıntı yani korsan girdilerin (video oyunları gibi) uyum sağlaması için değişiklikler yapılmış ve bu sayede korsanlığa bağlı bir değer zinciri oluşmuştur.[4] Taklitlerin çoğunun kalitesi hiç de güvenilir değil. Örneğin (sadece tek bir markanın satıldığı) beş yıldızlı bir otelde oğluma aldığım kullanılıp atılan fotoğraf makinesinin filmleri banyodan simsiyah bir şekilde çıktı. Bazıları ise şaşırtıcı derecede iyidir ve marka sahiplerinden övgü almaktadır hem de bazen suçlularla ortak girişimi desteklemesine rağmen. Her yıl milyonlarca Çin yapımı taklit ürün, Vietnam ve Nijerya'dan Amerika ve AB ülkelerine kadar denizaşırı pazarlarda kendine yer edinmektedir.

Düzenli olarak yeni bir araba geliştirmenin bir milyar doları geçtiği şu koşullarda korsanlık ve taklitçilik, bu işe yeni girenler için çok dik bir engeli ortadan kaldırmakta ve arkada kalanlara ucuzluğu getirmektedir. Teknolojileri ve işlemleri geliştirme ve kusursuzlaştırma üzerine başkalarının yaptığı yatırımların kamulaştırılması, kimi zamanlarda düşük ücretlerden elde edilen birikimlerden daha fazla kazanç sağlayan büyük maliyet indirimleri sağlayabilir. Çin'deki fikri mülkiyet hakkı ihlâllerinin büyüklüğü, kapsamı ve de zamanlaması yabancı özellikle rekabet avantajı bilgi ve yenilikte yatan firmalar için ve Ar-Ge bütçesinin çoğunun altına imza atan kendi hükümetleri için büyük bir risk oluşturmaktadır. Yeni teknolojinin bir numaralı üreticisi olan Amerika,

---

4. Kitty McKinsey, "Watching for Chinese Knock-Offs," *Electronic Business*, 1 January 2003: 2-6; International Intellectual Property Alliance, 2003 Special 301 Report, People's Republic of China.

bu cephede çok hassastır. Dahası korsan ve sahte üretimin kalın sınırları, uluslararası suç teşkilatlarını her geçen gün daha da fazla olmak üzere kendine çekmektedir ve ilk belirtilere göre terör grupları, kendi işlerine gelir sağlamak için gözlerini buraya dikmiştir.

Sahte Malların Zararları ve Faydaları

Mülkiyet haklarına sahip firmalar için ihlâllerin maliyeti inanılmaz boyutlardadır. İlki gelirlerde pazar paylarında doğrudan bir kayıp söz konusudur ki bazen Çin'de iş yapmak bile artık kâr sağlamamaktadır. Korsan ve sahte mallar denizaşırı pazarlara da ihraç edildiğinde zarar büyümektedir. Kâr paylarının çok az olduğu motorlu taşıt endüstrisi gibi endüstrilerde sahte parçaların yayılması tamamen yıkıcı bir etki yaratmaktadır. Çünkü "yedek parça piyasası"nın kâr payı çok daha fazladır ve esas üretim hattını da desteklemektedir. Onun için bu gelir akımından geliştirme maliyetini çıkaramayan yasal üreticinin uzun vadeli rekabet yeteneğini kaybetmesi ihtimal dahilindedir. Ayrıca başka ciddi bir zarar daha söz konusudur ki o da gerçek zannederek aldığı sahte bir üründen memnun kalmayan müşterinin doğal olarak yasal üreticisini suçlaması ve böylece de yasal üreticinin isminin lekelenmesidir. Ürünleri korsanlıktan ve taklitçilikten nasibini almış şirketler, motorun bozulması gibi sistem hatasına sebep olan sahte parçaların garanti maliyetlerini artırmasıyla da karşı karşıyadırlar. Son olarak, örneğin fren balatası gibi güvenlikle ilgili ürünlerin sorun çıkarmasıyla ve yasal üreticinin de bu konuyla ilişiği olduğu iddia edilirse ortaya çıkabilecek tazminat ve dava da başka bir sorundur.

Teknolojik anlamda önde olmalarına bakılırsa korsanlık ve taklitçilikten zarar görenler çoğunlukla teknolojiye ya da marka-

ya sahip yabancı şirketlerdir. Bir şirketin ürünlerinin sahtesinin yapılması için Çin'de bulunmasına gerek olmamasına rağmen fiziksel varlığı bile özellikle de birden fazla tarafa büyük boyutlarda teknoloji aktarımına dâhil olduğunda, ihlâli kolaylaştırmaya yeterlidir; çünkü bu durum, karmaşık üretim sürecine başkalarının yakından bakmasına olanak sağlamaktadır. Tam da bu konuyla ilgili olarak Yamaha, Çin'de kendi marka adıyla satılan altı motordan beşinin sahte olduğunu tahmin ediyor. Ayrıca yerel rakiplere bir şekilde ulaşan onlarca parça tasarımından bahsetmeye gerek bile yok. Yamaha, kendi teknolojisini yerel üreticilere sattıkları konusunda Çinli yedek parça tedarikçilerinden şüphelenmektedir ve tahminlerine göre şu andaki taklit ürünlerin en az yüzde seksen sekizi skuterdir (küçük motosiklet).[5] Reuters'in bildirdiğine göre video oyun üreticisi Nintendo'nun korsanlıktan ettiği zarar yaklaşık altı yüz elli milyon dolardır. Bu rakamın çoğunluğu, güneyinde sadece birkaç polis baskınında üç yüz bin oyun ele geçirilen Çin'den kaynaklanmaktadır. Yasal sahipler kendi haklarından mahrum kaldıkları gibi bu kişilerin ortakları, çalışanları ve ürün sağlayıcıları da bu zarardan nasiplerini almaktadır. Teknoloji önderi olan ve en fazla "marka eşitliği"ne sahip Amerika, bu darbeden zarar gören ilk sıradaki ülkedir (ama kesinlikle bu konuda yalnız değildir). Sinema gibi tescilli endüstrilerde yer alan sadece Çin'deki Amerikalı fikri mülkiyet hakkı sahiplerinin ettikleri doğrudan zarar, yıllık 1,8 milyar dolardan fazladır.[6]

On dokuzuncu yüzyıldaki ihlâlci konumundan yirminci yüzyıldaki infazcı konumuna geçiş konusundaki Amerikan tecrübesi gös-

5. *Business Week*, 5 June 2002.

6. United States Trade Representative, 2003 report to congress on China's WTO compliance, Washington, D.C, II December 2003.

teriyor ki Çin eninde sonunda korsanlığın ve sahteciliğin bir gün başını ezecek; çünkü böyle yapması kendi işine gelecek. Bunun olması mümkün ama yakın zamanda olması şüpheli. İlk olarak Çin, zaten kendinin istisna olduğunu kanıtlamış durumda. Örneğin yaygın ekonomik kanıya göre sahtekârlık düşük seviye yatırımlarla ilgilidir ama Çin, sahtekârlık siciline rağmen, şu anda dünyanın bir numaralı yatırım bölgesidir; pazarının ve üretim ortamının çekiciliği, ters etkiyi uzak tutmak için yeterlidir. İkincisi, Çin teknolojik yeniliklerde ve marka tanınmasında geride kaldığı sürece kendi yatırımcı kuruluşlarının çoğunun ilgisini çekecektir ve teknolojik uzmanlıktan ve özgün ürünler üretenlerin şöhretinden faydalanacaktır ve bunları elde ederken hiçbir maliyet ödemeyecektir. Bu "ödünç alma" olayı inanılmaz büyük bir avantaj sağlamaktadır; özellikle de uçak sanayii gibi sermaye ve teknoloji yoğun alanlarla ilaç sanayii gibi şöhretin büyük önem taşıdığı alanlarda. Araştırma, geliştirme, mühendislik ve reklâmcılık maliyetlerinden elde edilen tasarruflar ya müşteriye ucuz fiyat şeklinde yansıtılmakta ya da kâr paylarını artırmak için kullanılmaktadır ki böylece bunun bir bölümü teknoloji yenilemesi için yatırım olarak kullanılmakta ve taklitçiliğe olan ihtiyaç azalmaktadır.

Yenilik ve geliştirme teşviklerinin düşürülmesi, daha çok yerel üreticilerle de ilgili korsanlığın ve sahteciliğin bir dezavantajı olarak yorumlanır. Bir savunmaya göre fikri mülkiyet haklarının korunması olmadan iç kaynaklı ve teknoloji yoğun bir endüstrinin ortaya çıkma ihtimali az olacaktır. Bu, savunma mantıklı bir savunmadır; ama yargının ve yürütmenin hâlâ birbiriyle iç içe geçmiş bir durumda olduğu Çin'in istisnai durumundan ziyade başka ülkelerin tecrübelerinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Benim kendi tahminime göre en azından Çin'in teknoloji sürecinin ilk safhasında yabancılar uğraşmaya devam ederken yerli fikri mülkiyet hakkı sahipleri yetkililerin himayesini ve desteğini alacaklardır.

Büyüyen Bir Endüstri

Bir sanat tasarımının taklidinden endüstriyel casusluğa kadar her türlü işe bulaşanlar sadece Çinli firmalar değil. Çin'i diğerlerinden ayıran ve büyük etki yaratan aslında Çin'in büyüklüğü, derinliği ve de utanmazlığıdır. Her ne kadar genel bir sıralama mümkün olmasa da bazı göstergeler, Çin'in korsan ve taklit ürün üretiminde, dağıtımında ve ihracında tartışmasız birinci sırada olduğunu gösteriyor. Ulusal Üreticiler Birliği'ne yaptığı bir konuşmasında bakan danışmanı Thomas Boam, Çin'in GSMH'sinin yüzde onu ila otuzu arasındaki payının korsanlıktan ve taklitçilikten geldiğini tahmin ettiğini söyledi. Bazı tahminlere göre korsan ve taklit malların ülke çapında perakende satışlardaki payı yüzde on beş ila yirmi arasında değişmektedir. Bazı yerel pazarlarda bu oran yüzde doksana kadar çıkmaktadır. En "sayısal" kategorilerde Çin'in ihlâl oranları yazılımlar için yüzde doksan dörtten video oyunları için yüzde doksan yediye kadar değişerek toplamda düzenli olarak yüzde doksanı geçmektedir. Kasetler içinse bu oran yüzde yüzdür.[7] Amerika kökenli oyuncak firmaları ürünlerinin çoğunu Çin'den tedarik etmektedir; ama çoğu oradan henüz tek bir ürün bile satmış değiller ve bunun sebebi talebin olmayışı değildir. Çünkü kendi ürünlerinin sahte uyarlamaları kendi fabrikalarının yanı başında üretilmekte ve peynir ekmek gibi satılmaktadır.

Tüm bunlar herkesin gözü önünde cereyan ediyor: büyük kentlerin yanı sıra kırsal kesimlerdeki yerleşim bölgelerinde de sahte malların fabrika satış mağazaları açılmakta ve bu mallar açık seçik bir şekilde sergilenmekte, hem sokak satıcıları hem de modaya uygun şık tesislerde insanların beğenisine sunulmaktadır. Satıcılar hem yeraltı faaliyetlerde bulunanlardır hem de "yasal" fabrikalardır.

---

7. International Intellectual Property Alliance, *2003 Special 301 Report*, People's Republic of China.

Bazıları işin yasal kısmını taklit ürünleri satmak için bir ortam hazırlamak amacıyla kullanmaktadır. Bazıları sadece taklit parçaların üretimini gerçekleştirmekte bazıları da korsan ve taklit parçaları bilmeden birbirine karıştırmaktadır. Merkezdeki yetkililer tarafından arada sırada gerçekleştirilen baskınlar, bu her tarafa yayılmış ve sürekli büyüyen durumun önüne geçmede başarısız olmaktadır. Uluslararası Taklitçilik Karşıtı Koalisyon'un genel danışmanı David Quam, Amerika-Çin Kurulu'nda verdiği bir tanıklık ifadesinde iki buçuk yıl içerisinde üç defa baskın yiyen ama yine aynı çalışma kadrosu ve makineleriyle çalışmaya devam eden yasadışı bir otomobil fabrikası örneğinden bahsetti. Bu etkinlikler, rüşvetçilik ve kaçakçılık gibi başka yasadışı uygulamalarca da güçlenmekte ve güçlü yerel çıkar sahipleri ve uluslararası suç toplulukları tarafından da desteklenmektedir.

Kurumsal Etkenler ve Mirasla İlgili Etkenler

Çin'in kaçakçılık etkinlikleri sadece utanmaz girişimci şirketlerin karar verme yetisine değil, birtakım şartların bileşimine de bağlıdır. Beceriden, bağımsızlıktan ve yaptırımdan nasibini alamamış bir yargı sistemi, açık ve bağımsız olmayan bir basın, dokunulmazlıkları olan üst düzey kamu çalışanları, şeffaflık olmayan devlet etkinlikleri, aşırı devletin etkisi ve düşük memur maaşları; bunların hepsi tüm dünyada yolsuzlukla ilişkilendirilen etkenler. Tüm bu karışıma teknik beceriyle üretim büyüklüğü ve uzmanlığını da ekleyin, işte size küresel çapta bir korsanlık ve taklitçilik yuvası. Taklit endüstrisindeki diğer olası rakipler bu içeriklerden bazılarına kendileri de sahipler; (örneğin Hindistan'ın kendine has resmi yolsuzluğu var; ama aynı zamanda bağımsız bir basına ve profesyonel bir yasal sisteme de sahip; Vietnam koruduğu fikri mülkiyet haklarıyla gösteriş yapıyor; ama becerileri sınırlı ve boyutları küçük) ama hepsine sa-

hip tek ülke Çin. İşte Çin'in demokratik olmayan yönetim sistemiyle pazar ekonomisinin eşsiz bileşiminin devreye girdiği yer tam da burası.

Çin'in sahte mallar üretme eğiliminin olması bazen sahip olduğu kültürüyle ve gelenekleriyle açıklanmaktadır; örneğin Konfüçyüsçülük'ün benzemeyle ilgili sahip olduğu olumlu rol, kuralcı davranışı yaymak için etkin bir yöntem olarak görülüyor. Bu söylem, pek de ikna edici değil; çünkü Konfüçyüs'ün aklındaki şey erdemli davranışın örnek alınmasıydı. Ama fark yaratan başka mirasla ilgili unsurlar da var. Örneğin yargıda bağımsızlığın olmaması ve özellikle kırsal bölgedeki nüfuz sahiplerinin özerkliği ("Gökyüzü çok yüksek ve imparator da çok uzaklarda." sözünde de belirtildiği gibi). Bu gelenek tıpkı karşıt yönetim biçimlerinde olduğu gibi komünist yönetimde de devam etti, yani hiçbir fikri mülkiyet hakkı gözetilmedi. Günümüzde kırsal bölgelerdeki nüfuz sahipleri, sayıları yüzün üzerinde olan ve taklit tasarımlar kullanan yatırımcı kuruluşlardan gelen gelirlere bağımlı hâle gelmişlerdir. Bu, yatırımcı kuruluşlar gelişim maliyetleri için para ödemek zorunda kalsalar çoktan bu sektörden silinirler. Kırsal bölgelerde yargı yetkisine sahip bazı kişiler, kendi gelirlerinden dolayı taklit malların kârlı ticaretine ve bu malların dağıtım merkezlerine bağımlıdırlar ve bu çıkarlardan mahrum kalmak istememektedirler; özellikle de başka türlü düşünen bir merkezi yönetimle karşılaştıkları zaman. İşsizliğin zaten ciddi bir ekonomik, toplumsal ve politik tehdit hâline gelmesiyle birlikte merkezdeki yetkililer, milyonlarca kişiyi istihdam eden endüstrilerin aleyhine hareket etmek yanlısı değiller. Bunun sonucunda ortaya çıkabilecek bir huzursuzluk, hiçbir yönetim tarzının istemeyeceği bir kâbustur. Çünkü sırtlarına düzenin ve istikrarın koruyuculuğunu yapmak gibi büyük bir sorumluluk binecektir. Bu yüzden birçok gelişmekte olan ülke kendilerine çekidüzen verirken Çin, bu konuda

gerilerde kalmakta, düzensiz bir şekilde sürdürülen çabalar ihlâlcilerin süreci karşısında başarısız olmaktadır.

Taklitçilik ve korsanlık başka yolsuz uygulamalarca da (özellikle rüşvet) desteklenmektedir ve hepsi beraber karmaşık bir örümcek ağı meydana getirmektedir. Korsanlık sonucu zarar gören firmalar, yolsuz uygulamaları denetlediği ve kurallarla yaptırım uyguladığı düşünülen resmi yetkililere açıkça rüşvet olmasa da para ödemektedir. Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün Rüşvet Verenler Endeksi, araştırmasına dâhil ettiği yirmi bir ülke arasında Çin'i ikinci sıraya yerleştirmiştir. Tayvan üçüncü ve Hong Kong altıncı ve yedinci sırayı işgal etmektedir. Bu üç ülke de rüşvete karşı olan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Antlaşması'nı imzalamış değildir. Bir anlaşmayı güvence altına almak amacıyla rüşvet ödemeyi suç sayan Yabancı Yolsuzluk Uygulamaları Yasası, Amerika'yı yabancı rakipleriyle karşılaştırıldığında dezavantajlı bir konuma sokmuştur. Hatta bu yabancı rakiplerin bazıları bunu ticaret harcaması gibi göstermektedir. Bu, Amerika'nın Çin'e diğer ülkelerin sattığından daha az mal sattığının bir açıklamasıdır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün 1999'daki anlaşması olan Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi anlaşması imza sahibi ülkelerce onaylanmasına rağmen hâlâ uygulanıp uygulanmayacağı belli değildir.

Sahte malların üretilmesine ve dolaşımına katkı sağlayan diğer bir yolsuz uygulama da kaçakçılıktır. Çin'in sıkı denetimli bir toplum olduğu yönündeki konuşmalara rağmen Çin sınırları, oldukça "geçirgen"dir. Bir zamanlar sağdan direksiyonlu arabaların (Hong Kong'dan kaçak olarak getirilmişlerdir) çoğunlukta olması bunun kanıtıdır. Kaçakçılık sayesinde Vietnam ve Malezya gibi öteki büyük ihlâlcilerden sahte parçaların ve diğer üretim girdilerinin ülkeye girişi kolaylaşmıştır. Bu mallar Çin topraklarına ya doğrudan ya da Hong Kong veya Macao aracılığıyla giriş yapmak-

tadır. Bu arada Macao, su kaynaklarını denetlemedeki başarısızlığıyla ve örgütlü suçların artmasıyla nam salmıştır. Bu geçirgen sınırlar ayrıca sahte malların komşu ülkelere ve oralardan da denizaşırı pazarlara geçişini teşvik etmektedir. Şeffaflığın olmayışı ve adam kayırmacılık gibi yolsuzlukla ilgili diğer sorunlar da korsanlığı ve taklitçiliği desteklemektedir. Tüm bu uygulamalar denetleme ve yaptırımın etkinliğini azaltmakta, caydırıcılığı ortadan kaldırmakta ve korsanların ve taklitçilerin işlerini kolaylaştırmaktadır.

Sahte Üretimin Örgütlenmesi

Sahte ürünlerin üretimi ve dağıtımı artık tek başına bir olay değildir. Küçük çaplı olmalarına rağmen sahte malların satıcıları mantar gibi üremeye devam etmektedirler ve üretim, satış ve dağıtım işleri artık büyük boyutlardadır ve mali yönden çok iyi bir şekilde desteklenen örgütlenmiş etkinlikler hâline gelmiştir. Üretilen mallar o kadar profesyonel bir şekilde paketlenmektedir ki bazı marka sahipleri özgün olanını sahtesinden ayırmakta zorlanmaktadırlar. Paketleme yöntemi yetkililer tarafından tespit edilmesini zorlaştırdığı gibi bir de tüketiciye gerçek bir ürün izlenimi vermektedir ya da en azından özgün olanıyla arasındaki fiyat farkının az olmasını hak edecek kadar kaliteli süsü vermektedir. Paketlenmiş ürünler sipariş için sevk edilmekte ya da büyük toptan satış merkezlerine gönderilmektedir. Bu tür merkezlere örnek olarak perakendeciler ve toptancıların mallara bakmak için akın ettikleri ve pek bilinmeyen bir şehir olan Yiwu gösterilebilir. Her geçen gün daha da karmaşık bir hâl alan bu tedarik zinciri bu kârlı ticaretten (sahte mallardan elde edilen kârlar yasal mallardan elde edilenden çok daha fazladır) elde edilen gelirlerle desteklenmektedir. Bunun yanı sıra Asyalı suç örgütleri gibi kumar, fahişe-

lik, uyuşturucu ticareti ve benzerlerinden elde ettiği sermayeyi değerlendiren yeni çevreler de destek vermektedir. Bu çevreler yanlarında hilecilik ve örtbas etme becerilerinin yanı sıra ulaşım ve dağıtımla ilgili becerilerini de getirmektedir.

Sahte ürün endüstrisindeki üreticiler geniş bir yelpazede (büyük bir şekilde tesis edilmiş kuruluşlardan, örneğin, evinde taklit bir şampuan uydurup paketleme ve etiketlemeyi başkasına yaptıran şahıslara kadar) farklılıklar göstermektedir. Büyük ölçekli üreticiler kamu şirketleri olabilir, kent ve köy girişimcileri veya özel girişimci firmalar olabilir. Katılanlar arasında zor durumlara düştükleri için ya da kâr yapmaları konusunda baskı altında kaldıkları için (ki bu durum kamu sektöründekiler için sıklıkla görülen bir durumdur) sahte üretim yoluna giden yasal kuruluşlar bulunmaktadır. Bu tür kişiler, daha çok yabancı bir firmayla ortak girişimde bulunan ortaklardır, bazı çıktıları yabancı yatırımcının bilgisi olmaksızın başka bir tarafa yönlendirir ya da aynı tasarımı veya donatıyı kullanarak başka bir üretim hattı işletirler. Diğerleri, sahte üretim amacıyla meydana getirilmiş "gölge" kuruluşlardır. Bunların bazıları ise taklit ürünün bir benzerini yaparak yarı-yasal üretici durumuna gelirler. Tüm bu kişiler, teknoloji ve isim geliştirmede sıfır yatırımdan, düşük maliyetli hammadde ve parçalardan ve çoğunlukla yasal firmaların emek için ödediği maliyetten daha az bir maliyetten beslenen bir maliyet avantajına sahiptirler. Taklit endüstrisi geliştikçe bu çevreler, üst basamaklarda yer alanlar yüksek fiyatlarla başa çıkabilmekteyken, kalite ve görünüm yönünden dolayı sürekli farklılaşmaktadır. Hatta bazı yabancı destekli kuruluşlar, sahte girdiler kullanarak ya da yasal olmayan bir aracıya satarak ya da yasal olmayan bir aracıya satış yaparken farkında olmadan taklit mal ticaretinde yer almaktadır.

Teknolojik yeniliklerin asıl yürütücüsü olan yabancı yatırımcı-

ları sürekli olarak zorda bırakan teknik bilgi, ya önceden kendi bünyesinde görev yapmış çalışanlardan ya ayrıntılı planlarını ve teknik özelliklerini ele geçirmiş tedarikçilerden ya da zamanında tekliflerini incelemiş ve yatırımlarını ve teknoloji aktarımlarını denetlemiş resmi yetkililerden kaynaklanmaktadır. Tabi bununla birlikte ürünlerinizin taklitlerinin yapılması için Çin'de olmanıza gerek yok; çünkü Çinli yöneticiler ve girişimciler uluslararası gösterileri ve sergileri gezmekte ve kârlı bir şekilde taklidi yapılabilecek her şeye bakmaktadırlar. Süregelen teknolojik ilerlemeler, taklitçilerin maliyet yapısının azaltılmasında ve çoğunlukla özgün olanından ayırt edilmesi zor benzer ürünlerin yaratılmasında işi kolaylaştırmaktadır.

"Sayısal" Ürün Korsanlığı

Sayısal ürünlerin her geçen gün kendiliğinden artma durumu; yazılım, kayıt ve sinema gibi endüstrileri karşılığı ödenmemiş kullanıma karşı daha da dayanıksız hâle getirmektedir. İhlâller, diğer ülkelerde de yaygın olmasına rağmen, Çin'de sürekli olarak büyüme ve daha da karmaşık bir hâle dönüşme eğilimi içerisindedir. Tablo 5-1, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki sayısal ve yazılı ürün ihlâllerinden kaynaklanan tahmini ticari zararları göstermektedir. Dikkat edin bu rakamlar sadece ülke içi (Çin'deki) zararları yansıtmakta (ve bu yüzden de fikri mülkiyetin başka ülkelere korsan olarak ihracından kaynaklanan zararları içermemekte) ve tüm korsan ve taklit endüstrisinin sadece bir bölümünü temsil etmektedir. Yani bu rakamların içinde tasarımları taklit edilen yabancı otomobil üreticilerinin zararları bulunmamaktadır. Ayrıca yine bu rakamlar içerisinde yazılım ve benzerlerinin çok yaygın olan ihlâlleri de bulunmamaktadır.

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN
KORSANLIKTAN KAYNAKLANAN
TAHMİNİ TİCARİ ZARARLARI
(*milyon Amerikan doları*)
ve KORSANLIK ORANLARI: 1999-2003

	1999		2000		2001		2002		2003	
ENDÜSTRİ	Zarar	Oran	Zarar	Oran	Zarar	Oran	Zarar	Oran	Zarar	Oran
Sinema	120	%90	120	%90	160	%88	168	%91	178	%95
Kayıt ve Müzik	70	%90	70'e	%93	.47	%90	48	%90	286	%90
Ticari Yazılım Uygulamaları	437,2	%91	765,1	%94	1140	%92	1637,3	%92	1593,3[1]	%93[1]
Eğlence Yazılımı	1382,5	%95	Yok	%99	455	%92	Yok	%96	568,2	%96
Kitap	128	Yok	130	Yok	130	Yok	40	Yok	40	Yok
Toplam	Yok		1893,3		1933		1085,1		2137,7	

[1] 2002 Değerleri

Kaynak: Uluslararası Fikri Mülkiyet Birliği, 2004 Special 301: Çin Halk Cumhuriyeti

Tablo 5-1 Çin'deki Sayısal Ürünlerle İlgili Korsanlıktan Kaynaklanan Tahmini Zararlar, 1999-2003 (milyon Amerikan doları)

Çin'deki sayısal ve basılı fikri mülkiyet hakkı ihlâlleri arasında hem yasal hem de korsan sinema salonları, televizyon kanalları ve kablolu yayın işletmecileri tarafından gerçekleştirilen büyük boyutlarda izinsiz film ve benzeri içerik kullanımı ile çeşitli optik disklerin (CD-ROM, DVD, CD ve VCD) yetkisiz üretimi ve dağıtımı söz konusudur. Durum gayet açık: Uluslararası Fikri Mülkiyet Birliği'nin tahminine göre anakara Çin'de gerçekleştirilen disk üretim

kapasitesi altı yüz seksen altı milyondur. Buna dokuz yüz doksan milyonla Tayvan'ın kapasitesini ve 1,94 milyarla Hong Kong'un kapasitesini ekleyin; (bu Büyük Çin ekonomileri dünyada ilk üçü oluşturmaktadır) ortaya 3,5 milyarlık bir disk kapasitesi çıkacaktır. Karşılaştırılacak olursa dördüncü sıradaki Tayland'ın üç yüz elli yedi milyon, Hindistan'ın ise sadece kırk dokuz milyondur. Bu kapasitelerin hepsi değil belki ama Uluslararası Fikri Mülkiyet Birliği'nin tahminine göre Çinli üreticilerin yüzde sekseni en az bir sürümü korsan olarak üretmektedir. Örneğin 2003'te DVD korsanlığının oranı yüzde doksan beşe çıkmıştı. Bu, 1996 yılından o zamana kadarki en yüksek orandı.

Çalışma şekilleri sürekli olarak karmaşıklaşmaktadır. Örneğin korsan kuruluşlar şu anda kendi Sistem Kimlik Numarası kodlarının altında disk üretmeye programlanmış makineler kullanmaktadır. Kalite, çoğunlukla şaşırtıcı derecede iyidir ve "pazara sürüm süresi" büyük oranda kısalmıştır. Birkaç yıl öncesine kadar yeni çıkan filmlerin düşük kaliteli korsan sürümleri resmi gösteriminden sonra birkaç hafta içinde çıkardı. Ama bugün, yeni filmlerin korsan DVD sürümleri, Çin sokaklarında filmlerin yayımlanışından birkaç saat sonra ve hatta artık çoğunlukla önceden çıkmaktadır. *Pearl Harbor* adlı filmin korsan sürümü 28 Mayıs 2000 tarihinde, 21 Hazirandaki ön gösteriminden haftalarca önce, çıkmıştır. Tayvan'da aynı film, Mayısın ortalarında yani resmi ön gösteriminden bir ay önce çıkmıştır.[8] Sonuç olarak üreticiler, artık küçücük gelir kapılarını da kaybettiler. 2003'te tahminen 1,3-1,5 milyar dolarlık Amerikan film endüstrisindeki büyüme üç milyon doların altındaydı.

Yazılım alanında da Çin korsanlığın üst basamaklarında yer almaya devam ediyor. Ticari Yazılım Birliği'ne göre 2002'de Çin'de kullanılan yazılımların yüzde doksan ikisi korsandı ve çok daha kü-

8. Time, 11 June 2001: 35.

çük bir ekonomisi olan Vietnam'dan sonra ikinci sıradaydı. Çin'deki oran yıllar sonra bile pek değişmedi; 1994'te yüzde doksan yedi, 1999'da yüzde doksan bir. Karşılaştırılacak olursa Filipinler, korsanlık oranını 1994'teki değer olan yüzde doksan dörtten 2002'deki değer olan yüzde altmış sekize; Güney Kore yüzde yetmiş beşten yüzde elliye; Bulgaristan ise yüzde doksan dörtten yüzde altmış sekize indirdi. 2001'de Çin, yazılım endüstrisindeki genel zarar bakımından yaklaşık 1,7 milyar dolarla üçüncü sırada yer aldı. Bugün ise 2,4 milyar dolarla (2002 değerleri) birinci sırada. Bu da dünyadaki toplam zararın yüzde on sekizi demek oluyor.

Birtakım olumlu gelişmeler de yok değil. Örneğin 2001 ila 2002 yılları arasında dergi-gazete korsanlığının ciddi anlamda önüne geçildi. Ama bununla birlikte bu iyi haberin bir de kötü bir yanı var: bir söylenceye göre Çin devleti istediğinde korsanlık sorununa müdahale edebiliyor. Yeter ki yerel çıkar sahipleri nüfuzlu olmasın ve teknoloji aktarımı alışveriş denkleminin bir parçası olmasın. Ayrıca alınan önlemler, sürekli olarak yaptırım çıtasını yükseltmeye devam eden yeni teknolojilerin hızına yetişememektedir. Elektronik yayıncılığın gelişmesi, yasadışı yollardan elde edilmiş şifrelerle dergi ya da gazetelerin elektronik ortamda indirilmesi sayesinde telif haklarının ele geçirilmesini kolaylaştırmıştır.

Yaptırımdaki Başarısızlıklar

Şu ana kadar Çin, genel anlamda Bern Sözleşmesi ve Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Antlaşması gibi uluslararası standartlara ve anlaşmalara uyan kapsamlı bir yasal çerçeve geliştirmiştir. Ama bu çerçevenin birçok açığı da bulunmaktadır. Örneğin Çin, internetle ilgili maddeleri henüz imzalamamıştır ve bu yüzden yasaları, yazılım gibi telif hakları olan ürünlerin "öğrenme amaçlı" ücretsiz kullanımına izin vermektedir. Devletin kullanımı da mevcut yasanın dı-

şında tutulmuştur. Dar tanımlamalar (sahte üretim miktarını belirlemek için ölçüm aracı olarak sadece ele geçirilmiş olanları kullanmak gibi), düşük seviyedeki tetikleyici eşik değerleri ve de etkisi olmayan çareler (para cezaları o kadar az ki ekonomik caydırıcılık testini bile geçememektedir) en büyük sorun olan yaptırım sorununun (hem idari, hem cezai, hem de medeni) altında yatan sebeplerdir. Bakan danışmanı Boam, Çin'in imzaladığı fikri mülkiyet haklarıyla ilgili antlaşmalar için "ihlâllerin *büyümesini yavaşlatmıştır*" diyerek bu durumu kısaca özetlemiştir.

2002'de idari yetkililer tarafından gerçekleştirilen sinemayla ilgili baskınlar/araştırmalardaki mahkûmiyet oranı yüzde 99,5'ti. Bunların yedi yüz altmış dördü bin dolardan az, kırk üçü bin ila beş bin dolar arası ve sadece iki tanesi beş bin ila on bin dolar arasında para cezasına çarptırıldı.[9] Para cezalarının düşük olmasının sebeplerinden biri ihlâllerin özgün ürünün yerine korsan ya da taklit malların fiyatları üzerinden hesaplanmış olmasıdır. Diğeri de depo mallarının satış kastını kanıtlayacak kadar fazla olmamasıdır. Dünya Ticaret Örgütü Uygunluk Kongresi Raporu, "ihlâlcilerin el koyma ve para cezalarını sadece ticaret yapmanın bedeli olarak gördükleri" sonucuna varmıştır.[10] Cezai sürece bakıldığında durum daha da vahim bir hâl almaktadır; çünkü aynı rapor "cezai yaptırımların ihlâlciler üzerinde caydırıcı bir etkisinin bulunmadığına" dikkat çekiyor. Cezai işlem eşiği, firmalar için iki yüz bin yuan (yaklaşık yirmi dört bin dolar); şahıslar için ise elli bin yuandır (yaklaşık altı bin dolar). Bu eşikler, başlangıç için düşük olması yetmiyormuş gibi, envanter miktarına göre değil el konulan mal başına hesaplanmakta ve de

9. International Intellectual Property Alliance, *2003 Special 301 Report*, People's Republic of China.

10. United States Trade Representative, 2003 report to Congress on China WTO compliance, Washington, D.C December 11, 2003.

sahte ürün değerine göre belirlenmektedir. Sonuç olarak çok az sayıda ihlâlci adalete teslim edilmektedir. Uluslararası Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması'na göre 2002 yılında Şangay ve Pekin'de sinema ihlâllerine yönelik seksen tane baskın düzenlendi; ama bunlardan sadece üçü gerçekten hapis cezasıyla sonuçlandı. Son olarak medeni usulde davacılar, karşılarında bağımsızlıktan ve temel yasal becerilerden yoksun bir hukuk sistemi bulmakta ve kendi masraflarının yanı sıra bir de müfettiş masraflarını ödemek zorunda kalmaktadırlar.

Korsanlığın ve Sahteciliğin Küreselleşmesi

Taklitçiliğin ve korsanlığın yeni cephesi artık uluslararası arenadır. Sahte mallar, bazı tahminlere göre küresel ticaretin yüzde yedisini işgal ederek yasal üreticileri yıllık üç yüz milyar dolar zarara uğratmakta ve de bu, her geçen gün artmaktadır. Örneğin Yamaha, her yıl kendi motosikletlerinin yüz binden fazla Çin yapımı taklitlerinin denizaşırı pazarlarda yer aldığını tahmin etmektedir. Bu tür ihracatların gerçekleştirilebilmesi için küresel çaplı bilgi ve menzile sahip karmaşık bir lojistik ve dağıtım ağı gerekmektedir. Korsan ve taklit malları alma ihtimali olan tedarikçilerin Çin'dekinden çok daha sert olan yasal sistemlerle uğraşması gerekiyor. Bu kişilerin mallarının sınırda ya da ülke topraklarında alıkonulması tehlikesinin yanı sıra ağır cezalara çarptırılma tehlikesi de bulunmaktadır. Endişelenmelerine gerek olmayan şey ise malların menşei konusu: taklit ve korsan malların ihracatı gerçek bir satış işlemini oluşturmamakta ve bu yüzden suç sayılmamaktadır. Çin Gümrük Dairesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün Kongre raporunda onaylandığı şekliyle, kanıtlanmış olsa dahi taklit malların ihracatını durdurmayı reddetmektedir. Sahte mallar ülkeyi terk ettiği anda takibini gerçekleştirmek çok daha zor olmaktadır. Bir keresinde Kroll FactFinders Hong Kong Bü-

rosu yöneticisi Jack Clode, Tayvan'ın para desteğiyle Çin'de üretilmiş ve Hong Kong'lu bir şirket tarafından Hindistan ve Panama yoluyla Brezilya'ya gönderilen taklit bir maldan örnek olarak bahsetmişti.[11]

Talebin olduğu tarafta gelişmekte olan ülkelerin yetkilileri çoğunlukla taklit ve korsan ürünlere karşı sıkı önlem alma becerisinden ve niyetinden yoksundurlar. Kimileri yönetici veya aracı gibi davranarak bu işten çıkar sağlarlar ya da sessiz kalmaları için kendilerine para ödenir. Diğer durumlarda ise yetkililer, bu mal akışını yurt içi fiyatlarda bir kısıntıya gitme yöntemi olarak görürler ve zengin ülkelerin tekelci güçlerini kullandığını düşündükleri çok uluslu şirketlerin içine düşecekleri zor durumlar için pek şefkat duymazlar. Bu, çoğu Afrika ülkesinde (özellikle Nijerya gibi yolsuzluğun aşikâr olduğu yerlerde), Asya'daki birçok ülkede (Hindistan, Pakistan, Malezya, Endonezya ve Myanmar gibi), Ortadoğu'da (Suudi Arabistan gibi), Rusya ve Latin Amerika'da (Arjantin ve Brezilya gibi) da böyle. Bununla birlikte sahte mallar gelişmiş ülke pazarlarına da girmekte; hem de sürekli artarak. Örneğin Çin yapımı taklit Gillette tıraş bıçakları, sadece Latin Amerika ve eski Sovyetler Birliği'nde değil Avrupa ve Kuzey Amerika'da da satılıyor. 2002 yılında Amerika'nın gümrükte el koyma listesinde birinci sırada yer alan ülke, bin dört yüz seksen sekiz alıkoyma olayında ele geçirilen kırk sekiz milyon dolar değerinde taklit malla Çin oldu. İkinci ve üçüncüler ise sırayla Tayvan ve Hong Kong'du. AB raporuna göre 2001 yılında ele geçirilen doksan beş milyon adet taklit malın yüzde on sekizi anakara Çin asıllı mallar. Şu gayet açık ki el konulan her ürünün çok daha fazlası pazara giriş yapıyor. Durum gittikçe kötüleşiyor gibi görünüyor: Uluslararası Fikri Mülkiyet Birliği'nin raporuna

11. Kitty McKinsey, "Watching for Chinese Knock-Offs," *Electronic Business*, 1 January 2003: 3.

göre Avrupa'da 2003 yılının ilk çeyreğinde el konulan Çin yapımı taklit DVD'lerin sayısı iki bin iken ikinci ve üçüncü çeyrekte bu sayı yetmiş yedi bin olmuştur. Gerçekleştirilen tüm bu eylemler, yabancı alıcıların sergi salonlarını gezdiği ve sahte mallar için siparişler verdiği giderek saygın bir ticaret eylemi görünümüne bürünüyor. Satıcılar sürekli artan çeşitlilikte taklit mallar sunuyorlar ve hatta görüntü, paketleme ve etiketleme konusunda kişiselleştirme hizmeti bile sunabiliyorlar. Ayrıca tam hizmet işlemine uygun olduklarından dolayı müşterilere nakletme hizmeti ve gümrükten muaf lojistik hizmeti de sunulmaktadır.

Sahte ürünler sadece Çin'den ihraç edilmiyor. Taklit mallar, ülkeye örneğin Vietnam, Malezya, Tayvan ve Hong Kong'dan hem korsan/taklit ürünler hem de "yasal" ürünler üreten anakara şirketleri için ithal edilmektedir. Taklitçilerin yapamadıkları ama sahte ürün şirketleri için önemli olan parçalar, mallarının nasıl değerlendirildiğini fazla umursamayan, ya da bilmeyen, gelişmiş ülkelerdeki üreticilerden gelmektedir. Bu yüzden Çin, büyük ve uzman ekonomilere izin veren ve farklı bölgelerin rekabetçi avantajlarını yasal bir çok uluslu şirketin yaptığı tarzda destekleyen geniş bir çalışma ağının merkezi olmaya başlamıştır. Aynı zamanda Çin, bir elektronik merkezi olma yolunda da ilerlemektedir: internet hizmet sağlayıcıları (ISP), bedava müzik ve içerik indirilmesine izin veren ihlâlci internet sitelerine barındırma (hosting) görevi yapmaktadır.

Korsan ve taklit malların küreselleşmesi konusundaki son ve endişe verici gelişme ise uluslararası suç örgütlerinin her geçen gün daha fazla müdahil olmalarıdır. Bunu güdüleyen şey gayet açıktır: *Time Europe* adlı dergi, yakın zamanda bir kilo kokain için kırk yedi bin dolar ödeyip bunu sokaktaki fiyat olan doksan dört bin dolara satan ve yaklaşık yüzde yüz kâr yapan bir uyuşturucu satıcısının örneğini verdi. Buna alternatif olarak satıcı, Microsoft Office 2003'ün bin beş yüz adet korsan kopyasını satın alarak yüzde do-

kuz yüz kârı cebe indirebilir.[12] Bu kâr paylarının gerçekleştirdikleri eylemler için para sağlamak amacıyla uluslararası terör topluluklarının ilgisini çektiği konusunda bazı ipuçları bulunmaktadır.

İlerilere Gitmek

Çin açısından iyimser olan senaryo şudur: endüstriyel ülkelerden gelecek baskılar ve sahip olduğu hukuk sisteminin sürekli gelişmesi sayesinde ihlâlcilerin üzerine gitmek. Ayrıca şu anki gidişat, yerli endüstrilerin yazılım gibi alanlarda gelişme olasılığını engellemektedir. Bunu idrak etmesi de ihlâlcilerin üzerine gitmesinde etkili olacaktır. Örneğin Çin'in ilk "taykonot"uyla birlikte insanlı uzay uçuşu görüntülerini yerel kuruluşların ele geçirmesi, Çin devletine bir gün kendilerinin de bu kuruluşlarla uğraşmak zorunda kalabileceklerini göstermiştir. İyimserler ayrıca fikri mülkiyet hakları mahkemelerinin kurulmasının ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda yapılan değişikliklerin Dünya Ticaret Örgütü yükümlülüklerini yerine getirme gibi bir eğilimin olduğuna dikkat çekmektedir.

Kötümserlerin ise fazla uzaklara gitmelerine gerek yok; şu anki verilere ve yetkililerin ve himayesindekilerin esnekliklerine bakmaları yeterli. Kötümser senaryo şu: önemli bölgelerdeki üretim ve dağıtımın birleşmesi sonucu korsan ve taklit endüstrilerinin çeşitliğinin, kapsamının ve coğrafi etki alanının artması, teknolojik ilerlemelerin korsanlığı hiç olmadığı kadar ucuzlatması ve kolaylaştırması ve korsan kuruluşların yeteneklerinin, kaynaklarının ve aralarındaki işbirliğinin sürekli olarak gelişmesi. Tablo 5-2'nin de gösterdiği gibi en azından şimdilik kötümserler önde gibi görünüyor.

---

12. "Busting Software Pirates," *Time Europe*, November 18, 2002, Cited in International Intellectual Property Alliance (IIPA), Public Comment on the Identification of Countries under Section 182 of the Trade Act of 1974 to the Office of the United States Trade Representative, Washington, D.C, February 13, 2004.

Endüstri Kolu	**Daha İyi**	**Değişmedi**	**Daha Kötü**	**Çok Daha Kötü**
Yiyecek Üretimi	%14,29	%23,81	%40,47	%21,43
Hazır Giyim, Tekstil, Ayakkabı	%12,5	%18,75	%43,75	%25,0
Günlük Ürünler	%0,0	%11,76	%41,18	%47,06
Tarım Makineleri	%20,0	%0,0	%60,0	%20,0
Nakliye Gereçleri	%28,57	%0,0	%28,57	%42,86
Basit Makineler	%0,0	%0,0	%31,35	%68,75
Elektrik ve Elektronik	%13,04	%17,39	%39,13	%30,44
Toplam	%9,79	%16,08	%42,66	%31,47

Kaynak: Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Araştırma ve Geliştirme Merkezi Kurulu, D.C.K. Chow, *A Primer on Foreign Investment Enterprises and Protection of Intellectual Property in China*. The Hague: Kluwer, 2002

Gösterilen değerler her bir endüstri sınıfındaki şirketlerin yüzdeleridir.

Tablo 5-2 Çin'in Korsanlık Gidişatındaki Gelişmelere Yönelik Beklentiler

Korsan Denizlerinde Seyretmek

Korsanlık, taklitçilik ve benzerleri farklı zorluklar ortaya çıkarırlar ve farklı çeşit tepkiler doğururlar. Örneğin bir davacının kendi ülkesinde özgün olanın yerine sahtesini satmaya çalışan taklitçilerin peşine düşmesi, bir korsanın peşine düşmekten daha kolaydır. Çünkü o ürün tasarımının haklarına tecavüz ettiğini kanıtlamak için uzun ve zorlu bir sürece girmesi gerekmektedir. Ayrıca taklit ürünlere gümrük ve polis yetkilileri tarafından el konulabilir. Bu yetkililer, taklit ürünlerin ihracatı için artı bir caydırıcı görevi

görür. Ama durum korsan tasarım ya da işlemler için geçerli değildir. Birçok farklı durumdaki ortak özellik ise şu: ihlâlciler, genellikle bir şirketin rekabet yeteneğini güçlendirecek önemli bir tüzel kişiliği baltalayıp onları yeni stratejik ve kullanıma hazır tepkiler geliştirmeye zorlar.

Yaygın kötümser bakış açısı ve fikri mülkiyet hakları ihlâllerine karşı çıkması konusunda özellikle yerel kesimden Çin devletine teşviklerin olmayışı göz önüne alınacak olursa firmalar, yasal korumanın olmadığı ve teknoloji ve markaların adeta gasp edildiği bir ortamda tüm bunlarla nasıl mücadele edeceklerini önceden belirlemek zorundadır. Uluslararası Fikri Mülkiyet Birliği, Taklitçiliğe Karşı Küresel İşadamları Birliği, Uluslararası Taklitçilik Karşıtı Koalisyon ve Ticari Yazılım Birliği gibi Çin hükümetine baskı uygulaması için kendi hükümetlerinde lobi çalışmaları yapan ve kamuoyunu fikri mülkiyet hakları ihlâllerinin zararları konusunda bilgilendiren koalisyonlar kurmanın yanı sıra uygun olan karar ve savunma tarzını ortaya koyma görevi bireysel kuruluşların ve endüstri topluluklarının da sorumluluğundadır. Kimi durumlarda fikri mülkiyet hakları ihlâlleri, bir şirketin ticaret modelini temelinden sarsabilir. Örneğin Blockbuster'in ortaya çıkardığı üzere bir tüketici bir videoyu ya da DVD'yi kiralamak yerine neden kaliteli bir kopyasını daha ucuza satın almasın? Hem yüksek maliyetli çalışma koşulları hem de bu durum yüzünden Blockbuster Hong Kong pazarından ayrılma kararı aldı.[13] Diğerleri ise bu ihlâl gerçekliği karşısında kendi işlerini düzeltmeye çalıştılar. Örneğin film stüdyoları ve yayımcılar, sahte ürünlerle başa çıkmak amacıyla artık küresel çaplı üretime geçerek korsan ve taklitçiler için gerekli olan zamanı azaltmak istemektedirler. Gerçi bu da fazla işe yaramayacak; çünkü korsan ürünler, film

---

13. R. Buckman, "Blockbuster to Close All Stores in Hong Kong by Mid-2005," *The Wall Street Journal*, February 2, 2004: B3.

ya da yazılı ürün resmi olarak çıkmadan önce sokaklarda yerini almaktadır.

Sadece Çin'in varlığına izin vermemek korsanlığı ve taklitçiliği engelleyemez. Boam'un da dediği gibi işe şu sözle başlamalısınız: "Eğer benzeri yapılabiliyorsa mutlaka yapılır." Çin'in fiziksel varlığı ise herhangi bir karmaşık işlemi daha kolay hâle getirir. Hele bir de işin içinde her türlü bilgiyi başkalarına yayabilecek yerel tedarikçiler varsa. Ama Çin işleri yapan yabancı bir firma daha iyi bir denetim gerçekleştirebilir ve önlem almaları için yetkililere baskı yapma konusunda daha iyi bir konumda olabilirler. Gillette gibi şirketler artan bir oranda uyum zorunluluğu üzerinde durmakta ve kendi lehlerine olan baskınlara parasal destek vermektedir. Çin'in dışında durmayı tercih edenler aynı zamanda Çin pazarının fırsatlarını da kaçırıyorlar. Tek mülkiyetli bağlı şirket tercihi yapmak, çoğunlukla teknoloji akışını azaltmaktadır. Çünkü işbirliği yapan girişimler bilgi aktarımı için etkili araçlardır; özellikle de yerel ortakların öğrenme yetenekleri iyiyse.

Son olarak Boam'un da işaret ettiği gibi fikri mülkiyet haklarının korunması, Çin'de iş yapma eğiliminde olan herhangi bir şirketin ticari planlarının önemli bir parçasını oluşturmalıdır. Bu, çoğunlukla kendi ülkelerindekinden ya da başka pazarlardakinden farklı bir yaklaşım geliştirme anlamına gelmektedir. Örneğin kısa zaman önce Universal Music Group, fikri mülkiyet hakları ihlallerine karşı kırılganlığını azaltacağını düşündüğü bir ticaret modeli tanıttı. Şirket, Shanghai Media Group ile işbirliği içerisinde müziğini sadece dağıtmakla kalmayacağı gibi bir de yerel sanatçılar keşfederek ve cep telefonları gibi daha iyi denetlenebilen kitle iletişim araçlarını kullanarak çeşitlendirecek.[14]

14. G. A. Fowler, "Universal's China Business Plan Tries to Neutralize Music Piracy," *The Wall Street Journal*, February 27, 2004: BS.

Altıncı Bölüm
Ticari Rekabet

Çin'in yükselişi uzun zamandır tüm dünyadaki iş çevrelerinde etkisini sürdürmektedir. Eğer siz tekstil, hazır giyim, ayakkabı ve (yapay maddelerden yapılmış) bavul gibi emek yoğun bir endüstri kolundaysanız Çin rekabeti sizi bu işin dışına atmış olabilir. Eğer pazarın üst sınıflarında (teknoloji yoğun) yer alıyorsanız, oraya Çin'in düşük maliyetli ihraç mallarına karşı bir savunma taktiği olarak geçiş yapmış olabilirsiniz ama anlaşılıyor ki burası da Çin'in ve düşük kâr payından kaçan diğer ülkelerin rekabetine açık bir alan hâline gelmiş. Eğer dayanıklı ev gereçleri üreticisiyseniz belki de Çin üretimi ya da Çin merkezli dış kaynak kullanımı sayesinde hâlâ bu iştesiniz. Hatta belki de çoktandır marka ambleminizi Çin Malı bir ürünün üstüne yapıştırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuzdur. Eğer şu anda Çin'le doğrudan bir bağlantınız yoksa bu sayfaları okurken mutlaka bir bağlantı kurmayı aklınızdan geçirmeye başlamış olabilirsiniz. Tedarikçiyseniz kendi kendinize yerinizi bir Çinli rakibin alıp almayacağını soruyor olabilirsiniz; yok eğer alıcıysanız

yurt içinden ya da üçüncü ülkeden aldığınız kaynaklarınızı Çin stoklarındaki bir kesinti durumunda tedbir olarak elinizde tutmanız gerekip gerekmediğini merak ediyor olabilirsiniz.

Çin'in yükselişinin "ilk etki"si bazı ülkelerde diğerlerinden daha fazla olmuştur (örneğin Amerika'da daha fazla, Avrupa Birliği'nde daha az). Ayrıca bu etki, teknoloji yoğun alanlardan ziyade emek yoğun ve düşük ya da orta düzey teknoloji alanlarında daha fazla olmuştur. Amerika'da Çin'in önde olduğu alanlar daha çok ayakkabı, oyuncak ve ev için ahşap mobilya alanlarıdır. Ayrıca Çokelyaflılar (Multifiber) Anlaşması ve Çin'in Dünya Ticaret Örgütü yükselişinin sona ermesiyle birlikte tekstil ve hazır giyim alanını da devralmak üzeredirler. Üç yıl önce, yapay fiber bavullar üzerindeki kotalar kaldırıldığında, Amerika'nın Meksika'dan ithal bavul miktarında yarı yarıya bir düşüş yaşandı ve bu düşüş, birkaç fabrikanın kapatılmasına sebep olabilir. Tayland ve Filipinler'den gelen ihracat da azalmıştır.[1]

Çin'in emek yoğun bölümlerdeki ilerlemesi bu alandaki çoğu üretim hattını uzun zaman önce terk eden Amerika'da pek fazla dalgalanma yapmaz. Örneğin Amerikalı Kauçuk ve Plastik Ayakkabı Üreticileri Birliği tarafından yürütülmüş bir inceleme sonucu Amerika'da sadece on yedi çeşit ya da kauçuk/bez ve plastik/koruyucu ayakkabı üretilmektedir ve bu, satılan ayakkabıların sadece yüzde beşini oluşturmaktadır. Ama asıl etki, üreticilerini sübvansiyon ve ticari koruma ile birlikte koruyan endüstriyel ülkelerde görülecektir ve özellikle de rotadan sapmamak için düşük ücrete ve pazara yakın olmaya dayalı gelişmekte olan ülkelerde. Bu gelişmekte olan ekonomilerin çektiği sıkıntılar, geri gelip üretim zincirlerinde ekli olan değerlerin çoğunu bu ülkelere sağla-

1. Ira Kalish, "The World's Factory: China Enters the 21st Century," *Deloitte Research*, 2003.

yan, ayakta kalmaya çalışan ekonomilere destek olan ve göçmenlerine ev sahipliği yapan endüstriyel ülkeleri bir gün vuracaktır. Bundan etkilenen ülkelerin ve üretim hatlarının çapı genişleyerek daha büyük bir ürün yelpazesini kapladıkça endüstriyel ülkeler, toplumsal ve politik dallanmalar ile ilgili "Çin tartışması"nın içine daha da sürüklenecektir.

Ticarette Çin'in yükselişi ulusal ve kurumsal rekabetçiliğin doğasıyla, coğrafi yakınlığın değeriyle ve de pazara giriş ve pazardan çıkış maliyetiyle ilgili temel varsayımlara meydan okuyacaktır. Bir şirketin yıllarca (hatta bazen yüzyıllarca) ayakta durmasını ve gönencini destekleyen konum avantajı, artık sorgulanacak ve üretimin küresel hareketlilik etmenleri küresel bir tedarik zinciri altında hızlanacak. Ciddi ekonomik kaymaların olduğu durumlarda olduğu gibi, yaklaşmakta olan değişiklikler hem dışarıdaki hem de içerideki ittifakları deneyecektir. Oyuncular artık yeni kurallara göre oynayacaklar ve yeni kazanan ve kaybedenler ortaya çıkacaktır.

İş çevreleri Çin yüzyılına nasıl hazırlanmalıdır? Hazırlıklar, yaklaşan değişimin doğasını anlamakla ve bu değişimin herhangi bir endüstri, firma ve şahsi çalışanlar üzerindeki etkilerini değerlendirmekle başlar. Sonra da örgütlenmenin tam da *raison d'être* yani varoluş nedenini tekrar değerlendirme isteğiyle ve sadece uygulamaları ve alışkanlıkları değil ticaret modellerinin dayandığı temel varsayımları da sorgulamakla devam eder. Tekrar değerlendirme süreci ise geçmişte işe yaramış ama şimdi pek tutmayabilecek tepkilerin uygunluğunu sorgulamayı gerektirecektir. Örneğin Ticaret Bakanlığı ve Amerika Dış Ticaret Temsilciliği için hazırlanmış olan bir görüşe göre varlığını sürdüren çok az deri tabakhanesi üst sınıf otomotiv ve mobilya döşemeciliği pazarına yoğunlaşarak bu şekilde hareket etmiştir. Bununla birlikte Çin'in lüks mallar piyasasına doğru hareketi öyle bir hızla gerçekleşmektedir ki artık bu strateji sorgu-

lanmaktadır. Bir bütün olarak "alışılagelmiş ticaret" çözümleri artık işe yaramayacaktır. Firmalar, tüm değer zincirlerini yeniden gözden geçirmelidir; çünkü ya yeni bir ticaret modeline yönelecekler ya da tamamen çöpe gidecekler.

Endüstri Öyküleri

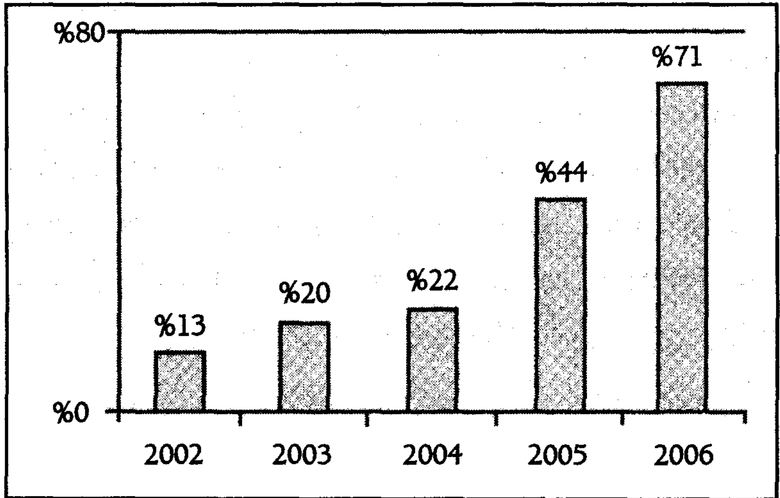
Amerika'nın Kumaşçısı

1840'larda İngiltereli bir yazar şu dilekte bulunmuş: "Keşke Çin'deki her insanı gömlek kuyruklarını bir karış uzatmaları için ikna edebilsek. Böylece Lancashire'daki bütün atölyeleri yedi gün yirmi dört saat çalıştırabilirdik."[2] Yüz altmış yıl sonra tekstil ve hazır giyim ticareti üzerindeki Çin etkisiyle ilgili bu değerlendirme gerçek olmak üzeredir; ama yedi gün yirmi dört saat çalışacak olan atölyeler Lancashire'da ya da Kuzey Karolina'da değil Zhejiang ve Jiangsu'da olacak. Müşteriler ise dünyanın her yerinden. 1989 ila 1999 yılları arasında Çin'in G-7 ülkelerinin hazır giyim pazarındaki payı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün rakamlarına göre yüzde yirmiye çıkarak ikiye katlandı. Çin'in hazır giyim ihracatı 1999'dan sonra da artmaya devam etti ve 2002'de yetmiş milyar dolar hedefini aştı. Çin şu anda Amerika'da satılan hazır giyim için bir numaralı kaynaktır. Yüzde on ikilik payı ise kesinlikle hafife alınmaktadır; çünkü bu oranın içinde ne Hong Kong'un artı yüzde dörtlük payı bulunmaktadır (ki aslında bu payın en azından bir bölümü yine anakara Çin'de yapılmaktadır) ne de Amerika Gümrük Dairesi tarafından el konulan yüz altmış milyon dolar değerindeki

---

2. "A Survey of Business in China," *The Economist*, March 20, 2004.
3. U.S. Department of Commerce, Special report to the Congressional Textile Caucus on the administration's efforts on textile issues, December 2003.

kaçak hazır giyim.[3] Uluslararası Ticaret Kurulu'na göre "Çin, çoğu Amerikalı ithalatçının 'tedarikçi tercihi' hâline gelecek". Amerikalı Tekstil Üreticileri Kuruluşu'nun tahminine göre 2006'ya gelindiğinde Çin, Amerikan ithal pazarının yüzde yetmişten fazlasını denetimi altına alacak (Bakınız: Tablo 6-1). Kuruluş, yaptığı bu tahminleri yirmi dokuz ayrı hazır giyim bölümüne dayandırmaktadır. Bu hazır giyim bölümleri için kotalar 1 Ocak 2002'de kaldırılmış ve Amerika'daki pazar payı, 2001'deki değer olan yüzde dokuzdan 2003 yılının ilk çeyreğinin sonundaki değere yani yüzde kırk beşe çıkmıştır. Uluslararası Ticaret Kurulu'na ve Amerikalı üreticiler ve perakendecilere göre Çin'in tüm pazarı ele geçirmesini önleyebilecek tek şey, alıcıların tamamen tek bir kaynağa bağlı kalma konusunda göstereceği isteksizlik olacaktır.

Kaynak: Amerikalı Tekstil Üreticileri Kuruluşu, 2003

Tablo 6-1 Çin'in Amerika Tekstil ve Hazır Giyim İthalat Pazarı Üzerindeki Tahmini Denetimi

Tek etkilenen Amerikan pazarı olmayacak. Dünya Bankası'nın tahminine göre Çin'in dünya çapında hazır giyim pazarındaki payı 2010 yılına doğru şu anki oran olan yüzde on yediden yüzde kırk beşe yükselecektir. Çin'le ilgili bir çalışmadaki tahmine göre Dünya Ticaret Örgütü'ne girmenin bir sonucu olarak Çin'in hazır giyim üretimi yaklaşık yüzde kırk, tekstil üretimi ise yüzde yirmi beş artacak.[4] Artık Çinli firmalar hodri meydan demek için hızlarını artırıyor. Uluslararası Tekstil Üreticileri Federasyonu'ndan edinilen bilgiler gösteriyor ki 2001 ila 2002 yılları arasında ısmarlanan bütün yeni mekiksiz dokuma tezgâhlarının yüzde 57,5'i Çin tarafından üretilmektedir. Dahası yüzde 9,9'u Tayvan ve Hong Kong'da üretilmektedir. Amerika, AB ve Kanada'nın *toplamı* siparişlerin ancak yüzde 13,6'sını oluşturmaktadır.

Çin'in galip gelme formülü sadece düşük ücretlere dayalı değildir. Uluslararası Ticaret Kurulu'nun da belirttiği gibi Çin bu sektördeki en düşük ücrete sahip olan ülke değildir; ama diğerlerine göre daha yüksek verimliliğinden ve ölçek ekonomilerinden kaynaklanan kişi başına en düşük maliyetlere sahip ülkedir. Çin'in üretimi kolaylaştıran destekleyici endüstri kolları bulunmaktadır. Örneğin yapay elyaf üretiminde bir numaradır. Büyük üreticilerin dikey birleşmeleri hızlı tepki vermeyi olanaklı hâle getirir ve dışarıdakileri değer zincirinin dışında tutar. Ayrıca Çinli hazır giyim üreticileri, ekonomik anlamda gelişmekte olan ülkelerdeki üreticilerden daha iyi durumdadırlar ve en yeni teknolojilerin tanıtımına izin vermektedirler. Bu sayede ise başka hiçbir yerde bulunmayan "one-stop shop" hizmeti mümkün olmaktadır (**Çevirmen Notu:** One-stop shop: Farklı hizmetlerin bir arada verilmesi ya da işlemlerin tek el-

4. F. Zhai and S. Li, "Quantitative Analysis and Evaluation of Entry to WTO on China's Economy," *China Development Review* 3 no. 2 (2001), Development Research Center of the State Council, People's Republic of China.

den etkin bir şekilde çözümlenmesi yaklaşımı). Uluslararası Ticaret Kurulu'na göre Çin, "neredeyse her türlü tekstil ve hazır giyim ürününü istediği kalite seviyesinde ve her zaman rekabet edebileceği bir fiyata satma yeteneği sayesinde" en çok tercih edilen tedarikçi olacaktır. Çinlilerin hâlâ eksik oldukları şey ise yaratıcılık yönleridir (özellikle de ürün tasarımında); ama yabancı tasarımları taklit ederek bu açığı kapatabilirler. Hem bunu tespit etmek bırakın Çin'i hiçbir ortamda kolay değildir.

Çin'in ilerleyişi diğer endüstri çevrelerine zarar verme pahasına da olsa devam edecektir. IMF'nin hazırladığı bir rapora göre bütün diğer hazır giyim ithalatçıları büyük bir düşüşten nasibini alacaklar. Bu düşüş, endüstriyel ülkeler için yüzde 14,4, Latin Amerika için yüzde 32,2 ve Afrika için yüzde 32,4 arasında değişen oranlarda olacak.[5] En sert darbeyi alacak olanlar gelişmiş ülkeler olmayacak; çünkü kaynaklarını daha rekabetçi olabildikleri ve daha yüksek kâr payına sahip oldukları sektörlere kaydırabilirler. Asıl darbeyi gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomiler alacaklar ve büyüme ve istihdam için alternatif ortamlar bulmak zorunda kalacaklar. Uluslararası Ticaret Kurulu'ndan edinilen bilgiye göre tekstil ve hazır giyim, Bangladeş'in ihracatının yüzde seksen altısını, Haiti'nin yüzde seksen üçünü ve Honduras'ın yüzde altmış üçünü oluşturmaktadır. Afrika'nın Güney Sahra bölgesinde bir ülke olan Lesotho'nun ise yüzde doksan dördünü oluşturmaktadır. Bu bölgede zaten yakın zamanda gecelik-pijama ihracatında önemli bir düşüş oldu (bu alanda Çin'le büyük bir rekabet içindeydiler). 2001'de doksan sekiz bin düzineyken 2003'te bu sayı otuz bine düşmüştür. Farklı bir üretime geçiş umudu olmadığından Lesotho gibi ülkeler, zaten kötü olan

5. Y. Yang, "China's Integration into the World Economy: Implications for Developing Countries," International Monetary Fund Working Paper, WP/03/245, 2003.

ekonomik durumlarını politik ve toplumsal açıdan daha da vahim bir hâle sokacak çok ciddi olasılıklarla karşı karşıyadırlar.

Her ne kadar da ateş hattında olanlar gelişmekte olan ülkeler olsa da gelişmiş ülkeler de bu ıstıraptan nasiplerini alacaklardır. Bazı ülkeler ileri teknolojiye geçiş yaparak kendilerini daha önce Tayvan ve Kore'den korumuş olsalar da artık pazarın lüks sınıfları herkese açık hâle gelmiştir. Amerika Tekstil Üreticileri Kurumu, AB'nin Amerika'ya yaptığı ihracatta yaklaşık 2,5 milyar dolar zarara uğrayacağını tahmin ediyor. İtalya'nın ise Amerikan pazarında 1,2 milyar doların üzerinde bir zarara uğrayacağı tahmin ediliyor ve hatta yüzyıllardır ticaretin içinde yer almış büyük şirketleri bile tehdit altındadır.[6] Ayrıca Kanada'nın da Amerika rotalı hazır giyim ihracatında iki milyar dolara yakın bir kaybının olacağı tahmin ediliyor. Kuzey Karolina gibi tekstil ve hazır giyime bağımlı bölgeler, Karayipler gibi şu anda ithalatçı olarak ve kumaş ya da iplik tedarikçisi olarak egemen oldukları yabancı pazarların yanı sıra yurt içi pazarlarının da çoğunu kaybedecek. Amerika Tekstil Üreticileri Kurumu, üç yıl içerisinde bin üç yüz Amerikalı tekstil fabrikasının kapanacağını tahmin ediyor. Bu, yaklaşık olarak her gün bir fabrikanın kapanacağı anlamına geliyor. Hâlbuki Orta Amerika Serbest Ticaret Antlaşması'nın kabulüyle hem ABD hem de Orta Amerika firmaları için böyle bir yıkımın önlenmesi amaçlanmıştı. Amerika ve diğer zengin ülkeler Haiti ve Honduras'ın kaybettiği ihracat gelirlerinin yerini alacak bir şey bulmak zorunda kalacak. Fransa da bölgesel bağımlılığı genişleterek Kuzey ve Batı Afrika'daki eski sömürgeleri için aynı şeyi yapacak. Çin, bu ülkeleri kendine katarak daha da iddialı olacak. Amerika'nın ve AB'nin en yakın komşularına ufak tefek şeyler sunarak merkezi Çin'de olan küresel bir tedarik zinciri (tasarım, lojistik,

6. Christopher Rhoads, "China Threat Fashions a Period of Upheaval for Italy's Textile Firms," *The Asian Wall Street Journal*, 17 December 2002: A1.

finans vb.) oluşturacak. Böylece bu ülkeleri yanına alarak politik kazanımlar sağlayıp daha iyi bir konuma yükselecek.

Uzaklardan Gelen Mobilyalar

1993 yılında Amerika'da satılan ahşap mobilyaların dörtte biri ithal edilmekteydi. 2002'ye gelindiğinde ise bu oran yüzde elliye çıktı. Bu farkın sebebi gayet açık: 1996 ila 2002 yılları arasında Amerika'nın Çin'den ev mobilyası ithalatı altı kat artarak yedi yüz kırk bir milyon dolardan 4,8 milyar dolara çıktı. Amerika'nın Çin'den yaptığı ithalat, (o sıralar Çin, dünyanın bir numaralı ahşap mobilya üreticisi ve satıcısıydı) 2000 ila 2002 yılları arasında yüzde yetmiş beş arttı.[7] Aynı zaman dilimi içerisinde Amerika'daki ahşap mobilya üretimi, ithal parçalarla üretilenler de dâhil, 12,12 milyar dolardan 10,67 milyar dolara düştü.[8] Bu endüstri kolu yıllardır istihdam konusunda hep düşüş eğilimi içerisinde olmuştur ve yüz elli bin sağlam işçisinin yarısı 1980'li ve 1990'lı yıllarda dağılmıştır. Bu, otomasyon ve üretkenlikteki gelişmelerin dış rekabetten daha fazla olmasının bir sonucudur. Çin'in yeniden canlanmasıyla bu gidişat daha da hızlanmış ve aynı endüstri kolunda Çalışma Bakanlığı'na göre sadece üç yılda (2002-2003) yüzde yirmi sekiz iş daha kaybedilmiştir (yaklaşık otuz bin iş).

Century Furniture of North Carolina adlı şirketin pazarlama müdür yardımcısı Edward M. Tashjian, Haziran 2003'te Küçük İşletmeler Meclis Heyeti önünde yaptığı tanıklık ifadesinde kendi şirketinin yirmi iki bin yedi yüz elli beş dolarlık bir yatak odası takımıyla karşılaştırılabilecek olan Çin malı bir yatak odası takı-

---

7. Dan Morse, "Furniture Makers Seek Trade Duties," *The Wall Street Journal*, 3 November 2002: A2.

8. "Furniture Makers Seek Trade Sanctions, CNN Money, 1 November 2003.

mının fiyatının yedi bin yetmiş dolar yani yüzde altmış dokuz daha ucuz olduğunu belirtmiştir. Çin ürününün kalitesi daha düşük olsa bile (ki konu kesinlikle bu değil) bu kadar büyük bir fiyat avantajını görmemezlikten gelmek kaliteyi ön planda tutan müşteriler için bile zordur. Gelir ve kâr paylarının üzerindeki baskı gayet açık: 31 Ekim 2003 tarihinde işleme konan dilekçelerinde yirmi sekiz Amerikalı mobilya üreticisinden oluşan bir topluluk, 2000 ila 2002 yılları arasında gerçekleştirdikleri satışların yüzde yirmi üç oranında düştüğünü ve işletme gelirlerinin yüzde yetmiş beş oranında azaldığını iddia etti. Dilekçede şu sözlere yer verildi: "Çin'den gelen ithal mallar kendi başına endüstrimizi o kadar hızlı bir şekilde ve o kadar derin bir bunalımın içine sürüklemiştir ki bu olayın yakında geri dönülemez bir hâl alma ihtimalinden bahsetmek hiç de abartı olmaz." Topluluk, Çinli rakiplerini Çin hükümetinin mali yardımlarını alarak ve para birimine müdahalesinden yararlanarak Amerikan pazarında haksız fiyatlandırma yapmakla suçlamaktadır.

Amerikan endüstrisi, kendi açısından, hazırlıksız yakalanmış gibi görünüyor. Henredon Furniture Industries, Inc. adlı şirketin faaliyetlerinden sorumlu başkan yardımcısı Dave Dyer, Ödeneklerle İlgili Temsilciler Meclisi Kurulu'nun Ticaret, Adalet, Devlet ve Yargı Teşkilatı Ödenekleri Altkurulu'na 22 Mayıs 2003'te şunları söylemiştir. "Beş yıl önce birisi bana yurt dışından gelen düşük maliyetli mobilya ürünlerinin saldırısına maruz kalacağımızı söyleseydi buna inanmazdım." Lüks mallar piyasasının düşük maliyetli rekabetten etkilenmediğine dair ortak inanışın gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü Çinli üreticiler gözlerini lüks malların olduğu pazarlara ve daha dolgun kâr paylarına dikmiş ve farklı ürün sınıflarına geçiş yapma arayışı içine girmişlerdi. Tashjian, ucuz ithalatın, özellikle Çin'den gelenlerin, sonraları kanepe gibi döşemeli ürünlere sıçrayacağını önceden görmüştür. Mr. Dyer da döşemeli ürün üre-

tim kısmının 1996'daki değer olan 20,4 milyar dolardan 2002'deki değer olan üç yüz on üç milyar dolara çıktığını yani on beş kat arttığını gözlemlemiştir. Bu üretim kısmındaki yerel üreticiler geçmişte kişiselleştirme ihtiyacı yüzünden zorlanmışlar; ama gelişen iletişim olanakları ve lojistik sayesinde müşteriye geri dönem süresini çok aşağılara çekmişlerdir. Ayrıca buna ek olarak temelini yerellikten alan üretim avantajı da sayılabilir.

Ahşap mobilya meselesi Çin tartışmasını çevreleyen duyguların derinliğini (örneğin Çin'den mobilya ithal eden birisi "Yoksa Tanrı Amerikalı mı?"[9] diye sormuştu) ve Çin ithalatının önüne taş koymak için etkili bir ortakyönetim (koalisyon) kurmanın zorluğunu açığa vurmaktadır. Missouri merkezli Furniture Brands ve Virginia merkezli Hooker gibi çoğu Çin'den ithalat yapan belli başlı Amerikalı mobilya perakendecileri, Çin merkezli dış kaynak kullanımına her geçen gün daha fazla bağımlı hâle gelmekte ve ithalatlara karşı harekete geçme konusunda istekli davranmaktadır.[10] Politik sahnede ise Kuzey Karolina gibi mobilya endüstrisine dayalı bölgelerin seçilmiş milletvekilleri, mobilya üretiminin ekonomilerinin daha küçük bir bölümünü oluşturduğu eyaletlerdeki meslektaşlarından destek bulmakta zorlanmaktadırlar. Bu eyaletler arasında Virginia, Mississippi, Ohio, Tennessee, New York, Indiana, Michigan ve Illinois sayılabilir. Hele bir de ekonomisinde mobilyacılığın hiç de önemli bir yere sahip olmadığı Kaliforniya ve Oregon'dan bahsetmeye gerek bile yok.

9. "Furniture Makers Seek Trade Sanctions, CNN Money, 1 November 2003.

10. D. Morse, "In North Carolina, Furniture Makers Try to Stay Alive," *The Wall Street Journal*, February 20, 2004: Al; A. Higgins, "As China Surges, It Also Proves a Buttress to American Strength." *The Wall Street Journal*, January 30, 2004: A1.

Çin Etkisinin Coğrafyası

Çin'in ticari etkisi, yurt içi ve üçüncü piyasa üreticileri üzerindeki fiyat baskılarından tutun da yabancı sermaye rekabetine kadar kendini birçok değişik şekilde göstermektedir. Endüstriyel ülkeler arasında şu ana kadar en fazla darbe alan Amerika olmuştur. Şöyle ki Çin ithalatının en büyük kısmı Amerika'ya yapılmaktadır; ama Amerika, yeni gelişen Çin pazarına ihracat yapma konusunda diğer ülkelere nazaran daha başarısız olmuştur. Bu arada AB ve Japonya da yükselen Çin'in baskısını hissetmektedir; çünkü Çin'in bu süreci kendi ekonomilerinin iç yapılanmalarıyla aynı döneme denk gelmektedir. Yine de Çin, diğer gelişmekte olan ülkelerden daha ağır basmaktadır, özellikle de Çin rekabetinin tehdit etmediği alanlara kayabilmek için kaynağı olmayan ve bu yeteneği gösteremeyen ülkelerden. Bu ülkelerin bazıları, Çin'in yükselişini zamanı çoktan geçmiş reformları yerine getirebilmek açısından adeta bir fırsat olarak görecek; bazıları ise dost oldukları gelişmiş ülkelere başvurup ayrıcalıklı ticaret anlaşmaları ya da doğrudan karşılıksız destek şeklinde yardımlar isteyecekler. Ama bu, karşılıklı ekonomik, politik ve toplumsal ilişkiler söz konusu olduğundan dışarıdaki patronlara (Çin de dâhil) daha da büyük bir bağımlılıkla sonuçlanabilir.

Kendini Koruyabilen Bir Topluluk: Avrupa Birliği

Çin, AB pazarındaki birkaç ürün sınıfında (örneğin mikrodalga fırınlar) üstün durumda olsa da Avrupa'nın bu ülkeyle arasındaki açık Amerika'nın açığının üçte biridir ki bu, bir bütün olarak ticaret fazlası veren bir ülkeler topluluğu için pek de büyük bir rakam değildir. Şu an Kanada, Ottawa'daki Amerikan Elçiliği'nde ticari olaylara bakan danışmanı olarak görev yapan ve aynı görevi önceden Pekin'deki elçilikte yapmış olan Thomas Boam'a göre Çin pazarında AB'nin üstün ticaret performansının mantıklı sebepleri var.

İlk olarak, diyor Boam, Avrupalılar hükümetlerine ve Sivil Toplum Örgütlerine Amerikalıların güvendiğinden daha çok güveniyorlar ve hata oranını azaltmak için yardımlarını esirgemiyorlar. İkincisi, Avrupalılar büyük miktarda doğrudan kredi ve hediye gibi para yardımları kullanarak satışlara parasal destek sunmaktadırlar (Onlar, Amerikalıların kendi desteklerini kendilerinin sağladığını iddia ediyorlar). Boam, örnek olarak bir otobüs motoru pazarlığını Iveco'ya kaptıran Cummins Diesel olayını hatırlatıyor. İtalyan şirketi Iveco, arkasında İtalyan hükümetinin satış fiyatının yüzde yetmişine varan para yardımıyla masaya oturmuştu. Amerikan firmaları U.S. AID gibi destek kredilerinden faydalanamamaktadır; çünkü Tiananmen katliamından sonra bu kredi dondurulmuştur. Üçüncüsü, Avrupalılar ithalatların bilincindeler ama Amerika'nın küçük girişimci kuruluşları uluslararası pazarı, yurt içindeki ekonomik darboğazları aşmak amacıyla geçici bir durak olarak görmektedir. Dördüncüsü, Avrupalı firmalar, rüşvet vermekte hiçbir sakınca görmemektedir (farklılıklar olmakla birlikte örneğin yakın zamana kadar Alman yasalarına göre yurt dışında rüşvet vermek yasaldı; hatta vergi indirimi bile söz konusuydu).

Beşincisi, Avrupalı politik önderler hep kendi firmalarının lehinde müdahalelerde bulunmaktadır. Amerikalılar ise örneğin insan hakları yüzünden Çin'e cephe almaktadır. Boam'a göre "haklı olanlar bizim politikacılarımız ama sözleşmeleri imzalayanlar Avrupalılar." Altıncısı, Amerikalı firmalar Amerika'nın süper güç olmasından dolayı sorumluluk taşımak zorunda kalıyorlar. Çinli yetkililer, politik bir amaç için Amerika'nın istediği göz korkutucu yaptırımlardan endişe etmektedir ve bu yüzden de Amerika'dan sadece donatım alacaklardır, çalışma yöntemi değil. Ama Avrupalıların "anlaşma uğruna karşı duruş gibi herhangi bir sorun çıkarmayacaklarını" biliyorlar. Yedincisi, Avrupalılar yurt içi pazarlarını Çin ithalatından korumaktadır; ama Amerikalılar ko-

rumamaktadır. Son olarak, Amerika'nın açığı yüzünden Çinliler Amerika'da harcayamadıkları büyük Amerikan doları rezervlerine sahiptir. Bu yüzden onlar da mal almak için Japonya ya da Avrupa'ya yönelmektedir. Başka bir deyişle Çinliler, Amerikanın ticaret açığı yüzünden Avrupa'yla ticaretini dengelemek için yeterli olanaklara sahiptir.

Japonya'ya Akın

Japonya pazarında yükselen Çin etkisi, fiyat konusundaki katılıkla, kaliteli marka bilinciyle ve kısımlara ayrılmış, çok katmanlı ve kayırmacı bir satış ve dağıtım ağı sayesinde geri püskürtüldü. Japon iş hayatında ve perakendecilik ortamında gerçekleşen kökten değişimlerin (büyük indirim mağazalarının büyümesi gibi) ortaya çıkmasıyla ve de durgun bir ekonominin yükselen maliyet baskılarıyla birlikte pazara Çin malları girmeye başladı. İlk dalga, National/Panasonic (Matsushita Corporation adlı şirketin markaları) ve Toshiba gibi Çin Malı Japon isimli markalarla geldi. Ama şimdi Japon tüketiciler Haier gereçlerini ve diğer markalı Çin mallarının yurt içindekilerden çok daha ucuza fiyatlandırıldığını görebiliyor. Hazır giyim ithalatları son beş yılda yarı yarıya artmıştır ve artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Şu anda Çin, yarım asırdır birinciliği kimseye kaptırmayan Amerika'yı geride bırakarak Japonya'ya en fazla ihracat yapan ülke hâline gelmiştir. Öyle ki Japonya'daki durgunluğun (gerçekten de en fazla katkı sağlayan etmendir ve belki de pazar talebinin itici gücü bile olabilir) ve Japon üretim merkezinin "içinin oyulmasının" sorumlusu olarak Çin malları gösterilmektedir. Artık bu eleştiri, Amerika'da da duyulmaya başlamıştır.

Bazı Japon firmaları korumasız bir hâlde yakalandı. Örneğin Sanyo'nun ev gereçleri bölümü ciddi kayıplar yaşamaktadır. Di-

ğerleri ise her türlü üretim işlemini Çin'e taşımakla uğraşmaktadır. Çünkü Japonya'da bir şeylerin eksikliğini hissediyorlardı ve nihayet aradıklarını Çin'de bulabilmişlerdi: düşük ücretler ve devlet yardımları (oysaki yaşlı Japon toplumu, hep artmakta olan emekli maaşı katkılarını zorlamaktadır), istikrarlı bir para birimi (ama yenin değeri hep artıyor) ve üretim bölgeleri için daha makul gayrimenkul masrafları. Çin ayrıca Japon üreticilere eskimiş tasarımlar ve ömrünü doldurmuş makinelerle sınırlanmayan en son teknik olanaklar kurma fırsatı, çabuk büyüyen bir piyasa ve gelecek için bir yenilik kaynağı sunmaktadır. Artık Japonlar da rekabet edebilmelerini sağlayabilmek için Çin'in önemli bir unsur olduğunun farkına yeni varıyorlar. Onlar Çin yüzyılına Ar-Ge rekabetini keskinleştirerek ve tedarik zincirini Çin merkezli üretime uygun olarak yapılandırarak hazırlanıyorlar. Örneğin çoğunlukla Çin uçuşlarını gerçekleştirmek üzere Nagoya'ya havaalanı yapılması gibi.

Yarım Kalan Meksika

Meksika yıllarca Amerikan pazarında iş yapma konusunda gelişmekte olan rakiplerine göre çifte bir avantajdan yararlandı: coğrafi yakınlık ve NAFTA ile belirlenmiş gümrük vergisiz erişim. Ama kimi üretim hatları için hayati önem taşısa da genelde coğrafi yakınlığın değeri azalmıştır. A.T. Kearny Mexican'ın yöneticisi Ricardo Haneine'nin yaptığı bir hesaba göre coğrafi yakınlık Meksikalı üreticilere Çinli rakiplerine göre bir dolarda sadece beş sent kazandırmaktadır.[11] Meksika'nın Çin'le kafa kafaya yarıştığı hazır giyim gibi bazı bölümlerde üretim işlemleri Meksika'nın iç bölgelerinde konumlandırılmış ve yakınlık avantajı azaltılmıştır.

11. "The Sucking Sound from the East," *The Economist*, 26 July 2003: 36.

Ayrıca Amerikan piyasasına çok daha fazla girebilmenin yararlarını yeni yeni değerlendirmeye başlayan Çin için NAFTA avantajı bu yararları zedelemektedir. Meksika, yakınlığın ve sıkı bir bütünleşmenin özellikle önemli olduğu ve yerel imkânların kalite ve verimde artışlara imza attığı otomotiv alanı gibi ve işgücünün nispeten daha uygun olduğu bilgisayar donatıları gibi alanlarda rekabetini sürdürmektedir. Bununla birlikte Meksika telefon donatılarında, ev gereçlerinde ve de dönüştürücü (trafo) gibi elektrikli gereçler de kan kaybetmektedir.[12] Sonuç da rahatsız edici boyutlardadır. Örneğin 1980-1999 döneminde, IMF verilerine göre, Meksika yüz yirmi bir milyar dolarlık ihracat kârı elde etmiştir; Çin ise yüz on yedi milyar dolar. 1999-2002 döneminde Çin'in kârı yüz seksen sekiz milyara fırladı. Meksika ise on üç milyar dolara geriledi.[13]

Meksika'nın ihracatının yüzde altısını oluşturan tekstil ve hazır giyimde etki yıkıcı olmuştur. Yıllarca Meksika'nın giysi ihracatı Çin'dekine paralel bir şekilde hep arttı. 1978'de Meksika'nın giyim ve tekstilde dünya pazarındaki payı yüzde 0,6'ydı. 1999'a gelindiğinde ise bu pay yüzde 4,5'e çıktı. Aynı dönemde Çin'in payı 2,4'ten 15,4'e çıktı.[14] Daha 2000 yılına kadar Ticaret Bakanlığı rakamlarına göre Amerika'nın Meksika'dan yaptığı tekstil ve hazır giyim ithalatı Çin'den yapılan ithalatın iki katıydı. 2002'ye gelindiğinde ise önde olan Çinlilerdi. Uluslararası Ticaret Merkezi'ne (ITC) göre bütünleşik ürünler gibi Çin'in Meksika ile doğrudan rekabet

12. R. Watkins, "Mexico Versus China: Factors Affecting Export and Investment Competition," *Industry Trade and Technology Review*, July 2002.

13. Division of Trade Statistics, International Monetary Fund, cited in W.M. Cox and J. Koo, "China: Awakening Giant," Federal Reserve Bank of Dallas, September 2003.

14. W. Michael Cox and Jahyeong Koo, "China: Awakening Giant," Federal Reserve Bank of DaHas, September 2003.

ettiği alanlardaki büyüme sadece 2001'den 2002'ye gelinceye kadar üç kat artmıştır. Hatta durum daha da kötüleşecek: Amerikalı Tekstil Üreticileri Kuruluşu'na göre Meksika'da üretilen sutyenlerin 2001'de yüzde kırk yedi olan Amerikan pazarındaki payı 2004'e gelindiğinde yüzde altıya düşecektir. Çin'in ise yüzde beşten yüzde altmış yediye çıkacağı tahmin edilmektedir. *Wall Street Journal*'a göre 2001'in Ocak ayından bu yana bin yüz yirmi iki makiladoranın (maquiladora) (**Çevirmen Notu:** Makiladoralar (maquiladora), Amerikan sınırına yakın Meksika topraklarında Amerika'ya ihracat amacıyla kurulmuş ve kötü şartlarda ucuza işçi çalıştırılan montaj fabrikaları.) üç yüz yirmi beşi kapanmıştır.[15] Amerikalı Tekstil Üreticileri Kuruluşu'na göre genel anlamda Çin'in pazara girmesinin doğrudan bir sonucu olarak Meksika'nın giyim endüstrisi 5,4 milyar dolar zarara uğrayacak. ITC'nin bir incelemesine göre Amerikalı hazır giyim şirketleri ve perakendecileri bu ülkedeki kaynaklarını azaltmış durumdalar ve kota rejimi bittiğinde daha da azaltmayı planlamaktadır. Fikirlerine danışılan kişiler artan işgücü maliyetlerinden, kalite tutarsızlığından, güvenin az olmasından, intratransit mal kaybından, tam-paket hizmetlerinin sınırlı olmasından ve tedarikçilerin örneğin moda olan kot kumaşlarını daha yüksek kâr payı getiren ürünlere dönüştürmede başarısız olmalarından bahsetmektedir.

ABD Nüfus İdaresi'nin rakamlarına göre 2002 yılının Ağustos ayında ilk defa Amerika'ya Çin'den yapılan ithalat, Meksika'dan yapılan ithalatı geride bıraktı. Sonraları bu iki ülke Amerika'nın (Kanada'dan sonra) ikinci ve üçüncü en büyük ithalat kaynağıydılar; fakat 2003 yılının Mayıs ayından sonra Çin açık arayla birinciliğe oturdu ve bir daha da bu birinciliği elinden kaptırmadı. Meksika

15. Juan Forero, "As China Gallops, Mexico Sees Factory Jobs Slip Away," *The Wall Street Journal*, 3 September 2003: A3.

için belirtilen bu rakamlar geçici olarak kendini petrol fiyatlarının yükselmesi şeklinde yansıtsa da genel gidişatın tersine dönmesi pek de olası değildir. Ama bu, demek değildir ki Meksika'nın başına gelen bütün belaların sebebi sadece Çin'dir. Bir kere Meksika'nın Amerikan piyasasına bağımlılığı, şu anlama gelir: Meksika'nın ekonomik kaderi Amerikan ekonomisinin iniş ve çıkışlarıyla yakından ilişkilidir. Örneğin 2001'de Meksika'nın Amerika'ya yaptığı makine ihracatındaki düşüşün büyük çoğunluğu, Amerika'daki motorlu araçlar endüstrisinin üretimindeki yüzde onluk düşüşle açıklanabilir. O yıl, Amerika elektrik tesisatı alımlarını aynı oranda düşürmüştü. Aynı durum ev gereçleri için de geçerlidir. Bu alanda Amerika'nın hem Çin'den hem de Meksika'dan yaptığı ithalat son zamanlarda yükseliştedir.[16]

Diğer sorunlar aslında Meksika'nın kendi içindedir; ama rekabetin getirdiği öfkeyle gün yüzüne çıkmıştır. Yabancı ticareti teşvik amaçlı Meksikalı bir örgüt olan Cofose, iki ülkenin ulusal rekabet yeteneğini karşılaştırmak amacıyla Çin'e bir gezi düzenlemiştir. Meksikalı ziyaretçiler Çin'i her yönden üstün bulmuşlardır: Gözlemlerine göre Çin, ulusal anlamda daha güçlü bir ileriyi görüş yeteneğine, sağlıklı ve uzun vadeli planlamaya sahiptir. Ayrıca daha elverişli bir yatırım ortamına (anlaşılır yönetmelikler, vergi teşvikleri, istikrar ve güvenlik), daha ucuz ama daha üretken işgücüne ve de daha düşük hammadde maliyetlerine sahiptir.[17] General Electric'in yaptığı bir çalışmada daha olumlu bir değerlendirme ortaya konmaktadır ve denmektedir ki; Meksika, işgücü maliyetleri, elektrik maliyetleri ve tedarikçi altyapısı bakı-

---

16. R. Watkins, "Mexico Versus China: Factors Affecting Export and Investment Competition," *Industry Trade and Technology Review*, July 2002.
17. Barbara Kastelein, "Mexico Balks at Growing China 'Invasion,' "*Plastics News*, vol. 15 no. 4 (24 March 2003).

mından Çin'den sonra gelse de nakliye maliyetleri ve serbest ticaret anlaşmaları bakımından daha iyi iş çıkarmaktadır. Hatta ve hatta Meksika'nın daha iyi oldukları arasında verimlilik, uluslararası telekomünikasyon masrafları, teknoloji aktarımı konusundaki gereksinimler, fikri mülkiyet haklarının korunması, yönetimin esnekliği ve düzenleyici şeffaflık da vardır.[18] Meksika hükümeti, üretim maliyetlerini düşürmek, ortak vergileri azaltmak ve ucuz yer ve başka parasal yardımlar için birtakım önlemler aldı. Tabi Çin'e giden şirket dalgasını durdurmaya yeterli olup olmayacağı ve Meksikalı şirketlerin Çin'in bir pazar olarak mı yoksa sadece tamamlayıcı bir üretici olarak mı kalmasını sağlayacakları henüz belli değildir.

Dostlar ve Düşmanlar: ASEAN ve Ötesi

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) çoğu üyesinin Çin'le yaptığı alışverişte (yiyecekten hammaddeye ve ara girdilere kadar) ticaret fazlası vardır. Aynı zamanda Çin, ASEAN'ın geleneksel elektronik montaj bölgesini işgal etmektedir. Örneğin Çin'in 1992'de elektronik alanındaki küresel pazar payı yüzde 9,5 iken 1999'da 21,8'e çıkmış; Singapur'un ise yüzde 21,8'den 13,4'e düşmüştür. Yine Çin'in kişisel bilgisayar üretimi, 1996'da tüm dünyadaki üretimin yüzde dördünü oluştururken 2000'de yüzde yirmi bire çıkmış; ASEAN'ın payı ise yüzde on yediden yüzde altıya düşmüştür.[19] Şu ana kadar ASEAN'ın dış ticaret fazlası bu baskıları

18. F. Salim, Presentation at the Institute for International Research in San Diego, CA, March 19, 2002, based on a GE study. Cited in R. Watkins, "Mexico Versus China: Factors Affecting Export and Investment Competition," *Industry Trade and Technology Review*, July 2002.

19. Ira Kalish, "The World's Factory: China Enters the 21st Century," *Deloitte Research*, 2003.

yumuşattı; ama bunun ne zamana kadar böyle devam edeceği belli değildir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesinin gelişmekte olan ülkelerden çok gelişmiş ülkelere daha fazla fırsatlar sunacağı tahmin edilmektedir. Çünkü örneğin Amerika'ya yapılan her türlü hizmet gibi ilgi uyandıran konular için ayrıcalıklar hakkında pazarlığını yapan gelişmiş ülkelerdir. Çin'in hızla genişleyen endüstrisine ara girdiler sağlayan ASEAN ülkeleri, Latin Amerika'daki ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelerden daha iyi fiyat vereceklerdir. Çünkü bu gelişmekte olan ülkeler Çin'in şu anda hâkim olduğu emek yoğun kısımlardan bağımsız değillerdir. Çin ilerlemeye devam ettikçe Çinli üreticilerin uğruna ortaya çıktıkları yarı teknolojik parçaların ihraç edilmesine daha az ihtiyaç duyacaklardır. Bu arada endüstriyel ülkelerdeki kârlı nihai ürün pazarlarının dışına itilen ASEAN firmaları sadece gelirlerini kaybetmekle kalmayacaklar, bir de önceden bu pazarlarda yer almakla elde ettikleri tecrübe ve ünden de mahrum kalacaklardır. Her geçen gün Çin'e daha da bağımlı hâle geleceklerdir ki; bu bağımlılıktan kurtulmak için zaten başka ülkelerle birlikler oluşturmakta ve başka tedarik kaynakları bulmaktadırlar.

ASEAN'ın ötesinde Latin Amerika'daki ülkeler Hindistan yarımadasının güneyi Doğu Avrupa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya; bunların hepsi büyük miktarlarda Çin ürünleri ihraç etmektedir. Bazıları bunun karşılığında başka bir şeyler sunabilmektedir. Özellikle de büyüyen Çin ekonomisi için petrol ve maden (Rusya ve Orta Doğu) ya da kimi zamanlarda da teknoloji (İsrail ve Hindistan). IMF raporunda da belirtildiği gibi yapılan ihracatlar, Çin'in "48'ler kulübü" (dünyanın en az gelişmiş ekonomileri) ile gerçekleştirdiği büyük ve dengeli ticaretin sırlarını açıklamak için yeterlidir. Belki de örneğin bir BM oyu hariç hiçbirinin sunacak fazla bir şeyi yok; ama Çin'in süper güç konumuna erişmesinin yanı sıra Üçüncü

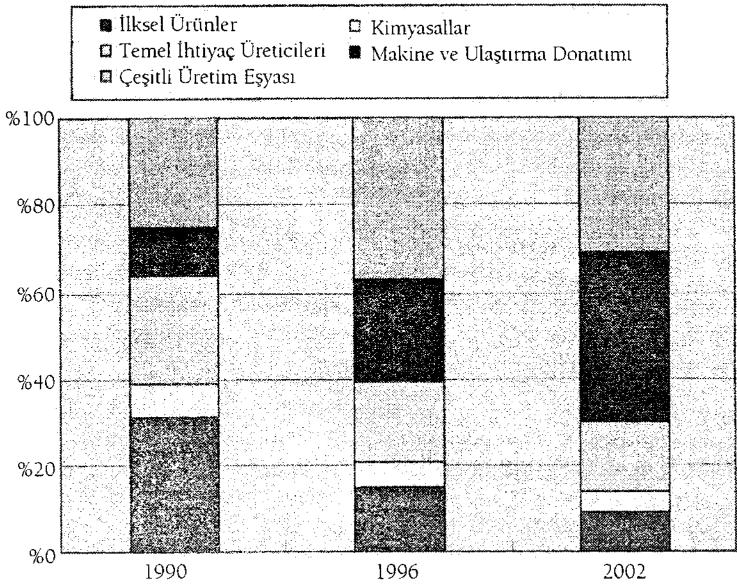
Dünya'nın önderi gibi bir konuma gelmesine de yardım edecekler dir.

Yaklaşmakta Olan Şey

Tablo 6-2'nin de gösterdiği üzere Çin endüstrisi ilksel ürünlerden (**Çevirmen Notu:** Doğrudan doğruya doğadan elde edilen ürünler; daha çok gıda maddeleri ve hammaddeler) ve temel ihtiyaç üreticilerinden üretim sektörünün daha karmaşık sınıflarına doğru kaymaktadır. Çin Ticaret Bakanlığı'na göre 2002'de elektronik ve makine endüstrisi ülkenin toplam ihracatının yaklaşık yarısını oluşturmaktaydı. Çin'in küresel elektronik pazarındaki payı on yılda iki katından fazla büyüdü ve şimdi de yüzde yirmisini aşmış durumdadır. Kişisel bilgisayar payı ise beş yılda dört kat arttı. Günümüzdeki televizyonlar, video kaydediciler, DVD oynatıcıları ve cep telefonları ya Çin'de üretilmekte ya da içlerinde Çin yapımı parçalar bulundurmaktadır. Çin'in maliyet avantajı, düşük ödemelerle değil; artık yüksek üretimle, ölçek ekonomisiyle, destekleyici endüstrilerle ve de ileri üretim teknolojileriyle ilişkilendirilmektedir.

Otomotiv endüstrisinde Çin, yedek parça açısından hızla dış kaynak merkezi ve giderek de sözü geçen bir ihracatçı hâline gelmektedir. Volkswagen, Çin yapımı araçlarını çoktan ihraç etmeye başladı ve gelecek yıllarda hacim olarak gerçek bir büyüme beklemektedir. Honda da ilk ihracat amaçlı fabrikasını kurdu ve işlemleri başlatmaya hazırlanıyor. Çin'in otomotiv pazarının hızlı büyümesi yavaşladığında ise (gerçi daha uzun yıllar var ama) üreticiler (hem yabancı firmalar hem de "ulusal şampiyonlar") kurmuş oldukları devasa kapasiteden faydalanma konusunda endişeye kapılırken ihraç etme baskısı artacaktır. Bu endüstrideki aşırı kapasite ve Çin'deki fabrikaların teknolojik üstünlüğü dikkate alınırsa Amerika ve Av-

rupa gibi gelişmiş pazarlardaki otomotiv üreticilerinin nasıl olup da etkilenmeyeceğini görmek biraz zor. Yeni ulusal şampiyonlar topluluğu, teknoloji yoğun sektördeki Çin'in işlevini yönlendirmektedir. TCL adlı şirket, French Thomson adlı şirketin bir birimiyle, kendisini dünyanın en büyük televizyon üreticisi yapacak olan birleşmeyi tamamlamak üzere. Haier, küresel buzdolabı pazarında yüzde altılık bir paya ve Amerika'da da üreticilere sahip. Ayrıca Haier'in rakibi Kelon da arkadan takip etmektedir. Bilgisayarlarda, sunucularda ve cep telefonlarında (ve giderek de hizmet sektöründe) Lenovo (önceki adıyla Legend), telekomünikasyonda Huawei Technologies, telefon hizmetlerinde China Netcom ve piyanolarda da Pearl River, küresel çaplı markalar olma yolunda ilk adımları atmış durumdalar. Ülkelerinde hem yurt içi hem de yabancıların sert rekabetleriyle baş edebilmiş olan bu firmalar, (çoğu Çin endüstri kolunun yoğunlaşma oranı düşüktür yani önde gelen üreticiler pazarın sadece küçük bir kısmını denetimleri altında tutabilmektedir) rekabet yetenekleri geliştirmişlerdir ve bunların arasında değişen taleplere hızlı bir şekilde cevap verebilme yetisi de bulunmaktadır. Özgün Donatım Üreticileri (OEM) olarak çalışan firmalar ya da batılı şirketlere parça sağlayanlar, herhangi bir üretim işleminden bir dakika ya da malzeme maliyetinden bir kuruş bile kısmanın önemini anlamaya başlamışlardır. Teknolojideki, pazarlamadaki ve lojistik kapasitelerindeki eksikliklerini ise kadro (çoğunlukla da yabancı çok uluslu şirketlerde çalışmış yerliler) kiralayarak ve hatta dönüş yapan ve yurt dışında yaşayanları getirerek gidermektedir. Ayrıca bu firma ve tedarikçiler sınır ötesi satın alma fırsatlarını da kollamaktadır. Örneğin Koreli bir chaebol'un birimi olan Sanyong Motors'u satın almaya niyetli firmalar arasında başı çekenler, biri otomotiv teknolojisinden tamamen yoksun iki Çinli firmadır. Sanyong Motors'u satın alacak olan firma, ileri teknolojiye doğrudan erişebilecek ve küresel bir tedarik zincirinin sahibi olacaktır.

Kaynak: Çin İstatistik Yıllığı, 2003

Tablo 6-2 Çin'in İhracat Derlemesi

Bu gelişmeler Çin'in etkisinin çapını daha da artıracaktır. Yeni yeni ortaya çıkan ve kendi ülkelerinde çok uluslu şirketlerle savaşmakta olan Çin'in ulusal şampiyonları gözlerini uluslararası pazarlara dikmişlerdir. Birkaç yıl içerisinde Çinli tüketim malı üreticisi (örneğin bölgesel olarak arıtıcı (deterjan) sınıfında Unilever ve P&G adlı şirketlerden daha fazla satış yapan Nice gibi) denizaşırı hamlesine başlayarak yeni bir rekabet cephesi açacaktır. Ayrıca Çinli hizmet sağlayıcıları onlarca yıl geride olmalarına rağmen Tayvan'ın, Hong Kong'un ve Çin Diasporası'nın parasal kapasitelerini destekleyebilir ve böylece nakliye (Çin bu alanda önemli bir yere sahiptir)

ve havacılık, mühendislik hizmetleri ve giderek de araştırma ve geliştirme alanlarındaki yerini sağlamlaştırabilir.

Çin Yüzyılına Hazırlanma

Çin'in meydan okuyuşuna karşı geliştirilen ticaret tepkileri şu ana kadar birbirine karışmıştır. Birçok endüstri kolu ve firma hazırlıksız yakalanmış; şu anki kendi ticaret modellerine karşı ortaya çıkan tehdidin ya da önceleri tamamlanması onlarca yıl alan yapısal kayışların aniden hızlanmasının farkına varamamışlardır. Kimileri kendi "çöplüklerindeki" tehlikeyi görmezden gelerek Çin pazarının etkisinden dolayı adeta yandan darbe yemiş; kimileriyse yeni filizlenen Çin ekonomisi karşısında kolayca pes etmiş ve fırsatları daha saldırgan çevrelere kaptırmıştır. Yine kimileri, Amerikalı sendikalarının bıkkın ve artık eskimiş tepkilerinden dolayı konudan saptırılmaktadır. Bu sendikalar, uzun zamandır Çin'in gerçekten de üzücü insan hakları kayıtları üzerine yoğunlaşmış; ama örtülü koruma dışında çözüm anlamında herhangi bir öneri sunmada başarısız kalmıştır.

Kimi endüstri toplulukları umutlarını iş meselesinden son zamanlarda çıkar sağlayan politikacıların politik baskılarına bağlamışlardır; ama en iyi ihtimalle zaman kazanmış olacaklardır (Örneğin tekstil ve hazır giyim üreticileri birtakım kotalar elde etmişlerdir; fakat ihtiyat önlemlerinin süresi 2008'in sonunda biteceğinden bu taktik de işe yaramaz duruma gelecektir). Kimi çevreler kurları ayarlamanın bu sorunu ortadan kaldırabileceğine inanmaktadır; ama çok uzağa gitmelerine gerek yok, 1980'lerin ortalarında Plaza Antlaşması'nın ardından Japon yenindeki değer artışının en iyi sonucu ticaret açığındaki *büyümenin* geçici olarak durması olmuştur. Hatta yuanın değerinde yüzde otuz ila kırk arasında bir artışın olması gibi abartı bir senaryoda bile Çin'in emek yoğun ürünleri bü-

yük fiyat avantajından yararlanmaya devam eder. Belki yonga üretimi gibi bazı alanlarda birtakım farklılıklar olabilir. Kısacası, iş çevreleri kendilerini kurtarır diye devlete güvenmek yerine gün gibi ortada olan yeni gerçeğe karşı önlemlerini almalıdır.

Yeni Bir Yöntem

Emek yoğun endüstri kollarında çalışan firmalar için tehlike ortada. Çoğu gelişmiş ülke firması için en iyi seçenek pazardan çıkmaktır. Özellikle de fiyatlandırma gücüne sahip marka ya da uzmanlaşmış yeteneklere sahip olmayan firmalar. Bu, işverenler ve topluluklar için zor sonuçlar içeren bir tedavi yöntemidir; ama kanamayı yavaşlatmak için tercih edilebilen bir yöntemdir; çünkü sermaye ve insan kaynaklarının tüketilmesinden ziyade tekrar değerlendirilmesini sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülke firmaları ise daha şanslıdır; çünkü emek yoğun sektörlerde gerçekleştirmeleri gereken yenilikler endüstriyel ülkelerdeki rakiplerinden istenenlerden çok daha basittir; ama yine de gerekli tecrübeye sahip olmak zorundadırlar. Gerçekten de bu işte şart olan teknolojiye ve işlemlere sahip olan gelişmiş bir ülke firması ile daha düşük maliyet tabanına sahip üçüncü dünya ülkesinden bir üreticinin birlikteliği Çin'in meydan okuyuşuna karşı durmanın başka bir yoludur.

Eğer bir şirket, pazardan kopmak istemiyorsa batmasını engelleyecek yeni bir stratejiyle hareket etmeye başlamalıdır. Örneğin uzmanlaşmış yeteneklere sahip ve toplam maliyet içerisinde işgücünün nispeten daha az yer kapladığı üretim hatları bulmak isteyebilir. Otomasyon, doğası gereği işe yaramayabilir. Çinliler de gerek duyulduğunda otomasyon uygulamaktadır ve ellerinde bulundurdukları maliyet avantajı da düşük otomasyon açığını kapatmaktadır. Yüksek maliyetli bir ortamda üretimdeki gelişmelerin ücret maliyeti avantajından daha ağır bastığı bir noktaya erişmek için çok önemli

bir değişikliğin olması gerekmektedir. Tıpkı American Axle adlı şirketin başardığı gibi. American Axle, bin dolar gelir elde etmek için gerekli olan süreyi azaltmış (1994'te on saat iken 2003'te 3,8 saat) ve aynı zamanda da kaliteyi yükseltmiştir.[20]

Başka bir çözüm de teknolojik becerileri ilgili alanlara doğru genişletmektir. Tabi sadece üretimde değil daha hızlı büyüme için gerçekleştirilen hizmetlerde de. Örneğin SRC Holdings daha yüksek kâr payına sahip alanlar olan lojistik ve ticari yazılımlara, yayımcılığa, bankacılığa ve kaplıca işine girdi. Amacı ise gerçekleştirdikleri çekirdek üretim işlerini desteklemekti. Madlen Industries, Lawrence'taki (Massachusetts) topraklarını emlak için değerlendirmektedir ve bu arada Çinli rakiplerine karşı kendini korumak için araştırma ve geliştirmedeki ilerlemeleri de takip etmektedir.[21] Küçük ve orta ölçekli kuruluşlar için geleneksel bir hayatta kalma aracı olan kişiselleştirme, geçerli bir strateji olabilir. Özellikle de bahsedilen ürün, az sayıda üretildiyse, taşıması pahalıysa ya da zorsa ya da teslimat için genellikle üç haftayı bulan Çin üretiminden ve gönderiminden daha kısa bir süre isteniyorsa.

Artık sadece lüks mallar piyasasına geçiş yapmak da ayakta durmak için kendi başına yeterli değildir. Henredon Industries adlı şirketin de ortaya çıkardığı üzere, Çinli firmalar bu sınıfa da el atmaktadır. Yanlarında ise aynı düşük kâr payı kaderinden kaçmaya çalışan başka ülkelerdeki rakipler de bulunmaktadır. Marka oluşturmak bu stratejide önemli bir unsurdur; ama sürekli olarak gelişmiş ülke üreticilerinin pazardan ayrılmasıyla Çinli firmalar hazır markaları satın alabilmekte ve böylece bu engeli de aşmış olmakta-

---

20. Joseph B. White, "Unglamorous Axle Maker Is As Good As Gold," *The Wall Street Journal*, 10 November 2003: B1.

21. S. Diesenhouse, "To Save Factories, Owners Diversify," *The New York Times*, 30 November 2002: 5.

dır. Bu da teknolojik kalkınmayı ve yeniliği bir çözüm olarak ortaya koyuyor; tabi ki bir şirket onu koruyabileceği bir konumda olduğu sürece. Bir şirketin başlangıç noktası teknolojisinin ve ustalığının hassaslığı olmalıdır, Çin'de olsun ya da olmasın. Boam'un da dediği gibi "Eğer benzeri yapılabiliyorsa mutlaka yapılır." Fiziksel anlamda Çin'de olmak bir şirketin üretim sürecini her türlü karmaşıklığa maruz bırakacaktır; ama diğer avantajları bir kenara bırakırsak Çinli yetkililerle birlikte ihlâlcilerin üzerine giderek daha büyük bir ilerleme sağlayacaktır. Tehlikeyi azaltmak için bir şirketin atabileceği birtakım basit adımlar vardır. Bu adımlar teknolojik çözümlerden (akıllı yonga kullanımı gibi) eylemsel yordamlara kadar (yani bir şirket adeta bir haberalma örgütü gibi düşünmeli ve teknoloji ve ustalığı gerekli olduğu ölçüde kullanmalıdır) ve hatta yönetime kadar uzanmaktadır. Yönetim derken de kastedilen şudur: Örneğin bir şirket tek mülkiyetli yabancı bir bağlı şirketi tercih etmelidir. Tabi eğer başka hiç kimsenin yapamayacağı önemli ve kişiye özel katkılar sağlayabilecek Çinli bir ortak yoksa. Bir de ortak olacak tarafın teknolojiyi ele geçirmek ve üçüncü şahıslara iletmek gibi bir davranışının olmayacağına dair sağlam bir inanç varsa.

Bileklerini Bükemiyorsan

Pazarın en seçkin kısımları hariç diğer tüm kısımlarda artan maliyet baskıları dikkate alındığında dış kaynak kullanımı, bir şirketin kurtuluşu için önemli bir unsur olarak kabul edilebilir. Amerika'da yerleşik en büyük mobilya şirketi olan Furniture Brands, üretimi Çin'e kaydırma eyleminin bir parçası olarak on yedi fabrikasını kapattı. Henredon Furniture ise üretim hattının yaklaşık üçte birini Çin de dâhil olmak üzere düşük maliyetli ekonomilerden beslemektedir. General Electric de aynısını buzdolabı hattı için yapmayı planlamaktadır. Bu arada Maytag da ürettiği bulaşık makineleri-

nin fiyatını düşürmek için Çin'den parça ithal etmektedir. Dış kaynak kullanımı, pazardaki varlığından ve de düzenli kalite denetimi yaparak marka imgesinden ödün vermek zorunda kalmadan masrafları düşürmeyi sağlar. Ama bu yöntemin de sakıncaları bulunmaktadır. Bu sakıncalardan biri de gelecekteki rakiplerin hazırlıklı olmasıdır; ama bu da en önemli yeteneklerin saklanıp kaybedilmemesiyle kısmen dengede tutulabilir. CB Manufacturing adlı şirketin Ohio şubesi olan Cutting Edge gibi firmalar, küçük ve orta çaplı firmalara üçüncü şahıs olarak dış kaynaklı hizmetler sunmakta ve böylece Çin merkezli dış kaynak kullanımını arttırmaya çalışmaktadır.[22]

Başka önlemelerle birlikte olsa bile dış kaynak kullanımı her zaman yeterli olmayabilir. Örneğin *Wall Street Journal*'da yer alan bir habere göre Furniture Brands adlı şirkete ait geriye kalan son fabrikalardan biri olan ve Kuzey Karolina'da bulunan bir fabrika, üretimini artırarak, düzenlemeler yaparak, çalışanların tavsiyelerine göre de hareket ederek ve bazı Çin girdilerini kullanarak ayakta kalmayı başarabilmiştir; ama yine de bunun nihai kapanışı engelleyip engellemeyeceği tam olarak belli değildir.[23] Bir de Ohio kökenli Nippert adlı şirketi ele alalım. Nippert, yoğun baskılar sonucu dış kaynaklarla rekabet edebilmek için yıllık maliyetlerde yüzde beşlik bir kesinti yapmak zorunda kalan Amerikan oto endüstrisine bakır çubuk ve tel sağlayan bir üçüncü kademe tedarikçi şirkettir. Asyalı rakiplerinin hiçbir şekilde uymak zorunda olmadığı ISO belgesinin ve kirlilik denetiminin gereksinimlerini yerine getirmek zorunda olduğundan ve de metalin fiyatlandırılmasında herhangi bir denetimin olma-

22. Melissa Fowler, "Manufacturer Uses Chinese-Made Products to Grow, *Dayton Business Journal*, 4 August 2003.

23. D. Morse, "In North Carolina, Furniture Makers Try to Stay Alive," *The Wall Street Journal*, February 20, 2004: A1.

masından dolayı (ki bu, en önemli maliyet unsurudur) verimliliğini son damlasına kadar kullanmış; ama yine de Tayvan merkezli dış kaynak kullanımına başvurmak zorunda kalmıştır ve kalıplama masrafında yüzde yetmişlik bir azalma sağlamıştır. Buna rağmen Çin rekabeti, Nippert'in müşteri tabanına zarar vermeye devam etmiştir. En büyük müşterisini kaybedince daha önceden üretimini Çin'e kaydırmış olan bir rakibiyle artık rekabet edememiş, montaj işini tamamen tasfiye etmiş ve asıl becerisi olan işe odaklanmıştır; yani bakır kalıp üretimine (Artık son montaj Çin'dedir). Çin de pazarı hurda metal için sıkıştırınca ülke içindeki üreticiler için fiyatlar yükseldi ve bu yüzden Nippert'in konumu zayıflamaya başladı. Böylece şirket kadrosunu dağıtmaya ve kalitesinden ödün vermeye başladı. Ar-Ge ve donatımın geliştirilmesi için gerekli olandan daha düşük sermaye ayırmasıyla da tekrar büyüme olasılıkları iyice zayıfladı.[24]

Çin'in yükselişi Nippert gibi üreticilerin kötü gidişatını hızlandırmasına rağmen yeni kapılar da açmıyor değildir. Çin merkezli dış kaynak kullanımı altta kalanın canının çıktığı bir ortamda sadece bir kurtuluş yöntemi değil, aynı zamanda pazara yeni girenler için de benzeri görülmemiş fırsatlar sunmaktadır. Örneğin yakın zamanda *Wall Street Journal*'da incelenen Dan Zubic olayı. NEC adlı şirketin televizyon yapım bölümündeki işinden atılmış bir Amerikalı olan Dan, yeni bir şirket oluşturmak amacıyla çoğu anakarada üretim yapan Tayvanlı televizyon üreticilerinden birisiyle sözleşme imzalamıştır.[25] General Electric, RCA, Motorola ve daha sonraları da Sony, Matsushita ve Samsung gibi devlerin hâkim olduğu bir pazarda böyle bir şeyi düşünmek bile olanaksızdı.

---

24. The Nippert information has been provided by Chris Nippert, a former exe(of the firm and a son of the founder.

25. E. Ramstad, "Flat-Panel, Plasma TV Sets Bring a Flood of New Brands," The Street Journal, January 13, 2004: B1.

Son olarak Çin'in neredeyse dengeli olan ticaret akışı gösteriyor ki, dünyada en hızlı büyüyen bu pazarda satış yapmak olanaksız değildir. Goodyear, Toshiba ve Nestlé gibi dünyanın en büyük şirketleri Çin'deki çalışmalarını genişletmekte ve dünya çapında çalışabilecekleri ortaklar ve tedarikçiler aramaktadır. Eğer herhangi bir şirket, Çin pazarına hizmet etme seçeneğini değerlendirmiyorsa başka bir tedarikçi, muhtemelen Çinli biri, bunu mutlaka değerlendirecektir. Ama başarı hiçbir şekilde garanti edilemez. Dr. Boam'un da dediği gibi: "Çin'de iki çeşit yabancı şirket vardır: Büyük paralar kazananlar ve donlarına varana kadar her şeylerini kaybedenler. İkincisi sadece çoğunluğu oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda her geçen gün daha da büyüyor." Bir şirket ilkinde yer almak istiyorsa ödevlerini yapmak, Çin ortamının nasıl işlediğini anlamak ve farklı oyun kuralları çerçevesinde rekabetçi avantajı nasıl geliştirmek ve korumak gerektiğini bilmek zorundadır. Aynı kural, Çin adlı bu oyunun tamamı için geçerlidir.

Yedinci Bölüm

Doğu, Daha da Doğu ve Ötesi: Mesleklerin Çok Bulunduğu Diyarlar

Mesleklerin yabancı ülkelere (Çin de dâhil) göç etmesi, Amerika ve diğer ülkelerde (çoğunlukla endüstriyel dünyada) son zamanlarda gündemdeki tartışma konusunu oluşturmuştur. Meksika ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kısır istihdam artışının yanı sıra son zamanlarda Amerika'daki "mesleksiz iyileşme"nin (**Çevirmen Notu:** İstihdamda gerçek bir büyüme sağlamayan ekonomik iyileşme) sorumlusu olarak da iş göçü görülmektedir. İstihdam sağlanması, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana hiç bu kadar düşük olmamıştı. Aslında iş göçü meslek kayıplarının tek ve hatta en baştaki etkeni değildir. Örneğin teknolojiyle sağlanan (örneğin otomasyon) verimdeki artışlar, sermaye yatırımı, süreçlerdeki ilerlemeler ve artırılmış yetenekler, periyodik ve ticaretle ilgili olmayan yapısal değişiklikler, düzenleme ve vergi sınırlandırması da istihdamı etkileyen etkenler arasındadır. Yine de iş göçü, kendine özgü çeşitleriyle diğer ülkeler-

de olduğu gibi Amerika'daki meslek kayıplarının da hatırı sayılır bir oranından sorumludur ve bu etki, önümüzdeki yıllarda daha da büyüyecek.

Ticari Uyum Yardımı verilerine göre 1979 ila 1990 yılları arasında dıştan gelen rekabet yüzünden 6,4 milyon Amerikalı iş yok oldu. Başka bir deyişle Kaliforniya-Santa Cruz Üniversitesi'nde bir iktisatçı olan Lori Kletzer'e göre aynı zaman dilimi içerisinde üretimle ilgili on yedi milyon işin üçte biri.[1] İş Kurumu verilerini inceleyen Bardhan ve Kroll, 2001 ila 2003 yılları arasında Amerikalı üretim sektörünün istihdamda yüzde 12,8'lik bir düşüş gösterdiğini fark etti (buna karşılık hizmet sektöründe yüzde 1,4'lük bir artış söz konusu). Ama dış kaynak kullanmada sıkıntı yaşayan endüstri kolları çok daha büyük bir düşüş yaşadı. Örneğin bilgisayar ve elektronik ürünler ile yarıiletken ve elektronik parça sektörlerinde (bu sektörlerde Çin ithal mallarının oranı yüksektir) daha önceki kadro sayılarına göre sırasıyla yüzde yirmi dört ve 22,9 oranında bir düşüş olmuştur.[2] Goldman Sachs and Company'nin yaptığı bir tahmine göre Amerikan üretim sektöründeki istihdamın yüzde yirmisi, denizaşırı ülkelere taşınmıştır. Bu yüzde yirmilik dilimin içinde gelişmiş tasarım ve teknolojiler de dâhil olmak üzere yarım milyon iş bulunmaktadır.[3]

Dış rekabetten dolayı kaybedilen işlerin tek sorumlusu Çin değildir ve (özellikle hizmet sektöründe) suçlu bile sayılamaz. Eğer siz

1. Kletzer, Lori, "Job Loss from Imports: Measuring the Costs. "Washington Institute for International Economics, 2001.
2. Ashok D. Bardhan and Cynthia Kroll, "The New Wave of Outsourcing." Fisher Center for Real Estate and Urban Economics, #1103 University of California, Berkeley, 2003.
3. "New Opponents of Free Trade," *The Wall Street Journal*, 10 October 2003.

bilgi teknolojisi ya da çağrı merkezi çalışanıysanız sizin için Hindistan Çin'den daha üst sıralarda yer alır. Eğer bir sigorta talebi işlemcisiyseniz İrlandalı çalışanlar yerinizi çoktan almış olabilirler. Eğer bir uçak tasarımcısıysanız yerinizi Rusların alması kuvvetle muhtemel. Çin, henüz hizmet sektöründe önemli bir role sahip değil; ama uzun zamandır eklemlenmiş yazılımın ve mali firmaların arka ofis ticaret işlemleri ve uygulama gelişiminin adresi konumundadır. Ayrıca çağrı merkezlerinde de Japon ve Koreli firmalara karşı rakip hâline gelmiştir.[4] McKinsey Global Institute tarafından bir araya getirilen rakamlara göre Çin, hizmet sektöründe sadece 1,1 milyar doların adresidir. Buna karşın Hindistan 7,7 milyar doların, İrlanda ise 8,3 milyar doların ev sahipliğini yapmaktadır. Bu arada Çin'in rakamları Avustralya ve Rusya'nın rakamlarından büyüktür.[5]

Ama eğer üretim sektöründeyseniz ya da doğrudan (örneğin ürün tasarımı) veya dolaylı olarak (örneğin mühendislik ve danışmanlık hizmetleri) bu sektörü destekleyen birçok sektörden birindeyseniz üretim faktörlerinin daha önce hiç olmadığı kadar hareketli olduğu bir küresel ekonomide yedi yüz elli milyonluk Çinli işgücünü görmezlikten gelmek istemeyeceksinizdir. Önceden beri hep istihdam kaymalarına karşı hassas olduğundan dolayı (örneğin endüstrideki verim hizmet alanlarındaki verimden çok daha hızlı yükseldi) üretim sektöründe Amerika'da sadece üç yılda üç milyona yakın iş başka alanlara dağıldı. Bu kayıpların çoğunun ya dış rekabetle

4. Ashok D. Bardhan and Cynthia Kroll, "The New Wave of Outsourcing." Fisher Center for Real Estate and Urban Economics, #1103 University of California, Berkeley, 2003.

5. "Job Migratian: Is It a Win-Win Game?" McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, 2003. Bu rakamlar büyük bir oranda yazılım ve benzeri ileri teknoloji çalışmalarını içermektedir. Bu yüzden örneğin küçücük İsrail bile yurt dışına kaydırılmış işlerde üç milyar doların ev sahipliğini yapmaktadır.

ilgisi çok azdır ya da çoğu yıllardır istihdamın azaldığı sektörlerdedir. Yine de genel olarak gelişmekte olan ekonomilerle ve özel olarak da Çin'le ilişkilendirilen iş kayıpları Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya'da politik bir tepki oluşturdu. Ayrıca Meksika gibi gelişmekte olan ekonomilerde de iş kayıplarından dolayı hep Çin'i suçlamaktadır. Meksika'ya göre Çin, yabancı yatırımcıları kaçırmaktadır ve Meksika'nın bol kazançlı ihracat pazarlarındaki payının her geçen gün azalmasından sorumludur.

İş Göçü: Söylenceler ve Gerçekler

İş göçünü çevreleyen sözcük dağarcığı kafa karıştırıcı olabilir. Kısaca değinecek olursak dış kaynak kullanımı (outsourcing) bir şirketin değer zincirinin (bir aracın motoru gibi) parçalarının başka şirketlere, kısımlara ya da bağlı işletmelere kiraya verilmesidir. Yabancı dış kaynak kullanımı ya da yurt dışına kayma (offshoring) ise (sadece çağrışım yapmakla kalmayan aynı zamanda değer zinciri öğelerinin fiziksel anlamda yer değiştirmesini içeren bir kavramdır) dış kaynak kullanımı kavramına benzer bir kavramdır; fakat verilen iş yurt dışında yaptırılır. Yurt içindeki üreticileri pazarın dışına iten yabancı ithal mallarından dolayı ticari yer değişimi iş kaybı anlamına gelmektedir. Ticari yer değişimi, merkezi bir pazarda ithalat rekabetiyle tanımlanır ve ölçülür; ama yurt içindeki üreticiler de ihracat yaptıkları yabancı pazarlar küçüldüğünde zarara uğramakta ve ayrıca hem yurt içinde hem de yurt dışında gelecekteki talepleri kaçırmaktadır. Dışa dönük yabancı yatırım, (bu da iş kaybının başka bir sebebidir) yurt içindeki üreticiler üretimlerini yurt dışındaki bir bölgeye kaydırdıklarında ya da yurt dışında yeni bir fabrika kurulduğunda ortaya çıkar. Çünkü sonuç olarak kendi ülkesinin çalışanları buralarda çalışamayacaktır.

İş göçü için genel geçer bir istatistik bulunmamaktadır. Medya-

da karşımıza çıkan rakamlar genellikle göçün tek bir çeşidiyle ilgilidir (iş göçünün genel etkisini azaltmaya yönelik kullanılan yurt dışına kayma ya da ticari yer değişimi gibi). Örneğin yabancı dış kaynağı savunanlar, bu durumun bütün iş kayıplarının çok küçük bir kısmından sorumlu olduğuna dikkat çekmekte; ama bunun meslekler için yabancı rekabetin birçok yönünden sadece bir tanesi olduğundan çok seyrek söz etmektedir. Ayrıca sıkça alıntısı yapılan tahminler açık bir düşüş eğilimi içermektedir. Örneğin Ticari Uyum Yardımı sayımlamaları Amerikan hükümet programından temel alınmaktadır ki, bu yüzden Policy Matters Ohio'dan John Honeck'in de bahsettiği gibi iş kayıplarını büyük oranda görmezlikten gelmektedir. Sayılabilmek için başvuru yapılması gerekir; ama birçok işçi programın varlığından bile habersizdir ve Ticari Uyum Yardımı hizmet sağlayıcılarını (üretimle ilgili olsalar bile), tedarikçileri (ister üst ister alt pazar) ya da Meksika ya da Kanada dışında herhangi bir ülkeye konuşlanan işleri hesaba katmamaktadır.[6] Dışa dönük yabancı yatırıma bakacak olursak, etkisinin değerlendirilmesi zor olduğundan bu yatırım iş kaybı tahminlerinde neredeyse hiç hesaplanmaz. Ama aksine, içe dönük yatırım bizzat hesaplanır. Bu da görmezden gelmeyi kolaylaştırır. Rakamları çevreleyen karışıklık yandaşların, karşıtların ve diğer iş göçü kitlelerinin politik suistimallerini kolaylaştırmaktadır.

İş Göçü ve İş Kayıpları

Açık olan bir şey varsa o da üretim kaymalarının iş göçünün farklı çeşitlerini beslemesidir. Örneğin 1987'den 1997'ye kadar yabancı girdilerin Amerikan üretimindeki payı (ki bu, dış kaynak kullanımının ölçütüdür) yüzde 10,5'ten 16,2'ye, Amerikan ileri teknolojisindeki payı ise yüzde yirmi altıdan yüzde otuz sekize yüksel-

6. Honeck, J., "International Trade and Job Loss in Ohio," Policy Matters Ohio, February 2004.

miştir.[7] Amerika'nın yurt dışına kayma sürecinde (küresel pazarın üçte ikisinden fazlası) birinci olduğuna ve bu akışın daha da artacağına dair bir görüş birliği bulunmaktadır. Amerikalı firmaların finans yöneticilerinin yakın zamanda yaptığı bir çalışma, yüzde yirmi yedilik bir kesimin yabancı dış kaynak kullanımı planladığını ve yüzde altmış birlik kesimin ise zaten gerçekleştirmekte oldukları yabancı dış kaynak kullanımını genişletmeyi planladıklarını ortaya çıkarmıştır. 2004 yılında DiamondCluster International (**Çevirmen Notu:** Şimdiki adıyla Diamond Management & Technology Consultants) danışmanlık şirketinin oylama yaptığı şirketlerin yüzde seksen altısı yabancı teknoloji kullanımını artırmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. İki yıl öncesinde bu oran sadece yüzde otuz ikiydi.

Yukarıdaki rakamlar dikkate alınırsa iş konusundaki etkinin pek de geri kalacağı görünmemektedir. Forrester Research 2015 yılına gelindiğinde yurt dışına kayma sürecinin özellikle hizmet sektöründe toplam 3,3 milyon Amerikalı işin kaybolmasına sebep olacağını öngörmektedir. Bu, ücretler bakımından yüz otuz milyar dolardan fazla bir miktar demektir (bu arada tüm bunların asıl etkisinin sonraki yıllarda ortaya çıkacağının tahmin edildiğini ve yüz elli milyonluk bir iş gücünün yıllık kaybının önemsizmiş gibi göründüğünü unutmayın). McKinsey Global Institute, yine yurt dışına kaymadan dolayı yılda iki yüz bin iş kaybının olacağını tahmin etmektedir. Economy.com ise şu anda her yıl kaybedilen üç yüz bin işin on yıl sonra ikiye katlanmış olacağını tahmin etmektedir.[8] 2010 yılına gelindiğinde bilgisayar alanında iki yüz yetmiş bin, ticaret faali-

7. Ashok D. Bardhan and Cynthia Kroll, "The New Wave of Outsourcing," Fisher Center for Real Estate and Urban Economics, #1103 University of California, Berkeley, 2003.

8. Hilsenrath, J.E., "Behind Outsourcing Debate: Surprisingly Few Hard Numbers," *The Wall Street Journal*, April 12, 2004, A1.

yetlerinde yüz altmış iki bin ve mimaride seksen üç bin iş Amerika'dan Hindistan ve Çin gibi düşük ücretli ülkelere taşınmış olacaktır.[9] Yurt dışına kayma sürecinin velvelesi yüzünden adeta unutulmuş olan ticari yer değişimi, istihdam kaybına yol açmada önemli bir rol oynamaya devam etmektedir (İşgücü İstatistikleri Bürosu'na göre 1989 ila 2000 yılları arasında yılda ortalama iki yüz yetmiş bin iş kaybı).[10] Policy Matters Ohio'nun yaptığı bir çalışmaya göre Amerikan dış ticaret açığının sadece Ohio'da 1994 ila 2000 yılları arasında yüz otuz beş bin mevcut ve muhtemel işi ortadan kaldırdığı hesaplanmıştır ve bunun yüz bini üretim sektöründedir. Son olarak Amerika dünyanın en büyük yabancı doğrudan yatırım stokuna sahiptir ve kendisine bağlı yabancı işletmeler (diğerlerinde olduğu gibi) yurt içindeki işlerle iki yönden rekabet etmektedir. Birincisi yurt içinde yer alabilecek şirket istihdamını yurt dışına kaydırarak; ikincisi Amerikan pazarına tekrar ihraç ederek ve böylece yurt içindeki rakipleri tarafından çalıştırılan Amerikalı işçileri yerinden ederek.[11]

Bağlam İçerisinde

Bağlamı içerisinde değerlendirmek gerekirse ekonomiler ticaret-

9. Hira, Ran, Testimonyon behalf of the IEEE to the Committee on Small Bus U.S. House of Representatives, 18 June 2003.

10. "Job Migratian: Is It a Win- Win Game?" Mc Kinsey Global Institute, McKinsey & Company, 2003.

11. Şikago Merkez Bankası, Çin asıllı Amerikalı çok uluslu şirketlerin Amerika'ya geri gönderilen satışlarının oranını yüzde on üç olarak bildirmektedir ve Çin'e ait fabrikaları olan bu gibi bağlı işletmelerin sözleşmelerinin hesaba katılmadığını belirtmektedir. Bakınız: Midwest manufacturing and trade with China, Chicago Fed Letter, The Federal Reserve Bank of Chicago, Essays on Issues #196, November 2003. Ayrıca bu oran, Çin asıllı bağlı işletmelerin genel satışlarının büyümesiyle birlikte, daha fazla Amerikan ithalatı sağlayacaktır.

ten bağımsız olarak birtakım işler yaratır ve yayar. Bu, özellikle diğerlerine göre daha esnek olan Amerikan ekonomisi için böyledir. Her yıl milyonlarca Amerikalı (gönüllü olarak ya da farklı bir sebeple) işlerinden ayrılır ve milyonlarca iş (daktilograflarınki gibi çoğu bir daha geri dönmemecesine) kaybedilir ve bu arada "yaratıcı yıkım" diye adlandırılan bir süreçte milyonlarca yeni iş yaratılır. İş göçünün kendisi tek yönlü bir yol değildir, yani bir ülkenin dış kaynak kullanımı diğer bir ülkenin iç kaynak kullanımıdır. Amerika'nın ticari mal alışverişinde ticari yer değişimi yoluyla işleri yok eden büyük bir açığı bulunmaktadır; ama ticari hizmetlerde (Amerikan ekonomisi için iç kaynak kullanımının bir çeşidi) dikkate değer bir fazlası bulunmaktadır. Bu ticari hizmetlere, danışmanlık ya da mühendislik hizmetleri örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Yatırım Kuruluşu'na göre son on beş yıldır iç kaynak kullanımlı işler, yıllık yüzde 7,8 artış göstermişken dış kaynaklı işler yüzde 3,8 artış göstermiştir. 2001 yılında Ticaret Bakanlığı verilerine göre doğrudan iki yüz seksen milyar dolarlık hizmet değeri ihraç etmişler; bağlı şirketleri aracılığıyla gerçekleştirdikleri ihracat ise dört yüz otuz iki milyar dolar değerinde olmuştur. Aynı şekilde yabancı şirketlerin Amerika'ya sattıkları hizmetler sırasıyla iki yüz iki ve üç yüz altmış yedi milyar dolar değerinde olmuştur. Amerika'nın ihraç ettiği danışmanlık, bankacılık ve mühendislik gibi özel hizmetler 2003 yılında yüz otuz milyar doları geçmiş; ama ithal ettiği hizmetler yetmiş sekiz milyar doların altında seyretmiştir.[12]

Dış kaynak kullanımı birçok işi yok etmesine rağmen istihdam da yaratmaktadır. Bunu ya doğrudan (lojistik, nakliye ve perakendecilik gibi) üretim girdilerinin ve tamamlanmış ürünlerin yer değiştirmesiyle ilgili sektörlerde istihdam talebi yaratarak ya da dolaylı

12. Gerçekten bu rakamın önemsenmediğini düşündürecek birtakım sebepler bulunmaktadır; çünkü yurt dışına kayma işleminin ve bu işlemi sarmalayan olumsuz siyasi havayı ölçmek zordur.

olarak öncü firmanın rekabetçiliğini artırarak yapar. Dış kaynak kullanımı bir şirketin en iyi olduğu alana (örneğin tasarım ve yeni ürünler geliştirme) yönlenmesine yardımcı olur ve en azından gelişmiş ekonomilerde daha fazla katma değer ve daha iyi ücretli işler sağlayan karşılaştırma avantajına sahip alanlar için kaynaklar oluşturmaya olanak sağlar. Başkan Bush'un baş ekonomi danışmanı dış kaynak kullanımının Amerikan ekonomisi için yararlı olduğunu belirtirken bu kazançlara değiniyordu. Ama ne başarısızlık olasılığından ne de yerlerinden edilen işçilerin durumundan bahsetti. Ayrıca dış kaynak kullanımı yapan yerlerdeki işçiler, endüstriyel ülkelerdeki işçiler tarafından daha az çekici olarak görülen işleri yerine getirme konusunda genellikle daha fazla isteklilik göstermektedir.[13] Global Insight adlı bir danışmanlık şirketi, yurt dışına kayma işleminin enflasyonu ve faiz oranlarını düşürdüğünü ve verimi artırdığını savunmaktadır. Bu şirkete göre yurt dışına kayma sayesinde 2003 yılının sonunda tam olarak doksan bin iş yaratıldı ve Amerikalı üreticiler daha iyi birer rekabetçi ve ihracatçı hâline getirilerek 2008'e gelindiğinde üç yüz bin iş yaratılmış olacak.

Yabancı üreticiler üretimlerini ev sahibi pazarda yapmaya karar verirlerse ihracatlar da iş kaybına yol açmaz. Amerika en büyük yabancı yatırım stokuna sahiptir ve aynı zamanda içe dönük yatırımın da ilk adresidir. Ayrıca 2003'te (Çin'den sonra) ikinci en büyük alıcı konumundaydı. Altı buçuk milyona yakın Amerikalı Amerika'daki yabancı şirketlere bağlı kuruluşlarda istihdam edilmektedir ve Uluslararası Yatırım Örgütü'nün de bahsettiği gibi yabancı firmalar, ortalama olarak, Amerikalı rakiplerinden daha fazla ücret ödeme eğilimindedir. Ayrıca ithalat olmaksızın ihracat da olmaz ki bu, genellikle ortalama bir karşılıktan daha iyisini sunmaktadır. Yine de ihra-

13. Forrester Research; "Job Migration: Is It a Win-Win Game?" McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, 2003.

catlar iş olanakları yaratma eğilimindeyken ithalatlar da o olanakları yok etme eğilimindedir ve Amerika'nın sorunu da büyük bir ticaret açığına sahip olmasıdır. Başka bir deyişle ithalatın başarısız istihdam olasılığı ihracatın başarılı istihdam olasılığından fazladır.

Ekonomi Politikaları Kurumu'nunki gibi hem ithalatın hem de ihracatın istihdama etkisini ele alan ekonomik modeller 1994 ila 2000 yılları arasında üç milyon Amerikalı işin ve iş fırsatının, yani ihracatla yaratılan 2,77 milyon işe karşın ithalatla kaybedilen 5,8 milyon işin arasındaki farkın yok olduğunu göstermektedir.[14] Buna ek olarak elde edilen işler kaybedilenlerden her zaman daha iyi olmamaktadır. Geçmiş deneyimler gösteriyor ki Amerika basit, düşük ücretli işler ihraç etmiş ve ileri derecede beceri isteyen işler ithal etmiştir. O kadar. Şimdi de sırada bilgi yoğun işler var. Sonuç olarak iş göçü sebebiyle işlerini kaybeden insanlarla yeni iş sahibi olanlar ne aynı kişilerdir ne aynı endüstri kollarında çalışmaktadır ne de aynı bölgelerde yaşamaktadır. Bu yüzden iş göçü makro düzeyde yararlı olsa bile geride sözde ortak değerler için bedel ödeyenlerin sorunları kalmaktadır.

Kim Kazançlı Çıkar?

McKinsey Global Institute, yurt dışına kaymanın ihracat yapan şirketler için net katma değer yarattığını savunmaktadır. McKinsey'nin yaptığı bir çözümlemede (yurt dışına kayma örneği olarak Hindistan verilmiştir) yurt dışına kaydırılan her bir dolar için Amerikan ekonomisi 1,12 ila 1,14 dolar, Hindistan ise otuz üç cent kazanmaktadır. Amerika'nın şu anki ve doğrudan elde edilmiş olan altmış yedi dolarlık kazancı; azaltılmış maliyetlerin (elli sekiz cent), Amerikalı sağlayıcılardan yapılan alışverişin (beş cent) ve ülkeye geri döndürülen kazanımların (dört cent) bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

14. Scott, Robert E., "Fast Track to Lost Jobs." The Economic Policy Institute. October 2001.

Buna eklenen kırk beş ila kırk yedi cent arası miktarın da işgücünün daha yüksek katma değerli (ve de daha yüksek ücretli) işlere yerleştirilmesiyle elde edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

McKinsey raporu, en güncel rakamların dayandığı gerçek bir çözümleme sunmadığı için (McKinsey, bu rakamların tarihi örneklerin muhafazakâr bir yorumundan temel aldığını belirtmektedir) geçerlilikleri konusunda hüküm vermek imkânsızdır. Bununla beraber bu rapor, görünüşe bakılırsa gerçekleşmeme olasılığı bulunan birkaç iyimser varsayımda bulunmaktadır. Örneğin formülde yer alan kârların yurda geri dönmesini sağlayan unsur biraz şüphelidir. Bunun sebebi sadece gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı yatırım sözleşmelerinin sürekli olarak kârların anayurda dönmesini engellemesi değil, daha fazla genişlemeye para sağlamak amacıyla şirketlerin her geçen gün artan bir oranda Çin ve Hindistan gibi yüksek büyümenin olduğu pazarlarda kazanımlar elde etmeyi tercih etmesidir. McKinsey'nin çözümlemesi, yurt dışına kayma sonucu yerleşilen ülkelerin becerilerinin değerini betimlemede başarısızdır. Bu ülkelerin sonunda kendi becerilerini geliştirerek üreticilerin kendi ülkeleriyle rekabet edebileceğini gözden kaçırmaktadır. Yerleşilen ülkenin elde ettiği bu kazanç (sonradan kendini ticari yer değişimi olarak gösterecektir) asıl ülkenin elde ettiği en büyük kazanca yani Amerikalı yatırımcılara ve/veya tüketicilere yarayan birikimlere meydan okumaktadır. McKinsey'nin hesaplaması, yerlerinden edilmiş işçilerin (vergi gelirlerinin zararları dâhil) satın alma gücü zararlarıyla ilişkilendirilen kayıplarını içermemektedir. Bunun sebebi muhtemelen aradaki boşluğun nispeten daha yüksek ücretli işlerin açacağı boşluktan daha fazla olacağı konusundaki düşüncedir. Ama böyle bir şeyin olup olmayacağı kesin değildir. Ayrıca eğer yabancı üreticiler sonunda takım tekeli (oligopol) konumuna gelirse (ki bu çok olası bir durum; hele Çin'in kimi üretim hatlarındaki egemenliği ve endüstrisinin sürdürmekte olduğu birlikteliği göz önüne alı-

nırsa) tüketicilere ait olan birikimler yok olur. Son olarak, eğer gerçekten kazançların çoğu yatırımcılara ve tüketicilere yararken maliyetlerin çoğu çalışanlardan kaynaklanırsa ortaya McKinsey'nin formülünde olmayan çok büyük bir toplumsal maliyet çıkabilir.

Makro Vaat, Mikro Gerçeklik

Eğer Merkez Bankası'nın başkanı gibi Amerikan ekonomisinin canlılığına karşı sarsılmaz bir inancınız varsa demek ki siz hâlâ endüstrinizin, firmanızın ve de işinizin beklentilerinin ne olacağını düşünüyorsunuz demektir. Uzun vadede halkın çoğuna yarar sağlayabilecek olan kaynakların yeniden düzenlenmesi kimi endüstri kollarına ve meslek sınıflarına ve böylece de bireylere, ailelere ve topluluklara ani zorluklar yüklemektedir. Bundan etkilenenler, herkesin paylaşamadığı güya ortak bir çıkardan ya da (nüfus bilimcilerinin tahminlerine göre) Amerika'nın diğer endüstriyel ülkelerde de olduğu gibi nüfusu yaşlandıkça çalışan bulmakta zorlanacağı gerçeğinden pek de memnun olmayacaklardır. Bu durumdan ters etki görenler ayrıca tek etkilenecek ülkenin Amerika olmayacağı düşüncesinden ya da tüm bunların önceden de olduğu inancından teselli bulmayacaklardır.

Çalışanların kendi bakış açılarına göre yeniden düzenlemeden bahsetmek, yapmaktan çok daha kolay. Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu'ndan Ron Hira'nın da sorduğu gibi yirmi yıllık bir mühendislik deneyimine sahip birinin gidip de hemşirelik yapması ne kadar gerçekçi. Ayrıca Amerikalı mobilya üreticilerinin iki buçuk yılda işten çıkardığı otuz iki bin kalifiye işçinin kaçı iş bulabilir ve nerede bulabilir? İhracatların istihdam yarattığı gerçektir; ama Amerika'nın büyük bir açığı olduğu da başka bir gerçektir. Kimileri bu açığın önemli olmadığını söylemektedir; ama ben de dâhil olmak üzere kimileri de buna katılmamaktadır. Dahası, birçok çalışmanın da gösterdiği gibi, ihracatın yarattığı işler ithalat yüzünden yerlerinden ol-

muş işçilerin karşısına nadiren çıkmaktadır (yabancı rekabet sonucu yerlerinden edilmiş işçilerin üçte birine yakını iş bulamamaktadır). İş bulabilenlerin üçte ikisi eski işlerinden daha az kazanmaktadır ve ortalama kazanç düşüşü yüzde on üç civarında iken bu işçilerin dörtte biri yüzde otuza varan kazanç düşüşüne maruz kalmışlardır. Ücretleri üretim sektöründeki ücretlerden biraz daha fazla olan ve yeni gelenlerin tecrübe ve kıdem kaybı yaşadığı hizmet sektöründe kendilerine yer bulabilenler özellikle çok ciddi düşüşlere maruz kalmışlardır.[15]

Üretim sektörünün yaygın olduğu Ohio gibi eyaletler iş kayıplarından özellikle etkilenmektedir. Kâr amacı gütmeyen ve tarafsız bir araştırma kurumu olan Policy Matters Ohio Ticari Uyum Yardımı'ndan ve eski NAFTA Ticari Uyum Yardımı programından aldığı ve ithalatların yanı sıra ihracatları da hesaba katan Ekonomi Politikaları Kurumu'nun ekonomi modeline bilgi aktarımı yapmaktadır. Bu kurumun yaptığı çalışmalar sonucu Ocak 1995 ila Ocak 2003 tarihleri arasında ticari rekabetin sebep olduğu kırk beş binden fazla iş kaybı tespit etti. İş kayıplarının dörtte üçü 1999 ila 2003 yılları arasında meydana geldi (ki 2003'ün ikinci çeyreğinde üretim sektöründeki ücretler üç yıl öncesindekinden 1,21 milyar dolar düşüktü). Kanada ve Meksika hariç herhangi bir ülkede olduğu gibi Çin kaynaklı ticari yer değişimi bu çalışmanın içerisine dâhil edilmezken Şikago Merkez Bankası, Ortabatı ekonomisinin (otomotiv gibi) önemli sektörlerinin son zamanlarda Çin rekabetine, örneğin Nippert gibi şirketlerin (Bakınız: Altıncı bölüm, "Ticari Rekabet") sert darbelerine, maruz kaldığına dikkat çekmektedir. İş kayıpları eyalet içerisinde çok çeşitlidir; özellikle de Cuyahoga (beş bin dört yüz alt-

---

15. Kletzer, Lori, "Job Loss from Imports: Measuring the Costs." Washington DC: Institute for International Economics. Ayrıca bakınız: "Trade Balance: Tipping Scales to Add Workers." *The Wall Street Journal*, 30 August 2001: A1.

mış iş kaybı) gibi kent bölgelerinde. Geauga ve Seneca gibi yerlerde ise neredeyse hiç yoktur (her birinde onar iş kaybı). Yine de iş kaybı sayısı, Ohio'nun sadece üç bölgesinde binin altındadır. Bu rakamların ticaretle ve yatırımlarla ilgili iş kazanımlarına karşı kullanılması gerekirken eşleştirme pek de iç açıcı değildir. Ekonomik Çözümleme Bürosu'na ait olan ve Uluslararası Yatırım Örgütü'nün bahsettiği bilgiye göre iki yüz kırk iki bin Ohiolu yabancı girişimciler tarafından istihdam edilmektedir. Ama Ohiolu şirketler bu rakamı dışa dönük yabancı yatırımın aleyhinde olarak değerlendirmelidir. Bu şirketler için yurt içi yer değişim rakamları mevcut değildir. Global Insight, yaptığı tahminlerde dış kaynak kullanımı aracılığıyla Ohio'nun 2003 yılında yaklaşık dört bin işe kavuştuğunu, 2008'de ise on üç binden fazla işe sahip olacağını öngörmektedir. Ama bu, eyaletteki tüm iş kayıpları göz önüne alındığında, adeta devede kulaktır.

İş Göçü Ekonomisi

İş göçüne öncelikli olarak (ama tek başına değil tabi ki) sebep olan şey girdi maliyetini azaltma umududur. Bu sayede firmalar rekabetçi özelliklerini sürdürür, kâr paylarını artırır ve de başka türlü elde edilemeyecek artı gelirler ve fırsatlar yaratır.[16] Maliyet ne sadece ücretten ibarettir (örneğin herhangi bir ürün sınıfında işgücü ürün maliyetinin yüzde onunu teşkil eder) ne de yatırım bölgesi seçmede kendi başına karar verici bir etmendir. Yatırım bölgesi seçerken vergi ve düzenleme şartları, müşterilere yakınlık ve uzmanlık elverişliliği de önemlidir. Aslında şirketler üç grup etmeni göz önünde bulundurmaktadır: varış noktasındaki şartlar (yatırım teşvikleri, vergi rejimi gibi), kalkış noktasındaki şartlar (birim maliyetleri gibi) ve asıl bölgede üretimi durdurmanın (kıdem tazminatları gibi) ve de varış

16. "Job Migration: Is it a Win-Win Game?" McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, 2003.

noktasına kaydırmanın da dâhil olduğu maliyetler ki buna tasarımı, üretimi, dağıtımı ve satış akışını düzenleme masrafları da dâhildir. Örneğin başka ülkelerle karşılaştırıldığında Amerika'da fabrika kapatmak daha kolaydır. Amerika'daki iş güvencesi yasası endüstriyel ülkelerdekiler arasında en yumuşak olanıdır ve 1999 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü dizinine göre 0,2 ile Yeni Zelanda'nın (0,4), İngiltere'nin (0,5), Kanada'nın (0,6) ve İrlanda'nın (0,9) önündedir. Çoğu AB ülkesi yüksek değerlerdedir: Almanya'nın 2,5; Fransa'nın 3,0 ve İtalya'nın 3,3'tür. İspanya ve Portekiz'deki değerler, bu iki ülke Çin ile bazı emek yoğun ürünlerde (ayakkabı gibi) doğrudan rekabet içerisindedir, yüksekte seyretmektedir: sırasıyla 3,1 ve 3,7. Japonya ve Kore'nin değerleri sırasıyla 2,4 ve 2,6'dır.[17] Bu yüzden üretimi bu ülkelerden başka yerlere kaydırmak Amerika'da olduğundan çok daha pahalı ve uğraştırıcıdır. Böylece üretimi başka yere götürünce teşvikler de azalmaktadır. Ama şu da unutulmamalıdır ki çoğu AB ülkesinin işsizlik oranları Amerika'nın oranından çok daha yüksektir. Bu, kısmen de olsa aynı esneksizliğin bir sonucudur.

Tablo 7-1, seçili ülkelerde üretim alanında 2001 yılı saat ücretlerini göstermektedir (yani primler ve bütün doğrudan ödemeler ile zorunlu sigortalar dâhil olmak üzere işveren maliyeti). Özellikle emek yoğun sektörlerde yer alan ve Çin'deki rakamın otuz (!) katını ödeyen Amerikalı üreticiler için Çin seçeneği çok çekici görünmektedir. Gerçekten de üretimi Çin'e kaydırmak otomasyonun ya da daha yüksek üretimin avantajını etkisiz hâle getirmek açısından çok çekici olabilir. Ayrıca aradaki fark diğer gelişmekte olan ülkelerdeki (örneğin Brezilya) işgücüyle karşılaştırıldığında fazlasıyla çekicidir. Hatta buna Meksika gibi Amerikan piyasasına yakınlığı dolayısıyla avantaj sağlayan ülkeler de dâhildir. Peki, bu fark, en önemli maliyet etkeninin işgücü olmadığı endüstrilerde de işe yarayabilir mi?

17. OECD, 1999 Employment Report, chapter 2.

Örneğin Uluslararası Ticaret Kurulu'na göre Amerika'da bir televizyonun üretim maliyeti olan dört yüz altmış dokuz doların sadece yirmi iki doları doğrudan işgücü maliyetidir ve asıl masrafı oluşturan üç yüz doksan iki dolarla hammaddedir (ki Çin'de çok daha ucuzdur). Bununla birlikte doğrudan işgücü maliyetine fabrikanın sabit masrafları olan elli beş dolarlık bir maliyet de (ki bunun içinde ayrıca işgücü maliyeti de bulunmaktadır) eklenirse, toplam masraf ürünün son hâlinin maliyetinin yüzde on beşine tekabül etmektedir ve buna dağıtım ve satış masrafları dâhil değildir. Çin ile Amerika arasındaki bu büyük ödeme farkı dikkate alınacak olursa bu maliyet etkisi çok önemlidir; ama Çin ve Meksika'yı karşılaştırırsanız bu etki daha azdır. Nakliye masrafları da eklendiğinde bazı büyük cihaz üreticilerinin her geçen gün artan oranda Çin parçaları kullanmalarına rağmen neden Meksika'da kalmaya devam ettikleri anlaşılıyor.

Amerika	$ 21,33
Avrupa[b]	$ 20,18
Japonya	$ 18,83
Kore	$ 9,16
Singapur	$ 7,27
Tayvan	$ 5,41
Brezilya	$ 2,57
Meksika	$ 2,35
Çin	$ 0,69

a Prim ve zorunlu sigorta dâhil işveren maliyeti

b Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre ve İngiltere'nin ortalaması

Kaynak: İşgücü İstatistik Bürosu; Çin İstatistik Yıllığı

Tablo 7-1 2002 Üretimindeki Saat Ücreti[a]

Ücret farklarının büyüklüğü gösteriyor ki kur ayarlaması, yüzde kırk gibi yüksek tahminler de dâhil olmak üzere, teknoloji yoğun sektörlerde ve gelişmekte olan ekonomilerde işe yarasa bile endüstrisi gelişmiş yerlerdeki emek yoğun endüstrilerin denklemini değiştirmeyecektir. Amerika'daki üretim verimliliği Çin'dekinden beş kat daha fazla olsa da bu fark, aradaki otuz katlık ücret farkıyla baş etmek için yeterli değildir. Zaten her geçen gün daha fazla çok uluslu şirket Çin'de fabrika açtıkça ve de Çinli firmalar sermaye donatımına yatırım yaptıkça ve çalışanların yeteneklerini artırdıkça bu verimlilik farkı da azalacaktır (genel anlamda düşük teknoloji alanındaki verimlilik gelişmeleri daha kolay gerçekleşir; çünkü hâlihazırdaki makineler ve kanıtlanmış teknikler kullanılır.).

Çin'in işgücü maliyetindeki avantajı teknolojiyle ilgili mesleklere doğru da genişlemektedir. 2002'de Çinli bir mühendisin ortalama maaşı yalnızca sekiz bin yüz otuz beş dolardı (2001'deki ortalamadan yüzde on altı daha fazla) ama yine de Amerika'daki ortalamanın sekizde biri. *The Wall Street Journal*, IBM'in belgelerine dayanarak Çinli bir programcının toplam saat ücretinin 12,50 dolar, buna karşılık aynı işi Amerika'da yapan bir çalışanın toplam saat ücretinin ise elli altı dolar olduğundan bahsetmektedir. Bir proje yöneticisinin ücreti ise yirmi dörde karşı seksen bir dolardır. Bu rakamlar piyasa fiyatlarından ziyade IBM'in şirket içi muhasebesini yansıtmaktadır; ama yine de verimlilikteki ve her türlü alım satım işleminin maliyetlerindeki farklılıkları hesaba katmasından dolayı şirketin gözle görülen farklılıklarının da bir göstergesidir.[18] Yoğun uzmanlık rekabeti sonucu Çin'deki yetenekli mühendislerin ödenekleri artmaktadır; ama bu kişiler sürekli artan yeni mezunlar ve kırsal şehirlerden akın eden teknik anlamda yetenekli kişiler tarafından sürekli olarak takip

18. Bulkeley, William M., "IBM Documents Give Rare Look at 'Offshoring,'" *The Wall Street Journal*, 19 January 2004: A1.

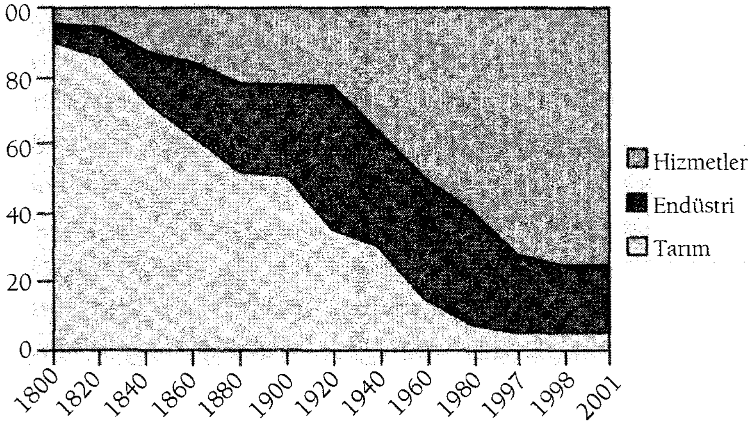
edilmektedir. Çin rekabeti bölgedeki maaşlarda olumsuz bir baskı yaratmış olabilir; çünkü Asya çapındaki mühendislerin maaşları 2001 ila 2002 arasında iki yüz doların altına düşmüştür. Amerika'da Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu'na göre 2003 yılının ilk çeyreğinde elektrik ve elektronik mühendisleri arasında kayda geçen benzeri görülmemiş yüzde yedilik işsizliğin sebebi yabancı rekabettir.

Yine mi Başlıyoruz?

Çoğu iktisatçı, iş göçünü kaynakların, varlıkların ve yeteneklerin tekrar değerlendirilmesini içeren doğal bir ilerleyişin bir parçası olarak görmekte ve bu ilerleyişin bütün ekonomilere yararlı olacağını düşünmektedir. Yüzyıllar boyunca uluslar bir yandan üretim araçlarındaki ve üretimdeki tekniklerde görülen ilerlemelerin bir yandan da (çoğunluğu göçlerin sonucundaki) ucuz işgücünün ortaya çıkardığı verimlilik üzerine rekabet etmişlerdir. Eski Ticari Yenilikler Merkezi yöneticisi Christopher Meyer, konferans yönetim kuruluna yaptığı konuşmasında "Üretici işlevi gören işlerin yok olması ekonomimizdeki teknolojik sürecin yalnızca bir kısmıdır." demiştir.[19] Amerika (bu bağlamda) bu gelişmelerin son derece ilerisindedir; bir yüzyıl önce tarım ekonomisinden üretim ekonomisine geçişe benzer bir şekilde endüstriyel bir ekonomiden hizmet ekonomisine doğru yapısal bir dönüşüm geçirmektedir (Bakınız Tablo 7-2). İşgücü Sayımlama Bürosu'na göre bugün üretim sektöründe istihdam edilen Amerikalıların sayısı yarım yüzyıldan fazla bir zaman öncesindeki sayıyla aynı. Ama üretim istihdamı şu anda yüzde on biri temsil ederken o zamanlar tarım dışı istihdam üçte birden fazlaydı. Aynı zamanda ekonomideki payı azalmaya devam etmesine rağmen üretimin gerçek değeri artmaktadır.

---

19. Budman, Matthew, "Looking Ahead to Our Place in the Next Economy," *Across the Board*, 16.

Kaynak: Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970. Susan Carter, Michael R.Haines, Alan Olmstead, Richard Sutch, edit. Cambridge University press (2001)

Tablo 7-2 Sektörlere Göre Amerika'daki İstihdamdaki Değişikler (1800-2001)

Sürekli olarak alıntısı yapılan bir çalışmada Alliance Capital Management'tan Joseph Carson'a göre Amerika'da 1995 ila 2002 yılları arasında üretici işlevi gören iki milyon işin yok olması genel bir yönelimin parçasıdır ve diğer ülkeler bundan büyük zararlar görmüştür. Bir kere Çin, üretici istihdamının yüzde on beşini bu aynı dönem içerisinde kaybetmiştir.[20] Rakamlar kesin ama tüm hikâyeyi anlatmıyor. İlk olarak, Ulusal Üreticiler Birliği'nin de dediği gibi, Çin gerçekten de 2000-2003 arasında iki buçuk milyon üretici işlevi gören iş yarattı. İkincisi, sonradan da Alliance Capital tarafın-

20. Colvin, Jeffrey, "Value Driven," *Fortune*. 27 October 2003. Jon E. Hilsenrath and Rebecca Buckman, "Factory Employment Is Falling Worldwide," *The Wall Street Journal*, 20 October 2003: A2.

dan kabul edildiği üzere, Çin istatistikleri iki karşıt yönelimi gizlemektedir. Etkisiz ve rekabetçi olmayan devlet sektöründeki üretici işlevi gören iş kayıpları (ki son zamanlarda ani bir düşüş yaşamıştır; Çin verilerine göre yüzde otuz dörtten (1995) yüzde yirmiye (1999)) ile dünya pazarlarında çok daha rekabetçi olan özel ve yabancı destekli girişimlerdeki iş kazanımları. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, benzer seviyede gelişim gösteren diğer ülkelere göre Çin'in, bir bütün olarak, endüstri alanında daha fazla insan istihdam ettiğini belirtmektedir.

New York Merkez Bankası'ndan Erica Groshen ve Simon Potter, "2001 iyileşme sürecinde yankı yapan istihdam başarısızlığının yapısal değişikliklerin anormal derecede yüksek bir yoğunlaşmasını yansıttığını ve bunun ekonomi içerisinde işçilerin dağılımında kalıcı kaydırmalara sebep olduğunu" gözlemlemişlerdir. Yapısal değişikliklerin sebepleri içerisinde ise önceki zamana ait aşırı genişleme, konjonktürel değişikliği azaltmış olan para ve maliye politikası ve daha sade kadrolaşma modelleri üzerine yoğunlaşan yeni yönetim stratejileri bulunmaktadır.[21] Groshen Amerika'yı yenilikçi bir ülke olarak görmektedir. Ona göre bu sayede Amerika, gelişmiş ülkelerde Çin gibi gelişmekte olan pazarlarda sattığından daha fazla satmaktadır ve o da bir üretim tabanına sahip olmanın yenilikçi kapasiteyi korumak için önemli olduğu fikrine katılmaktadır. Yine ona göre Amerika, henüz bu tabandan çok az şey kaybetmiştir. Groshen büyük yapısal değişiklikler gördüğümüzü kabul etse de bazı iktisatçılar daha da ileriye gitmektedirler. Örneğin hem Sung Won Sohn (Wells Fargo'nun baş iktisatçısı) hem de Stephen Roach (Morgan Stanley'nin

21. Groshen, Erica L. and Potter, Simon, "Has Structural Change Contributed to a Jobless Recovery?" Current Issues in Economics and Finance, vol. 9 no. 8 (2004). Ayrıca bakınız: Federal Reserve Bank of New York, August 2003. Interview with Erica Groshen in January, 2004.

baş iktisatçısı) küreselleşmeyi bir "paradigma kayması" yaratan, benzeri görülmemiş bir yapısal değişiklik olarak görmekte ve etkisinin anlaşılabilmesinin hâlâ güç olduğunu düşünmektedirler.

Çin ve Küresel İşgücü Piyasası

O zamanlar işgücü maliyeti yönünden avantaja sahip yeni bir sömürge olan Amerika o zamanların pahalı ülkesi olan İngiltere'ye rağmen tekstil işlerini üzerine aldı. Japonya aynısını on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında yaptı ve ardından Kore, Tayvan, Singapur ve de Hong Kong geldi. Bunların hemen arkasından Malezya, Endonezya ve Filipinler gelmekteydi. Tekstil işlerini kaybeden ülkeler çoğunlukla daha büyük ve iyi alanlara geçiş yaptı; bazıları, tıpkı Amerika gibi, masanın başına geçerek önceki ekonomik kazanımlarını farklı ve daha gelişmiş alanlarda kapasiteye dönüştürme uğraşı içine girdiler. İstisnalar olmasına rağmen (örneğin tekstil teknolojisi on dokuzuncu yüzyılın sonunda daha ucuz olan Hindistan'a karşı İngiltere'ye bir üstünlük sağlamıştır) tarihsel görünüm genel anlamda bu şekildeydi. Peki, Çin'le ilgili yeni bir şey var mı? Cevap tabi ki "Evet". Kıyı ve kent bölgelerine göre çok daha düşük olan ödeme tablosuyla beraber (Çin nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı tarım bölgelerindeki ortalama gelir ayda yirmi beş dolardan az) Çin'in muazzam işgücü rezervi adeta ülke içinde ülke diye bir denklem ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden emek yoğun merkez olarak Çin'in yerini Vietnam ya da Bangladeş değil, Guangdong'un yerini Hunan alacaktır. Bu arada geçici olarak istihdam edilmekte olan yüz elli milyon kadar kırsal bölgeli göçmen ve devlet kuruluşu bünyesinde, ücret artışlarını sınırlandıran en az otuz milyon eksik çalıştırılan işçi bulunmaktadır.

Nüfus artışı göz önünde bulundurulduğunda (tek çocuk poli-

tikasını yumuşatmıştır) Çin, seviyesini koruması ve de işsizlik oranının artmaması için yılda yaklaşık on beş milyon yeni iş yaratmak zorundadır. Yeteneğe talep olmasına rağmen 2003 mezunlarının yarısı hâlâ iş aramaktadır. Son olarak, küresel pazar serbestleşmesinin yanı sıra iletişim ve lojistik alanındaki ilerlemeler, üretim ağlarının ve tedarik zincirlerinin bütünleşmesini kolaylaştırmıştır. Tam da böyle bir zamanda dünya sahnesine çıkan Çin, Amerikalı iktisatçıların kendisine biçtiği rol olan düşük maliyetli, düşük katma değerli rolü daha fazla oynamaya hiç de niyetli değildir. Bu da şu anlama geliyor ki Çin yakında, bir zamanlar sadece endüstriyel ülkelerin hakkıymış gibi görülen yüksek katma değerli işler için rekabet ediyor olacak.

Çin'in Meslekler Üzerindeki Etkisi

Çin'in Amerika'daki ve başka ülkelerdeki iş pazarları üzerindeki etkisini hesaplamak zor bir eylem olacaktır. Ticari Uyum Yardımı'nın hesaba katmadığı rakamlara ve (daha yakın zamana kadar) her ülkeye (Kanada ve Meksika hariç) ayrı ayrı odaklanma konusundaki eksikliğe ek olarak ticaretle iş kaybı veya kazanımı arasında bağıntı kurmak yüzeysel olacaktır; çünkü diğer bütün katkıda bulunan etmenleri denetlemek imkânsızdır. Amerikan üretim istihdamı üzerindeki Çin etkisiyle ilgili tahminler son zamanlarda çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Çin Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı'nda bakan yardımcısı olarak görev yapmış olan Lont Yongtu'nun iddiasına göre Amerika'daki işsizliğin sadece yüzde onu dış ticaretten kaynaklanmaktadır.[22] UBS yatırım şirketinde Asya baş iktisatçısı Jonathan Andersen'a göre de Asya'daki düşük ücret rekabeti, Amerika'daki ve Japonya'daki

---

22. "U.S. Job Losses 'Not China's Fault,'" *The Standard* (Hong Kong), 6 December 2003: A4.

üretim kayıplarının sadece yirmide birinden sorumlu tutulabilir.[23] Bunun tersine Minesota eyaletinin desteklediği ekonomik kalkınma topluluğuna göre bu eyalette 2000'den bu yana otuz sekiz binden fazla üretim statüsünde iş kaybının büyük bir bölümünün sorumlusu ise Çin'dir.[24]

Çin'in Amerika'ya yaptığı ihracatın ışığında yapılan Lori Kletzer'in sonuçlarının bir çevirisi, (muhafazakâr olan Institute for International Economics tarafından basılmıştır) potansiyel olarak belirgin bir etkiden söz etmektedir. Kletzer, Çin ihracatının asıl yoğunlaştığı üretim sektöründe, hizmet sektörüne göre, daha büyük yer değişim etkisinin olacağını tahmin etmektedir; özellikle düşük ithalat fiyatları da eklenince (bu düşük fiyatlar adeta Çin'in bir damgası oldu). (Hazır giyim, tekstil ve elektrikli makineler gibi) Çin ithalatının hızla arttığı yer olan ithalat rekabetçisi endüstri kollarından çıkarılmış üretim sektörü çalışanları, başka üretim hatlarından çıkarılmış çalışanlara göre daha zor iş bulmaktadır. Ayrıca Kletzer'in bildirdiğine göre kendi endüstri kollarında tekrar işe giremeyen çalışanlar için kazanç kayıpları çok daha fazladır ve aynı senaryo Çin ithalatının pazarı sıkıştırdığı (giyim ve elektronik gibi) alanlarda rekabet edenler için de geçerlidir. Sonuç olarak Çin'le baş başa rekabet eden (tekstil, hazır giyim ve deri ürünleri gibi) endüstri kollarındaki çalışanlar, yaşlısı, kadını, eğitimsizi, tekrar işe girememe sorunu ve kazanç kayıpları bakımından en fazla zarar görenlerdir.

Çin'in iş alanları üzerindeki etkisi hakkında gerçekten de kötümser bir değerlendirme de serbest bir lobi olan Economic Policy Institute'dan Robert Scott'tan geliyor. Scott, Amerikan istihdamın-

23. "U.S. Blames Job Loss on China," *CNN.com*, 8 January 2004.

24. Bjorhus, Jennifer, "The Tradeoff of Trade with China: Jobs," *Twin Cities.com*, Pioneer Press, 27 April 2003.

daki Çin ticaretinin genel bir etkisini hesapladı. Genel anlamdaki bu etki, Amerika'nın Çin'e karşı ticaret açığının 1999 ila 2010 yılları arasında yüzde seksen artacağı konusundaki tahminlere dayanıyor (en son ticaret rakamları sonrasındaki kötümser varsayım) ve de Çin'in Kalıcı Normal Ticaret İlişkileri Sözleşmesi'ne tam olarak uyduğunu farz ediyor (bu da iyimser varsayım). Yapılan inceleme, 1992-1999 dönemi içinde yaklaşık yedi yüz bin net iş kaybı olduğunu gösteriyor ve 1999-2010 dönemi içinde ise yaklaşık dokuz yüz bin iş kaybının olacağını öngörüyor. Toplam iş kaybı sırasıyla yaklaşık yedi yüz kırk bin ve bir milyon yüz elli bin (Bakınız: Tablo 7-3).

Amerika'nın Çin'le Yaptığı Ticaret, 1992-1999			1992-1999 Dönemindeki Değişiklik		
	1992	1999	Dolar	Yüzde	Kaybedilen ya da Kazanılan İşler
İhracatlar	6.702 $	11.329 $	4.627 $	69	56.129
İthalatlar	23.219	70.075	46.856	202	-739.361
Ticaret Dengesi	-16.516	-58.746	-42.228	256	**-683.231**

Amerika'nın Çin'le Yaptığı Ticaret, 1999-2010			1999-2010 Dönemindeki Değişiklik		
	1999	2010	Dolar	Yüzde	Kaybedilen ya da Kazanılan İşler
İhracatlar	11.329 $	32.648 $	21.319 $	188	276.221
İthalatlar	70.075	138.651	68.575	98	-1.148.313
Ticaret Dengesi	-58.746	-106.002	-47.256	80	**-872.091**

Kaynak: Scott, Robert. China and the States. Briefing Paper, the Economic Policy Institute (2003).

Tablo 7-3 Amerika'nın Çin'le Olan Artan Dış Ticaret Açığı, 1999-2010 Toplam İş Kaybı (1.000'lik Birimler Hâlinde Milyonlarca 1987 Sabit Doları)

Pek de şaşırtıcı olmasa gerek, Scott'un öngörüsüne göre üretim sektörü yedi yüz kırk binin üzerinde Çin kökenli iş kaybının (tahmin edilenin yüzde seksen beşi) yükünü kaldıracaktır. Seçkin olanların dışında hiçbir sektörün iş kazancının olmayacağı tahmin edilmektedir. Scott'a göre örneğin bir bütün olarak tarım sektörü iş kaybedecek. Buna rağmen tarım ve tarım ticareti bundan çıkar sağlayacak; çünkü bu kesim hem ihracatı hem de ithalatı yapılan tarım ürünlerinden kazanç elde etmektedir. Zaten düşüşte olan emek yoğun sektörler iş kayıplarında çok daha hızlı bir artışa maruz kalacaktır. İş Kurumu'nun rakamları gösteriyor ki Amerika'daki tekstil fabrikası istihdamı Ocak 1993'te dört yüz yetmiş yedi bin yedi yüz iken Aralık 2002'de iki yüz seksen dört bine düştü. *Business Week*, 2003'te Amerika merkezli elli bin giysi ve tekstil işinin yok olduğunu ve bu katliamın çok daha kötü bir duruma geleceğini yazdı. Örgü İşi, Endüstriyel ve Tekstil İşçileri Birliği 2004'te çokelyaflılar (multifiber) anlaşmasının süresi dolduğunda yarım milyon tekstil ve hazır giyim işinin yok olacağını tahmin etmektedir. Tekstil Üreticileri Kurumu'nun tahmini ise bu rakamın sadece 2004 ila 2006 arasında altı yüz otuz bin olacağıdır. Tekstil Üreticileri Kurumu'nun Çin ürünlerinin pazara yüzde altmış beşlik bir oranla yayılacağını farz ederek yaptığı öngörüye göre Amerika'da tekstil ticaretinde ve yan sanayilerinde çalışan işçilerin yaklaşık üçte ikisi işlerini kaybedebilir.

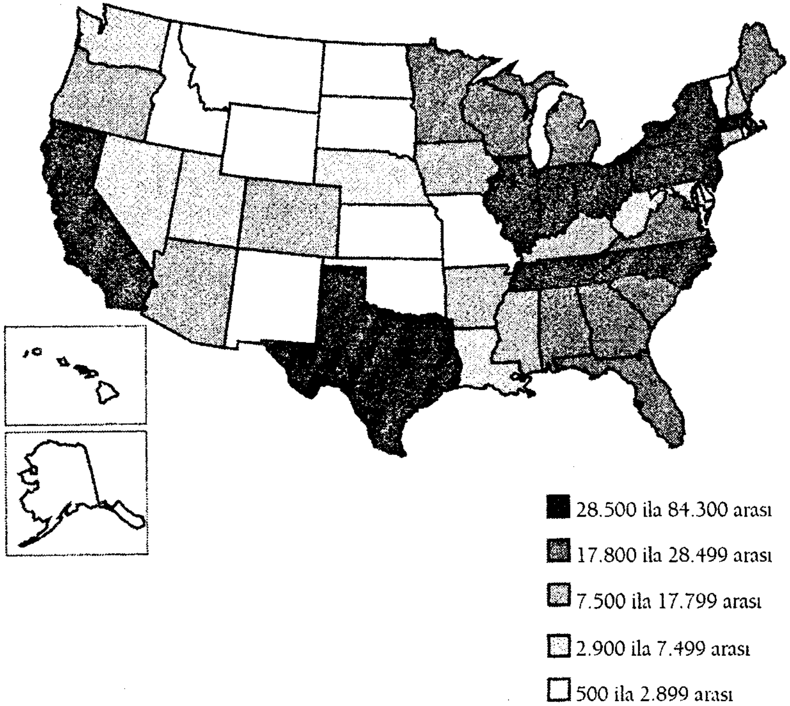
	Toplam İhracatın Büyümesiyle Ortaya Çıkan İşler	Toplam İthalatın Büyümesiyle Yok Olan İşler	Ticaret Dengesindeki Değişikliğe Bağlı Net İş Kaybı
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	23.631	-28.726	-5.095
Madencilik	3.917	-6.675	-2.758
İnşaatçılık	2.692	-7.564	-4.872
Üretim	189.841	-932.041	-742.201
Ulaştırma	11.486	-31.709	-20.223
İletişim	1.800	-5.748	-3.948
Kamu Hizmetleri	2.737	-7.208	-4.471
Ticaret	3.952	-14.768	-10.816
Maliye, Sigortacılık, Emlakçılık	6.754	-19.604	-12.850
Hizmet Sektörü	26.725	-85.116	-58.391
Devlet Hizmetleri	2.687	-9.153	-6.467
TOPLAM	276.221	-1.148.313	-872.091
Toplam Üretim Payı	%68,7	%81,2	%85,1

Kaynak: Scott, Robert. China and the States. Economic Policy Institute (2003).

Tablo 7-4 Çin-Dünya Ticaret Örgütü Teklifi Çerçevesinde Endüstri Bazında İş Kayıpları 1999-2010

Endüstri ortaklarından dolayı da eyaletlerin iş kayıpları çeşitlilik gösterecektir. Tablo 7-5'te de gösterildiği gibi gelecekte (Ohio gibi)

endüstriye dayalı eyaletlerdeki iş kayıpları, (Iowa gibi) daha çok tarıma ya da (Louisiana gibi) ekonominin başka sektörlerine dayalı eyaletlerdekilere göre çok daha yüksek olacak. Büyük oranda turizm ve devlet harcamalarına b..ğımlı olan Hawaii, aslında eğer Çinli turist akını olursa Çin'in yükselişinden çıkar sağlayabilir. Ama eğer askeri harcamaları artırırsa Tayvan Boğazı'nda sıkıntıya da sebep olabilir.

Kaynak: Scott, Robert. China and the States. Working Paper, Economic Policy Institute (2003).

Tablo 7-5 Çin-Dünya Ticaret Örgütü Teklifi Çerçevesinde İş Kayıpları (1999-2010).

Hazır giyimle ilgili işlerin fazla olduğu eyaletler, özellikle çok zarar görecekler. Tekstil Üreticileri Kuruluşu'nun yaptığı bir tahmine göre iş kaybı, Kuzey Karolina'dan başlayıp (seksen beş bin) Georgia'ya kadar (yirmi beş bin) farklılık göstermekle birlikte toplamda altı yüz otuz bindir. Özellikle vahim olan ise zaten üretim alanındaki toplam işsizliği yüzde on beşi aşmış durumda olan Kuzey ve Güney Karolina gibi eyaletlerdeki hazır giyim çalışanlarının geleceğidir. Bu işçiler, sadece kendi endüstri kollarında değil üretim sektörünün genelinde belirsiz bir yeniden yapılanma olasılığıyla ve bu yüzden de çok düşük olasılıklı bir istihdamla ve (iş bulurlarsa da) yedek akçe uygulamasıyla karşı karşıyadır.

Bu etki, gelişmiş ülkelerde kötü olmasında rağmen gelişmekte olan ülkelerde çok daha kötü olacaktır. Özellikle de dış kazançlarının çoğunu hazır giyim endüstrisinden elde edenler için. *Business Week*'te de belirtildiği üzere Çinli bir giyim işçisi ortalama yetmiş üç dolar ederken Honduras'ta bu rakam üç yüz dolardır. Endonezya'daki (ayda yetmiş beş dolar) ve Dominik Cumhuriyet'indeki (ayda yüz iki dolar ama mesafe avantajından dolayı düşürülmüştür) ücretler daha bir karşılaştırılabilir durumdadır; ama yine de bu ülkelerin büyük iş kayıplarından muzdarip olacakları tahmin edilmektedir. Örneğin Dominik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu yüz on dokuz bin işçisinin üçte birini kaybedeceği tahmin edilmektedir.[25] Bunun sebebi de Çinlilerin artık ileri düzeyde üretim teknikleri kullanmasıdır. Diğer bir sebep de tamamlanmış ürün ve yan sanayi ağlarının aynı bölgede toplanmış olmasından elde ettiği çıkarlardır. Her ne kadar son zamanlardaki Amerikalı ticaret girişimcileri bu etkiyi hafifletecekse de Orta Amerika ve Karayipli ülkelerin hazır giyim sektöründeki rekabetlerinin fazla uzun sürmemesi olasılığı vardır.

---

25. "Where Free Trade Hurts," *Business Week*, 15 December, 2003.

İşiniz Tehlikede mi?

Çocukken mutlaka anne babanız sizlere yemeğinizi bitirmenizi öğütlemiş ve Afrika'da birçok çocuğun sizin yerinizde olmak için ne kadar can attığından bahsetmiştir. Gelecek yıllarda patronunuz da Afrikalı değil ama Çinli ya da Hintli birinin sizin işinize sahip olmak için neler vermeyeceğinden bahsedebilir. Bu yüzden soruyorum size: Ne kadar dayanıklısınız? Durumu genel anlamda ele alalım. Eğer üretim sektöründeyseniz yarıdan fazla bir olasılıkla işiniz tehlikede. Üretim sektörü yıllardır kan kaybeder gibi iş kaybetmektedir ve şu anda, nüfus tabanında oldukça büyük bir artış olmasına rağmen, bir nesil öncesine kadar sunduğu işten daha azını sunabilmektedir. Verimlilik, teknolojik ilerlemeler ve yabancı rekabet gibi istihdamı sınırlayan yönelimler sürekli olarak hızlanmakta. Bunun sonucunda da Amerikan üretim sektörü sadece son üç yılda işgücünün yüzde on üçünü kaybetmiştir. Emek yoğun ve basit montaj işlerinde tehlike gün gibi ortadadır. New York Merkez Bankası'ndan Erica Groshen ve Simon Potter, Çin'in Amerika'ya en fazla ihracat yaptığı endüstri kollarında büyük ölçüde bir iş düşüşü olduğunu tespit etti. Hazır giyim (en son durgunluk yaşandığında yüzde -9,14), elektronik ve elektrikli gereçler (yüzde -12,04), deri ve deri ürünleri (yüzde -12,5) ve mobilyacılık (yüzde -8,16) bu kollardan bazıları. Tüm göstergeler, bu bölümlerdeki iş kayıplarının önümüzdeki yıllarda hız kazanacağını göstermektedir. Örneğin eğer siz Kuzey Karolina'da bir tekstil fabrikası işçisiyseniz 2008 yılından sonra (ithalat dalgalanmasına karşı bir reçete sunan özel Dünya Ticaret Örgütü şartlarının süresi dolmuş oluyor) işe dönme olanakları pek de umut verici görünmüyor.

Çin etkisi sadece derinleşen değil, aynı zamanda daha geniş alanlara yayılan bir iş kaybı olacağının ipuçlarını veriyor. Kletzer'in bildirdiğine göre Amerikan üretim sektöründe işinden olanların içerisinde beyaz yakalı çalışanların payında bir artış görülmektedir. Bu

pay, 1979-1989 döneminde yüzde 29,9 iken 1990-1999 döneminde yüzde 35,3 olmuştur. Yine bu pay, Çin'in, Hindistan'ın ve diğer gelişmekte olan ülkelerin küçük bir maliyete kalifiye eleman sunmasıyla ve teknolojik gelişmelerin ve lojistik ilerlemelerin artık yurt dışına kaymayı kolaylaştırmasıyla daha da artacak. Yurt dışına kaymayı savunanlar bu durumun şu anda iş kayıplarının sadece küçük bir kısmından sorumlu olduğuna dikkat çekmek istiyorlar; ama ticari yer değişimi gibi diğer iş göçlerini birleştirdiğinden nadiren bahsediyorlar ki bunların hepsi birlikte, ekonomideki genel iş kayıplarının büyük bir bölümünden sorumludur. Ayrıca yurt dışına kaymayı savunanların göremedikleri şey bu yönelimlerin de (yurt dışına kayma, ticari yer değişimi ve benzeri) beyaz yakalıların iş kaybına sebep olduklarıdır. İş göçünün genel faydalarına olan inancı sarsan, kalifiye beyaz yakalı meslek topluluklarından başkası değildir. Özellikle de araştırma ve geliştirme gibi bilgi yoğun meslekler.

Politika ve Politik Davranış Biçimleri

Bu bağlamda, yabancı rekabet yüzünden yok olan işler etrafındaki politik tartışmanın merceğinde çok daha dikkat çekici olan ticari yer değişimi yerine dış kaynak kullanımı (outsourcing) bulunmaktadır. Bu konunun bu kadar hararetli hâle gelmesi, Başkan Bush'un baş ekonomi danışmanının geç de olsa iş kayıplarının dış kaynak kullanımından kaynaklandığını kabul etmesi ve başkanın üretim sektörünün başına geçmesi için aday gösterdiği kişinin, bizzat kendi şirketinin Çin'den dış kaynak kullandığının ortaya çıkmasıyla birlikte, çekilmeye zorlanması sonucu olmuştur. DiamondCluster danışmanlık şirketinin yaptığı bir ankete göre kendisine soru sorulanların büyük çoğunluğu dış kaynak kullanımının politik bir tepkiye yol açacağı endişesini taşımaktaydı; ama işverenlerin kendi işçilerinin tepkilerini

dikkate almadıkları açıkça görülmektedir. Örneğin Gartner danışmanlık şirketinin yaptığı bir ankete katılanların yüzde sekseni, yurt dışına kayma planlarının işçilerin karşı çıkışlarından etkilenmeyeceğini belirtmişlerdir.

Politik girişimler, iş göçüne son vermek için gerek cezalandırıcı (yurt dışına kayan şirketlere yapılan devlet yardımını sınırlandırmak ya da daha yüksek vergiler koymak gibi), gerek destekleyici (çalışma hakkı için fon sağlama ve mesleklerin Ticari Uyum Yardımı çerçevesinde tekrar tanımlanması gibi) ve gerekse idari (kalifiye yabancı işçilerden istenen vizelerin sayısını azaltmak gibi) özellikler göstermektedir. Bu girişimlerin çoğu muhtemelen yabancı üretime ve dış kaynak kullanımına bağımlı hâle gelmiş iş grupları tarafından sert tepkilerle karşılanacaktır. Bu kesimi korumak için öne sürülen fikirlerin bir bölümü tam ters etki yapmıştır. Örneğin Kletzer ve Robert Litan (Brookings Institute) tarafından yapılan kazanç kaybı sigortası talebi konusundaki önerileri ve Glenn Hubbard (Bush yönetimindeki Ekonomi Danışmanları Kurulu eski başkanı) tarafından yapılan "yeniden istihdam etme hesapları" oluşturma konusundaki önerisi.[26] Politik girişimlere rağmen, çalışanlar yaklaşmakta olan değişiklerin doğasını ve etkilerini anlayarak ellerinden gelenin en iyisini yapacaktır.

Yeni İş Dünyasında Gezinmek

Ekonominin emek yoğun sektörlerinden uzak mı durmalısınız? Şart değil. Bardhan ve Kroll'a göre dış kaynak kullanımına karşı durma olasılığı olan işler hem müşteriyle yüz yüze bağlantı kurmayı hem de toplumsal ağ gereksinimlerini şart koşan ve başka bir yer-

26. Kletzer, Lori, and Litan, Robert, "A Prescription to Relieve Workers' Anxiety," *Policy Brief* 01-2, IIE, February 2001.

den çok daha düşük olan herhangi bir ödemeyi içinde barındırmayan işlerdir. Ayrıca tertiplenmiş sağlam engellere sahip olan ve/veya teknoloji aracılığıyla kendisine kolayca ulaşılamayan işlerdir. Zaten kişisel hizmetler (Groshen ve Potter'dan edinilen bilgiye göre yüzde sıfır) ve yasal hizmetler (yüzde 2,24) gibi bu işlerin bazıları esnekliklerini çoktan kanıtlamış durumdadır. Garsonluk ya da itfaiyecilik gibi meslekler çalışanlarından hazır olmalarını ister ve bu yüzden de nispeten güvenlidir. Bunun aksine bazı kişisel hizmet meslekleri dış kaynak kullanımına karşı güvenli görünür; ama yurt dışından gelen işçiler istihdam edilebilmektedir. Hatta birlik hâlindeki Amerika'nın son kalelerinden biri olan inşaat sektörü bile tehlikenin eşiğindedir. Modüler montaj gibi yeni inşaat teknikleri bu işin bir bölümünün yurt dışında da yapılabileceği anlamına gelmektedir. Sağlık sektörü büyürken (Groshen ve Potter'dan edinilen bilgiye göre yüzde 2,09) hemşireler için pazar hızla küreselleşmektedir. Kayıt transkripsiyonu gibi tıbbi hizmetler için dış kaynak kullanımı yapılmakta ve hasta hareketliliği de düzenlemelere ve sigortaya bağlı engellere rağmen artmaktadır. Aynı durum uçak pilotları için de geçerlidir. Grev önleyici bir yöntem için hazırlanan Hong Kong'lu Cathay Pacific şirketi, anakara Çinli mürettebatı ve uçakları çok daha düşük maliyetli bir yapıya göre düzene sokmuştur. Ruhsat ve sendika sözleşmelerinin diğer ülkelerin çoğunda böyle bir şeyin olmasına izin vermemesine rağmen havacılık pazarının daha fazla serbestleşmesiyle böyle bir senaryo çok da uzak olmayacaktır.

Aksine, nakliye lojistik hizmetler ve dağıtım sektörlerindeki gibi tedarik zinciri konumundaki işler, malların ve hizmetlerin sınırlar arası dolaşımından kazanç elde edeceklerdir. Eğitmenlik ve profesörlük gibi eğitimle ilgili işler, Çinli çalışanların eğitilmesi (hatta buna en fazla korkulan iş olan sizin yerinizi almaları için Çinlileri ve Hintlileri eğitme işi de dâhildir) ve yenilikteki üstünlüğü korunması aşamasında ihtiyaç duyulan işlerdir. Turizmin de Çinli turist akının-

dan büyük oranda faydalanacağı düşünülmektedir. Son olarak Çin'in işgücü piyasasında fırsatlar olacaktır: Şangay Liberation Daily adlı gazetenin bildirdiğine göre şehirde çalışmak üzere bin iki yüz tane Japon müdür ve mühendis iş başvurusu yaptı.[27]

Merdivenden Yukarı (veya Aşağı)

Amerika İş Kurumu, 2004-2005 Meslekler Kitabı'nda 2002 ila 2012 yılları arasında iş artışı konusunda yaptığı tahminlerde en iyi umut veren otuz mesleğin listesini hazırladı. Bunlardan beşi sağlık sektöründe (hemşirelik ve evde sağlık desteği gibi), dördü ise eğitim sektöründe (öğretmenler gibi). Ama sonra yemek hizmeti sınıflamaları gelmektedir (garsonlar gibi). Sonra sırasıyla güvenlik görevlisi, kapıcı ve tamirci, satış görevlisi ve kamyon şoförü gelmektedir. Yani tahmin ettiğiniz gibi yirmi birinci yüzyılın yeni işleri değil. Bunların sadece üçü idari (idari analiz uzmanı da dâhil) ve sadece iki tanesi teknoloji yoğun (bilgisayar hizmet mühendisi de dâhil).

Gerçekten de Çin yüzyılının en üzücü istihdam mücadelesi, eğitimin artık ticari yer değişimine ve başka iş göçü çeşitlerine karşı eskisi kadar sigorta politikası olarak görülmediğidir. Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu'ndan Ron Hira, Küçük Ölçekli Ticaret Kurulu Merkezi'nde yaptığı tanıklıkta bahsettiği gibi İş Kurumu'nun son otuz yıldır biriktirdiği istatistiklere göre elektrik ve elektronik mühendislerinin işsizlik oranı genel işsizlik oranını hiç aşmamıştı. Bu, şimdiye kadar böyleydi ama artık değil. Amerika'daki ileri teknolojinin çoğu yurt dışından gelen yeteneklerin akınına bağlıdır ve bu yetenekler, gelecekte başka yerlere ihtiyaç duyabilirler. Ama büyük çabaların olmasına rağmen Amerikan eğitim sistemi yeni teknoloji cepheleri için tam olarak hazır bir model değil. Ulu-

27. Denlinger, Paul, *China Business Strategy*, 4 September 2003.

sal Eğitim İstatistik Merkezi'ne göre Amerika'daki on üç yaş grubunun matematik testi sonuçları otuz beş ülke içerisinde ancak otuz birinci sırada yer bulabiliyor. Son dört ise Fransız nüfusuna sahip Ontario, Ürdün, Brezilya (iki bölge) ve Mozambik. Birinci sırada Çin, üçüncü sırada Tayvan bulunmaktadır. Aslında Amerika'da birkaç çok iyi üniversite bulunmaktadır; ama şu an yenilik konusundaki önderliğin garanti olduğunu düşünmek büyük bir hata olur. MIT'nin kariyer hizmetleri yöneticisinin sarf ettiği o fazla kibirli sözler, bir gün gelip hepimizin karşısına çıkıp dikilebilir: "Dış kaynak kullanan işler, bizim öğrencilerimizin aradığı türden işler değildir".[28]

Örneğin elektronik yongaları ele alalım. Linford Stiles and Associates adlı araştırma firmasından Lin Stiles Fortune dergisindeki röportajında ileri teknoloji firmaları için "ürün tasarımı ve pazarlamanın gerçekten de Amerika'da kalması gerektiği ve zaten dış kaynak kullanmadıklarını" açıkladı.[29] Ama bu kadar emin olmamalı. İsrailli bilim insanları çoktan Intel için yonga açısından inanılmaz bir ilerleme sağlamış durumdalar ve gelecekte de başkaları için aynısını yapabilirler. Bu arada Çin de yonga tasarımını kendi topraklarında konumlandırmak için muazzam vergi indirimleri sunmaktadır. Hewlett-Packard zaten Singapur ve Tayvan'da bilgisayar sunucuları tasarlamaktadır ve aynı şeyi anakarada da yapmaması için hiçbir neden yoktur. Ayrıca pazarlama söz konusu olduğu sürece Çin gibi hızla büyüyen birçok pazar dururken neden Amerika'da kalınması gerektiği buyruluyor ki? Tedarik zincirlerinin küresel çapta olduğu bir dönemde örgütsel "beyin takımı"nı başka kültürleri ve ortamları anlayabilen insanlar dolduracaktır. Amerika'daki çe-

---

28. "Offshore, Onshore," *The Wall Street Journal*, February 26, 2004: B4.
29. Fisher, A., "Where the Jobs Are Now and How to Get Them," *Fortune.com*, March 16, 2004.

şitlilik bu anlamda çok büyük yararlar sağlamaktadır; ama bu, her geçen gün artan bir şekilde başka ülkelere has bilgileri yok sayan iş eğitimiyle mümkün değildir.

Küresel işgücü ortamının her geçen gün daha da artan karmaşıklığı eski varsayımlara pek de güvenmememizi tavsiye ediyor. Wachovia Securities adlı şirketin baş iktisatçısı John Silvia'nın sözleriyle şöyle denebilir: "... işgücü pazarının küreselleşmesi sonucu ekonomik büyümeyle istihdam arasındaki ilişki artık eskisinden çok farklıdır... yani modeller tamamen işe yaramaz hâle gelmiştir."[30] İşte burada yeni modellerin nasıl şekilleneceği konusunda en önemli rolü Çin üstlenecek. Bu yüzden kendimizi bir an önce hazırlarsak iyi olur.

30. Gongloff, M., "Is the Job Market Broken?" *CNNmoney*, February 9, 2004.

Sekizinci Bölüm

Siçuan'dan Bir Televizyon

Tüketiciye göre, Çin'in küresel pazarlara girişi ilk bakışta Japonya ve daha sonra Güney Kore, Tayvan ve Hong Kong'un seçtiği yolu takip ediyor gibi görünebilir. Hem Japonya hem de kaplanların (Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur) ilk yaptığı şey yerel üreticilerin ve diğer yabancı rakiplerin ürünlerinin oldukça altında fiyatlandırılan düşük kaliteli ve ucuz ürünleriyle küresel pazarları istila etmek oldu. Kalite ve artan güvenle fiyatlar kontrol altında tutuldu veya küresel tüketicilerin görmezden gelemeyeceği bir değer teklifi oluşturarak makul derecede yükseldi. Daha sonra lüks mallar piyasasına geçiş yapmak suretiyle ihraç mallarının çeşitliliği yaygın ürün kategorilerini kapsayacak şekilde (basit bir transistörlü radyodan radyolu stereo kasetçalara geçiş gibi) kademeli olarak genişledi. Üst kısımlardaki daha cömert kâr payları istikrarlı rakipler üzerindeki fiyat avantajını korurken daha iyi geri dönüşlere izin verdi. Süreç dâhilinde alt düzey ürünler yerini daha düşük maliyetli yeni gelen ürünlere bıraktı.

Çin'in rotası birçok aynı özelliğin yanı sıra dikkate değer bazı farklılıklar da gösteriyor. Japonya ve Kore, mevcut üst düzey ürünlerinden daha yüksek kâr payları elde etmek için ucuz-ürün kısımlarından yavaş yavaş çıkmış olmasına rağmen Çin, düşük teknoloji ürünlerini tamamen bırakmadan üst düzey ürünlere yönelmeye başladı. Örneğin, Çin mobilyaları şimdi Amerika ev mobilya pazarının, düşükten daha iyiye ve de en iyiye kadar, tüm alanını kaplamaktadır. Aynı durum renkli televizyonlar için de geçerlidir. Çinli imalatçılar, ürün alanlarını üst kesimlere ve sürekli ilerleme gösteren gelişmiş (ve daha yüksek kârlı) plazmalara doğru genişletirken, klasik alıcı kısmını idaresi altında tutmaya devam ediyor. Sunulan teklifin büyüklüğü, çeşitlilik gösteren ve değişen ihtiyaçları karşılamak için one-stop shop hizmeti sunan bir mağaza arayışında olan büyük çaplı Amerikan ithalatçıları ve perakendecileri için özellikle çekicidir.

Başlangıç basamağında daha geniş kapsamlı bir ürün sunmaya ek olarak Çin küresel pazarlara nüfuz etmede kendinden öncekilerden daha hızlıydı. Bunu ilk zamanlar çok daha geniş bir yabancı yatırım dalgasını destekleyerek ve gelişmiş teknolojiye, yerleşmiş marka isimlerine, var olan dağıtım kanallarına ve detaylı küresel pazar bilgisine sahip çok uluslu şirketlerin ihracatlarına dayanarak yaptı. Çinli üreticiler, çok uluslu katılımcıları gözlemleyerek ve onlara mal sağlayarak, güçlü Özgün Donatım Üreticilerine has beceriler geliştirdiler. Böylece ister yerleşik bir imalatçının, isterse bir perakendecinin özel etiketi veya kendi test edilmemiş markaları olsun, herhangi birinin etiketi altında satış yapmak yerine marka kimliği, dağıtım ve çalışma ağı hizmeti oluşturmak için gerekli olan masraftan kurtulmuş oldular. Çin saldırısı tam da Amerikan perakende sektörünün, Çin'in hem kâr ettiği hem de bu dönüşüme sebep olduğu devasa indirim mağazaları tarafından denetim altına alınma aşamasına geldiği bir zamanda meydana geldi. Uluslararası Ticaret Kuru-

lu'na göre şu anda ilk beş perakendeci, Amerikan klasik renkli televizyon alıcıları pazarının yüzde altmış beş-yetmişini ellerinde bulundurmaktadır (on yıl önce yaklaşık yüzde kırktı). Wal-Mart, Target, Best Buy ve Circuit City gibi indirim mağazaları, fiyat üzerinde yarışmakta ve kendi raflarını nispeten bilinmeyen markalara uygun hâle getirmeye çalışmaktadır. İlk aradıkları düşük fiyattır; ama bunun yanında güvenilirlik, kısa teslimat zamanı ve geniş üretim kapasitesi de talep ederler (ki tüm bunlar, kaçınılmaz şekilde Çin'e yönlendirir). Benzer yönelimler, en çok Çin malı ihraç eden indirim mağazalarının (ne alırsan yüz yen olan) bulunduğu Japonya'da da görülebilir. Her ne kadar değişiklikler olsa da perakende pazarı oldukça parçalanmış bir durumda olan Avrupa, bu konuda oldukça geridedir. Ancak, Japonya ürün kalitesine aldırmaksızın yerli ürünlerine karşı olumlu bir tavır sergilerken Amerikalılar yerli bir ürünü sadece üstün niteliklere sahip olduğu zaman daha olumlu değerlendiriyor.[1] Bu yüzden Amerikan pazarı ve Çin üretim mekanizması adeta muhteşem ikiliyi oynamaktadır.

Büyük perakendecilerin yükselişiyle ilgili olan ve Çin ürünlerinin küresel pazarlara girişini zora sokan şey markanın çöküşüdür. Televizyonlar ve DVD oynatıcıları gibi belli başlı tüketici ürünlerinin çok satan ürünlere dönüşmesiyle en güçlü ve en lüks her türlü marka cazibesini yitirdi. Amerikan Araştırma Grubu 2000 ve 2003 yılları arasında satın alırken markaların oldukça önemli olduğunu söyleyen müşterilerin oranının yüzde kırk sekizden yüzde otuz ikiye düştüğünü ortaya çıkardı.[2] Tabi bu değişen düşüncenin kayma-

1. Zeynep Gurhan-Canli and Durairaj Maheswaran, "Cultural Variations in Country of Origin Effects," *Journal of Marketing Research*, July 2000: 309.

2. Tracie Rozhon, "Decking the Stores with No-Name Brands," *International Herald Tribune*, 11 December 2003: 14.

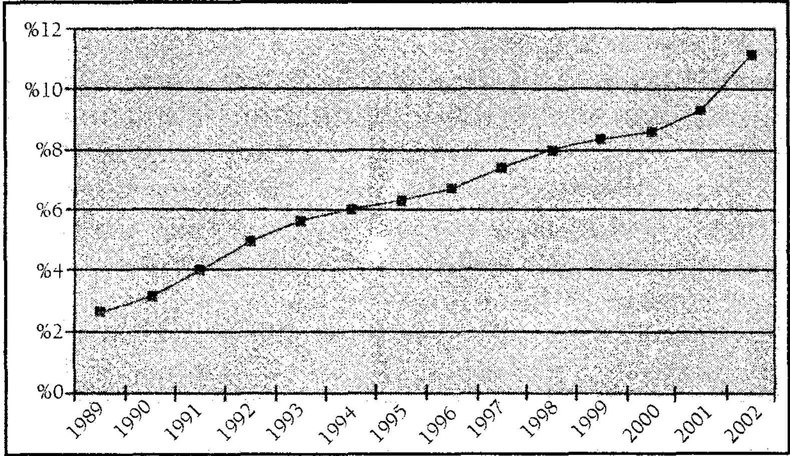
ğını yiyenler Çinli imalatçılar oldu. Büyük perakendecilerin yükselişinden ve marka bilincindeki bu düşüşten Amerika'da (Avrupa'dan) daha fazla söz edilmesi, Amerika'nın Çin ithal mallarının saldırısına neden katlandığını kısmen açıklıyor.

Amerikalı tüketiciler; bisiklet, kaban ve Noel süs eşyasından tutun da televizyonlara ve DVD oynatıcılarına kadar her türlü Çin ürünü için doymak bilmez bir istek göstermektedir. 1992'de Çin'in, Amerikan elektronik pazarındaki payı yüzde ondan daha azdı. Doksanlı yılların sonlarına doğru bu oran, iki katından fazla yükseldi. TCL dünyanın en büyük televizyon üreticisi olma yolunda ilerliyor. Ardından da Changhong, Konka ve diğerleri geliyor. Çin, ürün hattını genişlettikçe ve yükselttikçe yabancı pazarlara girişi de hız kazanıyor. Eğer olur da bir direniş çıkarsa bu, muhtemelen Çin'in yükselişinin ekonomik temellerindeki değişiklikten değil, politik ve sosyal alandaki dallanıp budaklanmadan ötürü olacak. Amerikan derneklerinin ve birtakım kırsal kesim gruplarının (Amerika'daki Mad gibi) düzensiz çabalarına rağmen tüketici ve işçi rolleri arasında hâlâ belirgin bir köprü kurulmuş değil. Eğer böyle bir köprü kurulmuş olsa herkes için çok kapsamlı sonuçları olacak bir tepkiyi beraberinde getirebilir ki bu tepki, 1980'lerdeki Japonya ihracatlarıyla ilişkilendirilen tepkiden pek de farklı değildir.

Dünyanın Fabrikası Dünyanın Tüketicisiyle Buluşuyor

Giyimden mobilyaya, elektronikten ev gereçlerine kadar Çin ürünlerinin dünya perakende raflarında üstünlüğü, Çin ithalatlarının üçüncü ülke üreticilerinin yanı sıra yerel ürünlerin pazar payını da ne kadar hızlı ele geçirdiğini gösteriyor. Bu yönelimden özellikle Çin'in Amerikan ithalatındaki payının gittikçe büyüdüğü Amerika'da da söz ediliyor (Bakınız: Tablo 8-1). Bu ihracat hamlesinin ne zaman duracağına dair hiçbir işaret yok; aksine tüm işaretler, ani

bir ilerlemeyle büyümeye devam edeceğini ve bazı durumlarda da ticaret düzenlemelerinin "dalgalanmalar" olarak ifade ettiği noktaya ulaşacağını gösteriyor.

Kaynak: *Direction of Trade Statistics, International Financial Statistics, International Monetary Fund*, 2003

Tablo 8-1 Toplam İthalatların Yüzdesel Dağılımı Olarak Amerika'nın Çin'den Yaptığı İthalat

Çinli ahşap yatak odası mobilyası imalatçıları, Amerikan perakende indirim mağazalarını kendi yararına kullanmak için uygun bir konumdaydı. Örneğin, Uluslararası Ticaret Kurulu'na göre Amerika'daki Çin ev mobilyası ithalatının yüzde 97,3'ü (buna karşın yüzde doksanı da yerel üreticiler içindi) doğrudan çoğunlukla özel mağaza etiketleri altındaki perakendecilere gitti ve bu, görünüşe bakılırsa Amerikan üreticilerin yapmaya hazır olmadıkları bir şeydi. İthalatçılar; güvenilirliğin, istikrarlı kalitenin, kısa teslimat zamanı

ve zamanında teslimin, üretim kapasitesinin, ürün çeşitliliğinin ve kişiye özel üretim becerisinin Çin ürünlerine sadece bir fiyat avantajının ötesinde bir üstünlük sağladığına dikkat çektiler. Özellikle ilginç olan eskiden ithalatçıların önünde adeta engel teşkil eden kişiye özel üretim, Çin ürünleri için bir artı hâline geldi. Uluslararası Ticaret Kurulu raporunun farklı kısımlarında hem son teknoloji makinelerden hem de yetenekli zanaatçılıktan bahsedilmekte ve bunların Çinli üreticilere rekabetçi bir avantaj sağladıkları ifade edilmektedir. Ama genelde bunların birine sahip olup diğerine olmayan rakipler üzerinde gerçek avantaj sağlayan, asıl bu ikilinin bileşimidir. Yerel üreticilerin daha düşük nakliye maliyetleri ve sipariş teslimat zamanının avantajları önceki kadar belirgin değildi. Örneğin, Uluslararası Ticaret Kurulu değerlerine göre yurt içindeki imalatçılar için ortalama sipariş teslimat zamanı 29,5 gün iken Çin malları için bu, seksen gündür; ama Amerikan stokundan ürün temin eden ithalatçılar, sadece on beş gün olan ortalama bir gecikme zamanına sahiptiler.

Televizyon pazarında, Çinli üreticiler sadece yerel üreticilerden değil aynı zamanda üçüncü dünya ülkelerindeki rakiplerinin de pazar paylarını ele geçirerek başarısız olan durumlarını hızla baskın katılımcı durumuna taşıdılar. İlginçtir ki Uluslararası Ticaret Kurulu araştırmasında listelenen yedi "yerel" Amerikan üreticiden sadece birinin, Tennessee'den Five Rivers, sahibi yabancı değil ve bu şirket, Koreli üretici Samsung ve Alman üretici Phillips için montaj yapıyor. Örneğin, Ticaret Bakanlığı rakamlarına göre Amerika'da satılan Malezya yapımı televizyonların değeri 1998 ila 2000 yılları arasında neredeyse ikiye katlanmışken (1,04 milyar dolardan 1,97 milyar dolara), Çin ithal malları aynı dönem içerisinde altı kat (685,27 milyon dolardan 4,28 milyar dolara) artmıştır.

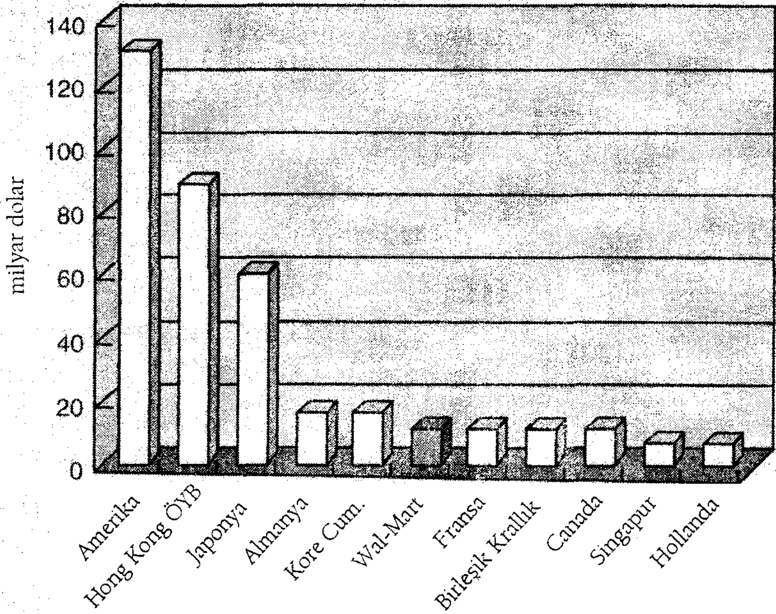
Televizyon endüstrisi Çinli üreticiler için uygun bir giriş

noktasıydı. Temel teknoloji geniş çapta mevcuttu ve gelişmiş ülkelerdeki GE, Motorola gibi kimi televizyon üreticileri düşük kârlı olan bu işten yıllarca önce çekilmişlerdi. Sichuan'lı Changhong Electric gibi Çinli şirketler, kendi ulusal pazarlarında Matsushita ve Toshiba gibilerle savaşarak bu işe soyundu ve sonra da dikkatlerini küresel pazarlara çevirdi. Daha düşük maliyetli yapıya ek olarak ulusal pazarlarındaki hızlı büyüme de Çinli üreticilere büyük artılar sağladı ve dolayısıyla diğer üreticilerin imkânsız bulduğu daha düşük birim maliyetlerini elde etmede yardımcı oldu. Yerel Amerikalı üreticilerin talebiyle Uluslararası Ticaret Kurulu, yakın zamanda Çin ve Malezya yapımı renkli televizyon ithalatını incelemeye aldı ve Haziran 2003'te bazı renkli televizyon alıcılarının ithalatının Amerikan endüstrisine büyük çapta maddi zarar verdiği sonucuna ulaştı.

Wal-Mart Cumhuriyeti

Çin ürünlerinin Amerikan pazarına dikkat çekecek derecede hızlı nüfuz etmesinin arkasındaki önemli bir sebep de büyük perakendecilerin giderek daha çok yer işgal ettiği perakende manzarasıdır. Bu perakendeciler, fiyatlara daha fazla duyarlıdır, değişen tercihleri veya büyük teşvikleri elde tutmak için büyük çaplı üretim kapasitesi ve kısa teslimat zamanı talep eder ve ithalat lojistiğini kolaylaştıran küresel kaynak zincirlerini denetler. Ayrıca, ister kendi özel etiketleri ister acemi imalatçıların etiketi altında olsun, test edilmemiş bir markayı satmak için gerekli pazarlara ve büyüklüğe de sahiplerdir. Wal-Mart'ı ele alalım: bu şirket, Çin'den yapılan Amerikan ithalatlarının yüzde ondan fazlasını gerçekleştiren dünyanın en büyük perakendecisi ve en büyük şirketidir. Wal-Mart'ın 2002 yılında on iki milyar doların üzerinde Çin malı aldığı tahmin edilmektedir. Bu, onu sadece

Amerika'daki Çin mallarının en büyük alıcısı değil aynı zamanda Çin yapımı ürünlerin alımında Kanada, İngiltere veya Fransa'dan daha büyük bir ithalatçı yapmaktadır (Bakınız Şekil 8-2). 2003'ün gayri resmi değerlerine göre ise Wal-Mart'ın Çin alımları on beş milyar doları bulmuştur.

Kaynak: UN COMTRADE, Business Week (October 6, 2003).

Tablo 8-2 Çin'den yapılan ithalat (2002).

Wal-Mart'ın Çin alımları sadece büyük bir perakendeci olduğundan ve yaptığı ithalatın büyüklüğünden değil aynı zamanda, 1980'lerdeki "Evine yani Amerika'ya getir" seferberliğinin çok re-

vaçta olduğu bir zamanda ortaya çıkmasındandır. Gerçi bu seferberlik, basının hangi koşullar altında üretim yapıldığı konusunda bilgi istemesi ve ticari malların bazılarının kaynak ülkelerinin açıklanması için çağrı yapmasıyla sona ermişti. Wal-Mart, "mümkün oldukça Amerikan malı satın al" fikrini benimseyen bir konuma yerleştirdi kendini; ama şirketin bunun ne anlama geldiğini açıkça belirtmesi yıllar sonra mümkün olabildi. Şöyle ki eğer bir Amerikan yapımı ürün, ithal edilmiş bir ürünün fiyatı ve kalitesinin yüzde beşinin altına düşerse Wal-mart daha küçük fiyat artışını tercih edip Amerikan ürünüyle devam edermiş. Ama 1990'lı yıllarda yabancı ithal mallar ve özellikle Çin ürünleri çok daha geniş bir kâr payına ulaştı ve Wal-Mart, Çin'in bir numaralı ithalat perakendecisi olmaya doğru giden yola çoktan girmişti bile. Örneğin şirket, şu anda Shenzhen'de büyük bir satın alma atılımı içerisinde bulunmaktadır.

Çin, Wal-Mart'ın mağazalarına fırsat indirimi için bir yığın müşteri çeken büyük tanıtımlı "her gün düşük fiyatlar" stratejisiyle çok iyi uyum sağlamaktadır. Uluslararası Ticaret Kurulu'na göre günlük satışlar, Wal-Mart'ın televizyon satışlarının çoğunluğunu oluşturuyor; ama bu, ithalatının sadece küçük bir yüzdesini gösteriyor. Wal-Mart genellikle özel promosyonlar için çok büyük sayıda ithal televizyon ısmarlıyor ve Uluslararası Ticaret Kurulu'na dediğine göre, fiyattan bağımsız olarak, hiçbir yerel üretici bu tür bir satış hareketi için gereken sayıda ürünü karşılayamaz. 2002'deki Şükran Günü "baskını" için Wal-Mart; Apex Digital markası altında satılmak üzere binlerce televizyon temin etmek için Sichuan'lı Changhong Electric ile anlaşma yaptı.

Wal-Mart gibi büyük perakendecilerin artan payları ve bu perakendecilerin planlarında Çin'in giderek artan önemdeki rolü dünyanın her yerinde ithalatçılar üzerinde sürekli bir baskı oluşturmakta ve perakende raflarında Çin mallarının artan varlığına

işaret etmektedir. Çin'in giyim, oyuncak ve elektronik ev gereçleri pazarındaki hâkimiyetiyle birlikte Çinli olmayıp da büyük perakendecilerin aradığı büyüklük, ürün sahası, teslimat zamanı ve fiyatları sağlamaya muktedir olacak çok az firma kalacaktır. Çinliler, büyüyen üretim kapasitelerini kullanmaları için büyük perakendecilere gereksinim duymaktadır; en azından kendi dağıtımlarını kendileri yapıp kendi markalarını kuruncaya kadar. Bu yüzden Wal-Mart ve Çin endüstrisinin kaderi gelecek yıllar boyunca birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olacak.

Düz Bir Oyun Sahası

Çin ürünlerini ithal edenler ve destekleyenlerin en önemli iddialarından biri genel olarak düşük teknolojili ürün sınıfında bulundukları için Amerikan yapımı ürünlerle kafa kafaya yarışmıyor olmalarıdır. Uluslararası Ticaret Kurulu'nun yakın zamanda yaptığı bir araştırma bu konuda bilgi verici niteliktedir: Ahşap ev mobilyası endüstrisindeki Çin rekabetinin kapsamlı bir değerlendirmesinin parçası olarak Uluslararası Ticaret Kurulu, hangi Çin ürünlerinin yerel ürünlerle ve diğer yabancı ithal ürünlerle rekabet içerisinde olduğunu inceledi. Az veya çok Çin ürünlerinin üçüncü dünya ülkesi ürünlerin yanı sıra yerli ürünlerle de değiştirilebilir olduğu fikrine sahip yerel üreticiler ve ithalatçılar çoğunluktadır. Bunun ışığında Tablo 8-3'teki sonuçlar, sınırlar arası rekabeti göstermektedir. Ayrıca Uluslararası Ticaret Kurulu da bir bütün olarak mobilya pazarı için aynı şeyin doğru olduğuna inanıyor.[3]

3. International Trade Commission, "Wooden Bedroom Furniture from China." Investigation No. 731-TA-1058 (Preliminary), Publication 3667, Washington, D.C. January 2004.

	Bildiren Amerikalı Üretici Sayısı					Bildiren Amerikalı İthalatçı Sayısı				
Ülke Çiftleri	D	S	B	H	Y	D	S	B	H	Y
ABD-Çin	29	6	2	2	—	37	11	8	4	7
ABD-Üçüncü Dünya Ülkeleri	22	6		1	3	30	12	7	3	7
Çin-Üçüncü Dünya Ülkeleri	19	7	3	2	4	33	12	4	3	6

Not: D=Daima, S=Sık sık, B=Bazen, H=Hiç, Y=Benzerlik Yok

Kaynak: USITC #3667, January 2004

Tablo 8-3 Amerikan Pazarındaki Çin Ahşap Yatak Odası Mobilyalarının Değiştirilebilirliği

Fiyatlandırma

Çin ürünleri kalitede belirgin ölçüde büyük adımlar atmış olmasına rağmen en önemli rekabetçi artıları olan maliyete bağlı kalmaya devam ediyor. Uluslararası Ticaret Kurulu'nun renkli televizyon pazarında yaptığı araştırmada Wal-Mart ve Sears, Çin ve Malezya ithal mallarının kaliteyi sembolize eden yerleşmiş markalar altında satılmadıkları için daha düşük olarak fiyatlandırılmalarının doğal olduğunu söylemektedir. Fakat buna televizyonun artık çok satılan bir ürün olduğunu ve fiyat değerini denetimi altında tutabilen tek imalatçının Sony olması sebebiyle markaların neredeyse gereksiz hâle geldiğini savunan yerel üreticiler karşı çıktı. Yerel üreticiler ayrıca Çin ve Malezya ithal ürünlerinin şu anda televizyon pazarının tüm kısımlarına nüfuz ettiğini ve daha ucuz giriş seviyesi modellere bağlı kalmadığını belirtti. Uluslararası Ticaret Kurulu da çok sayıda ithal ürünün ileri teknoloji modellere ait özelliklere sahip olduğunu belirterek bu görüşe katıldığını ifade etti.

Uluslararası Ticaret Kurulu rakamlarına göre Çin ve Malezya malı

televizyonlar, yüzde 1,06'dan yüzde 50,3'e kadar değişen kâr oranlarıyla, otuz sekiz muhtemel fiyat karşılaştırmasının tümünde yerel rakiplerinden ucuza satış yaptılar. Fiyat erozyonu son on yılda endüstrinin adeta demirbaşı olmuş olmasına rağmen Uluslararası Ticaret Kurulu'nun hesaplamalarına göre Çin ve Malezya malı televizyonların yerel televizyonlarla doğrudan rekabet ettiği yerlerde erozyondaki düşüş, 1995 ve 2000 yılları arasındaki televizyonların tüketici fiyat endeksindeki ortalama yüzde 4,3'lük düşüşünden daha hızlı oldu. Komisyon da bu yüzden, bu ithalatların "fiyatlarda belirgin bir baskı etkisi"ne sahip olduğu sonucuna vardı. Uluslararası Ticaret Kurulu'nun ahşap yatak odası mobilyaları ile ilgili araştırması benzer bir yönelimin bu alanda da olduğunu göstermektedir. Yüz sekiz fiyat karşılaştırmasından yüz yedisinde Çin ithal malları benzer yerel ürünlerden daha düşük fiyatlandırılmıştır. Kâr payı farkı yüzde 4,9 yüzde 77,2 arasında değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte Tablo 8-4 fiyatların Çin ithalatını destekleyen kilit etmen olmakla beraber asla tek etmen olmadığını da gösteriyor.

	Bildiren Amerikalı İthalatçı Sayısı					Bildiren Amerikalı Üretici Sayısı				
Ülke Çiftleri	D	S	B	H	Y	D	S	B	H	Y
ABD-Çin	21	12	13	12	5	9	2	13	16	—
ABD-Üçüncü Dünya Ülkeleri	20	9	15	6	7	6	3	13	11	3
Çin-Üçüncü Dünya Ülkeleri	17	9	16	8	4	3	1	5	11	12

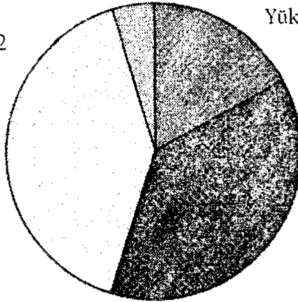
Not: D=Daima, S=Sık sık, B=Bazen, H=Hiç, Y=Benzerlik Yok

Kaynak: USITC #3667, January 2004

Tablo 8-4 Ahşap Yatak Odası Ürünlerinde Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Çin İthalatıyla Amerikan Ürünleri Arasında Fiyattan Başka Gözle Görülür Önem Farklılıkları

Bir Çin Ürünü Alır mıydınız?

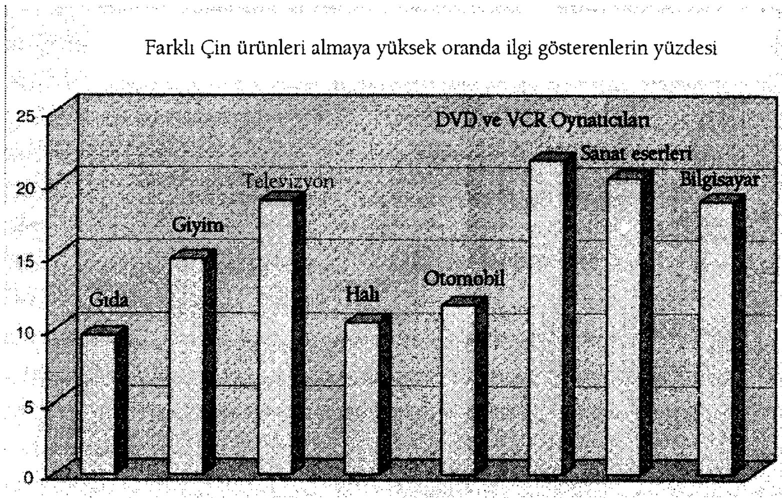
Eğer potansiyel tüketiciler almaya gönüllü olmasa Çin ürünleri çok sayıda perakende rafında olmayabilirdi. Şikago'lu bir araştırma firması olan Leo J. Shapiro and Associates, 2002'nin Mayıs ayında Amerikalıların Çin'e ve Çin ürünlerine karşı tutumunu inceledi. Geneli temsil edebilecek dört yüz elli Amerikalı aile bireyine Çin ürünlerini satın almaya gösterdikleri ilgi konusunda bir anket yapıldı. Tablo 8-5 bu ilginin orta seviyede olduğunu gösteriyor. Cevap verenlerin yarıdan fazlası yüksekten orta seviyeye doğru bir ilgiye sahipken yüzde kırktan fazlasının hiç ilgisinin olmadığı görünüyor. Çin ürünleri daha da tanınır hâle geldikçe ve kaliteleri hakkındaki şüpheler azaldıkça bu oranlar büyük olasılıkla değişecektir; her ne kadar düşmanlık gibi başka etmenlerin bu büyüyen ilgiye gölge düşürme ihtimali olmasa da.

Kaynak: Leo J. Shapiro & Associates.

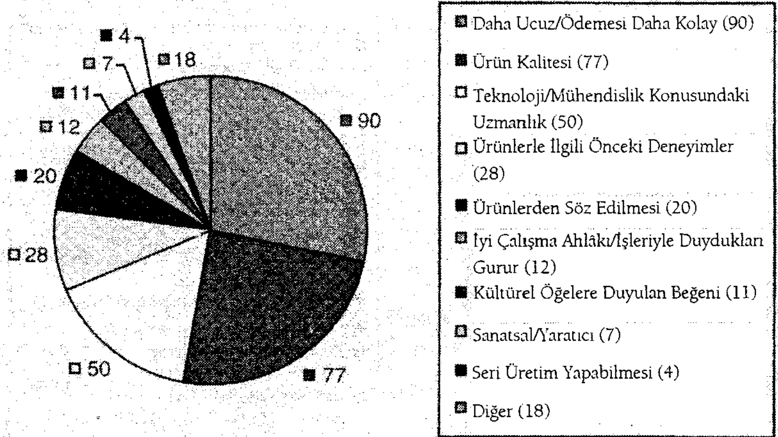
Tablo 8-5 Çin İthal Ürünlerindeki Potansiyel Alıcı İlgisi

Söz konusu ilginin sadece sanat ve giyimde değil (bkz. Şekil 8-6), elektronik ve bilgisayarda da yüksek olması Çin'in teknolojik ürünlerde de makul oranda kalite sağlayarak ün kazanmaya başladığını gösteriyor. Gerçekten de insanlara neden Çin ürünlerine ilgi duydukları sorulduğunda ucuz fiyat hâlâ ilk sırada yer alıyor ama bunu hemen, olumlu tecrübelerin yanı sıra ürün kalitesi ve teknolojik deneyimlilik ile ilgili olumlu tahminler takip ediyor (bkz. Tablo 8-7). Çin ürünlerinin uygun bir fiyatta iyi kalite sağladığına ilişkin inanç dikkate değer bir konu çünkü bu, dünya çapında birçok müşterinin Amerikan yapımı ürünlere duyduğu değerden çok da uzak değil. Bu, demek oluyor ki yakın zamanda Çin yapımı mallar dünya pazarlarında Amerikan ürünleriyle doğrudan bir yarış içinde olacak.

Kaynak: Leo J. Shapiro & Associates.

Tablo 8-6 Farklı Çin Ürünlerinde Gösterilen İlgi

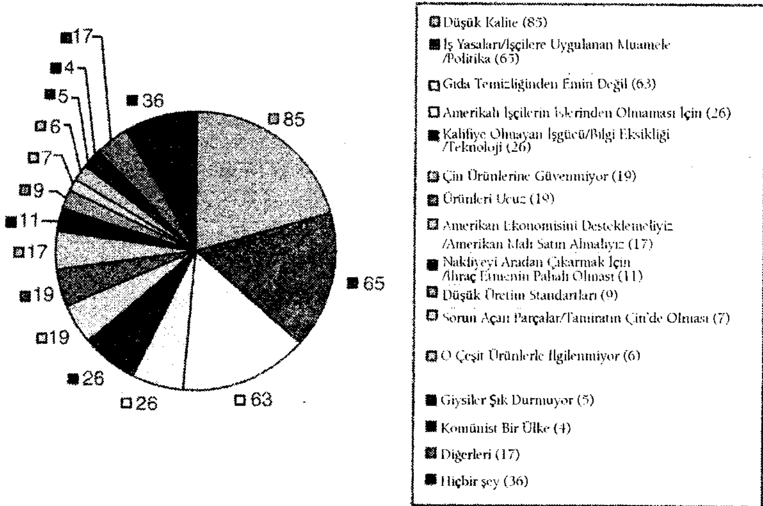
Kaynak: Leo. J. Shapiro & Associates.

Tablo 8-7 Çin Ürünlerini Satın Alma Sebepleri

Tablo 8-8 insanların neden Çin ürünlerini satın almadığının sebeplerini listeliyor. Bu tabloya göre en büyük kaygı düşük kalite kaygısıdır. Zaten bu, gelişmiş ülke pazarlarındaki yabancı kalite standartlarının artan Çin ihraç mallarına en büyük engeli arz ettiğini belirten Çin Ticaret Bakanlığı'nın gözlemiyle de tutarlıdır. Ama hemen ardından ise Çinli işçilere uygulanan muamele veya Amerika'daki meslekler için duyulan endişe gibi -her ikisi de satın alma kararlarında önemli rol oynuyor- ürünle ilgili olmayan konular gelmektedir. Bu durum da Çin yapımı ürünleri satın alma kararının sosyal ve politik hususlarda karışıklığa neden olabileceğini gösteriyor. Örneğin pazarlamacılar düşmanlığın satın alma kararlarında önemli bir rol oynayabileceğini iyi bi-

lirler.[4] Örneğin çalışma koşullarından jeopolitik gelişmelere kadar bunlarla ilgili her türlü düşüncenin bir sonucu olarak Çin'e karşı bu türlü bir düşmanlık gelişebilir (Tayvan'a karşı gösterilen saldırganlık gibi). 30 Eylül 2003'te yayımlanan olası seçmenlerin bir Uluslararası Zogby anketine göre müttefik olmayan ülkeler listesinin başında Çin, Suudi Arabistan ve Fransa'nın önünde geliyor. Daha önceki bir ankete göre de (13 Haziran 2003'te yayımlandı) yüzde seksenden fazla bir oranla Çin, Amerika'nın ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit olarak görülmektedir.

Size Çin ürünlerinin almaya değer olmadığını düşündüren şey nedir?

Kaynak: Leo. J. Shapiro & Associates.

Tablo 8-8 Çin Ürünlerini Satın Almama Sebepleri

---

4. Jill Gabrielle Klein, Richard Ettenson, and Marlene D. Morris, "The Animosity Model of Foreign Product Purchase: An Empirical Test in the People's Republic of China," *Journal of Marketing*, vol. 62 no. 1: 89.

Çin ürünlerinin imajı üzerine ilave bilgi, *Management International Review* adlı dergide çalışan Gary Insch tarafından yapılan bir araştırmadan geliyor.[5] Insch, Amerika ve Meksika'daki satın alma müdürleri ve acentelerine, değişik ülkelerde üretim kalitesi ve tasarımı üzerindeki düşünceleri hakkında sorular sordu. Bulgular (bkz. Tablo 8-9) Meksika örneğinde, Çin'in tasarım ve üretim kalitesi konusunda sormaca yapılan tüm ülkeler içinde en düşük sırada yer aldığını gösteriyor. Bununla birlikte Çin, Amerika'da Meksika ve Brezilya'nın önünde yer alıyor; ayrıca Çin'den önce hatırı sayılır yabancı üretim yatırımını kendine çekmiş olan Malezya'nın puanından hiç de uzak değil.

	Amerikan Örneği		Meksika Örneği	
Ülke	Üretim Kalitesi	Tasarım Kalitesi	Üretim Kalitesi	Tasarım Kalitesi
Japonya	13.46	13.28	14.19	13.90
Almanya	13.14	12.85	14.08	13.67
Amerika	12.87	13.17	13.27	13.57
Malezya	8.74	8.14	8.77	8.27
Çin	**8.40**	**8.03**	**8.22**	**7.86**
Meksika	8.19	7.74	9.72	9.21
Brezilya	8.06	7.78	9.18	8.85

Kaynak: Gary S Insch. Anavatan mallarının Endüstriyel alıcıların ürün kalitesi hakkındaki düşünceleri üzerindeki etkisidir. *Management International Review*, 43. 3, 2003, 291-310.

Tablo 8-9 İmalat ve Tasarım Kalitesine Dair Karşılaştırmalı Oranlar

5. Gary S. Insch, "The Impact of Country-of-Origin Effects on Industrial Buyers' Perceptions of Product Quality," *Management International Review*, vol. 43 no. 3 (2003): 291-310.

Çin ve Marka

Çin, perakende pazarında markanın çöküşüne sebep olmanın yanında bu çöküşten başlıca faydalanan olmaktadır. *Financial Times*'a göre, özünde Avrupa üretimi olan süper lüks markalar haricindeki bütün markalar ya Asya'da üretim yapmakta ya da yapmayı düşünmektedir.[6] Asya denince akla, giderek, Çin geliyor. Çinlilerin kendileri yine de oldukça marka bilincine sahipler. Bu da Konfüçyüsçü hiyerarşinin ve imparatorluğa dayalı geçmişlerinin bir mirasıdır. Geçmişte rütbeler dikkat çekici bir şekilde bürokratların kıyafetleri üzerinde gösterilmektedir. Çinli üreticiler çok az kâr payının olduğu pazarın düşük kalite kısmından, küresel çaptaki alıcıların her zaman artan fiyat baskısından ve de pazarlarda neredeyse her gün görülen yeni yarışmacıları da dâhil olmak üzere hem yabancı hem de küresel üreticilerin yoğun rekabetinden kaçmanın yolunu arıyorlar. Başlıca kaçış yollarından biri, değerli ürünlerden yüksek kâr payları elde etme amacını taşıyan marka oluşturmaktır. Çin hükümeti de Ulusal Halk Meclisi Başkanı'nın onayıyla ve Devlet Kalite ve Teknoloji Dairesi bünyesinde Çin Markasını Teşvik bölümünü kurarak bu hareketi destekleme yoluna gitti. Marka oluşturma hareketi, hükümetin küresel pazarlarda tutunabilecek ulusal önderler yaratmak için stratejik endüstrileri güçlendirme stratejisiyle uyuşuyor ve ülkeyi imparatorluk günlerinin görkemini yeniden canlandırmaya götürecek başka bir yol olarak düşünülüyor.

Haier ve Lenovo (önceden Legend) gibi bazı Çinli şirketler zaten ülkelerinde ve yurt dışında marka isimleri oluşturuyor. Başkaları daha hızlı ve daha ucuz bir yol buldu. Zor durumdaki şirketlerin ticari markalarını satın almak (örneğin TCL'nin Alman elektronik alet yapımcısı Schneider'i alması), Özgün Donatım Üreticileri olarak

6. "The Last Sector Where Made in Europe Matters," *Financial Times*, 4 December 2003: 16.

iş yapmış müşterileri devralmak (örneğin Techtronic'in Dirt Devil ve Royal markalarının imalatçısı Clevelend merkezli Royal'i satın alması) veya markalı bir üreticiyle ile birleşmek (örneğin TCL'nin Thomson'ın televizyon ticaretini RCA markasıyla birleştirmesi) gibi.

"Amerikan Malı Alın" Söylemi Geri mi Geliyor?

Dana Frank, *Buy American*[7] adlı kitabında, Detroit'te Toyota marka bir aracın parçalamasından tutun da Japonya'da üretilmiş bir Amerikan bayrağını ve Çin'de üretilmiş "Amerikalı tarafından yapılmış, Amerikalı tarafından takılmış ve parası Amerikalı tarafından ödenmiş" şapkayı ön plana çıkaran birlik olma kampanyasında ima edilen ırksal fikirlerin kendini gösterdiği 1970 ve 1980'lerin Amerikan Malı Alın kampanyasını geri çağırıyor. Frank'e göre "birlik etiketi" ve "gururla işlenmiş" kampanyalarının bocalamasının sebebi sadece ürün menşeinin (Ohio yapımı bir Honda gibi) giderek artan belirsizliği değil daha çok "Amerikan ürünleri satın alarak meslekleri koruma mantığının Amerikan işçiler ve birleşmiş müttefikler arasındaki ortaklık fikrine bağımlı olmasıydı. Otomobil ve hazır giyim sanayisi gibi özellikle ortaklığın kendisi denizaşırı yerlere kaçıyordu." Bu satırlar bugün de yazılabilirdi. Amerikan yabancı yatırımının Japonya karşıtlığının olduğu zamankinden daha yüksek olduğu, başlıca perakendecilerin fiyat avantajını devam ettirmek için Çin ithal mallarına bel bağladığı ve başlıca üreticilerin iş sahasında kalmak için Çin'den dış kaynak kullanımına bağımlı olduğu bir zamanda 'Çin yapımı' ihracatlarına karşı çok uluslu şirketlerin ve tüketicilerin birleşme olanağı çok azdır. Yerel televizyon üreticisi Five Rivers'ın CEO'su Tom Hopson, Uluslararası Ticaret Kurulu'na yazdığı şikâyetinde: "Amerikan perakendecilerini duruşmalarda görün-

7. Dana Frank, *Buy American: The Untold Story of Economic Nationalism* (Boston: Beacon Press, 1999), 131-213.

ce şaşırdım. Onlara dava açıyormuşuz gibi davranıyorlardı." dedi.[8] Yine benzer bir şekilde giderek Çin ithal mallarına daha da bağımlı hâle gelen mobilya perakendecileri, galerilerindeki Çin ithal mallarından şikâyetçi olan Amerikan üreticilerini bu pazarın dışında bırakmakla tehdit etti. Bu tüketici kitlelerinin bu şekilde birbirinden uzaklaşması daha uzun süre burada kalacak olan Çin etkisinin bir parçasıdır.

8. Michael Forsythe, "Wal-Mart's China Goods Fuel U.S. Suppliers' Anger," *International Herald Tribune*, 8 July 2003.

Dokuzuncu Bölüm

Yükselen Çin

Çin'in yirmi birinci yüzyılın başlarındaki yükselişi sadece ucuz ithalatlar seli, diğer ülkelerde üretim sektörünün belli kısımlarındaki düşüşler ya da mesleklerin sınır ötesine aktarılması değildir. Çin'in yükselişinin küresel manzarayı değiştirecek bir dönüm noktası olduğunu ve de Amerika'nın küresel ekonomi, politika ve askeri güç olarak bir yüzyıl önceki yükselişiyle eşit seviyede olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır. Eğer bu gidişat böyle devam ederse Çin, Amerika'yı geride bırakacak ve yirmi yılda, belki de daha önce, (satın alma gücü paritesi bakımından) dünyanın en geniş ekonomisine sahip olacaktır. Bu deneyi aşmak, pratik anlamda çok da önemli değil; ama Çin'in ekonomik durgun sulardan endüstriyel anlamda adeta bir dinamoya dönüşmesi bakımından gelecek çağdaki sembolü olacak ve var oluşunu bir dünya gücü olarak alttan destekleyecek. Hatta bu deneyi aşmadan da Çin, emek yoğundan teknoloji merkezliye kadar her türlü endüstri kolunda üstün bir üretici ve ihracatçı hâline gelecek. Ayrıca henüz bir önder olmamasına kar-

şın ileri teknolojiyle bağlantılı ürün hattında güçlü bir yarışmacı olacak ve pazarın ileri teknoloji alanında önemli bir rol oynamaya başlayacak. Çin yapımı arabalar, sadece Ford ve şu an zaten Avustralya'da Çin yapımı arabalar satmakta olan VW marka isimleriyle değil; aynı zamanda SAIC ve Dongfeng Motors'un markalarıyla da gösteriş yaparak Amerika ve Avrupa yollarında yaygın bir konuma sahip olacak. Ayrıca Çin'in yerel jet uçakları ticari havacılığa girecek ve Çin'in uzay görevleri, teknolojide en gelişmiş taraf olmasa da artık haber konusu hâline gelmeyecek.

Ekonomik nüfuz, küresel önem ve askeri güç tehlikededir. On yıl içerisinde Çin, Avrupa ve her iki Amerika kıtasının ekonomileriyle boy ölçüşecek olan doğu (ve de güneydoğu) Asya pazarının merkezi hâline gelecek. Sadece Asya'da değil tüm dünyadaki küresel çaplı diplomatik olaylarda simsarlık ve hakemlik görevine soyunacak. Ordusunun artan şöhreti Çin'e Batı egemenliğinin hâkim olduğunu düşündüğü dünyada denge sağlama olanağı sunacak. Siyaset ve güvenlik haritasını tekrar çizecek ve tek oyunculu bir hegemonya olduğunu düşündüğü dünyayı iki ya da üç oyunculu bir ortama çevirecek. Yayılmacı olmayan geleneğine bağlı kalmaya devam edecek; ama daha geniş bir uluslararası alana ait olan ve siyasi olan gündemdeki ekonomik gücünden faydalanacak.

İlerleme düz bir çizgi şeklinde olmayacak. Başkan Mao Zedong hayranı olmasam da ilerleme için yaptığı yay benzetmesine katılıyorum; yani dolambaçlı ama kesinlikle ileriye doğru. Önümüzdeki yıllarda Çin'in bankacılık sektörünü dönüşüme uğratması, sosyal güvenlik krizini atlatması ve işten çıkarılmış kırsal bölge işçilerinin ve henüz işlerinden olmamışların her geçen gün artan memnuniyetsizliklerine bir çözüm bulması gerekecek. Ülkenin başındakiler, zorba politik sistemi yumuşatmakla tek partili yönetimin ve yasa ve düzenlemelerin korunması için gerekli etkin denetimi ellerinde bulunmak arasındaki ince çizgi üzerinde yol almaya çalışmaktadır. İşsizlik

ve bunun sonucunda ortaya çıkan uzursuzluk korkusu, ihracat olanağını artıracaktır; ama aynı korkular ticari bir savaşın çıkmasına da sebep olabilir. Bu akrobatik beceriyi yapabilmek için Çin, açık pazarlarda kazanılmış haklarla küresel çapta ve yurt içinde ortaklıklar kurma ve devam ettirmeyi ödüllendirecektir. Örneğin artık bu yardımı önemli bir ticaret modeli olarak gören büyük perakendecilerin yanı sıra Çin pazarına ihracat, üretim girdileri ve montaj bakımından bağımlı olan yabancı üreticilere yardım temin etmek gibi.

Çin etkisi artık, perakende düzeyindeki durgunluk (deflasyon) baskılarından hammadde ve lojistik düzeyindeki enflasyon baskılarına kadar, fiyatlandırma biçiminde iyice görünür hâle gelmiştir. Perakendecilikte Çin ithal malları büyükbaşlar hariç herkesin kâr paylarını daraltmaktadır ve gelişmiş tedarik zincirinden yoksun küçükbaşları oyunun dışına itmektedir. Bu durum, oyuncak gibi Çin'in hâkim olduğu üretim hatlarında, Wal-Mart gibilerinin küçük ve büyük oyuncuları sıkıştırdığı yerlerde, açıkça görülmektedir. Aynı zamanda Çin'den gelen talepler, bakır, titanyum, nikel, kauçuk, demir cevheri, çelik, kömür, petrol ve hatta mukavvanın fiyatlarında sürekli artan bir baskı oluşturmaktadır. Hatta Amerikalı üreticiler için önemli bir hammadde olan ve artık Çinli alıcılar tarafından büyük miktarlarda ithal dilen hurda çeliğin fiyatı fırlamış ve 2004'ün ilk çeyreğinde üçte bir oranında artmıştır.

Ani etkileri bir yana Çin'in artçı etkileri, şimdilik pek tespit edilemese de yıllarca yankılanacaktır. Şimdilik etkileri düşüktür; çünkü gelişmek için zamana ihtiyaçları vardır, daha az dikkat çekerler ve ayırt edilmeleri daha zordur; çünkü çok fazla değişkenleri bulunmaktadır ki Çin etkisi bunlardan yalnızca bir tanesidir.

Hatalı Benzerlikler

İktisatçılar, Çin'in Amerika ve diğer gelişmiş ülkeler üzerindeki

ekonomik etkisinin yükselişini önemsememiş, sürekli olarak Amerika'nın endüstriyel ekonomiden hizmet ekonomisine dönüşümünün aslında yüzyıl önce tarım ekonomisinden endüstri ekonomisine kayışının bir tekrarı olduğu benzetmesini öne sürmüşlerdir. Bu benzetme, (*Wall Street Journal* adlı gazetedeki bir makalede eski İş Kurumu sekreteri William Reich tarafından kullanılmıştır[1]) üretim sektörünün çoklu kısımlarından ayrılmanın evrim eğrisinde ilerilerde olan bir ekonominin doğal bir evrimini temsil ettiğini ima etmektedir. Yine bu dönüşüm sonucu ortaya çıkan yeni şirketlerin ve işlerin daha verimli, daha yetenekli olacağını ve kaybedilenlerden daha yüksek paralar ödeyeceğini vurgulamaktadır. Üretimdeki istihdam azalacak; ama endüstriyel çıktılar çok daha yüksek teknolojilere ve ürünlere yönlendirilecektir. Bu arada tıpkı yatırımın tarımdan endüstriye kayması gibi, hizmet sektöründe her geçen gün daha fazla sermaye payı ve insan kaynağı istihdam edilecektir.

Benzerliklerin rahatlatıcı bir özelliği vardır. Gelecekle ilgili belirsizliklerimizi azaltırlar ve "oradaydım, biliyorum" demenin rahatlığını sunarlar. Ama ne yazık ki benzerlikler bazen yanıltıcı olabiliyor ve bu da onlardan bir tanesi. Tarım ekonomisinden üretim ekonomisine geçiş, makineler ve gübrelerdeki teknolojik ilerlemelerden kaynaklanan verimdeki büyük kazanımların sonucudur. Yani ticari rekabet sayesinde hızlanmamıştır; çünkü dünya bugünkü gibi küresel anlamda bu kadar bütünleşmiş değildi. Tarım sektörü korunuyordu (ve yine bir ölçüde hâlâ korunmaktadır) ve lojistik gelişmiş durumda değildi ve pahalıydı. Tarım istihdamındaki azalma üretim kapasitesinde ve yeteneğinde herhangi bir kayba sebep olmadı. Üreticiler ekinlerini başka yerlerde yetiştirmek üzere ülkeyi terk etmediler ve işçiler (çoğunluğu) daha yüksek maaşlı işlere (daha yorucu

---

1. Reich, Robert B., "Nice Work If You Can Get It," *The Wall Street Journal*, 26 December 2003.

olsalar da) geçiş yaptılar. Hizmet sektörüne geçiş verimdeki kazanımlarla ilişkiliyken aynı zamanda nispeten daha açık bir küresel pazarda meydana gelmektedir. Ticaret de (burada kesinlikle seçkin olmasa da) önemli bir rol oynamaktadır; yerlerinden olmuş çalışanlar ise genelde düşük ücretli işlere yönlendirilmektedir.

Amerika'nın endüstriyel çıktısı hâlâ güçlü olsa da gelecekte bunun devam edeceğini göstermenin hiçbir garantisi yok. Sonuçlar çok etkileyici olabilir. Örneğin Thomas Jefferson, 1816'da Benjamin Austin'e yazdığı bir mektupta "Edindiğim tecrübeler bana gösterdi ki üreticiler artık bağımsızlığımız için olduğu kadar rahatlığımız için de gereklidir." demiştir[2]. Bu sözler, günümüz için de geçerliğini korumakta ve ulusal güvenlik her ne kadar önemli olsa da dikkate alınması gereken tek unsur değildir. Aynı derecede önemli olan başka bir unsur da toptancılığın ana üretimden çekilmesinin uzun vadede Amerika'nın asıl rekabetçi avantajını (yani teknolojik deneyimi ve yenilik yeteneğini) tehlikeye sokma olasılığının bulunmasıdır. Zaten Çin'in başarısızlığıyla lekelenen ve bu yüzden fikri mülkiyet hakları için tam bir koruma ve telafiler sunmaktan uzak olarak teknolojik yeteneklerdeki bu aşınma Amerika'nın rekabetçi konumu için talihsizlikler doğuracaktır.

Kaplumbağa ile Tavşan

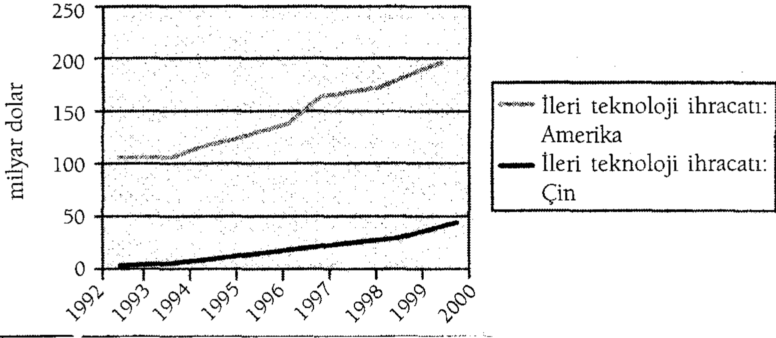
Amerika'nın tarım makinelerinde ilerleme göstermesi doğaldı; çünkü ülke, hep önemli bir tarım üreticisi konumunda oldu. Bu, talebi beraberinde getirdi ve yenilikler için bir deneme ortamı sundu ki bunlardan çoğu da endüstri alanına yayıldı. Bugün de üretim

2. Jefferson, Thomas, "On the Present Need to Promote Manufacturers," Memoirs, Correspondence, and Private Papers of Thomas Jefferson, 1829, *Annals of American History*, vol. IV, 276-279.

sektörü yenilik alanında adeta bir sıçrama tahtası görevi görmekte ve bunu layıkıyla yerine getirmektedir. Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu'na göre Amerika'da yürütülen araştırma ve geliştirme eyleminin yüzde altmış ikisinden üretim sektörü sorumludur (bu arada ithalat hacminden bahsetmeye gerek bile yok). Birden fazla yerel rakibin ve destekleyici endüstri kollarının bir araya gelmesinin sonucu ortaya çıkan etki olmadan böyle bir başarı tekrarlanabilir mi? Olup olmayacağı belli olmaz; hatta hizmet sektörünün kendini yenileyip yenilemeyeceği de kesin değil. Zaten elimizde önceden baskın olarak hizmet sektörüne bağımlı olmuş olan büyük bir ekonomi örneği bulunmamaktadır (Lüksemburg, Hong Kong ve Hawaii gibi hizmet ekonomilerinin kurtuluşu en azından kısmen de olsa küçük olmalarına bağlanabilir). Ayrıca bizlere geçmiş örneklerin tekrarlanacağını söyleyen iktisatçıların tahmin kayıtlarının pek de parlak olmadığını hatırlamak yararlı olacaktır. Gerçek şu ki aslında biz *terra incognita* (Çevirmen Notu: Bilinmeyen topraklar) ile karşı karşıyayız.

Aynı bağlamda başka üretim etkinliklerinde dış kaynak kullanırken ileri teknoloji üretimini ve araştırma işini ana vatanda tutabilme olasılığının her zaman yüksek olmayacağıdır. Çin'in ya da bu sorundan ötürü herhangi başka bir ülkenin uzun vadede işgücünün bu şekilde bölünmesini kabul edeceğini farz etmek saflık olur. Gerçekten de bütün göstergeler kabul etmeyeceğini gösteriyor. Tablo 9-1, bize Amerikan ileri teknoloji ihracatının arttığı sıralarda Çin'in ihracatında da artış olduğunu göstermektedir. Bu gidişat, bırakın yavaşlamayı, hızlanmaktadır. Gerçekten de Çin Ticaret Bakanlığı'na göre 2004'ün ilk çeyreğinde Çin'in ileri teknoloji ihracatı önceki yıla göre yüzde altmış yedi artmıştır. Bu ileri teknolojinin büyük bir çoğunluğu (kimi tahminlere göre yüzde yetmiş beş ila seksen beş arasında) Çin'de konuşlanmış çok uluslu şirketler üstlenmiştir ve de Çinli firmaların kullandığı teknolojinin çoğu tam olarak gelişmiş

değildir, Çinlilere yönelik teknoloji aktarımının azlığı ya da çokluğu (bilerek ya da bilmeyerek) ilk defa karşılaşılan bir durumdur.

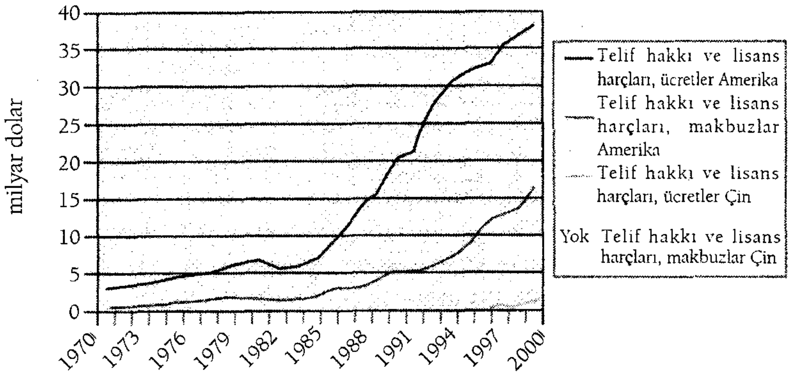

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2002.

Tablo 9-1 Amerika ve Çin'in İleri Teknoloji İhracatları

Çin'in Ar-Ge yatırımı GSYİH açısından düşüktür; ama artık Çin ekonomisindeki büyüme bu yatırımın miktarının çok daha işlevsel olmasını sağlamıştır. Telafi etmek amacıyla Çin, yabancı yatırımcıya teknoloji aktarımını da içeren seçenekler sunmaya devam etmektedir ve fikri mülkiyet haklarının korunmasının gevşek olması sonucu kendi firmalarının faydalandığı bedava kullanımlara da göz yummaktadır. Genel anlamda Tablo 9-2'nin de gösterdiği gibi Çin'in teknoloji için yaptığı ödemeler çok düşüktür; ama aslında bu rakamlar, çok uluslu şirketler içerisinde cereyan eden teknoloji aktarımları ve teknoloji hakları için ödeme yapmaktan kaçınan Çinli üreticiler yüzünden aşağı çekilmiştir. Tablo 9-2 gösteriyor ki Amerika'dan teknoloji alımı 1980'lerden 1990'lı yıllara doğru üç kat artmıştır. Ayrıca Amerika'nın yaptığı teknoloji ödemeleri de artmaktadır ki bu da kimi gözlemcilerin vurguladığı yeni teknoloji ve yeni-

likler üzerinde Amerika'nın tekelci bir davranışının olmadığına iyi bir örnektir. Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu, Çin'in nanobilim ve nano teknolojisi üzerine teknik anlamda yazılı kaynak basmada Amerika'nın ardından ikinci sırada yer aldığını ve pazara yenilikler getirmede zayıf kalsalar da bu engeli aşmak için çok çalıştıklarını vurgulamaktadır. Çin'in önemli bir yenilik kaynağı olup olmayacağı ve de eğer olursa bunun ne zaman gerçekleşeceği konusu hâlâ tartışmaya açıktır; ama olasılıkları bir kenara atmak hiç de akıllıca olmayacaktır. Çünkü Çinli firmaların amaç ve azmi, her geçen gün artan sermaye ve insan kaynaklarıyla yapılan işlerin büyüklüğü bu ülkeyi o noktaya taşımak için yeterlidir.

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2002.

Tablo 9-2 Telif Hakkı ve Lisans Harçları, Ücretler Amerika ve Çin

Video kaydediciler, endüstriyel robotlar ve daha birçok teknolojik gelişme, bize hatırlatmalıdır ki yenilik ve bu yeniliğin patentini almak bize ticari üretimin, yatırımda geri dönüşümün ya da pazar üstünlüğünün garantisini veremez. Örneğin şimdi Amerika daha

büyük ve daha iyi bir duruma mı geçiş yapıyor yoksa çok ucuza satıp aşırı saydam olarak, kolayca teknoloji aktarımı yaparak ve karşılıksız veya başka bir yaptırım olmadan büyük miktarlarda çoğaltma işlemine izin vererek teknoloji bilgisini adeta bir orta malına mı çeviriyor? Çin şu anda alıyor, taklidini yapıyor ve teknolojiyi birleştiriyor; ama asıl amaçladığı şey en değerli yöntemi yani yeni bilgi ve teknoloji yaratma becerisini elde etmek. Bu bağlamda Çin'in Japonya'dan ve kaplanlardan herhangi bir farkı yoktur; doğuştan gelen tarihi bir yenilikçi ruha sahip olması dışında. Bu yenilikçi ruha sahip olmak da etkileyici bir bünyeyle olabilir. Tabi ki Britanyalılar kendi bilgi ve becerilerine Amerikalıların bir gün yetişebileceklerine şüpheyle bakıyordu. Peki, bizim de bir gün Çin'in Amerika'yı yakalama olasılığını göz önüne almamız gerekmez mi?

Çin ve Dünya Ticaret Örgütü

Çin etkisinin ne şekilde devam edeceği üzerine yapılan birçok değerlendirme, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesinin çok şey ifade edeceğinin bir göstergesi olarak görmektedir. Bu değerlendirmeler, açık bir düzenleyici ortam olan artırılmış şeffaflığın ve fikri mülkiyet haklarının daha fazla korunmasının Çin pazarında olan ya da olmayan ve dengeleyici görevi gören ihracatçıların ve yatırımcıların fırsatlarını artırdığına inanmaktadır. Buna karşı olanlar ise, örgüte giriş antlaşmalarının gerektirdiklerine Çin'in ayak mı uyduracağı yoksa bunun yerine kendi çıkarlarına ters olduğunu düşündüğü durumlarda kaçma yollarına mı başvuracağı konusunda kuşku duymaktadırlar.

Şu ana kadarki yaşanılanlar aynı doğrultuda olmamıştır. Bazı alanlardaki gözle görülür gelişmelerin paralelinde ihlâllerin sayısı, ister açık seçik olsun ister gizli, çok fazladır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne uyumu ile ilgili Aralık 2003 tarihinde meclise sunulan

bir rapora göre Çin, özellikle gümrük vergilerinin azaltılmasıyla ilgili alanlarda (örneğin Amerikan ihracatının artmasıyla sonuçlanan kimyasal madde alanında) çoğu sorumluluğunu layıkıyla yerine getirmiş olmasına rağmen "Amerika için önem arz edenlerin de dâhil olduğu birkaç sektörde sorumluluklarını yerine getirme konusunda çok geride kalmış, diğer alanlardaki kazanımlarını sıfırlamıştır. Raporda zaten 2002 raporunda da işaretli olan tarım sektörü, hizmet sektörü, fikri mülkiyet hakları ve şeffaflık sorunlu alanlar olarak nitelendirilmektedir ve şu sonuca varılmaktadır: "Çin'in düzgün ve tam olmayan uyum sicili artık başlangıç sorunlarıyla ilişkilendirilemez."[3]

Raporda yabancı rakiplere karşı planlı bir ayrımcılıktan söz edilmektedir. Çin, yerli üreticilere yardım etmekle suçlanmaktadır. Yerli üreticiler bu yardımları Çin'de ya da küresel pazarlarda makinelerden ve petrokimyasallardan tutun da biyotıp ürünlerine kadar birçok ürün için kullanmaktadır. Yarıiletkenler ve gübre gibi başka alanlarda da Katma Değer Vergisi indirimleri yabancı yatırımcılara değil, yerel üreticilere uygulanmaktadır. 1 Ocak 2004 tarihinde Çin, yerel üreticilerin ihraç malları üzerindeki indirimlerini azalttı (çoğunlukla yüzde on yediden yüzde on üçe); ama otomobil parçaları gibi önemli üretim hatlarındakilere dokunmadı. Birçok yerli üretici indirimler için temel oluşturan açıklanmış değerlerin kolayca yönlendirilebildiğinden dolayı çok daha az vergi ödemektedir. Bazıları da ortamın karmakarışık olmasından veya yetkililerin bu alanda desteklenmesinden ya da bu yetkililerin yerel firmalar güçsüzleşirse işsizliğin ve huzursuzluğun baş göstereceğinden korkmalarından faydalanarak hiç ödememektedirler.

Yerli üreticiler ticaret ve dağıtım haklarının yanı sıra tüketim

---

3. United States Trade Representative, 2003 report to Congress on China's WTO compliance, Washington, D.C., 11 December 2003.

vergisi oranlarında da önceliğe sahiptirler. Yabancı firmalarca sağlanan toptancılık hizmetleri ve komisyoncu hizmetleriyle ilgili sorumluluklar, ithal mallara değil Çin mallarına yönelik olduğu oranda yerine getirmiştir. Bazı gümrük vergisi dışındaki kısıtlamalar ise (idari yol göstericilik gibi) yabancı rakipleri dışarıda tutmakta; ama bu arada yerli üreticilerin rekabet etme yetisini destekleyen hammadde ve ara mal ihracatı da sınırlandırılmaktadır. Yine Çin, uluslararası standartların zaten var olduğu kimi alanlarda kendi başına standartlar düzenlemektedir (bunu yapan ilk ülke olmasa da). Çin perakende sektörüne girmek isteyen yabancı firmalar yerli üreticilerden muaf olan çok sayıda düzenlemelerle karşı karşıya kalmaktadır ve ancak büyük miktarlarda Çin malı satın aldıklarını gösterirlerse çoğunluğun geçtiği denetimden geçebilmektedir.

Teknoloji aktarımı, yatırımların onaylanmasında ya da teşviklerin verilmesinde bir şart olarak sunulmaya devam etmektedir ki bu, çok önemlidir. Çin, ticaret örgütüne girişte yapılan pazarlıklar esnasında böyle bir zorunluluğun her türlü çeşidini yasaklayan açık bir maddeden sıyrılmayı başarmıştır. Bu durum, antlaşmanın bazı bölümlerinde bu bağlantı zorlanabilir gibi görünse de yabancı arabulucular için tehlikeli bir taviz niteliğindedir. Amerika'nın güçlü bir rekabet avantajının olduğu hizmet sektöründe de birçok sorun varlığını sürdürmektedir. En temelde bu manzara, Amerika'nın Çin'e yaptığı ihracatta Çin ithalatından beklenen büyümeyi dengeleyebilecek büyük bir artış olasılığı ile ilgili ciddi sorular gündeme getirmektedir.

Gelecek İçin Senaryolar

Geleceği tahmin etmek her anlamda zor bir görevdir. Hele bir de tahminde bulunulacak ülke için "Belirli olan tek şey var, o da be-

lirsizliğin çok fazla olduğudur" söylemi geçerliyse. Çin etkisiyle ilgili konu karmaşık ve duygusal anlamda yüklü bir konudur. Çok yönlüdür; farklı ülkelerden çeşitli çıkarlara sahip olan ve yönelimlerinin her zaman tahmin edilemediği birçok tüketici kitlesini ilgilendirir. Bu yüzden Amerika-Çin ticaretinin gidişatıyla ilgili gelecekteki senaryoları tahmin etmek zordur; ama genel anlamda çizgiler oluşturmak da mümkündür. Birinci senaryo, iyimser bir senaryo olan yumuşak iniştir. Burada işgücü ve materyal masrafları arttıkça Çin'in ticaret fazlası kademeli olarak azalır ve artık Çin, Amerika'nın güçlü verimliliğine ve teknolojik kazanımlarına yetişemez duruma gelir. Daha az çekici olan diğer senaryoya göre ise Çin ekonomik olarak saldırgan bir tavır içerisindedir. Kendi bünyesinde iş üretemeyecek kadar acizdir ve Amerika'da ve diğer uluslararası pazarlarda giderek artan korumacı bir duyguyla karşı karşıya kalır ve bu süreç içerisinde küresel ekonomiyi altüst eder.

Tablo 9-3, Ulusal Üreticiler Birliği'nce hazırlanmış 2008 yılı alternatif Amerika-Çin ticaret senaryolarını gösteriyor. Bu bilgiye göre eğer Çin ithalatı yılda yüzde on artsaydı (ki bu nispeten makul bir tahmindir) Amerika'nın bu ticaret dengesizliği gidermesi için ihracatını yıllık en az yüzde yirmi beş artırması gerekecekti. Bu, hiç de imkânsız değil. Çin, Amerika'nın en hızlı büyüyen ihracat pazarıdır ve zaten 2003'teki ihracat büyümesi söz konusu seviyenin oldukça üzerinde olmuştur. Asıl sorulması gereken küresel rekabet ve tercih hakları (yerli firmalara sağlanan) göz önüne alındığında bu temponun sürdürülebilir olup olmadığıdır. Hatta Amerika bu hızlı ihracat temposunu sürdürse bile Çin ithalatının büyümesi, ticari açığın küçülmesi için yüzde onun altına düşmek zorunda kalırdı ki bu da pek mümkün değil. Durum böyleyken Ulusal Üreticiler Birliği'nin yıllık yüzde yirmi büyüme tahminleri, kur değeri artırımı gibi bir senaryoda bile önemsiz görülebilir.

	İhracat büyümesi	İthalat büyümesi	İhracat büyümesi
İthalat büyümesi	%12	%25	%33
%20	-330 $	-290 $	-252 $
%15	-246 $	-205 $	-167$
%10	-178 $	-138 $	-100 $
%7	-144 $	-104 $	-66 $

Kaynak: Ulusal Üreticiler Birliği, 2003.

Tablo 9-3 2008 yılı Amerika'nın Çin ile olan Dış Ticaret Açığındaki Tahmini Değişiklikler (Milyar Amerikan Doları): Alternatif Senaryolar

Yumuşak İniş

Yumuşak iniş senaryosu uluslararası ticaretin doğal evriminin başka bir parçası olan Çin'in baskın ekonomik görüşüne dayanır. Zaman geçtikçe Çin'deki ücretler öyle bir noktaya gelecek ki ülkenin emek yoğun endüstri kollarında artık rekabetçi ruh kalmayacak ve böylece Çin, yerini Vietnam'a, Bangladeş'e ve diğerlerine bırakacaktır. Çin, daha fazla üretim kapasitesine sahip olabilmek için yoğun baskıyı azaltarak kaynaklarının çoğunu geri kalmış hizmet sektörlerine aktaracaktır. İyimser senaryo döviz kurlarında kademeli bir değişimin yanında Çin'in pazar açma önlemlerini ve teşvik ve yabancı rakiplerin önünü tıkayan engellerin ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir (bu arada Çin hükümetinin de bunu düşündüğüne dair bazı göstergeler bulunmaktadır; yeni yeni ortaya çıkan enflasyonu ehlileştirmek gibi). Hem uluslararası baskılar hem de Çin'in kendi yeniliklerini korumaya gösterdiği özen sayesinde korsanlığa karşı alınacak sıkı bir önlem, Amerika'nın ve diğer ülkelerdeki çok

uluslu şirketlerin pazar payını eski durumuna getirecektir. Bu senaryoda hükümetin hâlen elinde bulundurduğu hatırı sayılır güce bakılırsa Çin, Amerikan mallarını satın almak için ciddi bir çaba içine girerek uçak gibi pahalı ürünlere odaklanan Amerikan ihracatında hızlı ve uzun süreli bir artış sağlayacak. Dış ticaret açığı azalacak ve daha fazla iş sağlayacak olan yeniden yapılandırılmış Amerikan ekonomisindeki koruyucu baskılar güçsüzleşecek.

Yumuşak iniş senaryosuyla ilgili birkaç sorun bulunmaktadır. Bu senaryo, düşük ve orta teknoloji bölümündeki Amerikan üreticilerin çok kısa bir sürede daha yüksek teknolojili üretime geçeceklerini varsayar. Asıl sorun ise Amerikalı firmaların en dipteki acımasız rekabetten kaçmanın yolu olarak merdivenden tırmanmaya çalışırken yalnız olmayacaklarıdır. Katma değeri yüksek üretim için rekabet eden Çin dâhil diğer yarışmacılarla birlikte zirvedeki yaşam oldukça kalabalık olacak. Bu yumuşak iniş senaryosu aynı zamanda Çin hükümetinin korsanlığı ve hileciliği koruyan yerli çıkar sahipleriyle mücadele edeceğini ve bunu yapmaya istekli olacağını (bu, hükümetin geçmişte yapmaya isteksiz olduğu bir şeydi) ve Çin'deki istihdam durumunun ihracat büyümesinin rahatlayacağı bir noktada sabitleneceğini varsayar. Ayrıca dikkat edilmelidir ki tanımı gereği yumuşak iniş senaryosu uzun vadede kendini gösterecek. Bu senaryo tamamlandığında Çin, sermaye ve insan kaynaklarını yönlendirmede çok daha etkin bir hâle gelecek ve böylece daha zorlu bir rakip olacak.

Sert İniş

Sert iniş senaryosunda Çin ile Amerika arasında ekonomik, siyasi ve ulusal eğilimleri olan bir çatışmayla sonuçlanan ani bir krizden söz edilmektedir. Üretim sektöründeki sürekli iş kayıplarının verdiği baskı yüzünden hükümet ve/veya Kongre gümrük vergisi ya

da başka koruyucu önlemler üstlenecek. Bunu da bu sefer Dünya Ticaret Örgütü'nün sutyen, iplik ve dokuma kumaşlar üzerinde onayladığı kotaları aşıp yeterli siyasi destek toplayabilen otomotiv parçaları, araç-gereçler ve endüstri unsurları olan benzeri ürünleri karşılayarak yapacak. Sendikalı seçmen kitleleri insan hakları ihlâlleri yüzünden Çin'e saldırmaya devam edecek; ama bu arada da korumacılığın yerine dürüst ticareti ve karşılıklı ilişkiyi talep edecek. Bu kitlelerin Tench Cox'tan öğrenecekleri bir şey var. Üreticilerin Teşviki ve Faydalı Sanatlar Pensilvanya Derneği'ne 1787'de yaptığı bir konuşmada Tench Cox şöyle demişti: "Diğer ülkelerin yönetim işleyişlerini dikkatli bir şekilde incelemeliyiz. Ancak bu sayede onların teşvik yöntemlerini kendimize ait yöntemler hâline getirebiliriz. Ayrıca bu yöntemleri gücümüz yettiği oranda kendi durumumuza uygulayabilmeliyiz."[4]

Çin, yerli endüstrisini savunmaya devam edecek. Para yardımlarına ve benzeri pazar koruma yöntemlerine güçlü antidamping önlemleri ekleyecek ve bu arada yerli üreticileri ticari çatışmalarda savunacak (Çin'in şikâyet listesinde yer alan yerli üreticilere yabancı dosyalama bilgilerini aktardığı ve hukuki ve ticari avantajlar sağladığı biliniyor.). Aynı zamanda Çin, yurt dışındaki antidamping soruşturmalarına karşı saldırgan bir tutum sergileyecek. Çin'le ilgili bir sorundan ötürü Dünya Ticaret Örgütü'ne ilk başvuran ülke olan) Amerika'yı takip edecek ve ticari organa kendi temyizlerini yapacaktır. Hak etmesine rağmen Amerika fazla sempati elde edemeyecek. Çünkü Çin ile arasındaki ticaret fazlasının keyfini süren Asya'nın ve Amerika'ya göre daha az bir dış ticaret açığına sahip olan Avrupa'nın Çin'in yaptığı ihlâllere karşı saldırgan bir tutum sergile-

4. Cox, Tench, "Prospects for American Manufacturers," A View of the United States of America, etc., etc., Philadelphia, 1794, *Annals of American History*, 35-36.

me olasılıkları düşüktür. Dünya kamuoyu da pek işe yarayacak gibi görünmüyor; çünkü her ne kadar birçok Amerikalı için şaşırtıcı olsa da çoğu kişiye göre Amerika haksız ticaret yapan bir ülkedir. Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün yürüttüğü bir ankete göre katılanların yüzde elli sekizi, uluslararası pazarlarda haksız kazanç sağlamak üzere bağlı dış yardımlar gibi siyasi baskı unsurları kullanabilecek ülkeler arasında Amerika'yı birinci sıraya oturttu. İkinci sıradaki Fransa'nın oranı ise yalnızca yüzde yirmi altıydı. Çin, yüzde on altılık oranla beşinci sıradaydı. Tayvan ve Hong Kong'un oranları ise sırayla yüzde beş ve bir oldu.

Kendini giderek yalnız kalmış hisseden Amerika içine kapanacak, uluslararası ticari ortakların yerine yerli akımlara uyduracaktır. Ondan sonra da durum hızla kötüleşebilir. Sendikaların ve küçük üreticilerin baskısıyla Amerikan hükümeti, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesi dışındaki alanda kendi endüstrisini korumak amacıyla cezalandırıcı gümrük vergileri gibi tek taraflı önlemlere başvurmakla küresel ticari sistemi tehdit edecektir. Sonra Çin de devasa dolar rezervini azaltacak, büyük bir dolar düşüşü ve küresel boyutta bir mali erime meydana gelecektir.

Böyle bir senaryo olanaksız değildir; ama gerçekleşmesi de düşük olasılıklıdır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne uyumu ile ilgili meclise sunulan raporda "Çin, Amerika gibi sözünü sakınmadan söyleyen ticaret ortaklarından gerçekleştirdiği göstermelik ithalatları geçici olarak artırma gibi yöntemlere başvurarak ticaret yapmakta ve bu sayede istediği dizgesel değişiklikleri uygunsuz olarak yerine getirme çabaları üzerindeki dikkati başka yönlere çekmeye çalışmaktadır." denmektedir. Gerçekten de 2003'ün sonlarındaki ticari fazlası yüzünden Amerikalı basının ve siyasetçilerin eleştirisine uğrayan Çin, Amerika'ya bir alışveriş tasarısı hazırlamış; ama daha sonra hazır giyim ithalatına konan gümrük vergilerine tepki olarak bu tasarıyı çöpe atmıştır. Ticari gerginlikleri azaltmak için ise

yuanın değerini küçük bir oranda artıracaktır. Bu oran, bu sorun üzerine yoğunlaşan eleştirmenleri sakinleştirmek için yeterli olacaktır; ama üzerinde çok sıkı rekabetin döndüğü üretim hatlarının haricinde hiçbir alanda bir değişiklik olmayacaktır. Bazı Çinli firmalar Haier'in arkasından gidecek ve Amerikan üretimini başlatacaklardır; ama ücret ve materyal farklılıkları göz önüne alınırsa yirmi yıl önceki Japon yatırımının büyüklüğünden çok daha farklı olacaktır.

Kıyamet senaryosu ise Çin'in ülke içi sorunlarının ileriki zamanlarda dış dünyaya taşması sonucu tetiklenecektir. Çin birkaç ciddi tehlikeyle yüz yüzedir: Maliyesi yakın zamanda ödeme güçlüğü çekecektir ve eğer hükümet destek olma yeteneğini kaybederse maliye çöker. Büyümedeki bir düşüş ise zaten yüksek olan işsizlik oranını göklere fırlatacak. Tam da toplumsal güvenlik ağının yeni yeni var olmaya başladığı bir zamanda. Sahil kesimiyle iç kesimler arasındaki ve zenginle fakir arasındaki eşitsizlik gün geçtikçe artıyor ve bu durum, dargınlığı artırıyor ve komünist düzenin o kırılgan yasallığını yavaş yavaş yok ediyor. Böyle bir ortamda paranın aniden çok değer kazanması toplumsal çatışmaları tetikleyebilir ve ciddi tepkiler başlatır. O zaman da ülke içi talepteki düşüş Çin'in dünya pazarlarındaki devasa kapasitesini azaltmasına sebep olacaktır ve birçok endüstri kolundaki küresel aşırı kapasite göz önüne alınacak olursa etki yıkıcı olabilir. Yabancı rakipler zararına satış yapmaya zorlanacak, hükümetler acil gümrük vergileri koyacak ve ihracatlar her gün biraz daha az açık pazar peşinde koşacak. Sonunda da 1930'lardan bu yana hiç görülmemiş büyüklükte bir küresel bunalım ortaya çıkacaktır.

Fay Hatları

Çeyrek yüzyıl önce Amerikalı araba üreticileri Japon ithalatına "gönüllü" kotalar koyması için hükümet içerisinde başarılı bir lobi çalışması gerçekleştirdiler. Bugün böyle bir şeyin olması pek olası

değil. Hazır giyim ve mobilya gibi ağır darbe gören endüstri kolları çok daha fazla parçaya ayrılmış durumda ve bu alanlardaki üreticilerin ve perakendecilerin çoğu Çin girdilerine bağımlı; tıpkı Çinlilerin Amerikalı ihraç mallarına bağımlı oldukları gibi. Gerçekten de günümüzde Çin ithalatı ve dış kaynak kullanımı da dâhil olmak üzere serbest ticareti korumak için olduğu kadar ithalat ve dış kaynak kullanımını sınırlandırmak için de lobi çalışmaları yapılmaktadır. Yeni kurulan ticaret yanlısı Ekonomik Büyüme ve Amerikalı Meslekler Koalisyonu'nun içerisinde sadece Ticaret Odası ve ticaret örgütleri değil, aynı zamanda Ulusal Üreticiler Birliği de bulunmaktadır. Bu koalisyon, amacını Amerikan hükümetinin varlıkları aracılığıyla dış kaynak kullanımını sınırlandıran yasanın reddedilmesi olarak belirlemiştir ve kalifiye işçilere sağlanan çalışma izni sayısının şu anki seviyede kalmasına çalışmaktadır. Ayrıca bünyesinde Çin'e en fazla ihracat yapanların bazılarını bulunduran Amerika-Çin Ticaret Konseyi de Çin mallarının akışı üzerindeki her türlü kısıtlamayı kaldırmak için çaba harcamaktadır. İçeriden böylesine güçlü bir destekle birlikte Çin'in Amerikalı lobicilere yaptığı harcamanın da ıssız bir ülke olan Malawi'ye yaptığı harcamadan bile az olacağına şüphe yoktur.[5]

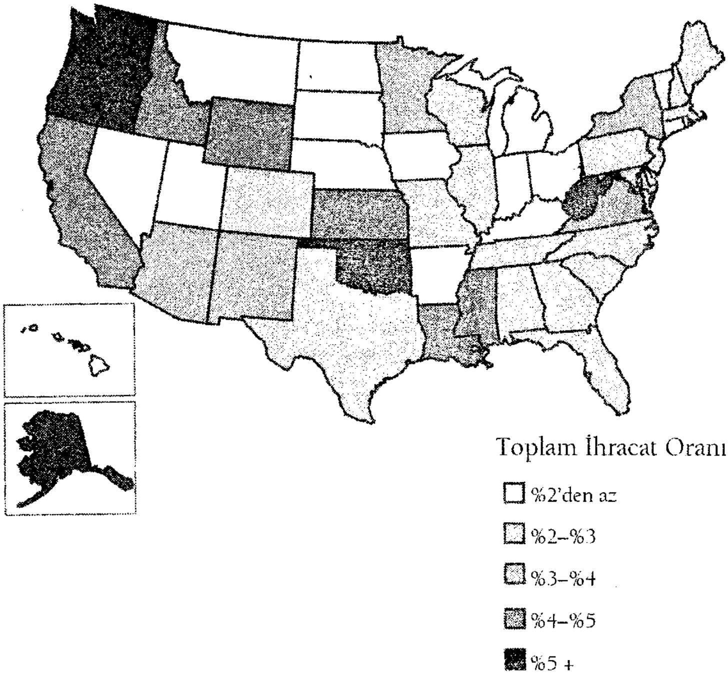
Çin hakkındaki tartışmada çizilen savaş hatları Amerika'nın siyasi çehresinde kalıcı bir kaymaya sebep olabilir. Dış kaynak kullanımına uygun olmayan ve küresel anlamda bir kapasiteden yoksun olan küçük üreticiler, parça ve montaj bakımından Çin'e bağlı olan büyük kardeşleriyle aralarının pek de iyi olmadığını görebilmektedirler. Sendikalar, işi bırakma veya yurt dışına kaydırmakla tehdit edebilen artık daha kararlı yönetimlerle karşı karşıyadırlar ve insan haklarını ihlâl eden yaşlı ve etkisini kaybetmiş Çin'i yeniden diriltmeye çalışarak güç kaybetmeye devam edeceklerdir. Bireysel seç-

5. Basken, P. and Forsythe, M., "China's Powerful Friends in High Places," *The Japan Times*, Sec. 12, 2003: 19.

menler de kendilerini bir iç çatışmanın içinde bulmaktadırlar. İşçi, tüketici ve hissedar olarak sahip oldukları roller tartışmanın her iki tarafına da uzanmaktadır. Yani tüketiciler olarak ucuz Çin ürünlerinden yararlanmaktadırlar; hissedarlar olarak Çin merkezli dış kaynak kullanımının kârlılığından yararlanmaktadırlar; işçiler olarak ise işlerinden ve düşüş gösteren endüstri kollarında yeni iş bulma olasılıklarından dolayı endişelenmektedirler (yeniden yapılandırılan ekonomi içerisinde yeni büyüme vaatleriyle yatıştırılsalar bile).

Uluslar ve Eyaletler

Amerika'da Çin'in ihracatına yönelik kısıtlamalara karşı çıkan eyaletlerin Çin üretimine bağımlı olan eyaletler olması daha büyük bir olasılıktır. Özellikle de Çin ithal mallarının sonucu fazla iş kaybetmeyeceklerse. Örnek olarak toplam ihracatının yüzde on birini Çin'in oluşturduğu Washington eyaletini verebiliriz (bakınız Tablo 9-4). Bu eyaletin Çin ile ticaret sonucu kaybedeceği tahmini iş sayısı (Ekonomi Politikaları Kurumu'na göre yaklaşık yedi bin) Amerika'daki diğer eyaletler arasında en düşüklerden biridir. Atölye ve giysi fabrikalarında istihdam kaybetmek üzere olan güney eyaletleri Çin ile yapılacak bir açık ticaretten daha az yarar sağlayacaktır. Aynı durum orta batı eyaletleri için de geçerli olacaktır. Şu anda Çin, orta batı eyaletleri için, tarım hariç, büyük bir ihracat pazarı durumunda değildir. Ama üretim sektöründeki Çin ithalatı kaynaklı istihdam kayıpları oldukça dikkat çekicidir. Bu yüzden Çin etkeni, sahil kesimiyle iç kesimler arasında daha fazla bölünmeye sebep olur ve bu durumu yeni şekillenmekte olan siyasi haritaya da eklemler. Benzer bir sorun da başka ülkelerde görülecektir. Bu ülkelerde emek yoğun ya da yarı teknolojili endüstri kollarına güvenen bölgeler kendilerini masanın diğer ucunda bulmaktadır. Masanın diğer ucunda ise Çin ticaretinden yarar sağlamayı umut eden tarım ya da hizmetlere güvenenler oturmaktadır.

Kaynak: ABD Nüfus Dairesi, Dış Ticaret Bölümü

Tablo 9-4 Amerika'nın Eyalet Bazında Çin'e Gerçekleştirdiği İhracat

Küresel Savaş Hatları

Amerika sınırlarının dışında Çin yükselişinin ciddi bir etkisi de ihracat ve yabancı yatırım konusunda Çin'le rekabet etmekte zorlanan birçok gelişmekte olan ülkenin servetlerinin azalması olacaktır. Mısır, Bangladeş, Sri Lanka ile birçok Orta Amerika ve Karayipler ülkesi gibi emek yoğun ekonomiye (özellikle hazır giyime) bağımlı olan ülkeler, bu ihracata dayalı endüstri kollarının yerine başka bir

şey koyamayacakları için en büyük darbeyi yiyecek olan ülkelerdir. Bunun sonucunda ortaya daha keskin bir Kuzey-Güney ayrımı çıkacaktır ki bu, Çin'in bir zamanlarki üçüncü dünya üstünlüğü göz önüne alınırsa düşündürücü bir sonuçtur. En kazançlı pazarlarında bile Çin rekabetinin baskısı altında olan Latin Amerika ülkeleri, NAFTA çerçevesinde zorla elde ettiği kazanımlarının birer birer eriyip yok olduğunu gören Meksika önderliğinde Amerika'ya Çin ithalatını sınırlaması için baskı yapacaktır. Bu ülkeler, kuzey ve güney Amerika'daki ülkelerin geleneksel işbirliği için çağrı yapacak ve Orta Amerika giysi fabrikalarının eskiden beri tedarikçiliğini yapan Kuzey Karolina gibi güney eyaletlerinin yardımını talep edeceklerdir.

Eğer Meksika ve güneyindeki komşuları üretimle ilgili iş kaybetmeye devam ederse Amerika'ya olan yasadışı göç artar; ama bu sefer istihdam şansı, yeni gelenler için daha az olur. Tarım, et ve et ürünleri, inşaat ve lokantacılık atıl istihdamı eleyecektir; ama bu, tekstil, hazır giyim, halı dokumacılığı ve basit üretim alanlarındaki kaybolan işlerin yerini doldurmak için yeterli olmayabilir. Sadece tekstil ve hazır giyimde bile şu anda sahip olduğu bir milyon işin en az yarısını kaybedebilir ki bu işlerin çoğunda birinci ya da ikinci nesil göçmenler istihdam edilmektedir. Hatta tarım alanındaki işler bile bu sorundan bağımsız değildir; çünkü Çin mahsullerinin ihracatı büyümektedir (Çin uzun zamandır mısır ihracatı yapmakta). Ama şu da bir gerçektir ki Çin'e yapılan tarım ihracatının bir sonucu olarak çok çeşitli olmasa da daha fazla iş fırsatı da yaratılabilir.

Sonsöz

Engellere rağmen yirmi birinci yüzyıl Çin'in Orta Krallık adını da sürdüreceğine tanıklık edecektir. Endüstriyel, ticari ve siyasi yönden bir merkez olarak geleneksel etki alanı olan Doğu Asya'nın

da ötesine, ilk önce Orta, sonra Güneydoğu Asya'ya ve ardından da tüm dünyaya uzanacak ve en büyük iki ya da üç oyuncudan biri hâline gelecek. Örneğin petrol rezervlerine göz diktiği Orta Doğu'yla yakın ilişkiler içine girmesi ya da Afrika'yı içine saplandığı ekonomik anlamdaki bataklıktan kurtarmaya soyunması, sadece bir an meselesidir. Etrafındaki "barbarları" aydınlatan bir kılavuz olmak yerine Çin, rekabetçi ve birbirine bağımlı bir dünyada önde gelen bir güç hâline gelecek. Bu sıfatla Çin, ister mülkiyet haklarıyla ilgili isterse uluslararası ticaretle ilgili olsun diğer ülkelerin kendisinden uymasını bekledikleri kuralların bazılarını baştan kendisi yazabilir ve bu yüzden diğer ülkeler, firmalar ve insanlar kendi ticaret modellerine ve beklentilerine tekrar çekidüzen vermek zorunda kalabilirler. Çin'in şu anda tetiklemekte olduğu üretim etmenlerinin içinde bulunduğu o büyük hareket, sadece ekonomik kuramlarımızı ve siyasi varsayımlarımızı tepetaklak etmekle kalmayacak, aynı zamanda toplumumuzun temel hayat akışını da sorgulayacaktır. Yaklaşmakta olan mücadelenin ele alınma biçimi, çocuklarımıza nasıl bir dünyanın miras kalacağını belirleyecektir.

TRUVA / EKONOMİ

1. **AÇIK TOPLUM** - Küresel Kapitalizmde Reform
George Soros; İngilizce'den Çev. Doğan Selçuk Öztürk
2. **ÇİN YÜZYILI** – Yükselen Çin Ekonomisi: Küresel Ekonomiye, Güç Dengesine ve de İşinize Etkileri
Oded Shenkar; İngilizce'den Çev. Semih Türkoğlu
3. **NE OLACAK BU MEMLEKETİN HALİ?**
Meriç Köyatası (3 Baskı)

TRUVA / SİYASET

1. **ŞEYTANA SON** - Terörde Savaş Nasıl Kazanılır?
Richard Perle-David Frum; İngilizce'den Çev. Gökçe Kaçmaz
2. **HAYDUT MİLLET** - Dünyanın Bilmediği Amerika
Peter Scowen; İngilizce'den Çev. Attila Berkeoğlu
3. **BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE TÜRKİYE**
Abdullah Şahin (2 Baskı)
4. **KISIR DÖNGÜ** - Türkiye'de Üniversite Ve Siyaset
Prof. Dr. Ali Arslan
5. **CASUSLUK** - 20. Yüzyıl'ın En Büyük Casusluk Operasyonları
Ernest Volkman; İngilizce'den Çev. Sevda Kubilay–Melike Atik
6. **MODERN SAVAŞLARI KAZANMAK** - Terörizm ve Amerikan İmparatorluğu
General Wesley K. Clark; İngilizce'den Çev. Attila Berkeoğlu
7. **SİSTEM DE ÇÖKTÜ İNSAN DA ÇÖKTÜ**
Memduh Bayraktaroğlu
8. **DARAĞACINDA BİR BAŞBAKAN** – Menderes! Menderes!
İsmet Bozdağ (4 Baskı)
9. **TARİHİN SEYRİNİ DEĞİŞTİREN GİZLİ AJANLAR**
Ernest Volkman; İngilizce'den Çev. Enver Günsel
10. **BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE STRATEJİK ANALİZLER**
Mahir Kaynak (4 Baskı)
11. **AMERİKAN ÜSTÜNLÜĞÜ HAYALİ** - Yanlış Kullanılan Amerikan Gücünün Düzeltilmesi
George Soros; İngilizce'den Çev. Doğan Selçuk Öztürk
12. **GİZLİ DÜNYA İMPARATORLUĞU** - Dünyayı Yöneten Gizli Güçler
Jim Marrs; İngilizce'den Çev. Selim Yeniçeri (3 Baskı)

13. **TARİH BOYU SAVAŞ VE STRATEJİ**
E. Tuğgeneral Nejat Eslen (Genişletilmiş 3. Baskı)
14. **BAŞARISIZ BAŞARI** - Bir İstanbul Macerası
Ergun Göknel
15. **TAPINAĞIN GİZLİ KAPISI**
Halil Ersin Avcı
16. **MASKELİ BALO** - Türkiye, ABD ve Diğerleri
Mahir Kaynak (2 Baskı)
17. **POLİTİKADA ŞİDDET**
Taha Akyol
18. **SIRLAR OPERASYONU** - Terör mü? Politika mı?
Jim Marrs; İngilizce'den Çev. Pınar Bulut
19. **KÜRESEL HAMLELER ANAHTAR STRATEJİLER**
E. Tuğgeneral Nejat Eslen (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı)
20. **BARIŞ İSTİYORSAN SAVAŞA HAZIR OL** - Savaşta ve Barışta Stratejinin Mantığı
Edward N. Luttwak; İngilizce'den Çev. Melike Atik
21. **HAYALET SAVAŞLARI**
Steve Coll; İngilizce'den Çev. Enver Günsel
22. **İSTİHBARAT RAPORLARINA GÖRE İSRAİL'İN GAP SENARYOSU** - Tevrat'ta Yazılanlar Uygulamaya Mı Konuluyor?
Hasan Taşkın (3 Baskı)
23. **KARANLIĞIN SAVAŞÇILARI**
Ernest Volkman; İngilizce'den Çev. Aslı Türk - Halime Çetin
24. **BAŞIMIZA ÇUVAL GEÇİRENLER**
Mahir Kaynak
25. **ŞU DERİN DEVLET**
Hasan Taşkın (3 Baskı)
26. **BEYAZ CAMIN KARA KUTUSU**
Kadir Çelik (2 Baskı)
27. **KÜRESEL İSTİHBARAT** - Günümüzde Dünya Gizli Servisleri
Paul Todd - Jonathan Bloch; İngilizce'den Çev. Enver Günsel
28. **2000 YAŞINDA BİR DÜNYA GÜZELİ**
Ergun Göknel
29. **KONUŞAN TÜRKİYE**
Murat Erdin

30. **TERÖRİZM**
Barry Davies; İngilizce'den Çev. Pınar Bulut
31. **KISKAÇ** - Askeri Stratejiye Göre Kaostan Çıkış
Hasan Taşkın
32. **ORTAK PAZAR'DAN AB'YE-HAYATIM AVRUPA (Birinci Kitap)**
Erol Manisalı (4 Baskı)
33. **YENİDEN ŞEKİLLENEN DÜNYA**
E. Tuğgeneral Nejat Eslen
34. **PARA İMPARATORLUĞU** - Kontrol Kimin Elinde?
Mahir Kaynak (2 Baskı)
35. **ASKERİ DARBEDEN SİVİL DARBEYE-HAYATIM AVRUPA (İkinci Kitap)**
Erol Manisalı (3 Baskı)
36. **DEVLET İÇİN DEVLETE RAĞMEN**
Hakan Yılmaz Çebi (2 Baskı)
37. **YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA KÜRESEL KISKAÇ**
Erol Manisalı (2 Baskı)
38. **KÜRESEL KÖYÜN KAVALCILARI**
Ufuk Batum
39. **TÜRKİYE'NİN ASKERSİZ İŞGALİ: GÜMRÜK BİRLİĞİ-HAYATIM AVRUPA (Üçüncü Kitap)**
Erol Manisalı (3 Baskı)
40. **DEVRİYE** - Orta Doğu'da Siren Sesleri
Mahir Kaynak (2 Baskı)
41. **X FILES** - Gizli Parapsikolojik Araştırmalar
Emrullah Tekin
42. **KOD ADI YEŞİL**
Çetin Agaşe
43. **ALMAN DERİN DEVLETİ**
Zafer Güler (2 Baskı)
44. **EĞRİSİYLE DOĞRUSUYLA AVRUPA**
Taha Akyol
45. **AVRUPA'NIN ASKERLE KAVGASI-HAYATIM AVRUPA (Dördüncü Kitap)**
Erol Manisalı (5 Baskı)
46. **AVRASYALI OLMAK**
Banu Avar (4 Baskı)

47. **BEKLEME ODASI KÜRDİSTAN**
Gürbüz Evren

48. **ULUSAL POLİTİKA NOTLARI**
Erol Manisalı (2 Baskı)

49. **CEM ERSEVER VE JİTEM GERÇEĞİ**
Çetin Agaşe

50. **TÜRKLER VE MESİHUSA**
Ramazan Kağan Kurt

51. **KANLI OYUN** - Ve TSK, PKK'ya "Dur!" Dedi
Raşit Kısacık

52. **BAŞBAKANLIĞIN BİLİNMEYENLERİ**
Fatma Sibel Yüksek

53. **CONDI Mİ? HILLARY MI?** - Amerika'nın Bir Sonraki Başkanı Kim Olacak?
Dick Morris - Eileen McGann; İngilizce'den Çev. Derya Öztürk

54. **TÜRK KARŞI TAARRUZU**
Mehmet Ali Bilgin

55. **AVRUPA'YLA DERİN BAĞLAR - HAYATIM AVRUPA (Beşinci Kitap)**
Erol Manisalı (5 Baskı)

56. **ABD'DEN KÜRTLERE BİR DEMET KERKÜK**
Raşit Kısacık (3 Baskı)

57. **TÜRKİYE'NİN TERÖRİZME KARŞI SAVAŞI**
Vecdi Tamer

58. **SINIRLAR ARASINDA** - Hüznün Toprağı Balkanlardan Geleceğin Gücü Avrasya'ya
Banu Avar (3 Baskı)

59. **MİSLİYLE MUKABELE** - Direnen Bir Devletin Öyküsü
Uğur Yıldırım (4 Baskı)

60. **KUZEY IRAK'A SON OPERASYON** - 25. Sınır Ötesi Harekat
Raşit Kısacık (2 Baskı)

61. **FAŞİZMİN AYAK SESLERİ**
Erol Manisalı (2 Baskı)

62. **IRAK YANIYOR**
Vedat Yenerer